

Zarząd Województwa Lubelskiego

**REGIONALNY PROGRAM
OPERACYJNY
WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO**
na lata 2007 – 2013

CCI 2007PL161PO007

NARODOWA
STRATEGIA SPÓJNOŚCI

WPROWADZENIE

Lata 2007-2013 to okres niepowtarzalnej szansy dla Województwa Lubelskiego, którą stwarzają fundusze strukturalne. Nasze województwo ma możliwość skorzystania ze znacznie większej kwoty dofinansowania niż miało to miejsce w latach 2004-2006. Spośród licznych programów operacyjnych szczególną rolę ma do odegrania *Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013* (RPO WL), gdyż w odróżnieniu od innych tego typu instrumentów jest on nie tylko wdrażany, ale również przygotowany i zarządzany przez samorząd województwa. Regionalizacja RPO WL stwarza możliwość jeszcze bardziej skutecznej absorpcji środków unijnych a zarazem rozwoju Lubelszczyzny oraz wyrównania różnic dzielących Województwo Lubelskie od innych regionów Unii Europejskiej, a przez to realizację założeń odnowionej Strategii Lizbońskiej w zakresie rozwoju gospodarczego i wzrostu zatrudnienia.

RPO WL jest jednym z 16 regionalnych programów operacyjnych, których zadaniem jest realizacja Strategii Rozwoju Kraju oraz Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia (Narodowej Strategii Spójności), przez co mają się one przyczynić do wzrostu gospodarczego oraz do zwiększenia zatrudnienia.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013 przyczyni się do wykonania powyższego zadania poprzez realizację swojego celu głównego, którym jest **podniesienie konkurencyjności Lubelszczyzny prowadzące do szybszego wzrostu gospodarczego oraz zwiększenia zatrudnienia z uwzględnieniem walorów naturalnych i kulturowych regionu.**

Cel główny programu wynika bezpośrednio z celu nadrzędnego *Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020* i jest dostosowany do odpowiednio krótszego okresu realizacji RPO. Zorientowany jest na przełamanie występujących barier rozwojowych i stanowi podstawę modernizacji struktury gospodarczej oraz wzmocnienia spójności społecznej, gospodarczej i terytorialnej regionu.

Realizacja projektów w ramach RPO WL przyczyni się do osiągnięcia celów określonych przez *Politykę spójności wspierającą wzrost gospodarczy i zatrudnienie: Strategiczne Wytyczne Wspólnoty, 2007-2013 (SWW)*, a także celów zawartych w dokumentach strategicznych i operacyjnych opracowanych na szczeblu krajowym.

Ramy prawne dla RPO WL stanowi Rozporządzenie Rady (WE) nr 1080/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i uchylające rozporządzenie (WE) 1783/1999; a także Rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 r. ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności oraz uchylające rozporządzenie (WE) nr 1260/1999.

Podczas przygotowywania dokumentu uwzględniono wnioski z przeprowadzonej oceny ex-ante oraz wnioski z konsultacji społecznych, a także uwagi, które pojawiły się podczas negocjacji z Komisją Europejską i konsultacji programu z Ministerstwem Rozwoju Regionalnego.

Ze względu na możliwość finansowania programu operacyjnego wyłącznie z jednego funduszu RPO WL będzie narzędziem realizacji tych obszarów określonych w *Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego*, które mogą być wspierane przez Europejski Fundusz Rozwoju

Regionalnego. Działania realizowane w ramach programu będą także finansowane przez środki krajowe, zarówno publiczne jak i prywatne.

Prace nad niniejszym programem operacyjnym rozpoczęto od przeprowadzenia diagnozy społeczno – gospodarczej Województwa Lubelskiego. Na jej podstawie opracowano strategię realizacji celów programu operacyjnego. Na kolejnym etapie przystąpiono do definiowania osi priorytetowych i alokowania określonych środków na ich realizację. Skupiono się również na ukazaniu komplementarności RPO z innymi programami operacyjnymi w szczególności z *Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich* współfinansowanym z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz z *Programem Operacyjnym Kapitał Ludzki* współfinansowanym przez Europejski Fundusz Społeczny. Opracowano plan finansowy a także system realizacji programu. Ponadto przedstawiono wyniki oceny ex-ante wraz z oceną spodziewanego efektu makroekonomicznego oraz oceny przewidywanego wpływu programu na środowisko. Niniejszy dokument zawiera także sprawozdanie z przeprowadzonych konsultacji społecznych.

Spis treści

Rozdział 1.....	8
Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej Województwa Lubelskiego.....	8
1.1. Diagnoza	8
1.1.1. Aksjologia i uwarunkowania	8
1.1.2. Gospodarka i jej konkurencyjność	12
1.1.3. Społeczeństwo i zasoby ludzkie.....	32
1.1.4. Przestrzeń i jej atrakcyjność.....	48
1.2. Analiza efektywności wykorzystania wsparcia ze środków publicznych dla województwa lubelskiego w latach 1999-2006.....	67
1.2.1 Wprowadzenie	67
1.2.2. Efekty finansowe	68
1.2.3. Efekty rzeczowe	70
1.3. Analiza SWOT	86
Rozdział 2.....	90
Strategia realizacji Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013	90
2.1. Cel główny RPO WL.....	90
2.2. Cele szczegółowe RPO WL.....	92
2.3. Strategia realizacji celów	98
2.3.1. Zgodność RPO z celami i priorytetami Krajowego Programu Reform na lata 2005- 2008 na rzecz realizacji Strategii Lizbońskiej.....	100
2.3.2. Zgodność RPO z celami i priorytetami Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia 2007-2013 wspierających wzrost gospodarczy i zatrudnienie (Narodowej Strategii Spójności).....	100
2.4. Informacja na temat komplementarności pomiędzy RPO a innymi programami finansowanymi ze środków polityki spójności oraz programami finansowanymi z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich i Europejskiego Funduszu Rybackiego.....	101
2.4.1. Komplementarność RPO z Europejskim Funduszem Rolnym na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich	101
2.4.2. Komplementarność RPO z Programem Operacyjnym Rozwój Polski Wschodniej 2007- 2013	103
2.4.3. Komplementarność RPO z Programem Operacyjnym Kapitał Ludzki.....	104
2.4.4. Komplementarność RPO z Europejskim Funduszem Rybackim	105
2.4.5. Demarkacja.....	105
2.4.6. Mechanizmy kontroli krzyżowej – cross – checking.....	106
2.5. Polityki horyzontalne Unii Europejskiej w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013.....	106
Rozdział 3.....	111
Osie Priorytetowe Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013	111
Oś Priorytetowa I: PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ I INNOWACJE.....	111

Oś Priorytetowa II: INFRASTRUKTURA EKONOMICZNA.....	118
Oś Priorytetowa III: ATRAKCYJNOŚĆ OBSZARÓW MIEJSKICH I TERENY INWESTYCYJNE	124
Oś Priorytetowa IV: SPOŁECZEŃSTWO INFORMACYJNE	128
Oś Priorytetowa V: TRANSPORT	132
Oś Priorytetowa VI: ŚRODOWISKO I CZYSTA ENERGIA	141
Oś Priorytetowa VII: KULTURA ,TURYSTYKA I WSPÓŁPRACA MIĘDZYREGIONALNA.....	148
Oś Priorytetowa VIII: INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA	155
Oś Priorytetowa IX: POMOC TECHNICZNA.....	163
Rozdział 4.....	167
Plan finansowy.....	167
Rozdział 5.....	173
System realizacji Regionalnego Programu Operacyjnego.....	173
5.1. Kompetencje instytucji zaangażowanych w zarządzanie RPO - Koordynacja	173
5.1.1. Koordynacja na poziomie NSRO – Minister Rozwoju Regionalnego.....	173
5.1.2. Koordynacja 16 Regionalnych Programów Operacyjnych – Instytucja Koordynująca Regionalne Programy Operacyjne.....	173
5.1.3. Koordynacja RPO z innymi programami realizowanymi w ramach NSRO oraz innymi programami finansowanymi z funduszy UE	174
5.2. Zarządzanie Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Lubelskiego.....	174
5.2.1. Instytucja Zarządzająca Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Lubelskiego	174
5.2.2. Instytucja Pośrednicząca II stopnia.....	175
5.2.3. Instytucja Certyfikująca.....	176
5.2.4. Instytucja Audytowa	178
5.2.5. Instytucja właściwa dla otrzymywania płatności pochodzących z Komisji Europejskiej	180
5.2.6. Przepływy finansowe	180
5.2.7. Procedury dotyczące uzyskanych odsetek	181
5.2.8. Pomoc publiczna, zamówienia publiczne i projekty generujące dochód	181
5.3. Procedura wyboru projektów w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013.....	182
5.4. Krajowy System Informatyczny na okres 2007-2013 (SIMIK 07-13).....	182
5.5. Opis procedur przewidzianych dla zapewnienia niezawodności komputerowych systemów raportowania księgowego, monitoringu i finansowego	185
5.6. Informacje dotyczące wewnętrznego obiegu informacji pomiędzy „podmiotem centralnym (MS Liaison)” oraz podmiotami zgłaszającymi zapotrzebowanie na dostęp/modyfikację praw dostępu do SFC2007	185
5.7. Monitorowanie	186
5.8. Kontrola.....	188
5.9. Ocena (ewaluacja).....	188
5.10. Komunikacja i promocja	190
5.11. Zasada partnerstwa	193
5.12. Mechanizmy zapewniające przestrzeganie zasad i przepisów związanych z instrumentem cross-financing.....	194

Rozdział 6	195
Ocena ex-ante wraz z oceną spodziewanego efektu makroekonomicznego	195
Rozdział 7	197
Ocena przewidywanego wpływu programu na środowisko	197
7.1. Podstawy formalno-prawne	197
7.2. Proces opracowania i konsultacji Prognozy oddziaływania na środowisko projektu RPO WL 197	
7.3. Generalne założenia metodyczne.....	198
7.4. Projekt RPO w kontekście najistotniejszych dokumentów strategicznych na poziomie krajowym i regionalnym	199
7.5. Potencjalne znaczące oddziaływania realizacji RPO na środowisko	200
7.5.1. Oddziaływania negatywne	200
7.5.2. Oddziaływania pozytywne	201
7.6. Wnioski i rekomendacje	202
Rozdział 8	203
Przegląd i renegocjacje programów operacyjnych w ramach NSRO na lata 2007 – 2013	203
8.1. Podstawy prawne i formalne.....	203
8.2. Zgodność z dokumentami strategicznymi na poziomie unijnym i krajowym.....	204
8.3. Streszczenie wprowadzonych zmian.....	206
Załączniki:	208
Załącznik nr 1. Indykatory wykaz dużych projektów	208
Załącznik nr 2. Lista wskaźników kontekstowych dla RPO	209
Załącznik nr 3. Schemat instytucjonalny RPO Województwa Lubelskiego	218
Załącznik nr 4.Schemat organizacyjny wskazujący rozmieszczenie Instytucji Zarządzających RPO, Instytucji Koordynującej RPO, Instytucji Certyfikującej i Instytucji Audytowej oraz instytucji odpowiedzialnej za otrzymywanie płatności z KE	219
Załącznik nr 5. Przepływy finansowe i certyfikacja w Regionalnych Programach Operacyjnych	220

Rozdział 1.

Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej Województwa Lubelskiego

1.1. Diagnoza

1.1.1. Aksjologia i uwarunkowania

Zakres tematyczny diagnozy oraz przesłanki aksjologiczne

Zaprezentowana poniżej diagnoza rozwoju województwa lubelskiego oparta jest na analizie zewnętrznych i wewnętrznych uwarunkowań rozwoju regionu. Wynika ona nie tylko z konieczności przedstawienia specyfiki regionu w ujęciu społeczno-gospodarczym, ekologicznym i przestrzennym, ale również odnosi się do kontekstu realizacji polityki spójności Unii Europejskiej. Zakres tematyczny i kształt diagnozy odpowiada przyjętym założeniom opracowania regionalnych programów operacyjnych, zakładającym między innymi selektywne i syntetyczne ujęcie obszarów diagnostycznych oraz ich bezpośrednie powiązanie z celami i priorytetami polityki spójności Unii Europejskiej realizowanej w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym.

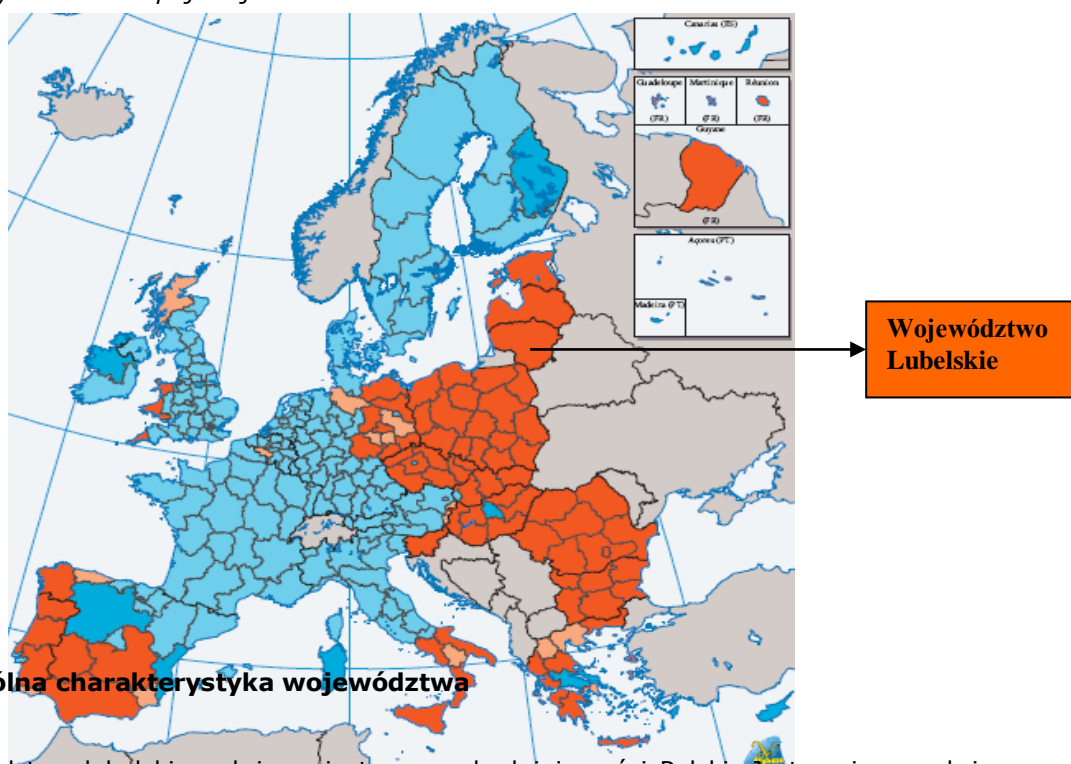
Podstawą do określenia zakresu diagnozy, a następnie zaprojektowania przyszłych działań rozwojowych, są z jednej strony obszary wsparcia wynikające z obecnego kształtu polityki spójności, zaś z drugiej strony zestaw fundamentalnych wartości i zasad, którymi kieruje się Wspólnota Europejska realizując swoje cele rozwojowe. Przy opracowaniu diagnozy i określeniu na jej podstawie przyszłych kierunków rozwoju województwa kierowano się między innymi następującymi przesłankami aksjologicznymi:

- *zrównoważony rozwój* (poprawa jakości życia obecnych i przyszłych pokoleń, przy zachowaniu zasobów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego oraz właściwej struktury demograficznej społeczeństwa)
- *społeczeństwo i gospodarka oparta na wiedzy i innowacji* (uznanie wykształcenia, wiedzy, informacji i kultury za fundament społeczno-gospodarczego rozwoju)
- *solidarność i równość społeczna* (zapewnienie równych szans wszystkim społecznościom i grupom społecznym, silna tożsamość kulturowa na poziomie lokalnym i regionalnym, zapobieganie wszelkim formom dyskryminacji i integracja osób wykluczonych społecznie)
- *subsydiarność i dobre rządzenie* (rozwój samorządności terytorialnej i społeczeństwa obywatelskiego przy zachowaniu autonomii i partnerstwa między administracją państwową oraz strukturami samorządowymi i pozarządowymi)
- *partnerstwo i współpraca* (umacnianie procesów integracyjnych i budowanie spójności Europy).

Uwarunkowania zewnętrzne

Województwo lubelskie jest jednym z 254 regionów Unii Europejskiej i jego przyszły rozwój będzie w dużym stopniu uzależniony od czynników i procesów rozwojowych zachodzących poza województwem. Trudno jest na obecnym etapie programowania zidentyfikować wszystkie procesy, którym będzie podlegał region, jak również ocenić skalę ich oddziaływania na rozwój społeczny i gospodarczy województwa. Poniżej dokonano krótkiego przeglądu najważniejszych uwarunkowań, które mogą mieć znaczący wpływ na przyszły kształt rozwoju województwa lubelskiego.

Mapa 1. Regiony w Unii Europejskiej

Źródło: DG Regio

a) Ogólna charakterystyka województwa

Województwo lubelskie położone jest we wschodniej części Polski. Jest regionem dużym (ponad 25 tys. km²), ale stosunkowo słabo zaludnionym (2180 tys. mieszkańców na koniec 2005). Pod względem gęstości zaludnienia (87 os/km²) województwa zajmuje 12 lokatę w kraju (71,3% średniej krajowej oraz 76,3% średniej UE1). Region charakteryzuje się jednym z najniższych wskaźników urbanizacji w kraju, wynoszącym niespełna 47% (14 miejsce w Polsce).

W podziale administracyjnym województwa wyróżnia się 4 miasta na prawach powiatu (Lublin, Chełm, Biała Podlaska, Zamość), 16 gmin miejskich, 21 gmin miejsko-wiejskich i 172 gminy wiejskie. Zgodnie z klasyfikacją NTS w województwie wydzielono 3 podregiony NTS3: białkopodlaski, chełmsko-zamojski oraz lubelski. Najbardziej rozwiniętą częścią województwa jest podregion lubelski, ze stolicą regionu – Lublinem, który jest uważany za największy ośrodek gospodarczy i akademicki we Wschodniej Polsce.

Województwo lubelskie leży na wschodnich obrzeżach Unii Europejskiej, z dala od głównych centrów rozwojowych Europy i Polski. Graniczy bezpośrednio z Białorusią i Ukrainą, wyznaczając zewnętrzną granicę Unii Europejskiej na odcinku prawie 470 km. Położenie przygraniczne może być źródłem zarówno szans jak i zagrożeń dla regionu. Jednym z warunków przezwyciężenia peryferyjności województwa powinien być wszechstronny rozwój kontaktów transgranicznych

¹ Średnia UE rozumiana jest jako średnia dla 25 państw członkowskich.

z Białorusią i Ukrainą oraz poprawa dostępności komunikacyjnej województwa w układzie krajowym i międzynarodowym. W tym celu należy dążyć do rozwoju infrastruktury wchodzącej w skład głównych korytarzy transportowych łączących Zachód i Wschód Europy, w tym drogi A2 w II korytarzu TEN-T, dróg nr 17 i 12 w korytarzu pomocniczym TEN-T łączącym Północ Europy z Ukrainą, a także drogi S19 łączącej państwa bałtyckie z Europą Środkową.

b) Historyczne zapóźnienia w rozwoju regionu

Województwo lubelskie, podobnie jak cały obszar Polski Wschodniej, jest regionem relatywnie słabo rozwiniętym, ponieważ procesy modernizacji – w tym głównie urbanizacja, uprzemysłowienie i zmiany technologiczne w rolnictwie – przychodziły do Polski z Zachodu i w zasadzie nie przekraczały linii Wisły. Zapóźnienia regionu są więc długotrwałe, i co za tym idzie bardzo trudne do przezwyciężenia w krótkim horyzoncie czasu². Potrzeba będzie zatem znacznie większego wysiłku organizacyjnego i nakładów finansowych na przełamanie głównych barier w rozwoju, i to zarówno w odniesieniu do struktur materialnych, społecznych, jak i instytucjonalnych.

c) Globalizacja i konkurowanie w układach sieciowych

Współczesna gospodarka kształtowana jest przez trzy wzajemnie powiązane procesy: globalizację, konkurencję i innowacje. Trwałą przewagę konkurencyjną uzyskują te regiony, w których funkcjonują przedsiębiorstwa zdolne do tworzenia i absorbowania innowacji. Przedsiębiorstwa innowacyjne lokują się tam, gdzie uzyskują korzystne warunki rozwoju. W konkurowaniu o nowe inwestycje, ilościowe czynniki lokalizacji (dostępność do zasobów naturalnych, siła robocza, infrastruktura transportowa) zaczynają stopniowo przegrywać z czynnikami jakościowymi (kwalifikacje, niezawodna i szybka infrastruktura, zaplecze badawczo-rozwojowe, rozwinięte otoczenie wspierania biznesu, sprawna administracja, warunki życia i pracy). Na znaczeniu zyskuje nie tylko kapitał ludzki (na który składają się kwalifikacje i umiejętności poszczególnych ludzi), ale także kapitał społeczny, czyli umiejętność współdziałania, zaufanie oraz sprawność instytucjonalna całego regionu. Przed województwem stoi więc poważne wyzwanie jak w sposób optymalny wykorzystać wewnętrzny potencjał regionu i stworzyć podstawy sprawnego systemu innowacji, zdolnego do konkurowania w układzie krajowym i międzynarodowym.

d) Procesy integracyjne w ramach Unii Europejskiej

W wyniku postępujących procesów integracyjnych w Europie i realizacji polityki wspólnotowej UE będzie stopniowo następowała integracja przestrzeni europejskiej poprzez:

- umacnianie i promowanie mechanizmów wolnej konkurencji na całym obszarze Unii,
- tworzenie warunków swobodnego przepływu osób, dóbr, informacji i kapitału,
- inicjowanie i współfinansowanie przedsięwzięć w zakresie rozwoju krajowej i europejskiej infrastruktury technicznej,

² Ekspertyza Prof. Grzegorza Gorzelaka „Strategiczne kierunki rozwoju Polski Wschodniej”, wykonana w ramach opracowania Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020.

- tworzenie całego systemu układów sieciowych, przyspieszających i racjonalizujących procesy tworzenia i dyfuzji innowacji,
- restrukturyzację terenów wiejskich i stworzenie jednolitych warunków konkurencyjności dla sektora rolnego w Europie.

Z licznych analiz oceniających możliwy wpływ procesów integracyjnych na rozwój regionów w Polsce wynika, że w dłuższej perspektywie czasu województwo lubelskie może oczekiwać pojawienia się szeregu korzystnych zjawisk, takich jak: wzrost obrotów w handlu zagranicznym, zwiększony napływ inwestycji zagranicznych, a także transfer nowych technologii do gospodarki. Wśród najbardziej narażonych na negatywne skutki integracji dziedzin są rolnictwo i rynek pracy. Oczekiwane negatywne skutki to przede wszystkim likwidacja znacznej ilości gospodarstw rolnych oraz degradacja i depopulacja obszarów wiejskich, spowodowana między innymi emigracją zarobkową do innych regionów Unii Europejskiej³.

e) Skala możliwych transferów płatniczych i efektywność ich wykorzystania

Ze wstępnych wyliczeń wynika, że województwo lubelskie może być jednym z głównych beneficjentów polityki strukturalnej Unii Europejskiej. Szacuje się, że w latach 2007-2015 sumaryczny napływ środków z UE do regionu może zamknąć się kwotą nawet 5 mld euro, co odpowiada wartości około 6% skumulowanego PKB na lata 2007-2013. Około 60% tej kwoty (3 mld euro) będzie pochodziło z regionalnego programu i krajowych programów operacyjnych, realizowanych na terenie województwa w ramach unijnej polityki spójności. Pozostała kwota (około 2 mld euro) będzie dostępna w ramach wdrażanych w województwie instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej (w tym rozwój obszarów wiejskich oraz płatności bezpośrednio dla gospodarstw rolnych).

Skala możliwych transferów finansowych, a także zakres przewidywanych interwencji, mogą stanowić niepowtarzalną okazję zmodernizowania regionalnej gospodarki i nadrobienia wieloletnich zapóźnień cywilizacyjnych. Jednak zaabsorbowanie tak znacznych kwot i ich efektywne wydatkowanie będzie uzależnione od wielu czynników, w tym głównie od prorozwojowej strategii wydatkowania środków (zgodnie z celami Strategii Lizbońskiej), sprawności instytucjonalnej struktur wdrażających fundusze, a także od kondycji finansowej instytucji i beneficjentów realizujących projekty.

Kluczową rolę w procesie sprawnego pozyskiwania środków unijnych będą miały jednostki samorządu terytorialnego. Od ich zaangażowania i zdolności finansowych może zależeć końcowy sukces polityki strukturalnej województwa. Pomimo stosunkowo niskiego potencjału inwestycyjnego jednostek samorządu terytorialnego województwa lubelskiego (ocenianego łącznie na około 3,6 mld zł.)⁴, wydaje się, że istnieją realne szanse pełnego wykorzystania środków przeznaczonych dla województwa. Pełna absorpcja będzie w dużym stopniu uzależniona od sprawnego zarządzania płynnością finansową jednostek samorządowych oraz od uruchomienia efektywnych mechanizmów refundowania poniesionych kosztów.

Mapa 2. Podział województwa lubelskiego na podregiony NTS III

³ Profil wrażliwości gospodarki regionalnej na integrację z Unią Europejską: Województwo Lubelskie, pod redakcją Stanisława Umińskiego, IBnGR, Gdańsk, 2003.

⁴ Analiza i prognoza dochodów i wydatków publicznych Polski Wschodniej, Wojciech Misiąg, Warszawa 2006, str. 29.

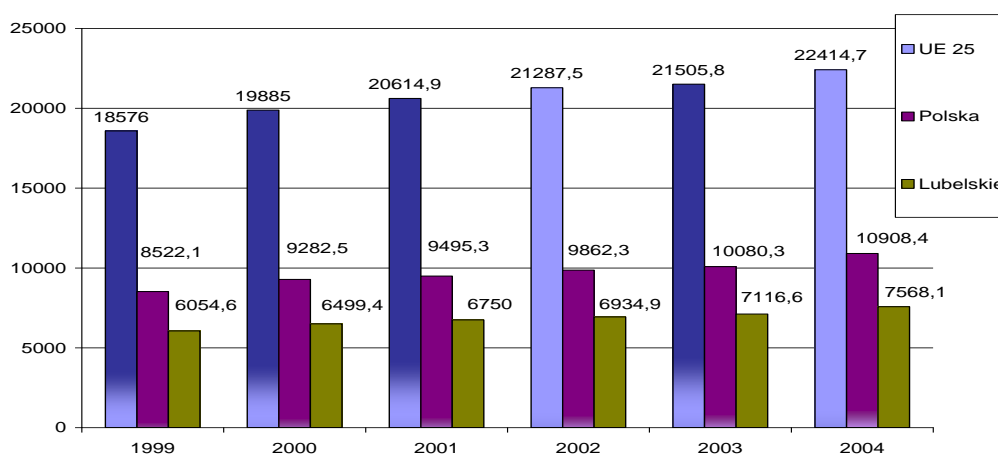

1.1.2. Gospodarka i jej konkurencyjność

Produkt Krajowy Brutto

Podstawowym wskaźnikiem opisującym potencjał gospodarczy regionu jest wielkość wytwarzanego Produktu Krajowego Brutto (PKB) na mieszkańca. W 2004 roku wartość PKB na głowę mieszkańca wyniosła 16,8 tys. zł (7568 € wg parytetu siły nabywczej), co stanowiło 69% średniego poziomu dla Polski i 33,8% średniej unijnej. Udział województwa w tworzeniu krajowego PKB wyniósł niespełna 4,0% i od kilku lat sukcesywnie spada.

Wykres 1. PKB na 1 mieszkańca Unii Europejskiej kraju i województwie (wg parytetu siły nabywczej, w Euro)

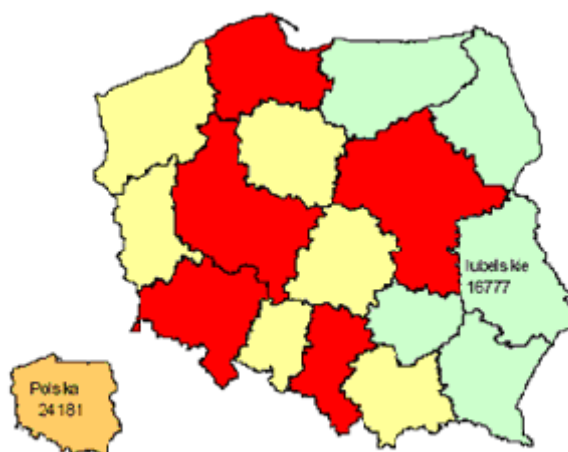

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Eurostat

Wolniejszy rozwój gospodarczy województwa w stosunku do średniej krajowej wynika w dużym stopniu z niekorzystnej struktury gospodarki oraz niskiego poziomu nakładów inwestycyjnych na modernizację i odtworzenie majątku trwałego w regionie. Niewielkie możliwości finansowania inwestycji ze środków własnych powodują konieczność poszukiwania źródeł zewnętrznych, w tym środków pochodzących z bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) oraz

funduszy strukturalnych. Biorąc pod uwagę niską zdolność regionu do przyciągania inwestycji zewnętrznych, należy przypuszczać, że głównym instrumentem modernizacji regionalnej gospodarki i pobudzania jej rozwoju będą fundusze strukturalne dostępne w ramach regionalnego programu i krajowych programów operacyjnych. Wielkość możliwych do zaangażowania środków oraz przewidywane obszary interwencji z pewnością zwiększą dynamikę tworzenia PKB w regionie, co w dłuższej perspektywie powinno doprowadzić do przyspieszenia procesu realnej konwergencji regionu z resztą kraju⁵.

Mapa 3. PKB na 1 mieszkańca w PLN

Źródło: Warunki życia ludności w województwie lubelskim w latach 2003-2005, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2006

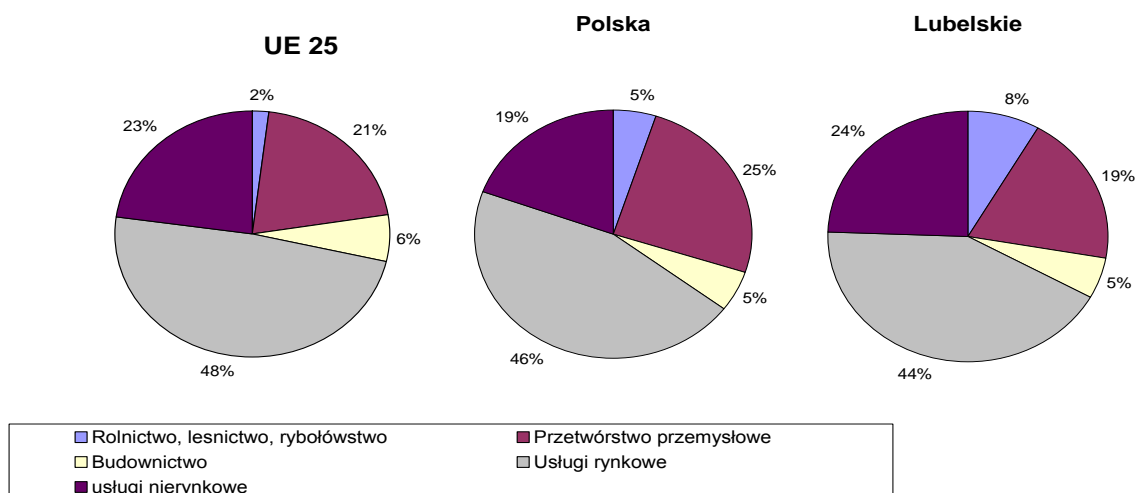
Struktura gospodarki

O konkurencyjności regionalnej gospodarki decyduje przede wszystkim wielkość i struktura tworzenia Wartości Dodanej Brutto (WDB). W roku 2004 wielkość WDB w regionie kształtowała się na poziomie 32,6 mld zł, co stanowiło 4% udziału krajowego i 0,16% w Unii Europejskiej⁶. Podobnie jak w przypadku PKB, od kilku lat obserwuje się niższą niż w kraju dynamikę wzrostu WDB, co nie pozwala na skuteczne wyrównywanie dysproporcji rozwojowych województwa.

Niekorzystna struktura tworzenia Wartości Dodanej Brutto w województwie przejawia się przede wszystkim w znacznie niższym niż średnia kraju udziale przemysłu w tworzeniu WDB oraz jego znacznym spadkiem na przestrzeni ostatnich pięciu lat. Wpływa to jednocześnie na spadek udziału województwa w krajowej produkcji przemysłowej, który w 2006 r. kształtował się na poziomie 2,3%. Pod względem wartości produkcji przemysłowej województwo plasuje się na 11 pozycji w kraju.

⁵ Z Prognozy oddziaływania makroekonomicznego realizacji Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013 przygotowanej przez IBnGR wynika, że tylko dzięki wykorzystaniu środków w ramach RPO poziom PKB może być wyższy przeciętnie o 1,8% w stosunku sytuacji gdyby takich środków nie było.

⁶ uwzględniając parytety siły nabywczej

Wykres 2. Struktura WDB wg sektorów ekonomicznych w 2004r.

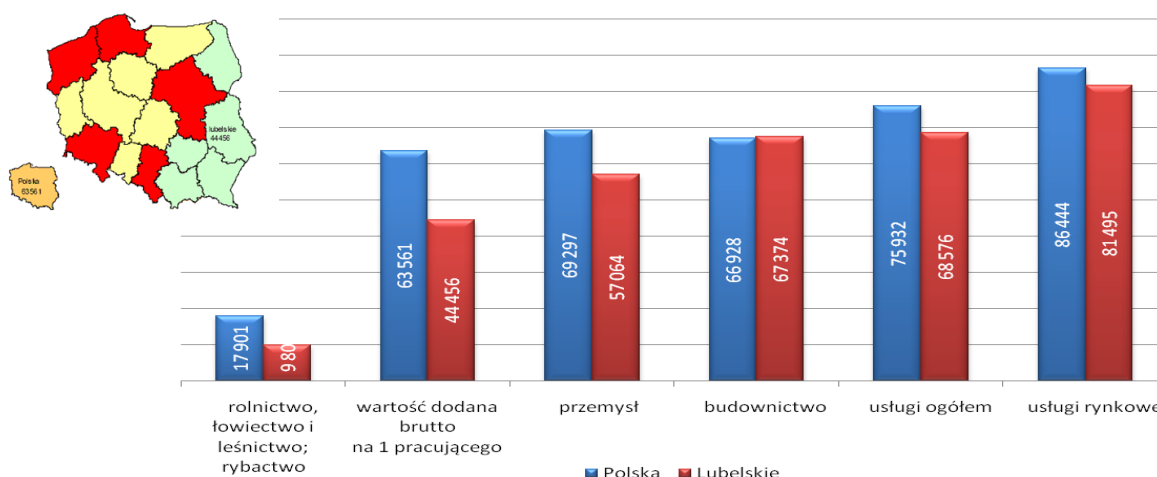
Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Eurostat

Oniekorzystnej strukturze gospodarki świadczy również słabo rozwinięty sektor usług rynkowych oraz ciągle zbyt duży udział rolnictwa w zatrudnieniu i tworzeniu WDB. Pomimo pozytywnych tendencji związanych ze wzrostem sektora usług rynkowych w regionie z 42% w roku 1999 do 47% w roku 2004, udział tego sektora w wytwarzaniu WDB i zatrudnieniu jest niższy niż średnio w kraju. Natomiast stosunkowo duży udział sektora usług nierynkowych skupiający 18,7% liczby zatrudnionych (kraj 20,0%) oraz generujący prawie 23% regionalnego WDB (w kraju 16,4%), wskazuje na ciągle dużą zależność gospodarki od środków publicznych, z których jak wiadomo jest finansowana większość zadań związanych z usługami nierynkowymi.

Wydaje się, że kluczem do poprawy wskaźników ekonomicznych regionu będzie dalszy proces restrukturyzacji sektora rolnego prowadzący do zmniejszenia zatrudnienia w rolnictwie i poprawy jego efektywności. Udział rolnictwa (łącznie z leśnictwem i rybołówstwem) w tworzeniu WDB województwa systematycznie zmniejsza się, lecz jest nadal większy niż w kraju. W latach 1999-2004 zmniejszył się z 10,8% do 8,4% (w kraju z 5,4% do 5%). Towarzyszy temu spadek zatrudnienia w rolnictwie (o 12 punktów procentowych w stosunku do roku 1999). Obecnie zatrudnienie w tym sektorze kształtuje się na poziomie 38,4% (kraj – 16,5%, UE – około 5%).

Efektywność gospodarki

Głównym wskaźnikiem opisującym efektywność gospodarki jest wydajność pracy mierzona wartością dodaną brutto (WDB) przypadającą na jednego pracującego. W roku 2004 na jednego pracującego przypadło niespełna 44,5 tys. zł WDB, co stanowiło około 70% średniej krajowej. Niższe wskaźniki odnotowano we wszystkich sektorach gospodarki, przy czym największe różnice w wydajności pracy występują w rolnictwie i przemyśle, gdzie wydajność pracy w regionie stanowi odpowiednio 54% i 80% średniej krajowej. Jedynie w budownictwie WDB na jednego pracującego była wyższa o 0,6% od średniej krajowej. Niskie wartości WDB na jednego pracującego w poszczególnych sektorach potwierdzają tezę o niekorzystnej strukturze gospodarki województwa oraz wskazują na jej mało konkurencyjny charakter.

Wykres 3. WDB na 1 pracującego w PLN

Źródło: Warunki życia ludności w województwie lubelskim w latach 2003-2005, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2006

Pomimo ciągle niekorzystnej struktury gospodarki i jej niskiej efektywności, w najbliższych latach należy oczekiwać wzrostu wartości dodanej w województwie i dalszych korzystnych zmian w strukturze jej wytwarzania (z większym udziałem sektora usług rynkowych i zmniejszaniem się udziału sektora rolnego). Średnioroczny wzrost WDB w województwie w latach 2004-2012 po uwzględnieniu efektów integracyjnych z UE (wynikających z napływu funduszy strukturalnych, BIZ, liberalizacji handlu zagranicznego i efektów popytowych) szacowany jest na poziomie 4,8% (Polska – 5,5%). Oczekiwany znaczący wzrost wartości dodanej w województwie będzie w dużym stopniu rezultatem dużych dopłat bezpośrednich do rolnictwa oraz niskiego poziomu wynagrodzeń⁷. Wydaje się, że w celu urzeczywistnienia powyższych prognoz niezbędne będzie właściwe połączenie interwencji z funduszy strukturalnych z endogenicznymi czynnikami wzrostu wygenerowanymi przez województwo.

Majątek trwały

Podstawą rozwoju gospodarki regionalnej jest wielkość majątku trwałego i zdolność do jego odtwarzania i zwiększania. Wartość brutto środków trwałych w gospodarce województwa lubelskiego szacowana była w 2004 roku na poziomie 82,4 mld zł, co stanowiło 4,5% udziału krajowego (8 miejsce w kraju). Jednak pod względem wartości brutto środków trwałych w przeliczeniu na jednego mieszkańca (37,4 tys. zł. wobec 45,8 tys. w kraju) województwo zajmuje przedostatnie miejsce w Polsce.

Niekorzystnym zjawiskiem jest również wolne tempo modernizacji i wymiany majątku trwałego w regionie. Wskaźnik odnowienia mierzony wartością łącznych nakładów inwestycyjnych w latach 2000-2004 w odniesieniu do wartości środków trwałych brutto w roku 2004, wynosi dla województwa lubelskiego 23,8% (w kraju – 34 %). Brak możliwości modernizacji majątku trwałego przekłada się na wysoki wskaźnik zużycia środków trwałych, który dla przedsiębiorstw województwa lubelskiego wynosi prawie 50% i od kilku lat wykazuje tendencję wzrostową.

⁷ Profil wrażliwości gospodarki regionalnej na integrację z Unią Europejską – Województwo Lubelskie, IBnGR, Gdańsk, 2003 r.

Nakłady inwestycyjne w gospodarce

Wielkość nakładów inwestycyjnych poniesionych w gospodarce narodowej w województwie lubelskim w 2005 roku wynosiła nieco ponad 4,4 mld zł, co stanowiło 3,4% nakładów w kraju (11 pozycja). Jednak z poziomem nakładów w przeliczeniu na mieszkańca wynoszącym 1992 zł województwo lokowane jest na ostatnim miejscu w kraju – średnia wartość to 3434 zł. W Unii 25 państw, w samym sektorze przedsiębiorstw, jest to wartość przekraczająca 8000 zł. Od 1998 do 2003 roku obserwowany był systematyczny spadek nakładów inwestycyjnych we wszystkich sektorach gospodarki Lubelszczyzny. Przełamanie negatywnych tendencji nastąpiło dopiero w roku 2004, kiedy to odnotowano wzrost nakładów w stosunku do roku poprzedniego o 400 mln zł.

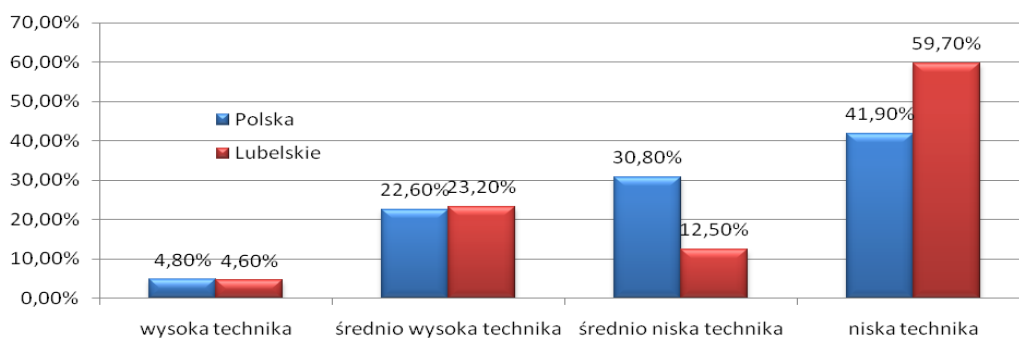
Niewielkie zaangażowanie bezpośrednich inwestycji zagranicznych w województwie lubelskim (2,2% ogólnej wartości BIZ w Polsce w 2003 r.) sprawia, że kapitał zagraniczny nie jest istotnym źródłem finansowania inwestycji w regionie - poziom średniorocznych nakładów inwestycyjnych firm z kapitałem zagranicznym stanowi niecałe 7% ogółu inwestycji dokonywanych w województwie. Dlatego wydaje się, że kluczem do poprawy sytuacji w zakresie zwiększenia nakładów inwestycyjnych w regionie i przyspieszenia procesów modernizacyjnych w gospodarce może być przeznaczenie odpowiedniego wolumenu środków strukturalnych na rozwój bazy produkcyjnej przedsiębiorstw oraz szeroko rozumianej infrastruktury ekonomicznej.

Przemysł i jego konkurencyjność

O sile regionalnej gospodarki i stopniu jej konkurowania decyduje w dużej mierze sektor produkcyjny z dobrze rozwiniętym przemysłem. Tymczasem województwo lubelskie jest regionem o niskim stopniu uprzemysłowienia. Udział województwa w krajowej produkcji przemysłowej wynosi 2,7% i od kilku lat wykazuje tendencję malejącą. Pod względem wartości produkcji przemysłowej województwo uplasowało się na 11 pozycji w kraju. W 2005 roku w przemyśle zatrudnionych było 108 tys. osób (3,7% wielkości krajowej – 16 miejsce w kraju). Wartość produkcji sprzedanej przemysłu na 1 zatrudnionego w województwie wyniosła 185 tys. zł., co stanowiło 88% średniej w kraju.

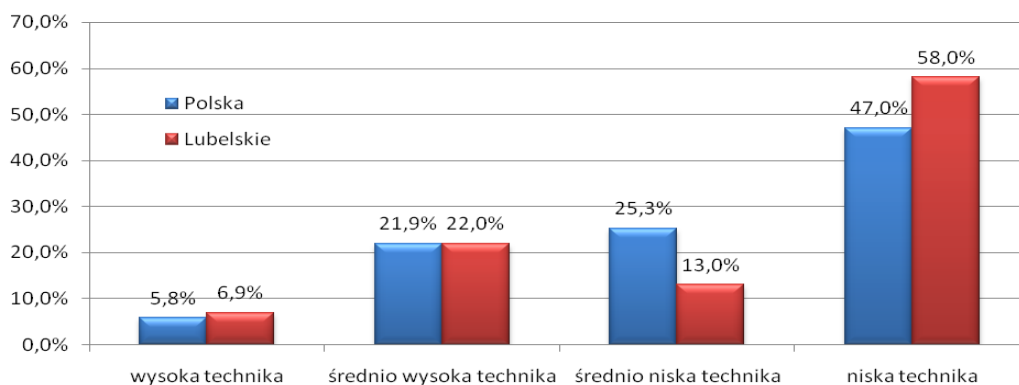
W strukturze produkcji przemysłowej najważniejszą rolę odgrywają gałęzie o tzw. niskim stopniu zaawansowania technologicznego, w tym przemysł spożywczy (27,3% wartości produkcji sprzedanej), produkcja mebli (8,5% wartości sprzedanej), produkcja maszyn i urządzeń (6,7%), produkcja z surowców niemetalicznych (5,3%), produkcja wyrobów z metali (3,7%). Ocenia się, że tylko 4,6% produkcji przemysłowej wytwarzane jest w działach wysokiej techniki (w kraju 4,8%). Dominują działy niskiej techniki, w których wytwarza się prawie 60% wartości przemysłowej (kraj – 42%).

Wykres 4. Poziom wielkości produkcji o różnym stopniu zaawansowania technologicznego w regionie i kraju.

Źródło: GUS, 2004

Wykres 5. Zatrudnienie w sektorze produkcji wg poziomów techniki

Źródło: GUS, 2004

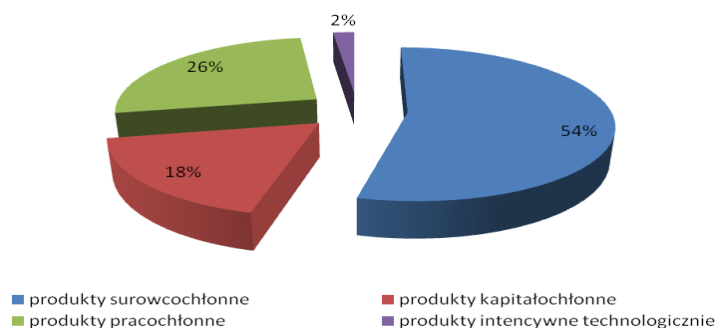
Innowacyjność regionalnego sektora produkcyjnego na tle kraju jest stosunkowo niska, co obrazuje wielkość wskaźnika udziału wyrobów nowych i zmodernizowanych w produkcji przemysłu ogółem. W 2004 roku wielkość tego wskaźnika kształtowała się na poziomie 15% dla produkcji przemysłowej ogółem i około 18,6% dla przetwórstwa przemysłowego, podczas gdy średnia dla kraju wynosiła odpowiednio 17% i 20%. Towarzyszy temu niskie wyposażenie przedsiębiorstw przemysłowych w środki automatyzacji procesów produkcyjnych. Województwo zajmuje ostatnie miejsce w kraju pod względem wskaźnika automatycznych linii przemysłowych na 10 tys. mieszkańców.

Na niską zdolność innowacyjną przemysłu mają wpływ przede wszystkim niskie nakłady na działalność innowacyjną w przemyśle, które w roku 2005 kształtowały się na poziomie 140 mln zł. Od roku 1999 nastąpił spadek wielkości nakładów o 8,1% (w Polsce spadek o 2,5%) oraz zmniejszenie udziału województwa w nakładach w kraju z 9,1% w 1999 roku do 1,5% w roku 2004. W przeliczeniu na jednego mieszkańca nakłady na działalność innowacyjną w przemyśle wyniosły jedynie 62,2 zł, przy średniej krajowej wynoszącej 119,9 zł.

Innym wskaźnikiem świadczącym o niskiej konkurencyjności regionalnej gospodarki jest wartość sprzedawanych towarów za granicą oraz ich asortyment. Od wielu lat wartość eksportu per capita w województwie lubelskim jest niska i kształtuje się na poziomie 500 USD (40% średniej krajowej). Region charakteryzuje się stosunkowo niskim udziałem eksportu do UE w ogólnej wartości sprzedaży na rynki zagraniczne, natomiast relatywnie wysoki jest udział rynków wschodnich, gdzie z Lubelskiego trafia prawie 40% całości eksportu.

Na liście najważniejszych wyrobów eksportowych województwa dominują produkty rolne i spożywcze, czyli towary pracochołonne i surowcochołonne, niewielki jest natomiast udział produktów technologicznie intensywnych, zapewniających największe zyski, a jednocześnie umożliwiających rozwój współpracy międzygałęziowej. Ocenia się, że produkty intensywne technologicznie stanowią niespełna 2% wartości eksportu województwa (w Polsce jest to około 2,7%, zaś w UE aż 20%), natomiast udział wyrobów zaawansowanych technologicznie w imporcie województwa nie przekracza 8%, podczas gdy średnio w Polsce relacja ta kształtuje się na poziomie 11,4%, zaś w UE jest dwa razy większa i wynosi 23%.

Wykres 6. Struktura eksportowanych towarów pod względem nasycenia technologicznego

Źródło: GUS, 2004

Szansą na zwiększenie konkurencyjności przemysłu, a tym samym regionalnej gospodarki, jest stałe wprowadzanie innowacji oraz rozwój gałęzi wysokiej i średnio-wysokiej techniki w sektorze produkcyjnym. Osiągnięcie tych celów będzie możliwe poprzez wspieranie zaplecza badawczo-rozwojowego pracującego na potrzeby przemysłu, w tym przemysłu rolno-spożywczego i produktów ekologicznych. Istotnym dla wzmocnienia konkurencyjności przemysłu powinno być stworzenie sprawnego systemu wspierania innowacji oraz kooperacji przedsiębiorstw w układzie krajowym i międzynarodowym. Dlatego też kluczowym w tym zakresie powinno być wspieranie rozwoju funkcjonalnego Lubelskiego Parku Naukowo-Technologicznego oraz ponadregionalnych klastrów produkcyjnych. Należą do nich: Dolina Lotnicza, skupiona wokół kooperacji przy produkcji śmigłowców i komponentów dla przemysłu lotniczego w zakładach w Świdniku, oraz Dolina Ekologicznej Żywności bazująca na wykorzystaniu walorów środowiskowych, tradycyjnej struktury rolnictwa i ekstensywnych metod produkcji rolnej, jako czynnika konkurencyjnego dla regionalnego klastra producentów żywności.

Rolnictwo

Rolnictwo stanowi w dalszym ciągu jeden z ważniejszych działów gospodarki regionu. Świadczy o tym liczba zatrudnionych w tym sektorze oraz wartość wytwarzanej Wartości Dodanej Brutto. Obecnie w rolnictwie pracuje około 277 tys. ludzi, co stanowi ponad 38,4% pracujących ogółem w województwie. Jednak sektor ten wytwarza niewiele ponad 8,4% WDB, co świadczy

o bardzo niskiej efektywności tego sektora, wpływającym negatywnie na wskaźniki ekonomiczne całej gospodarki.

O pozycji rolnictwa w regionie świadczą duże zasoby ziemi (57% ogólnej powierzchni regionu to użytki rolne) oraz znacząca produkcja rolna w skali kraju (8,4% globalnej produkcji rolnej w kraju). Region zajmuje czołowe lokaty w produkcji buraków cukrowych, chmielu, tytoniu, oraz owoców miękkich. Wysoka pozycja rolnictwa w województwie jest rezultatem nie tylko procesów historycznych, ale również wynika z szeregu uwarunkowań przyrodniczych, do których zalicza się przede wszystkim korzystne dla produkcji rolniczej warunki klimatyczne i glebowe. Średni wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej dla województwa wynosi 73,5 pkt (wg IUNG w Puławach) i jest wyższy o 6,9 pkt od średniej w kraju (66,6 pkt). Jednak, poziom plonów osiągniętych w produkcji rolnej regionu nie jest adekwatny do panujących w nim dobrych warunków glebowych i znacznie odbiega od średniej krajowej.

Jednym z czynników ograniczających efektywność rolnictwa w regionie jest jego nadmierne rozdrobnienie i brak specjalizacji. Struktura obszarowa gospodarstw rolnych jest w województwie wyjątkowo niekorzystna. Podobnie jak średnio w Polsce, przeważają gospodarstwa małe (1-5 ha), stanowiące ponad 54% ogólnej liczby gospodarstw. Gospodarstwa większe (ponad 15 ha) stanowią nieco ponad 7% ogólnej liczby gospodarstw rolnych, podczas gdy w Polsce ich udział wynosi około 10%. Także średnia powierzchnia gospodarstw jest mniejsza niż średnia krajowa i wynosi 6,9 ha na gospodarstwo (Polska 8,4 ha). W ciągu ostatnich 10 lat średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego wzrosła w województwie niewiele ponad 10%.

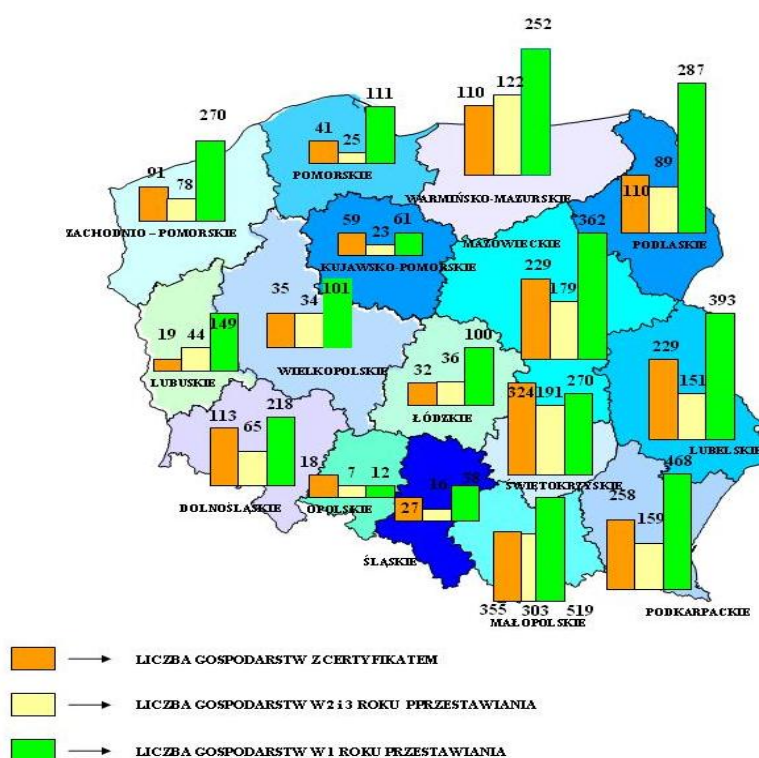
Panujące rozdrobnienie produkcji prowadzi do niskiej efektywności gospodarowania oraz niskich dochodów rolników. Ocenia się, że z ponad 200 tys. funkcjonujących w regionie gospodarstw rolnych, około 50% produkuje głównie na rynek. Poziom produkcji towarowej rolnictwa w regionie, mierzony wartością skupu produktów rolnych w przeliczeniu na 1 hektar użytków rolnych, jest niski i wynosi 80% średniej krajowej (1556 zł).

Znacznym uzupełnieniem dochodów dla ponad 80% gospodarstw rolnych są dopłaty bezpośrednie, uzyskiwane przez rolników od roku 2004. Dopłaty te, których wielkość w latach 2004-2006 szacowana jest na około 400 tys. euro, stanowią znaczący bodziec w modernizacji rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich. Przewiduje się, że w latach 2007-2015 w wyniku stosowania instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej (programy scaleń, renty strukturalne, dopłaty bezpośrednie) proces poprawy struktury agrarnej na wsi ulegnie przyspieszeniu. Efektem tego będzie między innymi wzrost średniej wielkości gospodarstwa rolnego (do 12 ha), poprawa efektywności i wprowadzenie na szerszą skalę postępu technologicznego i organizacyjnego w rolnictwie oraz znaczne odmłodzenie ludzi pracujących w sektorze rolnym. Tym pozytywnym procesom będą towarzyszyć jednak negatywne zjawiska społeczne związane między innymi z trudnościami zagospodarowania nadwyżek siły roboczej uwolnionej z upadających i restrukturyzowanych gospodarstw rolnych.

Jedną z alternatywnych form restrukturyzacji gospodarstw i tworzenia nowych miejsc pracy na wsi powinien być rozwój rolnictwa ekologicznego i powiązanych z nim usług. Wzrost zapotrzebowania na żywność ekologiczną powoduje, że produkcja ta w rolnictwie zyskuje coraz większe znaczenie. Niskie stosunkowo wykorzystanie osiągnięć agrotechniki w lubelskim rolnictwie, stanowiące o słabości towarowej produkcji rolnej może zostać przekształcone w siłę regionu dysponującego korzystnymi warunkami dla rozwoju upraw ekologicznych.

W ostatnich latach zainteresowanie produkcją ekologicznej żywności systematycznie zwiększa się, czego wyrazem jest wzrost liczby certyfikowanych gospodarstw ekologicznych w regionie z 253 w roku 2002 do 773 w roku 2005. Towarzyszy temu powstawanie przetwórnicy ekologicznych oraz zrzeszanie się rolników w grupy producenckie. Obecnie na terenie województwa lubelskiego działa 14 certyfikowanych przetwórnicy, z 55 funkcjonujących w Polsce. Dalszemu rozwojowi rynku produktów ekologicznych w regionie ma służyć realizacja Strategii Doliny Ekologicznej Żywności⁸, przygotowana jako jeden z projektów pilotażowych wdrażanej Regionalnej Strategii Innowacji.

Mapa 4. Gospodarstwa ekologiczne w Polsce w 2005 roku

Źródło: Główny Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno – Spożywczych, Warszawa 2005 r.

Inną szansą na zwiększenie miejsc pracy na wsi może być rozwój odnawialnych źródeł energii, w tym przede wszystkim energii z biomasy, w której tkwi największy potencjał energii odnawialnej. Szacuje się, że w województwie roczny potencjał energetyczny odpadów z biomasy produkowanych w rolnictwie i leśnictwie wynosi około 19 PJ (w kraju 195 PJ). Potencjał ten można znacznie zwiększyć poprzez uprawę specjalnych roślin energetycznych (np. wierzby wiciowej). Pod uprawę roślin na cele energetyczne należy przeznaczać przede wszystkim grunty odłogowane i ugorowane, które w województwie stanowią coraz większy odsetek (8% powierzchni gruntów ornych).

Grunty użytkowane powinny być w większym stopniu wykorzystywane do zwiększenia uprawy rzepaku jako podstawowego surowca do produkcji biopaliw. Możliwości województwa w zakresie uprawy rzepaku wynoszą około 80 tys. ha (obecnie 15 tys. ha). Ocenia się, że

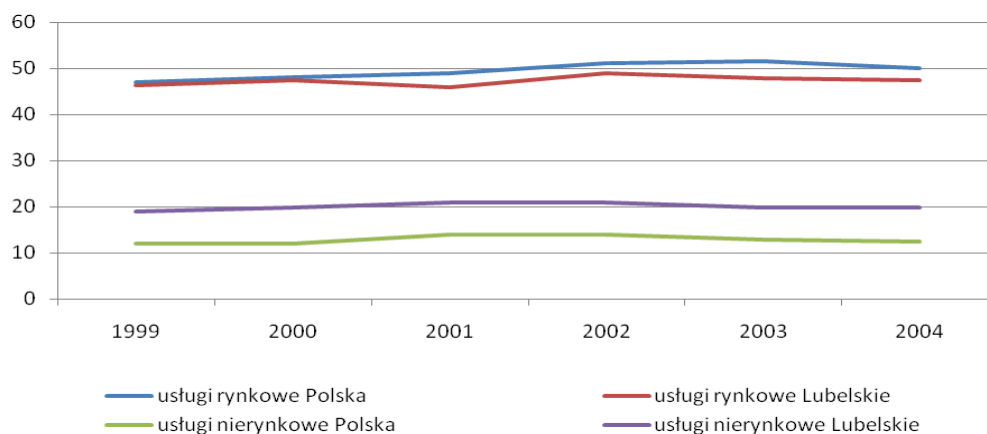
⁸ Strategia Doliny Ekologicznej Żywności, WSPA, Lublin 2006.

zwiększenie upraw rzepaku na potrzeby produkcji biopaliw może wygenerować dodatkowe dochody w województwie na poziomie 80 mln zł rocznie⁹.

Sektor usług (w tym turystyka)

Nowoczesna gospodarka regionu powinna charakteryzować się wysokim udziałem usług rynkowych w zatrudnieniu i tworzeniu Wartości Dodanej Brutto. Tymczasem w sektorze usług rynkowych zatrudniającym 25% ogółu pracujących w regionie wytwarza się niespełna 50% WDB (co stanowi około 90% średniej krajowej). Według Komitetu Prognoz PAN do 2010 roku nastąpi w Polsce wzrost udziału usług w zatrudnieniu do 55 % (w tym usług rynkowych do 30%).

Wykres 7. Udział usług rynkowych i nierynkowych w tworzeniu WDB

Źródło: GUS 2000-2005

Do jednego z bardziej perspektywicznych kierunków tworzenia miejsc pracy w sektorze usług rynkowych na terenie województwa lubelskiego należy zaliczyć z pewnością rozwój usług turystycznych.

Lubelszczyzna posiada bogatą i różnorodną spuściznę kulturową, walory krajobrazowe, uzdrowiskowe, a podstawowym jej plusem jest fakt, że należy do regionów najczystszych ekologicznie. Wszystko to stwarza możliwość rozwoju turystyki tak, by stała się istotnym czynnikiem aktywizacji i źródłem dochodów mieszkańców regionu.

Na obszarze województwa znajdują się miejscowości turystyczne o znaczeniu międzynarodowym lub pierwszorzędym w kraju, do których zaliczono Lublin, Zamość, Kazimierz Dolny, Nałęczów, Puławy, Kozłówkę, Janów Podlaski. W granicach województwa znajdują się obszary o walorach wypoczynkowych znaczących w skali kraju – II i III kategorii atrakcyjności turystycznej, są to: Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie, Roztocze oraz rozległe kompleksy lasów Puszczy Solskiej i Lasy Janowskie. Niezwykle atrakcyjne dla turystów są dolina Wisły oraz dzika, naturalna dolina Bugu i Wieprza. Ten duży potencjał nie jest w pełni wykorzystywany ze względu na niedobory w infrastrukturze turystycznej oraz promocji.

Na obszarze województwa lubelskiego w 2005 r. funkcjonowało 331 obiektów noclegowych różnego typu (poza gospodarstwami agroturystycznymi) i w porównaniu z rokiem 1998 ich liczba wyraźnie spadła – o 208 obiektów tj. o prawie 39% (w Polsce - 47%), zaś liczba miejsc noclegowych o 20% (w kraju 25%). Tak znaczny spadek liczby obiektów sektora turystycznego to

⁹ Możliwości rozwoju produktów ekologicznych w województwie lubelski, prof. Izabela Jackowska, prof. Jerzy Tys, ekspertyza wykonana na potrzeby Regionalnej Strategii Innowacji, Lublin 2004.

wynik jego strukturalnych zmian, związanych z upadkiem większości ośrodków wczasowych będących własnością dużych (często państwowych) zakładów pracy. Powstające obiekty (głównie pensjonaty, o niewielkiej liczbie miejsc noclegowych) nie są w stanie w krótkim czasie uzupełnić powstałej luki.

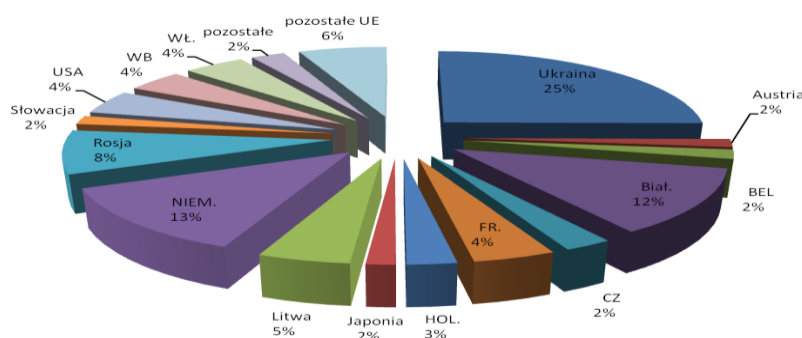
Tab. 1. Obiekty zbiorowego zakwaterowania w 2005r.

	J. m.	Lubelskie	Polska=100
obiekty ogółem	ob.	331	4,92%
miejsca noclegowe ogółem	miejsce	19 506	3,42%
korzystający z noclegów ogółem	osoba	543 686	3,28%
korzystający z noclegów turyści zagraniczni	osoba	73 987	1,72%
udzielone noclegi turystom zagranicznym	nocleg	147 110	1,40%

Źródło: Bank Danych Regionalnych

W latach 2000-2005 liczba turystów korzystających z turystycznych obiektów zbiorowego zakwaterowania wzrosła o 10%, przy jednoczesnym spadku o 19% liczby turystów zagranicznych (w 2005 r. stanowili oni 17% ogółu turystów). Zmieniła się również struktura turystów zagranicznych. W związku ze zmianami w polityce celnej i ograniczeniu handlu przygranicznego liczba turystów z Ukrainy spadła o ponad 60%, natomiast liczba turystów z krajów Unii Europejskiej wzrosła w tym samym czasie o 65% do ponad 32 tys. osób.

Wykres 8. Turyści zagraniczni w województwie lubelskim w 2005r.

Źródło: Bank Danych Regionalnych US

W stosunku do r. 1999 o 13% zmalała liczba udzielonych noclegów (w kraju o 4%), w tym dla turystów zza granicy spadek wyniósł 25% (w kraju wzrost 35%). Przeciętny czas pobytu turysty korzystającego z noclegu na terenie województwa wynosi niespełna 4 noclegi (dla turystów zagranicznych są to 2 noclegi), przy czym najwyższy wskaźnik notuje się w powiatach uzdrowiskowych (ok. 10 dni), następnie w powiatach o walorach typowo „pobytowo-wczasowych” (ok. 6-8 dni), podczas gdy w Lublinie, Zamościu wynosi on przeciętnie poniżej 2 dni. Potwierdza to duży udział ruchu biznesowego w tych miastach.

Wskaźniki powyższe świadczą o dużo niższej niż w innych regionach atrakcyjności obszaru województwa dla turystów zagranicznych, na co wpływ ma przede wszystkim: niski standard i braki

w infrastrukturze turystycznej, słaba dostępność komunikacyjna i brak profesjonalnego marketingu na szeroką skalę.

Cechą charakterystyczną większości obiektów turystycznych jest ich sezonowe wykorzystanie (głównie w miesiącach letnich). Wyjątkiem są schroniska młodzieżowe i zakłady uzdrowiskowe: ponad 90% wykorzystania oznacza, że zwykle nie mają wolnych miejsc.

Lubelskie jest regionem, w którym ponad 22% powierzchni zajmują obszary prawnie chronione. Ze względu na czystość środowiska i tradycyjny charakter wsi posiada doskonałe warunki do rozwoju turystyki wiejskiej tj. agroturystyki i ekoturystyki. Jednocześnie turystyka jest sektorem o największych możliwościach absorpcji nadwyżki siły roboczej z rolnictwa, będącego obecnie najmniej wydajną działalnością gospodarczą w województwie.

Tab. 2. Gospodarstwa agroturystyczne w województwie lubelskim w latach 1999-2006.

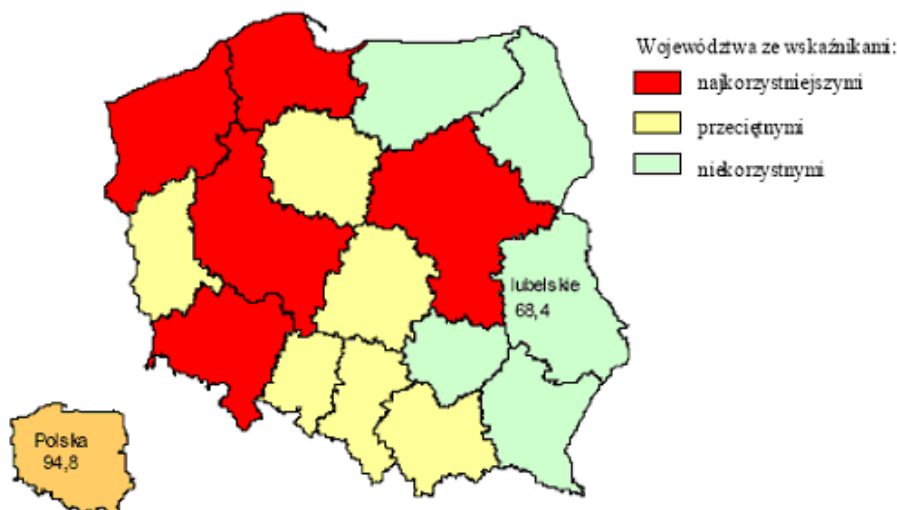
	1999	2005	2006
Liczba gospodarstw agroturystycznych	196	387	420
Liczba miejsc noclegowych	1088	2986	3380

Źródło: Lubelski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Końskowoli

Poziom rozwoju przedsiębiorczości

W regionalnym systemie REGON zarejestrowanych jest prawie 150 tys. podmiotów, z czego ocenia się, że nieco więcej niż połowa jest aktywnych. Nasycenie przedsiębiorczością w regionie, mierzone ilością zarejestrowanych firm na 1000 mieszkańców, jest o 30% niższe niż średnia w kraju i na koniec 2005 roku kształtowało się na poziomie 68 podmiotów gospodarczych (wobec 98 w kraju). Poziom nasycenia przedsiębiorczością jest zróżnicowany w poszczególnych obszarach regionu. Zauważalna jest koncentracja przedsiębiorczości w stolicy województwa, na terenie której zarejestrowanych jest około 27% wszystkich podmiotów gospodarczych.

Mapa 5. Podmioty gospodarki narodowej na 1000 ludności

Źródło: Warunki życia ludności w województwie lubelskim w latach 2003-2005, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2006

Na przestrzeni ostatnich 7 lat można zaobserwować realny przyrost liczby zarejestrowanych przedsiębiorstw (wzrost o 14% w stosunku do roku 1999). Przyrost ten byłby znacznie większy, gdyby nie ciągle rosnące wskaźniki wyrejestrowywania przedsiębiorstw. Szacuje się, że średniorocznie z systemu REGON wyrejestrowywanych jest około 9 tys. firm, przy 11 tys. przedsiębiorstw rejestrowanych. Powyższe dane świadczą z jednej strony o stosunkowo dużej aktywności mieszkańców w zakresie inicjowania biznesu, z drugiej wskazują na trudne warunki zakładania i funkcjonowania przedsiębiorstw w regionie. Dlatego niezwykle ważnym kierunkiem działań powinno być wspieranie przedsiębiorstw w ich pierwszych fazach rozwoju. Szczególną rolę powinien odgrywać system inkubacji przedsiębiorczości, który w województwie praktycznie nie istnieje.

Tab. 3. Przedsiębiorstwa prywatne i publiczne w województwie lubelskim w 2005 r.

	Polska	Woj. Lubelskie	Polska=100
ogółem	3 615 621	149 019	4,12%
sektor publiczny	137 597	6 054	4,40%
sektor prywatny	3 478 024	142 965	4,11%

Źródło: Bank Danych Regionalnych US

Struktura przedsiębiorstw i główne obszary działalności

Szacuje się, że wśród zarejestrowanych w województwie podmiotów gospodarczych ponad 95% stanowią firmy mikro (zatrudniające do 9 osób), firm małych zatrudniających od 10 do 49 osób jest ponad 3,8% (około 6 tys. podmiotów). Niewielki jest natomiast udział przedsiębiorstw średnich i dużych w ogólnej populacji przedsiębiorstw. Ocenia się, że w regionie funkcjonuje około 1300 firm zatrudniających powyżej 50 osób (0,8%), z czego około 130 podmiotów to przedsiębiorstwa duże zatrudniające powyżej 250 osób.

Tab. 4. Przedsiębiorstwa w podziale na liczbę zatrudnionych – dane za 2005 r.

	Polska	Lubelskie	Polska=100
ogółem	3 615 621	149 019	4,12%
0 - 9	95,06%	95,14%	4,12%
10 - 49	4,03%	3,98%	4,07%
50 - 249	0,78%	0,77%	4,033%
250 - 999	0,11%	0,09%	3,31%
1000 i więcej	0,02%	0,02%	4,15%
podmioty zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności	948	684	72,15%
jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności	69	51	73,91%
jednostki wykreślone z rejestru REGON na 10 tys. ludności	56	48	85,71%

Źródło: Bank Danych Regionalnych US

W strukturze przedsiębiorstw województwa dominują osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą (około 78%) oraz spółki cywilne (7%). Dużo mniejsze jest nasycenie bardziej złożonymi formami przedsiębiorczości, takimi jak spółki prawa handlowego (4,5%) oraz spółdzielnie (0,9%).

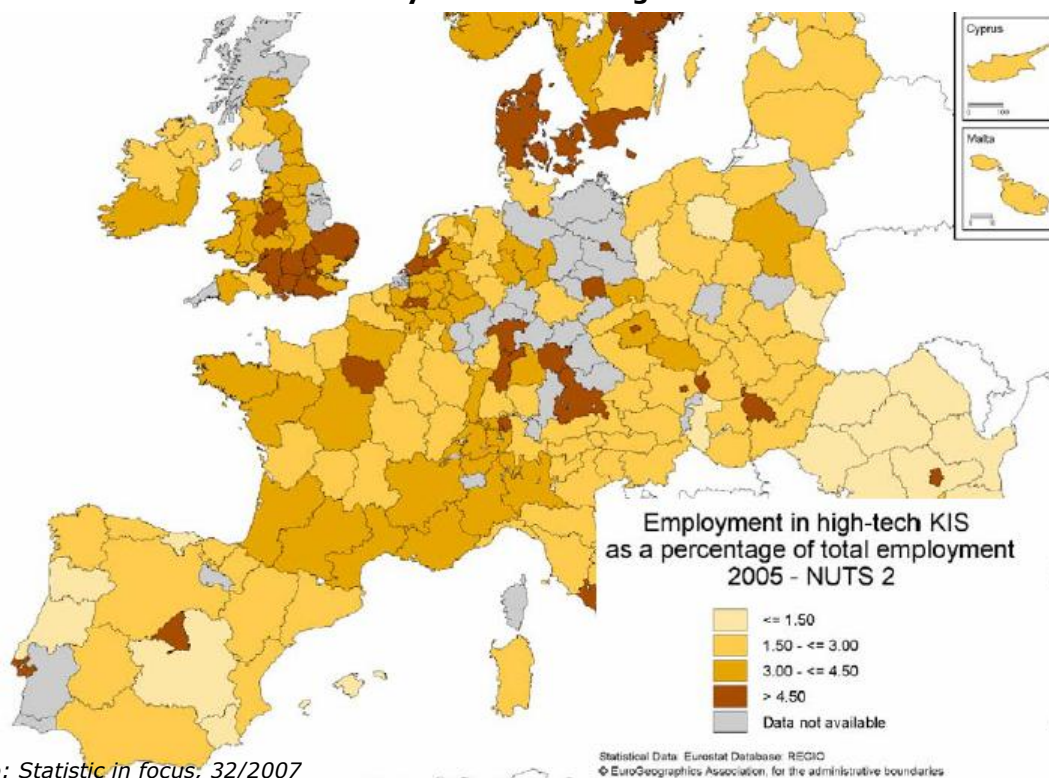
W wyniku zachodzących procesów prywatyzacyjnych w regionie funkcjonuje coraz mniej przedsiębiorstw państwowych. Na koniec 2005 w województwie lubelskim działało tylko 52 przedsiębiorstwa państwowe i ich liczba systematycznie spada (w roku 2003 było 100 takich przedsiębiorstw). Podobnie można zaobserwować niewielki udział przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym. Na koniec 2005 roku zarejestrowane były 832 spółki z udziałem kapitału zagranicznego i chociaż ich liczba z każdym rokiem wzrasta o średnio 3%, to jednak zaangażowanie w modernizację gospodarki regionalnej należy uznać za wysoce niezadowalające.

Zgodnie z Polską Klasyfikacją Działalności, najczęściej przedsiębiorstw (36%) zajmuje się działalnością handlową oraz obsługą nieruchomości i firm (12%). Stosunkowo dużo firm działa również w sektorze budowlanym (9%) oraz transporcie (7%). Niekorzystnym zjawiskiem jest zbyt mały udział przedsiębiorstw działających w przetwórstwie przemysłowym (8,6%), przy 12 % średnio w kraju. Potwierdza to wcześniejszą tezę o słabości sektora produkcyjnego w regionie i konieczności skoncentrowania środków na jego rozwój w najbliższych latach.

Poziom konkurencyjności sektora MSP

O poziomie konkurencyjności sektora MŚP świadczy między innymi ilość małych i średnich przedsiębiorstw przemysłowych funkcjonujących w tzw. działach wysokiej techniki. Według danych statystycznych na koniec 2005 roku niewiele ponad 100 przedsiębiorstw przemysłowych (5%) funkcjonowało w dziedzinach wysokiej techniki oraz około 200 firm (9%) w dziedzinach średnio-wysokiej techniki przemysłu. Natomiast zdecydowana większość firm przemysłowych (63%) działa w dziedzinach niskiej i średnio-niskiej techniki.

Mapa 6. Zatrudnienie w sektorze wysokich technologii – rok 2005

Źródło: *Statistic in focus*, 32/2007

Przedsiębiorstwa z terenu województwa lubelskiego charakteryzują się w większości regionalnym poziomem konkurencyjności. Dowodem na to jest stosunkowo niski poziom zaangażowania przedsiębiorstw w międzynarodowe sieci kooperacyjne oraz ich niska aktywność w handlu z zagranicznymi kooperantami. Ocenia się, że udział MSP z terenu województwa lubelskiego w eksporcie sektora MŚP w Polsce wynosi zaledwie 2,8%, a w imporcie kształtuje się na poziomie 1%.

Pomimo zdominowania lubelskiego rynku przez firmy o zasięgu lokalnym, w regionie funkcjonują także przedsiębiorstwa o znanych markach krajowych, działających głównie w branży przemysłowej i budowlanej. Firmy te wykazują duży potencjał w zakresie tworzenia i absorbowania innowacji, co w przyszłości może stanowić dobrą podstawę do rozwoju wokół tych przedsiębiorstw różnego rodzaju struktur kooperacyjnych (np. parków przemysłowych, klastrów).

Potencjał finansowy i aktywność przedsiębiorstw do wdrażania innowacji

Jedną z głównych słabości regionalnego sektora MSP jest niższa w porównaniu ze średnią w kraju dynamika nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach. Od kilku lat nakłady inwestycyjne w sektorze MSP są niskie i stanowią niespełna 2,8% udziału krajowego. Poziom nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach w przeliczeniu na 1 mieszkańca kształtował się w 2005 roku na poziomie 1124 zł i chociaż wzrósł w porównaniu do roku 2003 o 20%, to jednak ciągle należy do najniższych w kraju. Jednym ze strategicznych działań w tym zakresie powinno być bezpośrednie wsparcie inwestycyjne dla przedsiębiorstw, które przyczyni się do poprawy ich zdolności finansowej i konkurencyjnej.

Tab.5. Nakłady inwestycyjne w tys. zł wg klas wielkości przedsiębiorstw w 2005 r.

	Polska	Woj. Lubelskie	Polska=100
ogółem	99 972 267	2 227 469	2,22%
małe ogółem	22 454 619	661 048	2,94%
mikroprzedsiębiorstwa	11 842 383	299 419	2,53%
średnie	21 702 829	675 082	3,11%
duże	55 814 819	891 339	1,60%

Źródło: Bank Danych Regionalnych US

Nakłady na działalność innowacyjną stanowią około 22% w ogólnej puli środków przeznaczanych przez przedsiębiorstwa na inwestycje¹⁰ i ich udział w porównaniu z rokiem 2003 wzrósł o 8 punktów procentowych. Natomiast pod względem ilości przedsiębiorstw inwestujących w innowacje województwo lubelskie plasuje się na 10 miejscu w kraju. Udział przedsiębiorstw przemysłowych ponoszących nakłady na innowacje wykazuje od kilku lat tendencję wzrostową i w roku 2005 wyniósł 43% (6 miejsce w kraju). Dane te znajdują potwierdzenie w badaniach poziomu innowacyjności przedsiębiorstw Lubelszczyzny wykonanych w ramach prac nad Regionalną Strategią Innowacji. Zgodnie z uzyskanymi danymi, około 40% firm wprowadziło w ciągu ostatnich

¹⁰ Dane obejmują przedsiębiorstwa przemysłowe zatrudniające powyżej 49 osób.

trzech latach przynajmniej jedną innowację, w tym 35% innowację techniczną. Natomiast certyfikatami jakości legitymuje się około 30% firm¹¹.

Nieco ponad 65% nakładów na działalność innowacyjną przedsiębiorstw pochodzi z ich środków własnych, wobec 72% w kraju. Niewielki jest udział w finansowaniu innowacji ze źródeł zewnętrznych, takich jak kredyty bankowe (7%), czy też środki publiczne państwa (1,7%) oraz instytucje zagraniczne (0,3%). Należy oczekiwać, że struktura finansowania innowacji w przedsiębiorstwach będzie się zmieniać na korzyść większego wykorzystania środków publicznych dla przedsiębiorstw dostępnych w ramach przyjętych schematów pomocy publicznej państwa.

Ze struktury nakładów na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach wynika, że ponad 80% środków kierowanych jest na zakup maszyn i urządzeń oraz środków transportu, a tylko niespełna 12% przeznaczanych jest na działalność badawczo-rozwojową. Pozostałe 8% środków przeznaczanych jest na zakup oprogramowania lub gotowej technologii w postaci dokumentacji i praw. Ocenia się, że w 2005 przedsiębiorstwa zakupiły tylko 60 prac B+R oraz licencji i praw do nowych technologii. Wynik ten świadczy o słabo rozwiniętym rynku innowacji w regionie i niewielkiej ofercie podażowej ze strony ośrodków badawczo rozwojowych.

Analiza dostępnych instrumentów finansowych pozwala stwierdzić, że potrzeby inwestycyjne przedsiębiorstw znacznie przekraczają dostępne na rynku środki finansowe. Wysokie koszty i zbyt trudne warunki pozyskania kredytu komercyjnego powodują konieczność zapewnienia przedsiębiorstwom możliwości korzystania z zewnętrznych, pozabankowych źródeł finansowania inwestycji. Oprócz systemu dotacji inwestycyjnych, szczególne znaczenie będą z pewnością miały interwencje w zakresie wzmocnienia i rozbudowy systemu poręczeń kredytowych i funduszy mikro-pożyczkowych, a także funduszy seed-capital.

W województwie istnieją dobre podstawy do rozwoju regionalnego systemu poręczeń kredytowych. Jego ramy wyznacza przede wszystkim Lubelski Fundusz Poręczeń działający przy Lubelskiej Fundacji Rozwoju. Od ponad 10 lat Fundusz aktywnie współpracuje z ponad 14 bankami i udzielił dotychczas ponad 1200 poręczeń kredytów na kwotę przekraczająca 120 mln zł. Dalszy rozwój systemu poręczeń kredytowych i zwiększenie ilości udzielanych poręczeń uzależnione jest jednak od zwiększenia kapitałów własnych funkcjonujących funduszy poręczeniowych oraz od stworzenia sprawnego mechanizmu regwarancyjnego.

Gorzej przedstawia się sytuacja, jeżeli chodzi o rozwój systemu funduszy pożyczkowych w regionie. Obecnie na terenie województwa działają tylko dwa fundusze, w tym przede wszystkim Fundusz Pożyczkowy działający przy Lubelskiej Fundacji Rozwoju. Do głównych barier w rozwoju regionalnego systemu funduszy pożyczkowych należy zaliczyć: małą liczbę podmiotów oferujących tego typu usługi, niskie kapitały własne funkcjonujących funduszy (obecnie przekraczają niewiele ponad 15 mln zł) oraz niewielką wiedzę przedsiębiorców o pozabankowych instrumentach dłużnych finansowania przedsiębiorstw.

Institucje otoczenia biznesu

Kluczowym segmentem otoczenia biznesu jest sektor bankowy. Na terenie województwa działa około 280 oddziałów i placówek bankowych. W większych miastach działają filie komercyjnych banków oferujące kompleksowe pakiety usług finansowych łącznie z ofertą biur

¹¹ Lubelski Rynek Innowacji, raport z badań ankietowych w ramach opracowywania Regionalnej Strategii Innowacji, Politechnika Lubelska, 2004.

maklerskich i punktami obsługi klienta. Ponadto istnieje około 500 ekspozytur i agencji bankowych oraz punktów kasowych. W mniejszych ośrodkach miejskich i na obszarach wiejskich działalność prowadzą banki spółdzielcze, które oferują ograniczony zestaw świadczeń bankowych.

Kompleksową obsługą firm, działalnością szkoleniowo-doradczą i informacyjną zajmują się: agencje rozwoju regionalnego, izby gospodarcze, izby przemysłowo-handlowe, stowarzyszenia i instytuty, a także firmy doradcze. Część z nich zrzeszona jest w Krajowym Systemie Usług (KSU), świadcząc standardowe usługi w ramach realizowanych krajowych i regionalnych programów wsparcia przedsiębiorczości. Przedmiotem ich działalności jest także organizacja konferencji, targów, misji i innych imprez o charakterze promocyjnym związanym z potrzebami środowisk gospodarczych regionu.

Mapa 7. Liczba ośrodków KSU i zrealizowanych usług dla sektora MSP w przeliczeniu na 1000 aktywnych MSP w 2004 r.

Źródło: www.ksu.parp.gov.pl/aktywnosc

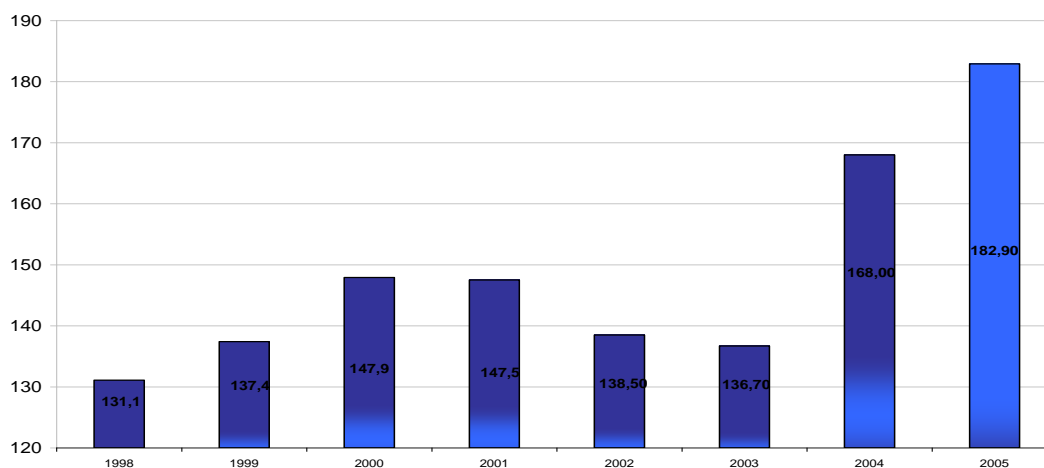
Działalność instytucji otoczenia biznesu należy ocenić pozytywnie, jednakże większość z nich skoncentrowanych jest w Lublinie i najbliższych okolicach. Zbyt mała ilość izb i stowarzyszeń w terenie powoduje, że dostęp do ich usług jest ograniczony, a promocja przedsiębiorczości - niewystarczająca. Wyniki przeprowadzonych na potrzeby Regionalnej Strategii Innowacji badań pokazują, że instytucje wsparcia mają niewielkie doświadczenie w funkcjonowaniu na Jednolitym Rynku Europejskim. Nie oferują usług pośrednictwa w zakresie nawiązywania współpracy pomiędzy przedsiębiorstwami regionalnymi a firmami globalnymi. Brak jest ofert dotyczących projektowania produktu, badań rynku, ekspertyz i usług laboratoryjnych, które mogłyby stanowić źródło przewagi konkurencyjnej firm lokalnych na rynku europejskim. Brakuje również inkubatorów przedsiębiorczości, które oprócz doradztwa i szkoleń udostępniałyby pomieszczenia i wyposażenie poniżej cen rynkowych dla nowopowstających przedsiębiorstw.

Bardzo duży wkład w rozwój przedsiębiorczości wnoszą instytucje promocyjno-handlowe i imprezy targowe. W tym kontekście szczególnie niepokojącym zjawiskiem jest spadek ilości wystaw i ekspozycji. W stosunku do roku 1999 liczba wystaw uległa zmniejszeniu o 24 (o 4%), a ekspozycji o 40 (o 21%).

Potencjał badawczo – rozwojowy

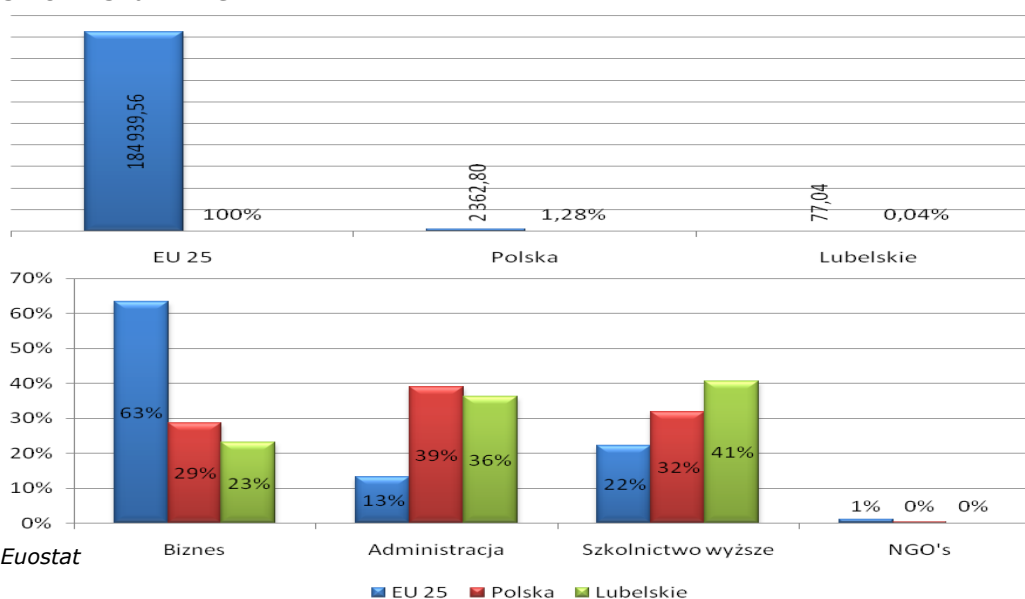
Jednym z głównych wyznaczników potencjału badawczo-rozwojowego regionu jest wielkość nakładów na sferę B+R i ich udział w finansowaniu krajowym. Nakłady na B+R (wskaźnik GERD) w województwie lubelskim pozostawały od 1998r do 2003 r. prawie na niezmiennym poziomie i oscyływały wokół 140 mln zł. Dopiero w 2004 r. wydatki zaczęły rosnać bardziej zdecydowanie i w 2005 r. wyniosły 183 mln zł. Stanowi to około 3% udziału krajowego. W roku 2003 i 2004 w relacji do PKB nakłady na sferę B+R w Polsce osiągają zaledwie 0,56%, natomiast w roku 2005 r. 0,57% (średnia dla UE wyniosła 1,85%). Województwo na tym tle przeznaczają na badania i rozwój 0,47% wytwarzanego PKB. W przeliczeniu na jednego mieszkańca województwa lubelskiego nakłady te osiągnęły w roku 2004 poziom 77 zł (57% średniej krajowej), lokując województwo na 8 miejscu w kraju.

Wykres 9. Nakłady na działalność badawczo-rozwojową w woj. lubelskim mln zł

Źródło: Bank Danych Regionalnych US

Wykres 10. Wskaźnik GERD

Źródło: Euostat

W strukturze nakładów wydatkowanych na B+R, podobnie jak w kraju, największa część środków (ponad 38%) przeznaczana jest na badania podstawowe, zaś najmniej (niecałe 28%) na

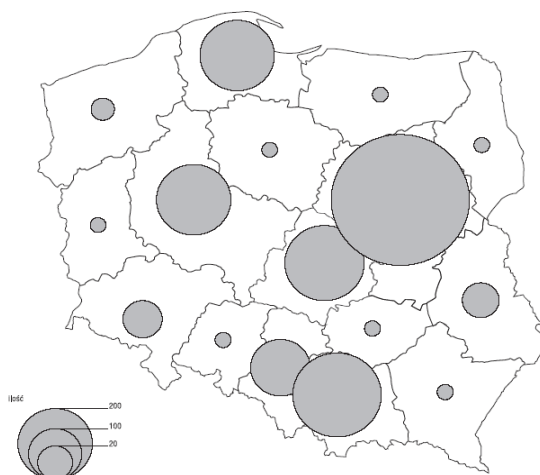
prace rozwojowe. Niekorzystnie kształtuje się także struktura finansowania badań i rozwoju. Udział środków pochodzących z przedsiębiorstw w nakładach B+R, stanowi tylko 9,7% (w roku 1999 było to 27%), zaś większość środków na badania, tj. około 78% pochodzi ze środków budżetowych państwa. Jest to struktura odwrotna niż w krajach UE, gdzie około 63% środków na B+R pochodzi z sektora prywatnego.

Innym wyznacznikiem potencjału badawczo-rozwojowego regionu jest wielkość zatrudnienia w sferze badawczo-rozwojowej. W roku 2005 zatrudnienie w sferze B+R, mierzone w ekwiwalentach pełnego czasu pracy – EPS, było szacowane na poziomie 3,4 tys. etatów i było mniejsze w porównaniu do roku 1999 o 10%. Udział pracowników B+R w zatrudnieniu krajowym zmniejszył się w tym czasie z 4,3% do 4,1%. Struktura zatrudnienia jest mniej korzystna niż w kraju, gdyż prawie 70% pracowników zatrudnionych jest w szkołach wyższych, natomiast tylko 23% w jednostkach naukowych i badawczo-rozwojowych (w kraju 34%). Duża liczba pracowników B+R zatrudnionych na uczelniach wyższych w praktyce oznacza, że są oni w większym stopniu zaangażowani w dydaktykę i badania podstawowe, natomiast mniej w badania stosowane i prace rozwojowe prowadzone na potrzeby przedsiębiorstw.

Niestety ilość pracowników zatrudnionych w sferze B+R nie przekłada się w pełni na tzw. wskaźniki tworzenia wiedzy, mierzone m.in. liczbą zgłoszonych wynalazków i uzyskanych patentów. Średniorocznie liczba zgłaszanych wynalazków z terenu województwa lubelskiego nie przekracza 70 (3,5% udziału krajowego), zaś liczba udzielonych patentów kształtuje się na poziomie 40 (4,7% udziału krajowego). Ten niezadowalający wynik świadczy o niedostosowaniu sektora B+R do potrzeb regionalnej gospodarki i konieczności jego restrukturyzowania.

Również poziom zaangażowania placówek naukowo-badawczych Lubelszczyzny w projekty międzynarodowe należy uznać za niewystarczający w stosunku do istniejącego potencjału naukowego w regionie. Na przykład na 1710 projektów z 5 i 6 Programu Ramowego realizowanych przez polskie ośrodki naukowe, tylko 26 projektów jest wdrażanych z udziałem partnerów z województwo lubelskiego (1,5%). Ze 157 Centrów Doskonałości powstałych w Polsce w wyniku realizacji 5 Programu Ramowego, tylko 3 zostały założone w województwie lubelskim.

Mapa 8. Udział polskich placówek w 5 i 6 Programie Ramowym UE oraz w sieci Centrów Doskonałości.

Źródło: Grzegorz Gorzelak, Aleksander Bąkowski, Marek Kozak, Agnieszka Olechnicka, przy współpracy Adama Płoszaja, *Polskie regionalne strategie innowacji: Ocena i wnioski dla dalszych działań*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, 2006r.

Oceniając regionalny sektor B+R należy stwierdzić, że boryka się on z wieloma problemami związanymi m.in. z niskim poziomem finansowania działalności badawczo-rozwojowej, niekorzystną strukturą wydatkowania środków na B+R, niedostatecznym wyposażeniem jednostek w aparaturę naukowo-badawczą oraz wysokim stopniem zużycia tej aparatury, a także brakiem rozwiniętej infrastruktury transferu i komercjalizacji wiedzy i badań. Tym negatywnym zjawiskom towarzyszą również liczne problemy związane z restrukturyzacją finansowania polskiej nauki i trudnościami wielu naukowców z dostosowaniem się do nowych wyzwań gospodarki opartej na wiedzy i innowacjach. Nagromadzenie tych problemów nie pozwala w pełni wykorzystać potencjałów tkwiących w sektorze naukowo-badawczym regionu. Dlatego też, jednym z priorytetowych kierunków działań strukturalnych w regionie jest wsparcie inwestycyjne sektora B+R oraz dostosowanie jego struktur do potrzeb gospodarki, między innymi w ramach budowanego regionalnego systemu wspierania innowacji.

Regionalny system wspierania innowacji

W województwie lubelskim istnieją dobre podstawy do rozwoju regionalnego systemu wspierania innowacji. Jego podstawy tworzą przede wszystkim uczelnie wyższe, które obok działalności dydaktycznej prowadzą również działalności badawczo-rozwojową, w coraz większym stopniu ukierunkowaną na potrzeby przedsiębiorstw. Profil oferowanych usług i prac badawczo-rozwojowych kształtowany jest przede wszystkim przez liczne centra naukowo-badawcze zlokalizowane w dwóch uniwersytetach (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej i Katolicki Uniwersytet Lubelski), Politechnice Lubelskiej, Akademii Rolniczej i Akademii Medycznej. Ważnym uzupełnieniem oferty uczelni wyższych są prace badawczo-rozwojowe prowadzone przez instytuty naukowe, w tym tak renomowane placówki jak: Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach, Państwowy Instytut Weterynaryjny w Puławach, Instytut Nawozów Sztucznych w Puławach, czy też Instytut Agrofizyki im. B. Dobrzańskiego, PAN w Lublinie. W regionie funkcjonują również trzy centra doskonałości, powstałe w wyniku wsparcia finansowego z programów ramowych Unii Europejskiej.

Prace badawcze i oferowane usługi dla przedsiębiorstw są prowadzone w dosyć szerokim zakresie i obejmują przede wszystkim zagadnienia związane z rolnictwem i przetwórstwem rolno-spożywczym, ochroną środowiska i ekologią, biotechnologią i ochroną zdrowia, teleinformatyką, produkcją i przetwarzaniem energii, automatyką przemysłową oraz inżynierią budowlaną i sanitarną. Jednak w ocenie przedsiębiorców jakość usług świadczonych przez jednostki naukowe jest dosyć niska i niedostosowana do aktualnych potrzeb firm¹². Jednym ze sposobów na poprawę sytuacji w zakresie podaży innowacji jest postępujący proces konsolidacji potencjału badawczego regionu w kierunku jego lepszego wykorzystania i specjalizacja jednostek naukowych w strategicznych dla rozwoju regionu dziedzinach badań.¹³ Realizacja tego celu jest jednym z zadań strategicznych tworzonego obecnie Parku Naukowo-Technologicznego, w którym docelowo zakłada się funkcjonowanie w strukturze sieciowej 6 centrów badawczych, świadczących wysoko specjalistyczne usługi dla biznesu:

¹² Lubelski Rynek Innowacji, raport z badań ankietowych, Politechnika Lubelska, 2004

¹³ Regionalna Strategia Innowacji, przyjęta przez Sejmik Województwa Lubelskiego w grudniu 2004 wstępnie określiła strategiczne dla regionu dziedziny badań. Są to: inżynieria, biotechnologia, informatyka, ochrona środowiska, rolnictwo i przetwórstwo rolne, ekoenergia. Dziedziny te zostaną uszczegółowione w ramach obecnie prowadzonych prac nad foresightem regionalnym.

- Centrum Biotechnologii (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)
- Centrum Leków i Szczepionek (Akademia Medyczna w Lublinie)
- Centrum Technologii Żywności (Akademia Rolnicza w Lublinie)
- Centrum Elektroniki, Optoelektroniki i Teleinformatyki (Politechnika Lubelska)
- Centrum Ochrony Środowiska (Politechnika Lubelska)
- Centrum Nanotechnologii (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)

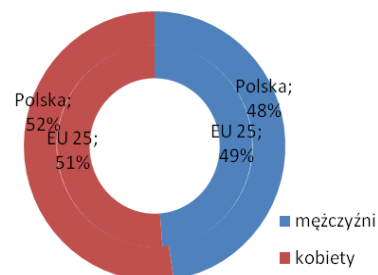
Tworzony obecnie Park Naukowo-Technologiczny wraz z towarzyszącą infrastrukturą będzie jedną z podstawowych instytucji transferu wiedzy i innowacji w regionie. Będzie ważnym uzupełnieniem istniejącej już infrastruktury wspomaganie innowacji w regionie, do której należy niewątpliwie zaliczyć:

- instytucje otoczenia biznesu (funkcjonujące w ramach Krajowego Systemu Usług i tworzonego obecnie Krajowego Systemu Innowacji)
- Lubelskie Centrum Transferu Technologii (działające w ramach sieci IRC – Innovation Relay Centre)
- sieć ośrodków innowacji (tworzona między innymi przez NOT oraz Polską Fundację Wspomagania Rozwoju Gospodarczego „OIC Poland”).¹⁴

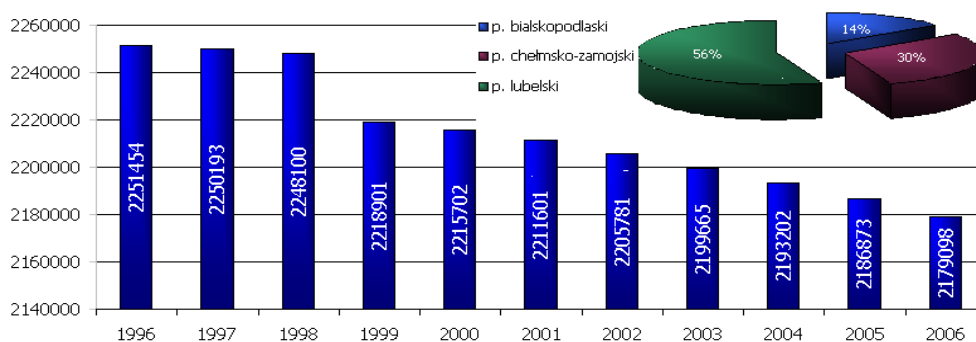
1.1.3. Społeczeństwo i zasoby ludzkie

Liczba ludności

Według stanu na koniec 2006 roku województwo lubelskie zamieszkiwało 2 179 tys. osób, co stanowi 5,72% ludności kraju i plasuje region na 7 miejscu. Liczba ludności Polski stanowi 6,98% ludności Unii Europejskiej (dane za rok 2005), a województwa lubelskiego 0,49%. Od 1995 roku liczba ludności w regionie systematycznie zmniejsza się (średniorocznie o około 0,3%). Według prognoz demograficznych GUS tendencja spadkowa utrzyma się co najmniej do 2030 r. Ocenia się, że do 2020 liczba mieszkańców w województwie zmniejszy się o 85 tys. (tj. o około 4%), przy czym największe ubytki wystąpią na wsi, gdzie tempo spadku ludności będzie dwa razy szybsze niż w miastach.

Wykres 11. Ludność województwa lubelskiego w latach 1996-2006

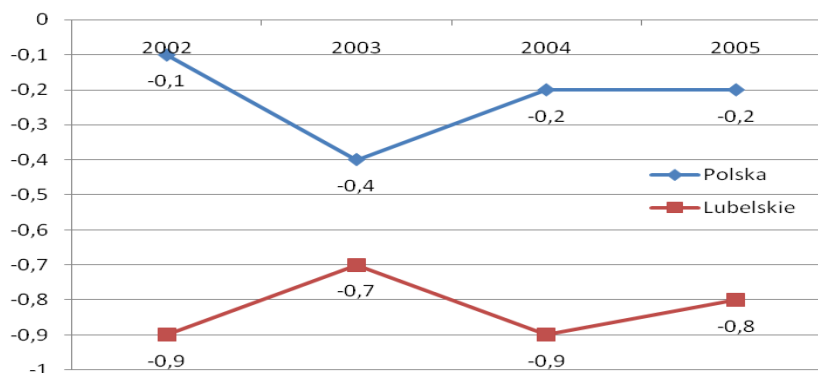

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Regionalnych GUS

¹⁴ Katalog Instytucji wsparcia innowacji i transferu technologii w województwie lubelskim, Lubelska Fundacja Rozwoju, Lublin, wrzesień 2006.

Obserwowany spadek liczby ludności determinowany jest przez ujemny przyrost naturalny oraz ruchy migracyjne. Na terenie województwa lubelskiego w latach 1998-2005 liczba urodzeń zmalała o 14,8%, przy czym na obszarach wiejskich spadek ten był dużo wyższy – o 19%. W 2005 roku przyrost naturalny na 1000 ludności ukształtował się na poziomie (-0,84) i był dużo niższy od średniej w kraju (-0,2). Przewiduje się, że ujemny przyrost naturalny będzie się utrzymywał i w roku 2020 osiągnie poziom (-1,7).

Wykres 12. Przyrost naturalny na 1000 ludności w latach 2002-2005

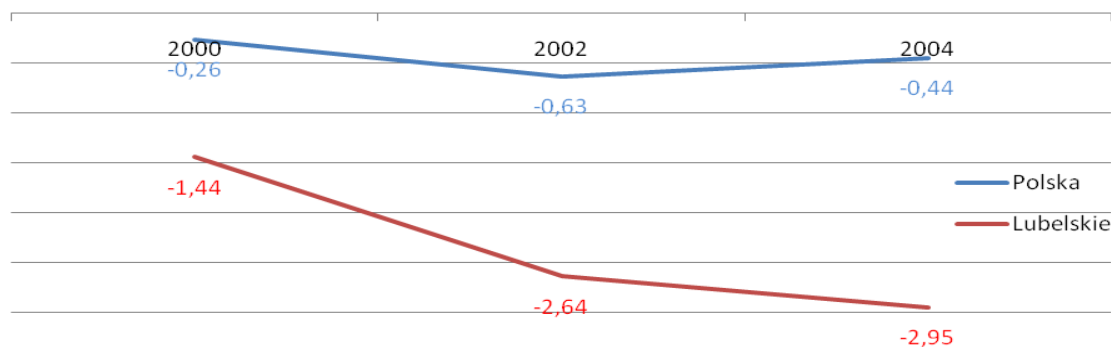

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Regionalnych GUS

Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały na 1000 ludności przybiera w województwie od kilku lat wartości ujemne i kształtuje się na średniorocznym poziomie (-2,1), przy czym wartość tego wskaźnika dla obszarów wiejskich wynosi tylko (-0,23). Od 2004r. nieznacznie, aczkolwiek systematycznie wzrasta udział ludności wiejskiej w ludności ogółem. W 2006 r. wskaźnik ten osiągnął wartość 53,94% (w Polsce 38,96%). Jest to trend podobny jak w Polsce i wiąże się z suburbanizacją głównych ośrodków miejskich.

Głównymi przyczynami ruchu wędrownego ludności są czynniki ekonomiczne, dlatego też ubogie województwo lubelskie należy do obszarów o największej emigracji w kraju. Według prognozy GUS w najbliższych latach województwo nadal będzie się zaliczało do obszarów o znacznym odpływie ludności. Może to mieć poważne konsekwencje dla rozwoju województwa, zważywszy na fakt, że region opuszczają głównie ludzie młodzi i dobrze wykształceni.

Wykres 13. Przyrost rzeczywisty na 1000 ludności w województwie lubelskim i Polsce w latach 2000, 2002 i 2004

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2001, 2003 i 2005; Rocznik statystyczny województwa lubelskiego 2004, 2005

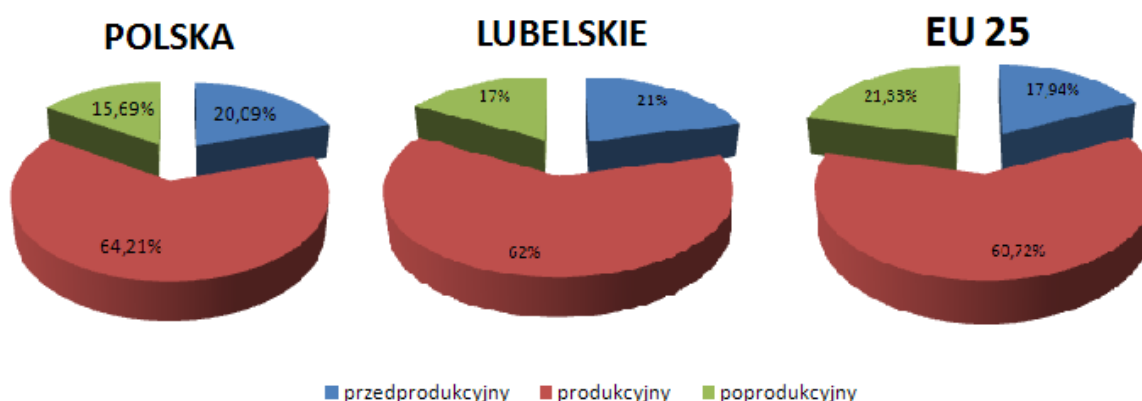
Wykazujący stałą tendencję malejącą przyrost rzeczywisty w województwie jest znacznie niższy niż w kraju i wynika głównie z wysokiej emigracji, natomiast w mniejszym stopniu z ujemnego przyrostu naturalnego.

Wiek ludności i jego struktura

Ludność Lubelszczyzny jest stosunkowo młoda (podobnie jak w kraju), jednakże mediana wieku zwiększa się z roku na rok. W 2000 r. wynosiła 37 lat dla kobiet i 33 dla mężczyzn, zaś w 2005 r. – odpowiednio 39 i 34 lata. Wiek ludności miejskiej i wiejskiej jest zbliżony (36 lat), natomiast w kraju ludność miejska była starsza od wiejskiej (odpowiednio 38 i 33 lata).

W latach 2000-2005 następował wzrost udziału ludności w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym przy jednoczesnym zmniejszaniu się udziału grupy ludności w wieku przedprodukcyjnym. Jest to związane z wchodzeniem w wiek produkcyjny roczników wyżu demograficznego i wpływa na spadek współczynnika obciążenia demograficznego. Jego wielkość w 2005 r. jest jednak nadal wyższa niż w kraju o 6 pkt proc.

Wykres 14. Struktura wiekowa ludności w roku 2005

Tab. 6. Ludność w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym w województwie lubelskim w latach 1995-2005 oraz prognoza na rok 2020

Wyszczególnienie	1995 (w %)	2005 (w %)	2020 (w %)
w wieku przedprodukcyjnym	28,5	20,1	16,9
w wieku produkcyjnym	56,1	64,2	60,5
w wieku poprodukcyjnym	15,4	15,7	22,6
wskaźnik obciążenia demograficznego (ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym)	78,3	62	65,2

Źródło: Rocznik statystyczny województwa lubelskiego 2005, Rynek pracy w województwie lubelskim w 2004 r.

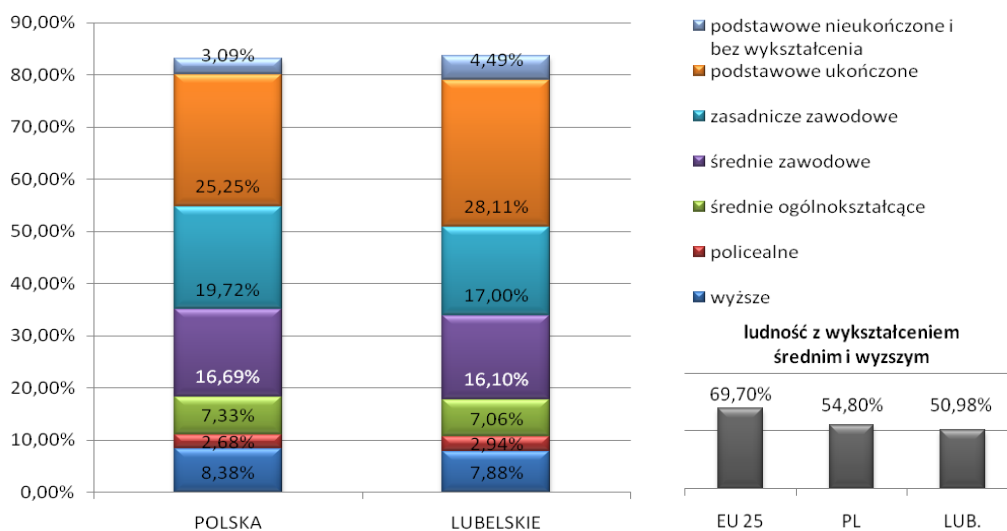
Analiza kształtowania się przyszłej struktury wiekowej mieszkańców wskazuje, że w roku 2020 mniej więcej co piąty mieszkaniec województwa lubelskiego będzie miał 60 i więcej lat. Znaczny przyrost ludności w wieku poprodukcyjnym, przy ograniczonej liczbie ludności w wieku

produkcyjnym, spowoduje wzrost wskaźnika obciążenia demograficznego, co może mieć niekorzystne konsekwencje dla rynku pracy i systemów ubezpieczeniowych.

Poziom wykształcenia społeczeństwa oraz jakość kapitału ludzkiego

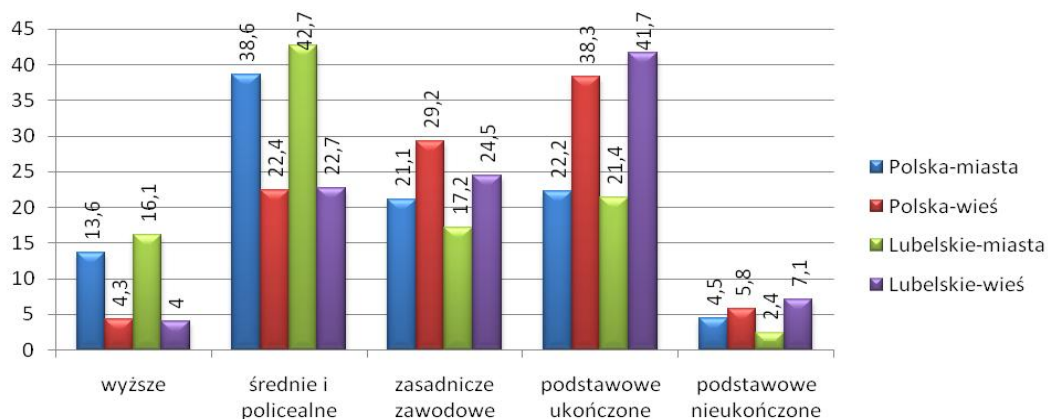
Jednym z najważniejszych wskaźników określających jakość kapitału ludzkiego jest poziom wykształcenia społeczeństwa. Województwo lubelskie to region o zbliżonych do średnich krajowych udziałach ludności z wykształceniem wyższym i średnim. Na uwagę zasługuje fakt, że od 1992 roku w województwie dokonał się duży postęp w upowszechnianiu wyższego wykształcenia. Przyrosty udziału osób ze średnim i wyższym wykształceniem były znacznie wyższe niż w innych regionach kraju. Proces ten był możliwy między innymi dzięki szybko rozwijającej się sieci placówek szkolnictwa wyższego, zarówno w systemie kształcenia publicznego, jak i prywatnego. W 2005r. na 10 tys. mieszkańców województwa przypadało 495 studentów, a w grupie wiekowej 19-24 lata studenci stanowili 47%. W obu przypadkach województwo lubelskie zajmuje 7 pozycję w kraju.

Wykres 15. Struktura wykształcenia ludności w województwie na tle kraju

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (www.stat.gov.pl)

W ostatnich latach wyraźnie poprawił się również poziom wykształcenia ludności na wsi, chociaż w porównaniu z obszarami miejskimi, wykształceniem średnim i wyższym legitymuje się znacznie mniejszy odsetek ludności wiejskiej. Wzrost poziomu wykształcenia na wsi przekłada się pozytywnie na coraz większy odsetek gospodarstw rolnych kierowanych przez osoby z wykształceniem średnimi i wyższym. W przypadku województwa lubelskiego wskaźnik ten jest już wyższy od średniej krajowej i wynosi 35,8% (wobec 33,7% w kraju).

Wykres 16. Struktura wykształcenia ludności w układzie miasto-wieś

Źródło: Bank Danych Regionalnych US

Pomimo radykalnej poprawy ogólnego poziomu wykształcenia mieszkańców Lubelszczyzny oraz korzystnie kształtujących się wskaźników skolaryzacji, jakość kapitału ludzkiego w regionie nie należy do najwyższej ocenianych. Do głównych czynników negatywnie wpływających na ocenę jakości kapitału ludzkiego w regionie należy zaliczyć:

- niedostosowanie oferty kształcenia uczelni wyższych do potrzeb rynku pracy, czego dowodem jest stosunkowo duży udział bezrobotnych absolwentów w ogólnej populacji bezrobotnych (powyżej 6%),
- niedopasowanie strukturalne kwalifikacji i umiejętności zasobów pracy do potrzeb rynku pracy (połączone z niską aktywnością pracowników do odnawiania swoich kwalifikacji w systemie kształcenia ustawicznego)
- stosunkowo niski poziom tzw. kompetencji cywilizacyjnych, obejmujących takie umiejętności jak: prowadzenie samochodu, obsługa komputera, posługiwanie się językiem obcym.

Tab. 7. Kompetencje cywilizacyjne (deklaracje umiejętności)

	Woj. Lubelskie	Polska
Prawo jazdy (pozycja w rankingu)	48,26 (14)	53,23
Komputer (pozycja w rankingu)	40,52 (11)	45,07
Języki obce		
- j. angielski (pozycja w rankingu)	23,20 (14)	26,41
- j. niemiecki	11,54	19,62
- j. rosyjski	44,30	34,74

Źródło: Na podstawie danych Czapiński J., Panek T., *Diagnoza społeczna 2005*, Warszawa 2006.

Jakość życia i poziom dochodów społeczeństwa

Województwo charakteryzuje się generalnie niską jakością życia, co potwierdzają wskaźniki i porównania zebrane w tabeli poniżej.

Tab. 8. Wybrane wskaźniki charakteryzujące jakość życia w województwie lubelskim

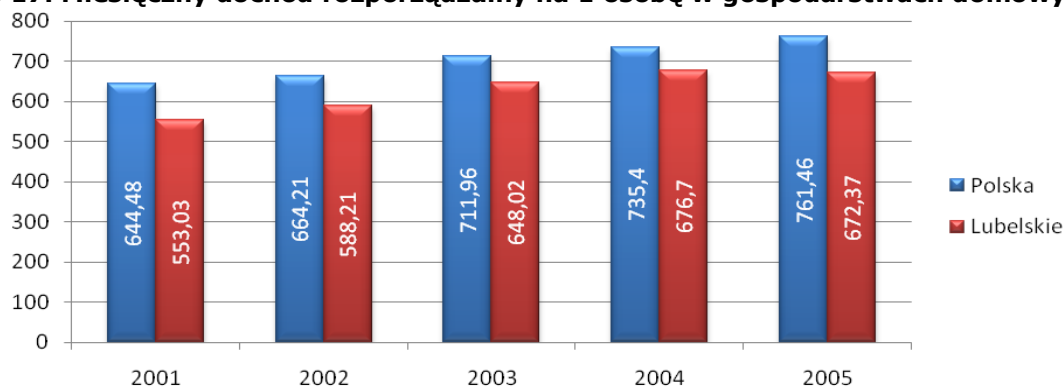
Województwo	Ogólny wskaźnik jakości życia	Ranga jakości życia	Ogólny wskaźnik warunków życia	Ranga warunków życia	Bezwzględna wartość różnicy rang
WIELKOPOLSKIE	0,23	1	0,512	7	6
POMORSKIE	0,12	2	0,331	1	1
DOLNOŚLĄSKIE	0,09	3	0,673	11	8
OPOLSKIE	0,08	4	0,403	3	1
PODKARPACKIE	0,05	5	0,603	9	4
ŚLĄSKIE	0,04	6	0,413	4	2
MAZOWIECKIE	0,03	7	0,432	5	2
MAŁOPOLSKIE	0,02	8	0,664	10	2
ZACHODNIO-POMORSKIE	0,00	9	0,474	6	3
LUBUSKIE	-0,02	10	0,387	2	8
PODLASKIE	-0,12	11	0,742	15	4
ŁÓDZKIE	-0,13	12	0,553	8	4
ŚWIĘTOKRZYSKIE	-0,13	13	0,779	16	3
KUJAWSKO-POMORSKIE	-0,17	14	0,733	14	0
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	-0,20	15	0,724	13	2
LUBELSKIE	-0,25	16	0,679	12	4

Źródło: Czapiński J., Panek T., *Diagnoza społeczna 2005. Warunki i jakość życia Polaków*, Warszawa 2006, s. 383

W ocenie jakości życia wzięto pod uwagę wiele czynników, takich jak dobrobyt materialny, kapitał społeczny, poziom cywilizacyjny, dobrostan społeczny i fizyczny, stres życiowy i narażenie na patologie. Natomiast na ogólny wskaźnik warunków życia złożyła się analiza takich obszarów jak: uzyskiwane dochody, wyżywienie, zasobność materialna, warunki mieszkaniowe, kształcenie dzieci, ochrona zdrowia, uczestnictwo w kulturze oraz wypoczynek.

Główną przyczyną niskiej jakości życia jest trudna sytuacja materialna gospodarstw domowych, wynikająca głównie z niekorzystnych warunków na rynku pracy i braku możliwości uzyskania satysfakcjonujących dochodów. Poziom dochodów jest niższy od przeciętnego w kraju o 12% (672 zł wobec 762 w kraju).

Wykres 17. Miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych

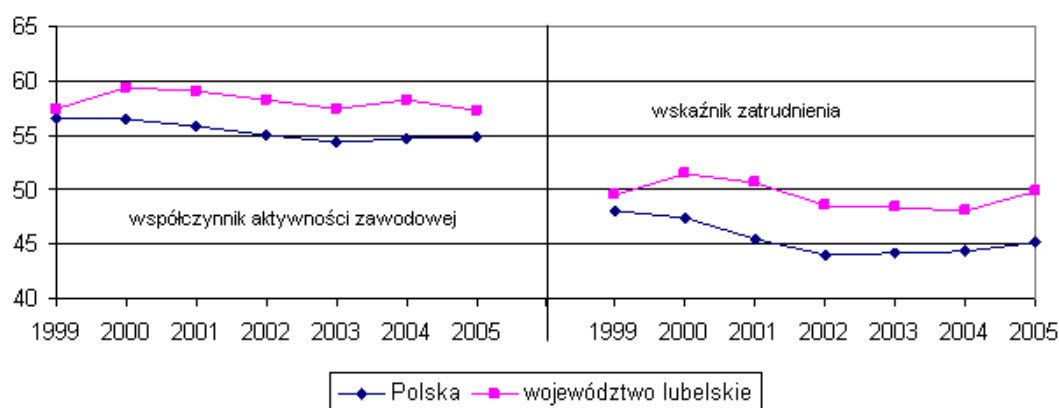
Źródło: Bank Danych Regionalnych US

Struktura dochodów wskazuje na socjalny charakter regionu. Dominują dochody ze świadczeń z ubezpieczeń społecznych i pomocy społecznej – 36,4% (kraj – 29,4%) oraz z gospodarstw indywidualnych w rolnictwie – 9,7%, (kraj 4,1%). Dochody z pracy najemnej stanowią w regionie 37,9%, odbiegając od średniej krajowej wynoszącej 45,5%. Skutkuje to niższą niż w kraju konsumpcją i poziomem życia oraz dużą skalą ubóstwa i wykluczenia społecznego.

Poziom zatrudnienia ludności

W województwie lubelskim w końcu 2005 r. pracowało 951 tys. osób, czyli prawie 50% ludności województwa w wieku produkcyjnym (wskaźnik dla EU wynosi 63,8%). Sektor prywatny zatrudniał 74% ogółu pracujących. Wskaźnik zatrudnienia wg. BAEL wyniósł w 2005 r. 49,8%, przy czym w miastach 42,8%, a na wsi 57,1%. Większą wartość osiągnął również wśród mężczyzn (56,6%- 71,3% dla EU), niż wśród kobiet (43,3% - 56,3% dla EU).

Wykres 18. Współczynnik aktywności zawodowej i wskaźnik zatrudnienia w województwie lubelskim i w Polsce w latach 1999 - 2005

Źródło: GUS 2000 - 2005

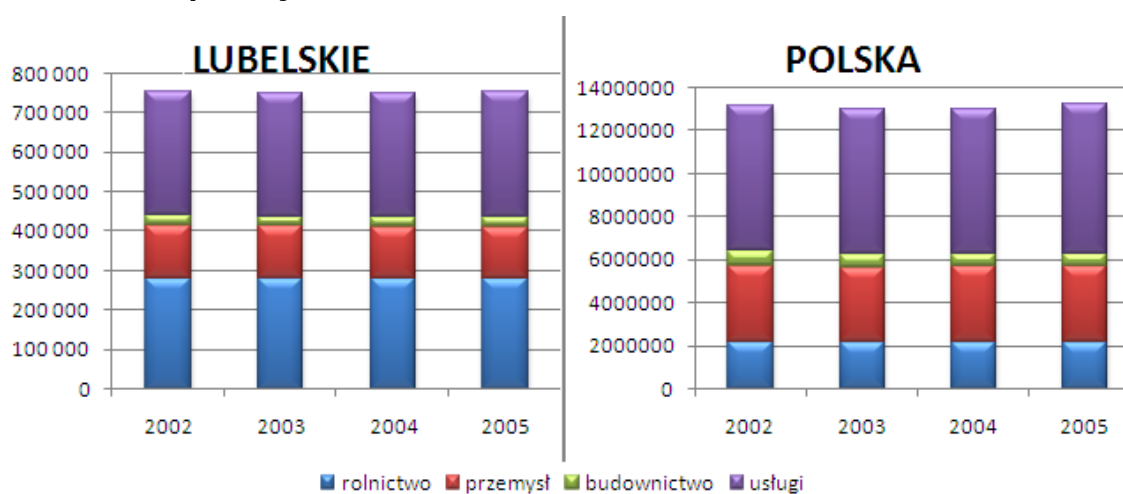
W województwie lubelskim wskaźnik zatrudnienia, jak i współczynnik aktywności zawodowej są wyższe, aniżeli w całym kraju. Wynika to z wysokiego odsetka pracujących w sektorze rolnym, który jak wiadomo jest mało efektywny i jest źródłem dużego bezrobocia ukrytego. Przyjmując za docelową stopę zatrudnienia w UE na poziomie 70%, należy stwierdzić, że poziom zatrudnienia i wykorzystania zasobów pracy w województwie jest bardzo niski i powinien być systematycznie zwiększany. Dalszy wzrost wskaźnika zatrudnienia będzie jednak uzależniony od zmiany struktury zatrudnienia w głównych działach gospodarki i tempa przyrostu nowych miejsc pracy (głównie w usługach rynkowych). Wzrost poziomu zatrudnienia będzie z pewnością możliwy również w wyniku wdrożenia zaplanowanych działań w ramach realizowanej polityki spójności i wynikających z niej programów operacyjnych¹⁵.

¹⁵ Z prognozy oddziaływania makroekonomicznego realizacji RPO dla województwa lubelskiego na lata 2007-2013 wynika, że w wyniku zaplanowanych interwencji RPO nastąpi zwiększenie dynamiki wzrostu zatrudnienia średniorocznie o 0,6%.

Struktura zatrudnienia

Jak już wcześniej zaznaczono, sektorowa struktura zatrudnienia jest w województwie lubelskim wyjątkowo niekorzystna. Chociaż zatrudnienie w rolnictwie spadło w ciągu ostatnich 5 lat o prawie 14 punktów procentowych, to jego poziom należy w dalszym ciągu do najwyższych w Polsce, gdzie średnio kształtuje się on na poziomie 16,9%, zaś w Unii Europejskiej stanowi niecałe 5%. Dalszy spadek zatrudnienia w rolnictwie będzie uzależniony od procesu modernizacji gospodarstw rolnych oraz od tworzenia alternatywnych miejsc pracy na wsi poza sektorem rolnym (w tym głównie w usługach).

Wykres 19. Pracujący w gospodarce narodowej wg sektorów ekonomicznych w woj. lubelskim i w całym kraju w latach 2002 – 2005

Źródło: Bank Danych Regionalnych US

Uwzględniając lata 1999-2005 zauważalne jest zmniejszanie się liczby pracujących ogółem o prawie 50 tys. Największe ubytki wystąpiły w przemyśle (18,3 tys.), ochronie zdrowia (14,5 tys.) oraz budownictwie (11,6 tys.). Bezwzględna liczba pracujących wzrosła w obsłudze nieruchomości i firm (9,5 tys.), administracji publicznej (5,4 tys.), pozostałej działalności usługowej komunalnej (2,3 tys.) oraz edukacji (1,6 tys.). Zmiany te zasadniczo były analogiczne do zachodzących w gospodarce całego kraju.

Likwidacja miejsc pracy w województwie lubelskim była jednak stosunkowo bardziej dotkliwa w pośrednictwie finansowym (zlikwidowano ponad jedną trzecią miejsc pracy), w budownictwie (prawie jedną trzecią) i w ochronie zdrowia (jedną czwartą). Zmiany te wynikały z nasilenia procesów restrukturyzacji gospodarki. W sektorze finansowym uległy likwidacji lub przeniesieniu z terenu województwa centrale trzech banków. W budownictwie i ochronie zdrowia nastąpiło zjawisko odchodzenia pracowników w celu rozpoczęcia indywidualnej działalności gospodarczej i świadczenia podobnych usług jak w przypadku umowy o pracę w ramach kooperacji pomiędzy przedsiębiorstwami. Tak duży spadek liczby pracowników w tych dziedzinach to również efekt migracji zarobkowych.

W omawianym okresie przyrost miejsc pracy był relatywnie wyższy niż w kraju w sektorze obsługi nieruchomości i firm, gdzie liczba miejsc pracy uległa podwojeniu.

Omawiane zjawiska świadczą o wysokiej korelacji zmian na regionalnym i ogólnokrajowym rynku pracy. Jednocześnie wyraźnie zauważalny jest niedostatecznie rozwinięty segment usługowy, a właśnie dynamicznie rozwijający się i zwiększający swój udział w PKB sektor usług winien absorbować zasoby pracy dopiero wchodzące na rynek (absolwenci), jak i odpływające z innych sektorów (np. rolnictwa).

Wśród ogółu pracujących w województwie lubelskim dominują pracownicy najemni (57%). Zdecydowana większość z nich (90%) posiadała status pełnego zatrudnienia. Pracujący na własny rachunek stanowili niewiele ponad 28% ogółu pracujących, przy czym zdecydowana większość z nich nie zatrudniała żadnych pracowników. Stosunkowo duży odsetek osób (14,0% ogółu pracujących) nie wykonuje żadnej pracy najemnej, ani nie pracuje na własny rachunek, ale jako członkowie rodzin pomaga innym w pracy na własny rachunek. Taka struktura zatrudnienia w województwie lubelskim wynika w oczywisty sposób ze struktury gospodarki województwa ze stosunkowo dużym udziałem sektora rolnictwa indywidualnego. Ten sektor, właśnie w postaci „pomagających członków rodzin” absorbuje tych mieszkańców wsi, którzy nie mają szans na uzyskanie pracy w innych działach gospodarki. Zjawisko to zmniejsza zatem skalę bezrobocia rejestrowanego.

Poziom bezrobocia i jego struktura

Szacowany poziom bezrobocia rejestrowanego na koniec października 2006 wynosił 15,2% i był nieco wyższy od stopy obliczonej dla całego kraju (14,9%). Pod względem stopy bezrobocia województwo lubelskie znajduje się na 11 miejscu wśród wszystkich województw Polski. Jednak biorąc pod uwagę tzw. II stopę bezrobocia (mierzoną jako stosunek liczby bezrobotnych do liczby pracujących poza rolnictwem indywidualnym) należy stwierdzić, że poziom bezrobocia w województwie lubelskim znacznie przekracza poziom ogólnokrajowy (średnio o 8,4 pkt procentowego). W październiku 2006 r. II stopa bezrobocia wynosiła w regionie 29,7%. (wobec 21,3% w kraju).

Liczba zarejestrowanych bezrobotnych szacowana jest obecnie na około 140 tys. osób i jest mniejsza w porównaniu z rokiem 2003 o około 18% (34 tys. osób). Spadająca liczba bezrobotnych jest z jednej strony rezultatem emigracji zarobkowej wielu młodych ludzi poza granice województwa, zaś z drugiej wynika z tworzenia większej ilości nowych miejsc pracy (średniorocznie w regionie przybywa około 13 tys. nowych miejsc pracy).

Wśród bezrobotnych dużą grupę stanowią osoby długotrwale bezrobotne (68%). Szczególnie niekorzystnym i niepokojącym jest fakt, iż prawie 32% bezrobotnych to ludzie młodzi (w wieku 25-34 lata), a 7,5% to osoby z wyższym wykształceniem.

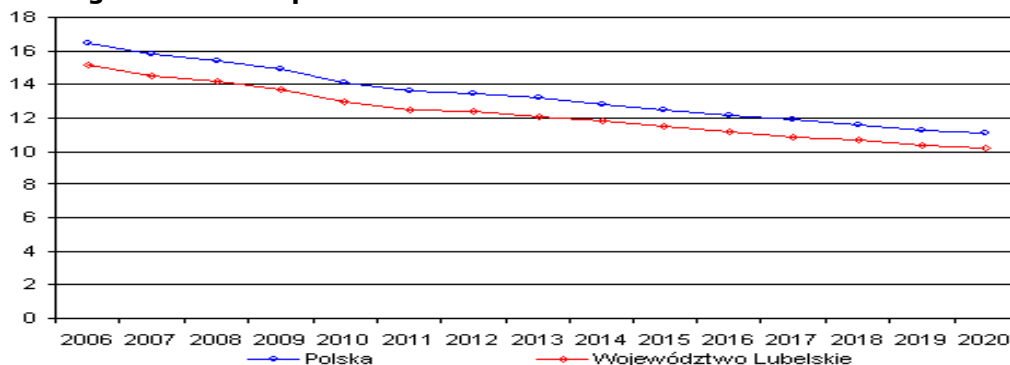
Osobnym problemem, niezwykle trudnym do zdiagnozowania, jest bezrobocie ukryte na wsi. Szacunki¹⁶ przeprowadzone na podstawie danych Narodowego Spisu Powszechnego 2002 wskazują, że średnia stopa bezrobocia ukrytego wynosi ok. 20%, jest zatem wyższa niż stopa bezrobocia rejestrowanego.

Oczekuje się, że do roku 2020 w regionie nastąpi wyraźny spadek bezrobocia rejestrowanego do poziomu około 10%. Można również spodziewać się spadku bezrobocia ukrytego, aczkolwiek jego rozmiary są bardzo trudne do oszacowania. Spadek bezrobocia będzie

¹⁶ Program zrównoważonego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich województwa lubelskiego, Lublin 2004

możliwy dzięki poprawie koniunktury gospodarczej w Polsce i regionie, a także stopniowemu otwieraniu się rynków pracy w poszczególnych krajach Unii Europejskiej¹⁷. Istotnym warunkiem poprawy sytuacji na lokalnym rynku pracy powinna być poprawa funkcjonowania służb zatrudnienia, a także stosowanie na szerszą skalę instrumentów ekonomii społecznej oraz lokalnych paktów na rzecz zatrudnienia.

Wykres 20. Prognozowana stopa bezrobocia

Źródło: DAiPEMGIp. *Prognoza makroekonomiczna na lata 2005-2020*. Warszawa 2004; *Prognoza i Analiza Rynku Pracy i Wydatków Socjalnych w Województwie Lubelskim – Lublin, 2005r*

Wykluczenie i pomoc społeczna

Starzenie się społeczeństwa, niepełnosprawność, wysokie bezrobocie strukturalne, a także niskie dochody uzyskiwane przez mieszkańców Lubelszczyzny, są obecnie głównymi przyczynami rosnącego poziomu wykluczenia społecznego. Trudno jest obecnie oszacować skalę tego zjawiska, ale biorąc pod uwagę odsetek osób znajdujących się poniżej tzw. ustawowej linii ubóstwa (około 20% społeczeństwa), należy przypuszczać, że liczba osób wykluczonych bądź zagrożonych wykluczeniem społecznym może sięgać nawet 300 tys. osób.

O rosnącej skali wykluczenia społecznego może świadczyć również liczba osób korzystających z różnych form pomocy społecznej na 10 tys. mieszkańców. W przypadku województwa wskaźnik ten kształtuje się na poziomie 877 i jest od lat jednym z wyższych w kraju. Ocenia się, że w porównaniu z 1999 rokiem liczba osób korzystające ze świadczeń pomocy społecznej wzrosła w regionie o blisko 15%. Świadczy to z jednej strony o rosnącym uzależnieniu dochodów wielu mieszkańców od świadczeń socjalnych, zaś z drugiej wskazuje na rosnące zapotrzebowanie ze strony społeczeństwa na rozwój instytucji i infrastruktury pomocy społecznej. Na obszarze województwa lubelskiego funkcjonują obecnie 64 domy i zakłady pomocy społecznej, które ogółem dysponują prawie 6 tys. miejsc. Miejsca w domach i zakładach pomocy społecznej są w pełni wykorzystane (w niektórych placówkach mieszkańców jest nawet więcej, aniżeli oferowanych miejsc). Liczba miejsc, jakimi dysponują placówki jest wyraźnie niewystarczająca, o czym świadczy wzrastająca z roku na rok liczba osób oczekujących na umieszczenie.

W perspektywie wzrostu liczby osób starszych borykających się często z przewlekłymi chorobami wieku starczego, modernizacja istniejących oraz tworzenie nowych zakładów i domów pomocy społecznej wydają się konieczne, szczególnie w mniejszych ośrodkach miejskich. Podmioty

¹⁷ Prognoza i analiza rynku pracy i wydatków socjalnych w województwie lubelskim, dr Dariusz Wadowski, Wydział Nauk Społecznych, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Lublin 2005

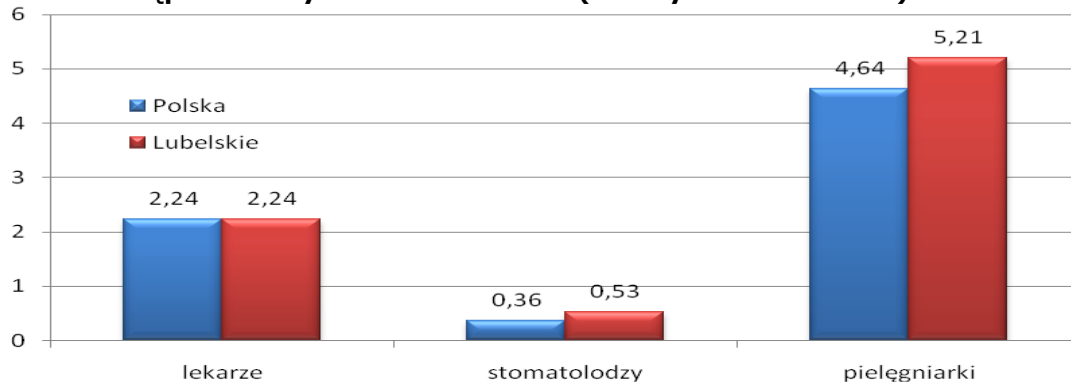
prowadzące tego typu placówki już sobie z tego zdają sprawę – w ciągu ostatnich pięciu lat liczba miejsc w domach dla osób starszych zwiększyła się prawie 2,5-krotnie.

Dostęp ludności do usług zdrowotnych

Na przestrzeni ostatnich lat zarówno w województwie jak i w kraju nastąpiło wydłużenie przeciętnego okresu życia. W 2005 r. średnia długość życia mężczyzn wynosiła 69,9 lat (kraj 70,7) a kobiet 79,9 lat (kraj 79,2). W porównaniu do roku 1999 długość życia wzrosła o 1,4 roku dla mężczyzn i 1,3 roku dla kobiet. W ciągu najbliższych lat zapotrzebowanie na świadczenia opieki zdrowotnej będzie szybko wzrastało w związku ze starzeniem się ludności.

Główną przyczyną zgonów mieszkańców województwa i kraju są choroby układu krążenia i nowotwory. Jeśli chodzi o choroby epidemiologiczne Lubelszczyzna znacznie przewyższa średnią dla kraju pod względem zachorowalności na gruźlicę.

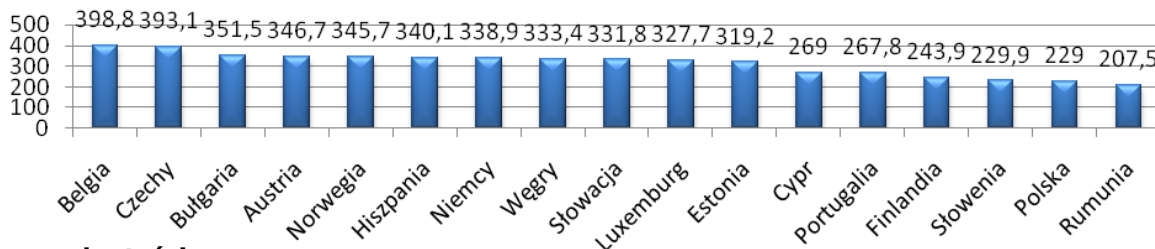
Wykres 21. Dostęp do służby zdrowia w 2005 r. (na 1 tys. mieszkańców)

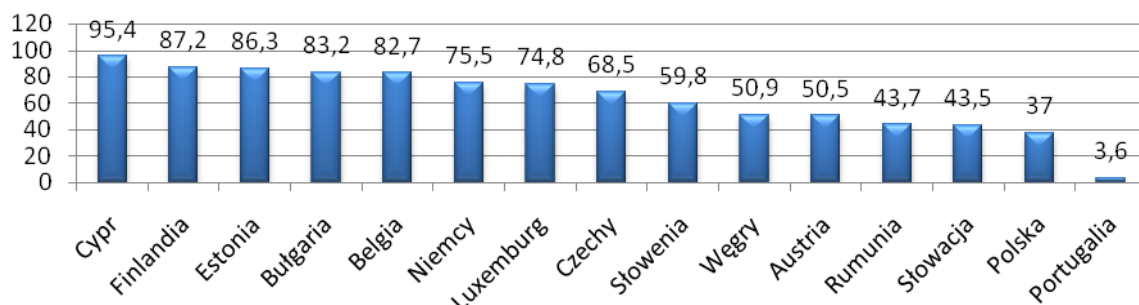
Źródło: Rocznik statystyczny województwa lubelskiego 2005.

Wykres 22. Dostęp do służby zdrowia w wybranych krajach UE w 2004 r. (na 100 tys. mieszkańców)

• **lekarze**

• **dentyści**

Źródło: Eurostat

Porównywalne lub nieco wyższe niż w kraju liczby personelu medycznego przypadającego na 1000 mieszkańców wskazują, że dostęp społeczeństwa do usług medycznych w regionie jest stosunkowo dobry. Należy jednak pamiętać, że wskaźniki te – zadawalające na tle Polski – są znacznie niższe niż w innych krajach UE.

W 2005 r. sieć placówek podstawowej opieki zdrowotnej tworzyło 745 zakładów opieki zdrowotnej, w tym 461 w miastach (60,9%) i 284 na wsi (39,1%, ich liczba od 1999 r. wzrosła o 34%), a także 40 szpitali ogólnych, w tym 4 niepubliczne (od 1999 r. wzrost liczby szpitali o 6 - 17,6%). Sieć placówek zdrowotnych w województwie jest prawidłowo rozmieszczona i zabezpiecza potrzeby mieszkańców regionu w zakresie stacjonarnej, podstawowej i specjalistycznej opieki medycznej.

Wskaźniki opisujące infrastrukturę jak i obciążenie służb medycznych są w województwie lubelskim zbliżone do średnich w kraju. Największym problemem jest niezadawalająca dostępność i niska jakość świadczonych usług medycznych. Dlatego też niezbędne jest wsparcie służby zdrowia skierowane na podniesienie jakości usług, przede wszystkim poprzez doposażenie placówek zdrowotnych w nowoczesny, specjalistyczny sprzęt medyczny, modernizację tych obiektów oraz wdrożenie systemów zarządzania jakością.

Dostęp ludności do edukacji

W ciągu ostatnich pięciu lat liczba placówek przedszkolnych w województwie zwiększyła się o 4% (w kraju zanotowano spadek o 4%). Liczba placówek nie przekłada się jednak na liczbę dzieci uczęszczających do przedszkola. W kraju wśród dzieci w wieku 3-5 lat wychowaniem przedszkolnym objętych jest 38% dzieci, natomiast w województwie lubelskim – 30% dzieci (z prawie sześciokrotnie mniejszym udziałem dzieci z terenów wiejskich). Poziom uczestnictwa w edukacji przedszkolnej jest zdecydowanie poniżej poziomów europejskich, które w zależności od kraju wahają się między 70 a 100%. Wydaje się, że poprawa dostępności przedszkoli na obszarach wiejskich powinna być jednym z kluczowych instrumentów wyrównywania szans życiowo-zawodowych mieszkańców wsi.

Z powodu ujemnego przyrostu naturalnego spada liczba uczniów szkół podstawowych. W roku 2004/2005 liczba ta zmalała o prawie 32% w stosunku do roku szkolnego 1999/2000. Konsekwencją takiego stanu rzeczy jest sukcesywne zmniejszanie się liczby szkół podstawowych - na przestrzeni lat 1999-2005 o 16,4% (kraj 16,9%). Struktura organizacyjna szkolnictwa podstawowego jest zbliżona do średniej krajowej. Na jeden oddział nauczania przypada 19 uczniów (w kraju 21) z czego w miastach 24 (tak jak w kraju), a na wsi 16 (w kraju 18). Najgorsza sytuacja jest w dużych miastach, gdzie w wielu szkołach liczba uczniów w oddziale znacznie przewyższa średnią dla województwa. Obniża to komfort, a co za tym idzie, jakość nauczania. Wymusza także system zmianowy, co nie sprzyja rozwojowi osobowościowemu i intelektualnemu uczniów. Problemem jeśli chodzi o infrastrukturę edukacyjną jest poziom wyposażenia w pomoce naukowe, a także dostęp do obiektów sportowych.

Prognoza demograficzna¹⁸ przewiduje, że w latach 2004-2020 nastąpi 34% spadek liczby dzieci w wieku 0-6 lat, 35% spadek liczby dzieci w wieku 7-12 lat i 47% w przedziale 13-18 lat. Oznacza to konkretne konsekwencje dla sytuacji na rynku pracy zawodów pedagogicznych oraz wyzwania dla polityki edukacyjnej związane z wykorzystaniem potencjału edukacyjnego, podniesieniem jakości edukacji oraz redukcją sieci szkół. Zwłaszcza ta ostatnia niesie za sobą konkretne niebezpieczeństwa zmniejszenia, i tak już niekorzystnych w stosunku do miast, szans edukacyjnych młodzieży wiejskiej. Dlatego szczególnie ważne jest podejmowanie starań o zachowanie dotychczasowych szkół w ośrodkach wiejskich.

Liczba szkół ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych wzrosła w ciągu ostatnich pięciu lat o 15%. Obserwuje się zmniejszenie liczby uczniów szkół zasadniczych zawodowych na rzecz wzrostu liczby uczniów w szkołach średnich kończących się maturą (wzrost w stosunku do roku 1999/2000 o 13,7%). Trend ten z jednej strony powoduje korzystne zmiany strukturalne w szkolnictwie ponadpodstawowym, z drugiej jednak może doprowadzić do pojawienia się luki na rynku pracy. Szczególnym zainteresowaniem cieszą się zwłaszcza licea ogólnokształcące, które nie dają określonego zawodu, ale przygotowują do kontynuowania nauki na studiach. Daje to szansę na podniesienie poziomu wykształcenia mieszkańców Lubelszczyzny, który choć od kilku lat stale rośnie, wciąż jest niższy od przeciętnego w kraju.

Region oferuje bogatą ofertę kształcenia wyższego, a jego stolica jest największym ośrodkiem akademickim we wschodniej Polsce. W roku 2004/2005 w województwie lubelskim kształcenie na poziomie wyższym zapewniało 20 (8 miejsce w kraju) szkół wyższych (wzrost od 2000 r. o 7), a także 10 filii i oddziałów zamiejscowych. Wśród województw Lubelszczyzna zajmuje wysoką 7 pozycję pod względem ilości studentów szkół wyższych przypadających na 10 tys. mieszkańców. Wskaźnik ten dla województwa wynosi 256 studentów (dla Polski 278; dla krajów UE – średnio 324).

Obecnie najchętniej wybieranymi kierunkami są: administracja (10,4 %), pedagogika (8,1%), prawo (7,4%) oraz ekonomia (3,4%). Paradoksalnie są to kierunki charakteryzujące się najwyższym poziomem bezrobocia wśród absolwentów. Świadczy to o nieprzystosowaniu systemu edukacji do realiów rynkowych mimo, iż szkoły wyższe systematycznie poszerzają swoje oferty edukacyjne, tworząc nowe kierunki studiów i dostosowując je do potrzeb regionalnego rynku pracy.

Kształcenie ustawiczne

Kształcenie ustawiczne powinno stanowić istotne uzupełnienie możliwości edukacyjnych społeczeństwa. Niestety udział mieszkańców Lubelszczyzny w szkoleniach i kształceniu ustawicznym nie jest powszechny. Ocenia się, że tylko około 20% mieszkańców regionu w wieku 25-64 lata uczestniczy w różnych formach kształcenia ustawicznego (w formach szkolnych, jak i pozaszkolnych). Jest to zdecydowanie poniżej średniej w kraju (30%) i Unii Europejskiej (42%). Do głównych przyczyn niskiego uczestnictwa społeczeństwa w kształceniu ustawicznym należy zaliczyć: brak motywacji do systematycznego odnawiania swoich kwalifikacji, nieuregulowany system uznawania kwalifikacji nabytych w drodze kształcenia ustawicznego oraz słabo rozwinięta infrastruktura placówek kształcenia ustawicznego (w tym zły stan materialny bazy edukacyjnej, nie pozwalający na prowadzenie zajęć praktycznych).

¹⁸, Analiza prognozy ludnościowej i przepływów migracyjnych województwa lubelskiego, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2005.

Dostęp do sportu

W nowoczesnych społeczeństwach sport jest jedną z ważnych wartości kulturowych wpływających na zdrowie, rozwój człowieka, jakość życia. Stanowi także istotny bodziec rozwoju wielu gałęzi gospodarki tworząc szeroki rynek pracy. Dlatego bardzo niepokojącym jest fakt, iż na przestrzeni ostatnich lat w regionie słabnie zainteresowanie uprawianiem sportu. Niewątpliwie na taki stan rzeczy zasadniczy wpływ ma niedostateczna infrastruktura sportowa, na rozwój której brak środków finansowych. Mimo podejmowanych przez samorządy terytorialne w ostatnich latach działań mających na celu jej poprawę, m.in. poprzez budowę i modernizację otwartych obiektów sportowych (w tym pływalni), przedsięwzięcia te nie wpłynęły w znaczący sposób na zwiększenie ilości obiektów sportowych.

Dostęp ludności do usług i dóbr kultury

Jednym z podstawowych wyznaczników jakości i warunków życia w regionie jest dostęp społeczeństwa do dóbr i usług kultury. Według syntetycznego wskaźnika oceny dostępu usług kulturalnych, uwzględniającego dostępność usług w zakresie bibliotek i czytelnictwa, wydawnictw, szkół artystycznych, instytucji artystycznych oraz samorządowych nakładów na kulturę, województwo lubelskie należy do regionów o niskiej dostępności do usług kultury¹⁹.

Upowszechnianie różnych form życia kulturalnego odbywa się przede wszystkim w Lublinie – jako centrum kulturalnym Polski Wschodniej. Działa tu kilka scen teatralnych: Teatr im Juliusza Osterwy, Teatr im H. C. Andersena, Teatr Muzyczny i Filharmonia. Poza Lublinem znaczącymi ośrodkami życia kulturalnego są: Zamość, Kazimierz Dolny, Biała Podlaska, Chełm, Puławy, Włodawa (miasto leżące na styku trzech kultur), Łuków i Biłgoraj. W województwie odbywają się liczne imprezy kulturalne o znaczeniu międzynarodowym, tj. Festiwal Trzech Kultur we Włodawie, Międzynarodowe Spotkania Wokalistów Jazzowych w Zamościu, Międzynarodowy Konkurs Młodych Skrzypków im H. Wieniawskiego, Międzynarodowe Spotkania Folklorystyczne, Międzynarodowy Festiwal Teatralny „Konfrontacje Teatralne” w Lublinie, Zamojskie Lato Teatralne, Lubelskie Forum Sztuki Współczesnej im. W. Lutosławskiego.

Podstawowe znaczenie w zakresie dostępu obywateli do kultury i jej szerokiego upowszechniania mają biblioteki publiczne. W województwie lubelskim w latach 2000-2004 odnotowano spadek ilości bibliotek i ich filii o 25 placówek (3,9%), w kraju spadek wyniósł 2,9%.

W porównaniu do 1999 roku sukcesywnemu zmniejszaniu ulega liczba kin zarówno w kraju jak i w regionie (odpowiednio o: 20,2% i 27,9%).

Oprócz omawianych form życia kulturalnego w województwie działa 39 muzeów (łącznie z oddziałami), w tym mające międzynarodowe znaczenie muzeum martyrologiczne na Majdanku, Muzeum Lubelskie (na Zamku) oraz Muzeum Zamojskich w Kozłowie (jedno z nielicznych w kraju muzeów rezydencjonalnych).

Na przełomie ostatnich kilku lat liczba osób zwiedzających wystawy muzealne zarówno w kraju jak i w województwie uległa znacznemu zwiększeniu. Liczba zwiedzających wystawy i muzea na 1000 ludności wzrosła z 361 osób w 2000 r. do 990 w roku 2005.

¹⁹ Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, Warszawa, str. 55

Dostęp do usług społeczeństwa informacyjnego

Możliwość nieskrępowanego uczestnictwa mieszkańców regionu w zdobyciach cywilizacyjnych związanych z rozwojem społeczeństwa informacyjnego jest obecnie jednym z podstawowych warunków poprawy jakości kapitału ludzkiego i wyrównywania szans rozwojowych ludzi zamieszkujących obszary wiejskie.

W ostatnich latach można zaobserwować zwiększenie dostępności do komputerów w szkołach Lubelszczyzny, co jest wynikiem szeroko prowadzonej akcji komputeryzowania polskich szkół (od 2000 roku w polskich szkołach przybyło ponad 100 tys. komputerów).

Tab. 9. Dostęp do komputera i internetu w szkołach w 2005r.

	Lubelskie	Polska
Liczba komputerów w szkołach podstawowych	11 239	163 680
- liczba uczniów na 1 komputer	13,78	20,00
- liczba uczniów na 1 komputer z Internetem	19,02	21,67
Liczba komputerów w gimnazjach	4 347	91 209
- liczba uczniów na 1 komputer	17,39	23,00
- liczba uczniów na 1 komputer z Internetem	19,31	19,67
Liczba komputerów w liceach ogólnokształcących	3 687	53 978
- liczba uczniów na 1 komputer	14,10	13,60
- liczba uczniów na 1 komputer z Internetem	15,50	15,20
Liczba komputerów w szkołach zawodowych, technikach i liceach profilowanych	4 748	73 934
- liczba uczniów na 1 komputer	11,46	18,53
- liczba uczniów na 1 komputer z Internetem	13,18	21,89

Źródło: Bank Danych Regionalnych US

Z powyższego zestawienia wynika, że wskaźniki dostępności komputerów i internetu w szkołach województwa lubelskiego są porównywalne ze średnimi w skali kraju. Trzeba jednak pamiętać, że odbiegają one znacznie od poziomu europejskiego (w szkołach UE-15 średnio na jeden komputer z internetem przypada 12 uczniów).

Również porównywalne ze średnimi w kraju są wskaźniki nasycenia gospodarstw domowych w sprzęt informatyczno-komunikacyjny. Istotnym problem jest jednak konieczność ponoszenia stosunkowo wysokich opłat za korzystanie z infrastruktury i usług telekomunikacyjnych (szczególnie na obszarach wiejskich).

Tab. 10. Wykorzystanie nowych technologii w gospodarstwach domowych

	Lubelskie	Polska
TV	97,80%	98,20%
Telefon komórkowy	62,40%	65%
TV (antena satelitarna)	31,70%	48,20%
Komputer	33,40%	38,60%
Dostęp do Internetu	16,40%	22,50%
Abonenci telewizji kablowej		
- ogółem	164736	3664431
- na 1000 ludności	75,4	96

Źródło: Bank Danych Regionalnych US, Ekspertyza Dr Michała Boniego „Kapitał ludzki, kapitał społeczny a wyzwania rynku pracy na obszarach Polski Wschodniej”, październik 2006.

Jakość kapitału społecznego

Kapitał społeczny i jego jakość jest obecnie jednym z głównych czynników decydujących o poziomie rozwoju danego społeczeństwa. Istotnymi elementami składowymi kapitału społecznego są: zaufanie do ludzi i instytucji, pozycja i rola organizacji pożytku społecznego, skala wolontariatu, aktywność obywatelska mierzona między innymi udziałem w wyborach i działaniami na rzecz dobra wspólnego, gotowość do filantropii i stopień uwewnętrznienia norm moralnych²⁰. Dzięki zaufaniu, zrozumieniu i umiejętności współdziałania można uzyskać efekt synergiczny realizowanych przedsięwzięć. Dlatego też wartości te stanowią wymierną wartość ekonomiczną, a także są podstawą do budowania i rozwijania społeczeństwa obywatelskiego. Umacnianie kapitału społecznego sprzyja rozwojowi przedsiębiorczości, a także przyczynia się do ograniczenia wykluczenia społecznego.

Obecnie trudno jednoznacznie oszacować poziom kapitału społecznego w regionie. Jednak analizując poszczególne elementy składowe można stwierdzić, że województwo lubelskie charakteryzuje się niską jakością kapitału społecznego. Za takim stwierdzeniem przemawiają między innymi następujące argumenty:

- obserwowany niski poziom zaufania społecznego do władz i instytucji publicznych (połączony z niskim stopniem otwartości na innych),
- stosunkowo słabo rozwinięty sektor organizacji pozarządowych w regionie (z 12 organizacjami na 10 tys. mieszkańców województwo zajmuje 11 miejsce w kraju),
- niższa niż w innych częściach kraju aktywność mieszkańców w zakresie wolontariatu i filantropii,
- brak w regionie wyrazistych elit społecznych i politycznych zdolnych do odgrywania roli liderów zmian (pomimo istnienia silnego ośrodka akademickiego),
- niska sprawność instytucjonalna jednostek samorządowych, mierzona takimi kryteriami jak: jakość obsługi, uczciwość, innowacyjność, jakość planowania i zarządzania finansowego, jakość stanowionego prawa, stabilność polityczna (14 miejsce w kraju.)²¹

²⁰ Dr Michał Boni, *Kapitał ludzki, kapitał społeczny a wyzwania rynku pracy na obszarach Polski Wschodniej*, październik 2006.

²¹ P. Swianiewicz, *Sprawność instytucjonalna administracji samorządowej w Polsce – zróżnicowania regionalne*, [w:] J. Szomburg (red.), *Polityka regionalna państwa pośród uwikłań instytucjonalno-regulacyjnych*.

1.1.4. Przestrzeń i jej atrakcyjność

O jakości przestrzeni województwa i stopniu jej powiązania z pozostałymi obszarami kraju i Europy decyduje wiele czynników. Do najważniejszych z nich należy zaliczyć przede wszystkim te wynikające z uwarunkowań przyrodniczych i kulturowych, systemu osadnictwa, w tym układ wzajemnych powiązań pomiędzy miastami i obszarami wiejskimi wpływający w dużym stopniu na poziom zróżnicowań wewnątrzregionalnych. Innym ważnym wyznacznikiem jakości przestrzeni i atrakcyjności regionu jest poziom wyposażenia województwa w podstawową infrastrukturę techniczną związaną głównie z komunikacją i transportem, ochroną środowiska, produkcją i dystrybucją energii.

Słabo rozwinięta infrastruktura techniczna w regionie decyduje w dużym stopniu o niskiej atrakcyjności inwestycyjnej województwa. W rankingach atrakcyjności inwestycyjnej województwo lubelskie od kilku lat oceniane jako jedno z najmniej atrakcyjnych regionów w Polsce (15 miejsce w kraju). Niedostateczna dostępność komunikacyjna regionu, niska chłonność rynku, zły stan infrastruktury technicznej, brak gotowych terenów pod inwestycje oraz słabo rozwinięta sieć usług powoduje, iż województwo lubelskie w łącznej ocenie atrakcyjności inwestycyjnej klasyfikowane jest w ostatniej klasie E.22. Dlatego też w projektowanych działaniach należy dążyć do poprawy dostępności komunikacyjnej regionu i rozwoju podstawowej infrastruktury ekonomicznej pozwalającej na przyciągnięcie większej ilości inwestorów zewnętrznych.

Zróżnicowania wewnątrzregionalne

Województwo lubelskie cechuje się stosunkowo dużym zróżnicowaniem wewnątrzregionalnym. Najbardziej rozwiniętym obszarem jest podregion lubelski ze stolicą województwa, w którym zamieszkuje ponad 50% ludności i w którym wytwarza się ponad 60% PKB. Podregion bialsko-podlaski jest jednym z najsłabiej rozwiniętych obszarów w województwie i Polsce. Podregion ten należy do słabo zaludnionych i zurbanizowanych. Na terenie podregionu bialskopodlaskiego leży 6 miast, których mieszkańcy stanowią niecałe 12% ludności miejskiej. To decyduje w głównej mierze o słabości ekonomicznej tego obszaru i braku wystarczających wewnętrznych potencjałów rozwoju. Wyrównywanie dysproporcji rozwojowych poszczególnych subregionów będzie z pewnością jednym z głównych wyzwań realizowanej w województwie polityki spójności w latach 2007-2015.

Tab. 11. Wybrane wskaźniki obrazujące zróżnicowanie wewnątrzregionalne (dane za 2004 rok)

	Udział w liczbie ludności województwa	Wskaźnik urbanizacji	Udział podregionów w tworzeniu PKB w regionie	Liczba podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszk.	Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto
podregion bialsko-podlaski	14,26 %	39 %	12,3%	570,5	1909,74 zł
podregion chełmsko-zamojski	30,22 %	37,4 %	25,8%	629,5	1925,43 zł

²² T. Kalinowski (red.) Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski, IBnGR, Gdańsk 2006.

podregion lubelski	55,51 %	53,7 %	61,9%	742,9	2194,59 zł
---------------------------	---------	--------	-------	-------	------------

Źródło: Województwo Lubelskie 2005, podregiony, powiaty, gminy, Urząd Statystyczny w Lublinie.

Znaczne zróżnicowania występują pomiędzy rozwojem obszarów wiejskich a miastami. Przejawia się to w słabym wyposażeniu obszarów wiejskich w podstawową infrastrukturę techniczną i społeczną, niższym wskaźnikiem przedsiębiorczości. Mimo większej niż w miastach liczby urodzeń wieś charakteryzuje ujemny przyrost naturalny, co świadczy o starzeniu się ludności wiejskiej.

Tab. 12. Wybrane wskaźniki obrazujące zróżnicowanie w relacjach miasto-wieś (dane za 2005 r.)

	Lubelskie ogółem	miasta	wieś
Ludność ogółem	2 186 873	1 008 267	1 178 606
Przyrost naturalny na 1000 ludności	-1 836	878	-2 714
Struktura wiekowa ludności (% ogółem):			
- przedprodukcyjny	21,5	20,0	22,8
- produkcyjny	61,7	66,7	57,3
- poprodukcyjny	16,8	13,3	19,9
Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	61,6	51,2	72,0
Dzieci objęte wychowaniem przedszkolnym	34,7%	65,8%	11,5%
Mieszkania wyposażone w instalacje techniczno-sanitarne	88,22%	97,27%	79,04%
- wodociąg	75,74%	93,95%	57,29%
- ustęp spłukiwany	76,08%	92,37%	59,58%
- łazienka	70,86%	88,54%	52,94%
- centralne ogrzewanie	38,91%	67,84%	9,60%
- gaz sieciowy			
Ludność korzystająca z sieci wodociągowej	78,5%	94,1%	65,2%
Ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej	44,7%	85,5%	9,8%
Ludność korzystająca z sieci gazowej	36,6%	67,5%	9,6%
Podmioty gospodarki narodowej na 1000 mieszk.	68,1	99,6	41,2

Miejska sieć osadnicza, rozwój miast

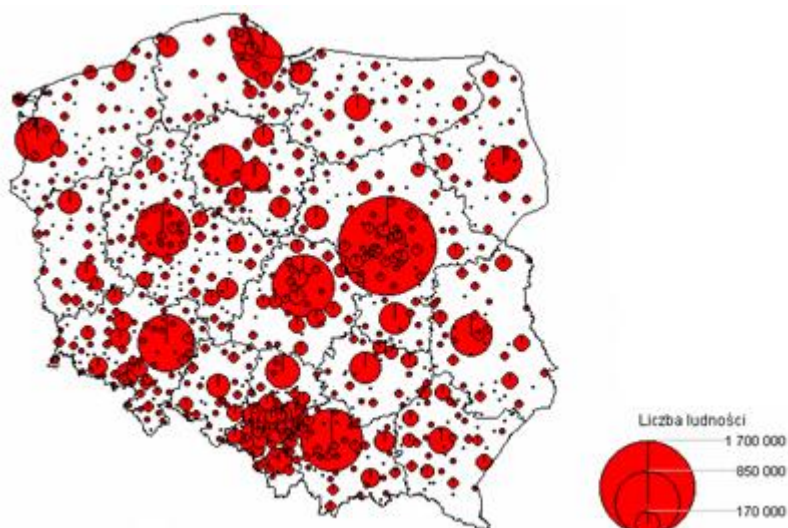
Region ma korzystnie ukształtowaną, policentryczną strukturę osadniczą, którą tworzy 41 miast i 4164 miejscowości wiejskie. Jednakże pod względem liczby miast zajmuje 13 pozycję w kraju (4,6% udziału krajowego). Jedno miasto obsługuje średnio 628 km² i jest to prawie dwukrotnie więcej niż średnio w kraju (357 km²). Rzadka sieć miejska wiąże się z niskim wskaźnikiem zurbanizowania – jedynie 46,7% ludności regionu to mieszkańcy miast (średnia dla kraju wynosi ok. 62 %). Wskaźnik ten w porównaniu z rokiem 1999 zwiększył się zaledwie o 0,3%.

Dominującą rolę w strukturze funkcjonalnej regionu pełni Lublin, który wraz ze Świdnikiem stanowi rdzeń Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego (LOM). W Koncepcji Polityki Przestrzennego Zagospodarowania Kraju z 2001 r., 365-tysięczna aglomeracja lubelska została zaliczona do

jednego z ośmiu potencjalnych europoli, tj. europejskich ośrodków rozwoju. Lublin to największy ośrodek miejski we wschodniej części kraju, odgrywający wiodącą rolę w obszarze pogranicza z Białorusią i Ukrainą. Ze względu na położenie, dziedzictwo historyczne, jak i potencjał naukowo-badawczy Lublin kwalifikuje się do rangi ośrodka metropolitalnego. Trwające obecnie prace studialno-projektowe zakładają wyznaczenie delimitacji LOM na obszarze 28% powierzchni województwa, obejmującym 67 gmin i zamieszkałym przez prawie 900 tys. osób. Efektywne wdrożenie strategii rozwoju Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego będzie wymagało jednak znacznego wysiłku instytucjonalnego i sporych nakładów finansowych.

Wspomagające i uzupełniające w stosunku do Lublina funkcje w rozwoju gospodarczym, społecznym i kulturalnym województwa pełnią były miasta wojewódzkie (Biała Podlaska, Chełm i Zamość) oraz Puławy. Żaden z tych ośrodków nie osiąga jednak zaludnienia 100 tys. mieszkańców. Natomiast większość z pozostałych ośrodków miejskich ma niską rangę, co poważnie ogranicza możliwość rozwoju przedsiębiorczości i rynku pracy oraz wzrostu aktywności społecznej.

Mapa 9. Miasta powyżej 10 000 mieszkańców, 2002 r.

Źródło: G.Gorzela, *Strategiczne kierunki rozwoju Polski Wschodniej. Ekspertyza dla potrzeb opracowania Strategii Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020.*

W latach 2000-2005 zanotowano spadek liczby ludności w miastach (o 1,1%). Jednocześnie nastąpił wzrost liczby mieszkańców gmin podmiejskich w wyniku urbanizacji otoczenia tych miast. Są to gminy wokół miast dużych (Lublin, Chełm, Biała Podlaska, Zamość, Puławy), gminy wokół miast małych posiadających walory turystyczne i rekreacyjne (Kazimierz Dolny, Krasnobród, Zwierzyniec). Przyrost liczby mieszkańców zanotowało 5 małych miast.

Od kilku lat na terenie województwa lubelskiego obserwuje się wzmożoną presję urbanizacyjną na tereny podmiejskie. W dużej mierze jest to wynik zmieniających się preferencji zamieszkania. Tezę tę potwierdzają dane statystyczne dotyczące zasobów mieszkaniowych oraz liczby mieszkań oddanych do użytkowania w miastach i gminach podmiejskich. Postępują procesy urbanizacyjne polegające na rozprzestrzenianiu się miast poza ich granice administracyjne (suburbanizacja) oraz przekształcaniu osadnictwa wiejskiego.

Jednym z kluczowych czynników wpływających na postrzeganie miast jest jakość zasobów mieszkaniowych. Szczególnym problemem są tu tak zwane blokowiska – dzielnice wielkopłytywych

osiedli bloków mieszkaniowych wybudowanych na przestrzeni lat 60-tych, 70-tych i 80-tych. Niskim standardom technicznym budynków i lokali towarzyszy niedostosowanie ich struktury do współczesnych potrzeb gospodarstw domowych i rodzin. Degradacji uległa towarzysząca infrastruktura osiedlowa. Duża część przestrzeni i obiektów jest nieosiągalna dla osób starszych i niepełnosprawnych. Kolejnymi problemami są: ich niedostosowanie komunikacyjne (brak parkingów, odpowiedniej segregacji ruchu), degradacja przestrzeni publicznych, degradacja estetyczna i techniczna

Istotnym aspektem znacznie obniżającym atrakcyjność miast regionu jest degradacja zabytkowej tkanki miast, która wymaga często pilnych działań rewitalizacyjnych. Prawie wszystkie miasta posiadają historyczne układy urbanistyczne. Proces degradacji przestrzeni publicznych i tkanki zabytkowej występuje zarówno w głównych ośrodkach np. Lublin (Stare Miasto), jak i w małych miasteczkach; towarzyszą im problemy społeczne mieszkańców (zjawisko bezrobocia, ubożenia, patologie).

Innym problemem są opustoszałe obiekty, niewykorzystywane obszary po dawnych zakładach przemysłowych i jednostkach wojskowych. Z racji swoich poprzednich funkcji zajmują one zwykle duże przestrzenie w strategicznych punktach w pobliżu głównych szlaków komunikacyjnych. Po przekształceniu mogą one służyć zlokalizowaniu różnych form aktywności gospodarczej generującej miejsca pracy oraz dochody dla mieszkańców oraz samorządów lokalnych.

W miastach województwa lubelskiego istnieją warunki do stworzenia atrakcyjnych produktów markowych polskiej turystyki. Istnieje możliwość oparcia ich na bogatym dziedzictwie kulturowym (starówki: zamojska i lubelska, Kazimierz Dolny, twierdze: Zamościa i Dębina, obiekty trzech kultur we Włodawie i wiele innych). Taką możliwość dają też walory przyrodnicze Roztocza, Polesia, doliny Bugu i Wisły oraz innych terenów o istotnym potencjale turystycznym (Biała Podlaska, Stoczek Łukowski). Część z nich posiada już dobrze rozbudowaną i różnorodną infrastrukturę turystyczną. W Nałęczowie obok tradycyjnej funkcji uzdrowiska tworzy się klaster nastawiony na ochronę zdrowia i pielęgnację urody. Znacznie gorzej przedstawia się sytuacja pozostałych miast. Słabiej rozreklamowane, wyposażone w infrastrukturę i skomunikowane nie są one w stanie wykorzystać potencjału w nich tkwiącego.

Istotne bariery i zagrożenia koncentrują się w sferze infrastruktury komunikacyjno – drogowej. Niezadowalający stan infrastruktury drogowej oraz niedorozwój transportu publicznego obsługującego tereny miejskie i podmiejskie hamuje rozwój działalności gospodarczej i zmniejsza mobilność ludności. Stan techniczny ulic, słaba organizacja ruchu oraz wzrost natężenia ruchu pojazdów powodują nie tylko wzrost ilości wypadków drogowych, ale też dyskomfort mieszkańców (hałas, brak parkingów, utrudnienia ruchu) i stwarzają niekorzystny obraz miasta. Ze względu na postępujący proces suburbanizacji konieczne są działania związane z rozwojem transportu publicznego obsługującego również tereny podmiejskie.

Trudności infrastrukturalne zidentyfikowano w sferze usług, kultury fizycznej i sportu. Potrzeby pomocy społecznej oraz starzejące się społeczeństwo wymagają rozwoju specjalistycznej infrastruktury społecznej szczególnie w grupach miast średnich i małych. Również poziom uzbrojenia w infrastrukturę wodociągową i kanalizacyjną jest zróżnicowany. Dla przykładu w dwóch miastach długość sieci kanalizacyjnej nie przekracza 1 km.

Polityka miejska w województwie będzie prowadzona m.in. w oparciu o przyjęty w 2006r. przez Sejmik Województwa Lubelskiego „Program Rozwoju i Rewitalizacji Miast dla Województwa Lubelskiego”.

Wiejska sieć osadnicza (obszary wiejskie)

W skład sieci osadniczej województwa wchodzi również 172 gminne ośrodki wiejskie, które podobnie jak pozostałe ogniwa sieci osadniczej podlegają działaniu niekorzystnych zjawisk demograficznych, gospodarczych i społecznych. Zalicza się do nich przede wszystkim proces starzenia się społeczeństwa wiejskiego połączony z nasilającymi się zjawiskami ubożenia i wykluczenia społecznego na wsi. Towarzyszy temu niska jakość życia na wsi oraz niewielka możliwość pobudzania aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich, a także brak realnych możliwości znalezienia zatrudnienia poza rolnictwem.

Obszary wiejskie zajmują 96,1% powierzchni regionu, na których mieszka 1158 tys. osób, czyli 53% ogółu ludności w województwie. Poziom ten pozostaje praktycznie niezmienny od 2000 roku. Prognozy demograficzne wskazują, iż do roku 2020 liczba ludności wiejskiej spadnie niewiele o 3%²³. Ludność wiejska jest stosunkowo wiekowa, mediana wieku ma tendencję wzrostową i wynosi obecnie 36. Przewiduje się, że w ciągu najbliższych lat średnia wieku na wsi wzrośnie do 38 lat, co będzie głównie następstwem wzrastającego odsetka ludności w wieku poprodukcyjnym. Starzenie się społeczeństwa na wsi będzie wywoływać określone zmiany strukturalne oraz zwiększy popyt na szereg usług socjalnych.

W porównaniu z miastami obszary wiejskie są gorzej wyposażone w podstawową infrastrukturę. Jedynie 65,6% gospodarstw korzysta z sieci wodociągowej, a tylko 9,3% jest podłączonych do sieci kanalizacyjnej. Dodatkowo niska jakość lokalnej infrastruktury drogowej utrudnia dostęp ludności z obszarów wiejskich do miast i stolicy województwa, a brak tanich rozwiązań w zakresie dostępu do szerokopasmowego internetu uniemożliwia rozwój usług elektronicznych, prowadząc do wykluczenia cyfrowego znacznej części społeczeństwa.

Na obszarach wiejskich słabo jest również rozwinięta infrastruktura otoczenia rolnictwa, niezbędna do pełnej obsługi i funkcjonowania wsi. Istniejące doradztwo rolnicze, oparte na czterech głównych ośrodkach, obejmuje nieliczną grupę producentów i podejmuje tylko część zagadnień związanych z nowoczesną produkcją rolną. Brakuje w pełni rozwiniętego rynku hurtowego (pomimo istnienia nowoczesnej infrastruktury w tym zakresie w Elizówce), na którym mogłyby operować dobrze zorganizowane grupy producenckie. Duże dysproporcje rozwojowe występują także w zakresie dostępu przedsiębiorców z obszarów wiejskich do usług instytucji otoczenia biznesu oraz instrumentów finansowania zewnętrznego. Wydaje się zatem, że jednym z głównych kierunków działań programowanych interwencji powinno być wsparcie instytucji i infrastruktury wzmacniającej potencjał gospodarczy obszarów wiejskich.

²³ Prognoza demograficzna na lata 2003-2030, GUS, Warszawa 2004.

Zasoby naturalne

Do głównych zasobów naturalnych regionu należą: surowce mineralne, zasoby wodne i leśne oraz gleby.

Wśród surowców mineralnych podstawowe znaczenie posiadają bogate zasoby węgla kamiennego udokumentowane w Lubelskim Zagłębiu Węglowym, które stanowią podstawę do rozwoju przemysłu górniczego w regionie (około 5% wydobycia krajowego). Z innych kopalin na uwagę zasługują zasoby gazu ziemnego, węgla brunatnego, ziemi krzemionkowej, piasków szklarskich i formierskich, a także złoża wapieni wydobywane dla przemysłu cementowego w Chełmie i Rejowcu Fabrycznym.

Zasoby wód podziemnych nie należą do największych w kraju i są szacowane na około 130 tys. m³/h (ponad 7% zasobów wód podziemnych w kraju) Na terenie województwa położone są dwa duże zbiorniki wód podziemnych (Niecka Lubelska oraz Niecka Mazowiecka), wydzielone w ramach ogólnokrajowej strategii ochrony wód podziemnych. Znaczenie strategiczne mają również zasoby wód mineralnych występujące w okolicach Nałęczowa, Celejowa, Krasnobrodu i Wólki Biskiej, których wydobycie stanowi podstawę do rozwoju usług uzdrowiskowych w tych miejscowościach.

Zasoby wód powierzchniowych Lubelszczyzny są niezbyt duże. Przyczynami tego stanu są: słabo rozwinięta sieć rzeczna i zmienne wielkości odpływu, zarówno w układzie przestrzennym jak i sezonowym. Deficyty wody utrzymują się na znacznych obszarach, szczególnie w rejonie oddziaływania Kanału Wieprz - Krzna oraz w zlewniach większości lewostronnych dopływów Bugu. Kanał Wieprz - Krzna doprowadzający wodę na teren deficytowych zlewni, na skutek znacznej degradacji urządzeń technicznych, spełnia obecnie w ograniczonym stopniu funkcję nawadniania i retencji wód. W zasięgu oddziaływania melioracyjnego Kanału znajduje się 3 770 km² (15% powierzchni województwa). Dla wzrostu retencji wodnej istotna jest zarówno budowa zbiorników jak też stałe lub okresowe retencjonowanie wody w korytach rzek, rowach melioracyjnych oraz ochrona retencji naturalnej. Jednocześnie część obszaru województwa (dolina Wisły, Wieprza), ze względu na zły stan techniczny lub zupełny brak zabezpieczeń przeciwpowodziowych, zagrożona jest powodzią.

Region odznacza się bardzo niskim stopniem zalesienia. Lesistość województwa kształtuje się od dłuższego czasu na poziomie 22% powierzchni województwa (wobec 29% w kraju). Największe kompleksy leśne zachowały się na piaszczystych i podmokłych równinach Kotliny Sandomierskiej (Puszcza Solska, Lasy Janowskie), na silnie urzeźbionym Roztoczu (Lasy Zwierzynieckie) oraz w nadbużańskiej części Polesia (Lasy Sobiborskie). Najbardziej wylesioną, z uwagi na dobre gleby, jest Wyżyna Lubelska, gdzie w wielu gminach lesistość nie przekracza nawet 10%. Należy oczekiwać, że w najbliższych latach nastąpi wzrost lesistości województwa w związku z realizacją w Polsce kompleksowych programów zalesień.

Obszary prawnie chronione stanowią 22,8% powierzchni ogólnej województwa, znacznie poniżej średniej krajowej (32,5%). Pod względem powierzchni obszarów chronionych województwo zajmuje 12 miejsce w kraju. Na krajowy system obszarów chronionych składają się obecnie: 2 parki narodowe, 17 parków krajobrazowych, 85 rezerwatów przyrody. Za pomniki przyrody uznano 1547 obiektów. W dwóch istniejących na terenie województwa uzdrowiskach w Nałęczowie i Krasnobrodzie ustanowione zostały trzy strefy ochrony uzdrowiskowej (A,B,C).

Zasoby biotyczne Lubelszczyzny zostały docenione w krajowych i międzynarodowych systemach przyrodniczych. Najcenniejszymi pod względem przyrodniczym obszarami województwa są: Polesie (w tym Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie), Roztocze oraz dolina Wisły i Bugu.

Kompleksowy system walorów przyrodniczych województwa przedstawia Krajowa Sieć Ekologiczna ECONET-PL, będąca częścią Europejskiej Sieci Ekologicznej – ECONET. W granicach województwa wyodrębniono: 5 obszarów węzłowych i 3 korytarze ekologiczne o znaczeniu międzynarodowym, 4 obszary węzłowe i 4 korytarze ekologiczne o znaczeniu krajowym. Natomiast do sieci NATURA 2000 wstępnie zakwalifikowano w województwie 25 ostoi siedliskowych o powierzchni 87 140,38 ha i 20 ostoi ptasich o powierzchni 301 352,74 ha; stanowi to odpowiednio 3,5% i 12,0% powierzchni województwa lubelskiego.

Zasoby kulturowe

Zasoby kulturowe województwa lubelskiego pod względem liczby i różnorodności obiektów zabytkowych zaliczane są do jednych z bogatszych w skali kraju. W strukturze osadnictwa regionu zachowało się ok. 22 tys. obiektów zabytkowych (obiekty budownictwa i architektury, cmentarze, parki, kościoły, cerkwie prawosławne i unickie, bożnice) oraz liczne historyczne układy urbanistyczne miast i wsi (w tym 30 prawnie chronionych). Wśród nich szczególne miejsce zajmuje Zamość (jego układ urbanistyczny wraz z zespołem 120 zabytków został wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa Kultury UNESCO oraz uznany za Pomnik Historii o szczególnym znaczeniu dla kultury narodowej) oraz staropolski zespół urbanistyczny w Kazimierzu Dolnym nad Wisłą (uznany za Pomnik Historii). Poważnym problemem jest jednak pogarszający się stan zabytków.

Infrastruktura ochrony środowiska

Główne źródła emisji zanieczyszczeń powietrza z terenu województwa lubelskiego emitują ok. 2,32% ogólnej emisji gazów i pyłów w kraju²⁴, co klasyfikuje nasz region na 13 pozycji w Polsce. Emisja zanieczyszczeń gazowych województwa lubelskiego stanowi 2,47% zanieczyszczeń gazowych kraju i wynosi 5.283.674 t/r (Polska – 213.706.185 t/r), w tym 2,47% zanieczyszczeń dwutlenkiem węgla (województwo lubelskie - 5.245.365 t/r, Polska – 211.698.919 t/r) i 2,23% zanieczyszczeń dwutlenkiem siarki (województwo lubelskie – 19.103 t/r, Polska – 855.493 t/r). Koncentracja źródeł emisji substancji do powietrza występuje na obszarach uprzemysłowionych i w największych ośrodkach miejskich.

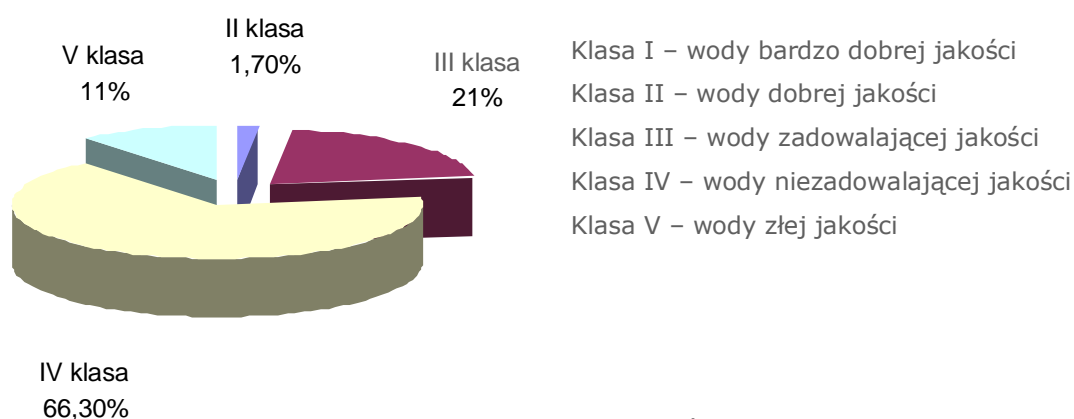
Ocena jakości powietrza dla województwa lubelskiego za 2004 rok, z uwzględnieniem kryteriów ustanowionych dla ochrony zdrowia oraz ochrony roślin, pozwala na stwierdzenie, że w żadnej z badanych stref województwa dla wszystkich zanieczyszczeń nie występują przekroczenia wartości dopuszczalnych. W latach 1998-2004 nastąpiła znaczna poprawa jakości powietrza pod względem zanieczyszczenia dwutlenkiem siarki, natomiast poziom zanieczyszczenia środowiska pozostałymi pierwiastkami oscyluje wokół podobnych, znacznie niższych od poziomu dopuszczalnego, jednostek. Dalsze działania w tym względzie powinny mieć na celu poprawę jakości powietrza, aby dostosować parametry do zaostrzających się norm unijnych.

²⁴ wg danych GUS za rok 2003

Wraz z dynamicznym rozwojem komunikacji, głównie drogowej, wzrosło zanieczyszczenie akustyczne środowiska, szczególnie na terenach miejskich oraz w rejonach głównych tras komunikacyjnych. Badania poziomu hałasu nie wykazały przekroczeń poziomu progowego określonego dla zabudowy mieszkaniowej, jednak zgodnie z subiektywnymi kryteriami oceny hałasu, w otoczeniu analizowanych punktów pomiarowych występowała średnia i duża uciążliwość.

Przeprowadzona według rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 11 lutego 2004 r.²⁵ najnowsza ocena stanu czystości wód wykazała, iż nastąpiła poprawa stanu czystości rzek województwa, zarówno pod względem wskaźników fizykochemicznych jak również wskaźników bakteriologicznych. Mimo to nadal brak wód I klasy czystości.

Wykres 23. Stan czystości rzek województwa lubelskiego w 2004 r.

Źródło: Raport o stanie środowiska województwa lubelskiego w 2004 r., WIOŚ Lublin.

Zanieczyszczenie wód powierzchniowych zależy w dużej mierze od stanu **gospodarki wodno-ściekowej**. Problem stanowi znacząca dysproporcja między długością sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, a także dysproporcje w stopniu skanalizowania między miastami a obszarami wiejskimi, gdzie rozproszona zabudowa nie zapewnia ekonomicznego uzasadnienia inwestycji liniowych.

Tab. 13. Sieć wodociągowa i kanalizacyjna województwa w 2004 r.

	Sieć wodociągowa			Sieć kanalizacyjna		
	Długość sieci w km	Ilość przyłączy do budynków mieszkalnych w tys.	Procent ludności korzystającej z sieci	Długość sieci w km	Ilość przyłączy do budynków mieszkalnych w tys.	Procent ludności korzystającej z sieci
Miasta	2356,5	78,2	93	1877,4	48,6	84,4
Obszary wiejskie	14795,1	229,0	65,6	1305,7	23,3	9,3
Ogółem	17151,6	307,2	-	3183,1	71,9	-

Źródło: US w Lublinie, Rocznik Statystyczny Województwa Lubelskiego 2005

²⁵ Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 11 lutego 2004 r. w sprawie klasyfikacji dla prezentowania stanu wód powierzchniowych i podziemnych, sposobu prowadzenia monitoringu oraz sposobu interpretacji i prezentacji stanu tych wód (Dz.U. Nr 32 poz. 284)

Zagadnieniem o szczególnym znaczeniu dla jakości środowiska jest odpowiednie wyposażenie jednostek osadniczych w oczyszczalnie ścieków. W 2004 roku oczyszczaniu ścieków służyły 222 oczyszczalnie komunalne i 145 przemysłowych.

Odprowadzone w sposób zorganizowany (poprzez zbiorcze systemy kanalizacyjne) ścieki komunalne oraz przemysłowe w 100% poddawane są oczyszczaniu na urządzeniach ochrony wód o różnym stopniu redukcji zanieczyszczeń.

W województwie lubelskim, podobnie jak w większości województw, **gospodarka odpadami** sprowadza się do ich składowania na składowiskach często niespełniających wymagań stawianych tego typu obiektom, a tym samym stwarzających zagrożenie dla środowiska. Na terenie województwa istnieją 133 składowiska komunalne. Ocena warunków lokalizacyjnych i wyposażenia technicznego wykazała, że do eksploatacji, zgodnie z wymogami UE, nadaje się jedynie 17 z nich. Aktualnie na terenie województwa działa jeden w pełni wyposażony zakład utylizacji odpadów.

Mimo, że statystyczny mieszkaniec województwa produkuje mniej odpadów niż statystyczny mieszkaniec Polski czy UE (odpowiednio 154 kg, 245 kg, 518 kg) w najbliższym czasie składowanie odpadów będzie palącym problemem. W 2003 roku zostały oddane do eksploatacji cztery linie do segregacji odpadów w tym dwie w Lublinie. Instalacje te przystosowane zostały do segregacji odpadów zmieszanych oraz do doczyszczania odpadów z selektywnej zbiórki. Obiekty nowopowstające są w pełni nowoczesne i dostosowane do standardów europejskich, ale jest ich stanowczo za mało.

Zabezpieczenie przeciwpowodziowe stopniowo się poprawia, jednak większość urządzeń przeciwpowodziowych wciąż nie odpowiada obowiązującym normom technicznym. Zły stan tych urządzeń może doprowadzić do uszkodzeń korpusów wałów i ich podłoża podczas kolejnych powodzi, a w konsekwencji do ogromnych strat gospodarczych. Określone w tym zakresie potrzeby dotyczą: modernizacji 84,9% urządzeń przeciwpowodziowych w zakresie wałów z budowlami oraz 5 pompowni, budowy nowych wałów z budowlami na długości 52,180 km, regulacji oraz modernizacji koryt rzecznych na długości 181,984 km.²⁶

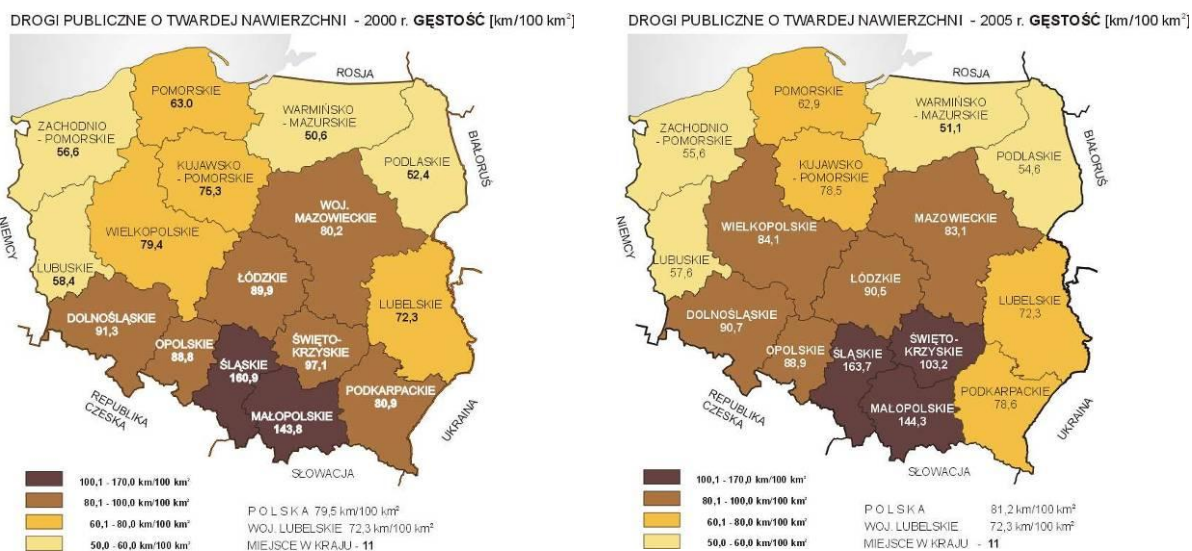
Infrastruktura drogowa

W województwie lubelskim w 2005 roku wskaźnik gęstości dróg publicznych wynosił 117,5km/100km² (kraj 121km/100km²). Długość dróg publicznych twardych stanowiła tylko 61,5% ogólnej długości dróg tego typu w województwie (kraj 66,5%). Gęstość sieci dróg publicznych twardych jest niższa niż w kraju i wynosi 72,3km/100km² (kraj - 81,2km/100km²), co plasuje województwo lubelskie na 11 pozycji. Mimo to, biorąc pod uwagę istniejącą sieć osadniczą, sieć drogową można uznać za wystarczającą. Poważnym problemem jest natomiast jakość dróg. Wg Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad natychmiastowych remontów wymaga 23,1% dróg krajowych przebiegających na terenie województwa lubelskiego. Łączna długość dróg o podwyższonym standardzie stanowi 53,4 % całej sieci dróg krajowych województwa lubelskiego, a europejskie standardy nośności (11,5kN/oś) spełnia tylko 80km dróg krajowych regionu lubelskiego (7,5 %). Wzrastające natężenie ruchu (ponad 13% w latach 2000-2005) dodatkowo wpływa na pogorszenie ich jakości. „Ocena stanu nawierzchni sieci dróg wojewódzkich na terenie województwa lubelskiego” wykazała, że pomimo zahamowania procesu degradacji nawierzchni dróg wojewódzkich w dalszym ciągu w stanie złym jest ich 51,0%, niezadowolającym 36,4%, a tylko

²⁶ Na podstawie: Programu Zrównoważonego Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich Województwa Lubelskiego, tom II str. 18
56

12,6% dróg znajduje się w stanie dobrym i zadowalającym. Do natychmiastowego remontu kwalifikuje się 1088,5km dróg wojewódzkich. Jednocześnie ze względu na złą jakość dróg powiatowych i gminnych pogarsza się dostępność części obszarów w regionie. Dodatkową barierą w dostępności komunikacyjnej jest niewystarczająca ilość mostów na Wiśle.

Mapa 10. Drogi publiczne o twardej nawierzchni

Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Warszawie, 2006 rok

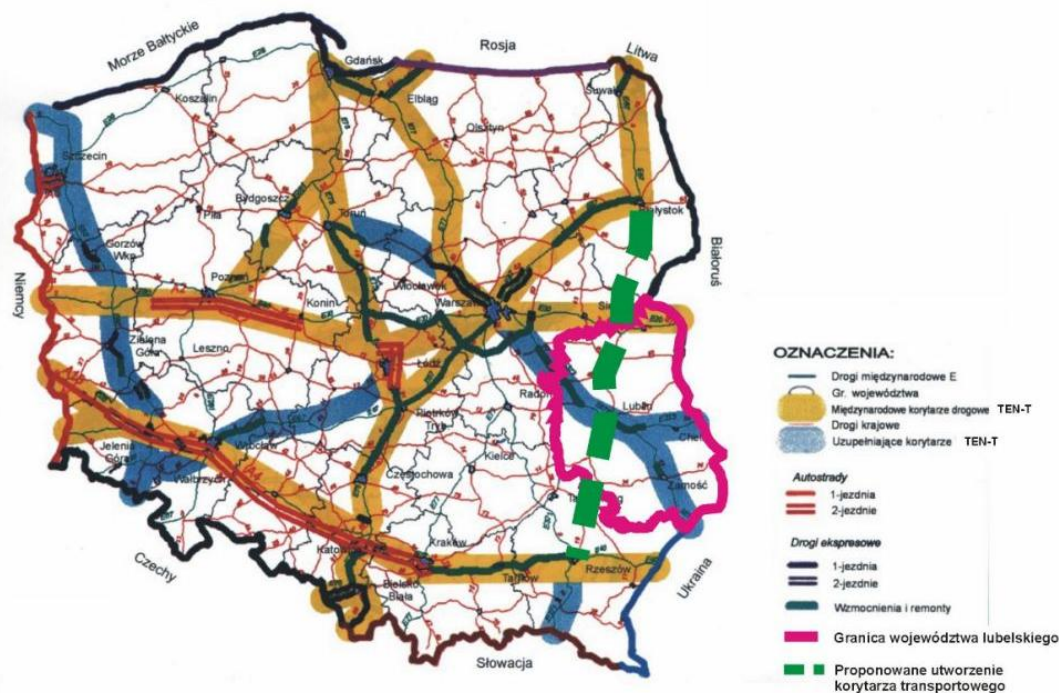
Drogi krajowe, wobec braku autostrady i dróg ekspresowych, mają największe znaczenie dla transportu międzynarodowego i krajowego wiążąc województwo z krajowym i europejskim systemem komunikacyjnym. Drogi krajowe przebiegające przez województwo stanowią tylko 5,8% wszystkich dróg publicznych twardych (kraj - 7,3%). W 2005 roku wskaźnik gęstości dróg krajowych w województwie wynosił 4,22km/100km² (kraj - 5,84km/100km²).

Sieć najważniejszych powiązań zewnętrznych województwa tworzą drogi krajowe:

- **nr 2/E30**, łącząca w układzie równoleżnikowym większość ważniejszych dróg Europy i kraju. Droga ta została zaliczona do sieci TEN-T, a w jej pobliżu przebiega trasa planowanej autostrady A2;
- **nr 12/E373** oraz **nr 17/E372**, należące do korytarzy uzupełniających sieci TEN-T, łączące centrum Polski z przejściami granicznymi w Dorohusku i Hrebennem. Planowana jest przebudowa tych dróg do parametrów dróg ekspresowych (S12 i S17).
- **nr 19** stanowiąca szlak północ-południe, przebiegająca przez województwa Polski wschodniej, łącząca przejście graniczne z Litwą z przejściem granicznym ze Słowacją.

Wśród pozostałych dróg krajowych istotne znaczenie mają trasy obsługujące ruch tranzytowy przez przejścia graniczne.

Mapa 11. Istniejące i proponowane korytarze transportowe TEN-T w Polsce

Źródło: Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad, Warszawa 2006 rok.

Wprawdzie istniejąca sieć dróg krajowych w przeważającym obszarze regionu zapewnia powiązania z centrum kraju, jednakże istnieje potrzeba stworzenia we wschodniej części województwa sprawnej infrastruktury transportowej na kierunku północ – południe w układzie międzyregionalnym. W niedostatecznym stopniu są wykształcone powiązania transportowe ze wschodnimi państwami, co wymaga przyspieszenia budowy wschodnich odcinków transeuropejskiej sieci infrastrukturalnych wraz z przejściami granicznymi.

Komunikację pomiędzy miastami powiatowymi, ośrodkami regionalnymi, ponadregionalnymi oraz województwami ościennymi zapewniają **drogi wojewódzkie**, które stanowią uzupełnienie sieci krajowej.

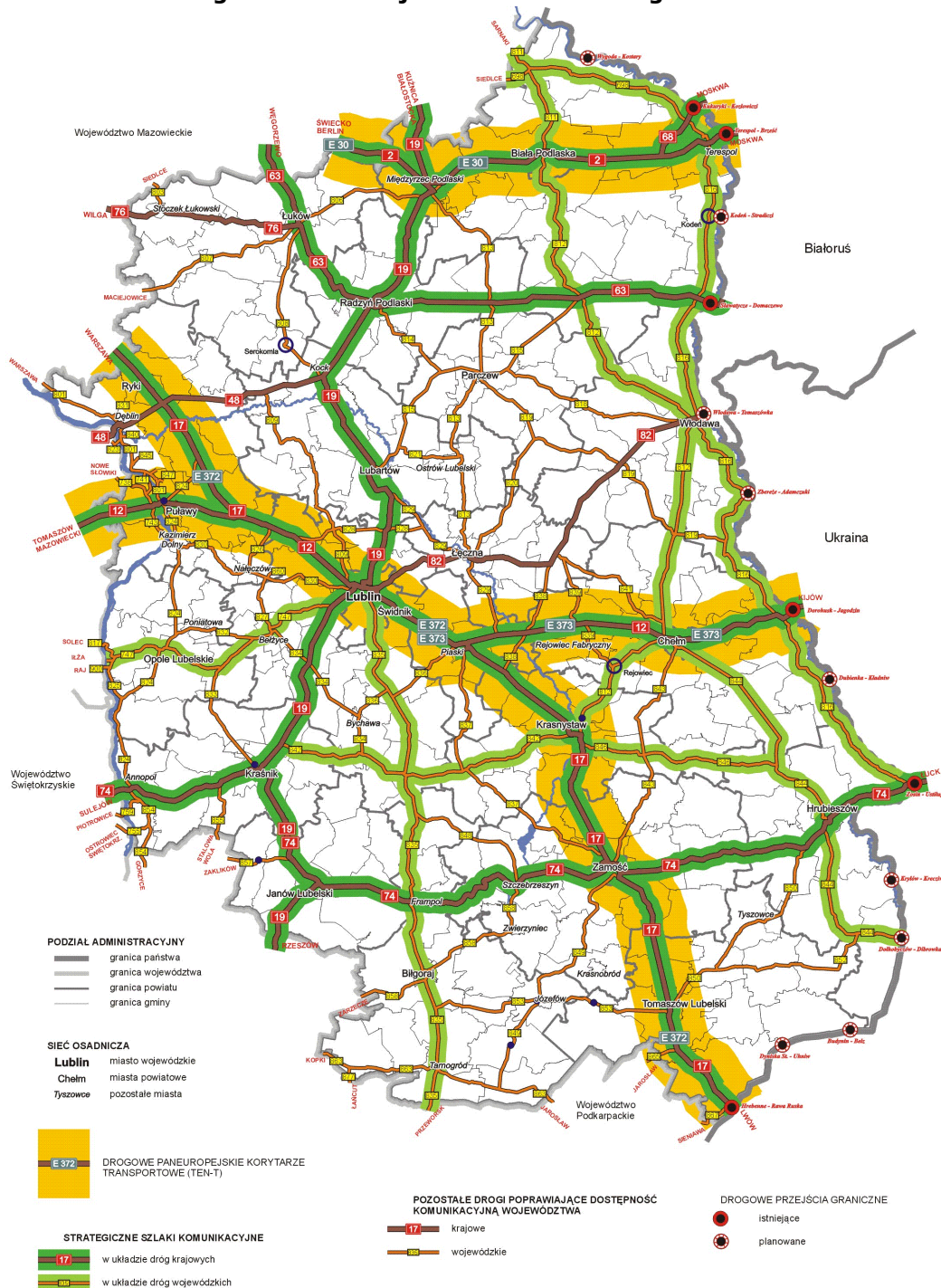
Do najistotniejszych szlaków o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym, zapewniających powiązania komunikacyjne i organizację obsługi województwa zalicza się drogi wojewódzkie:

- nr 835 Lublin – Biłgoraj – Przeworsk – Kańczuga – Dynów - Grabownica Starzeńska, która jest dogodnym połączeniem odcinków dróg krajowych z przejściami granicznymi w Krościenku, Barwinku i Medyce. Stanowi jednocześnie połączenie Lublina z prężnie rozwijającym się Biłgorajem.
- nr 812 Biała Podlaska – Wisznice – Włodawa – Chełm- Rejowiec - Krasnystaw i jej przedłużenie tj. droga nr 811 (Białystok) Sarnaki – Konstantynów – Biała Podlaska stanowią główne połączenia obszarów przygranicznych. Po wybudowaniu autostrady A2 droga nr 812 będzie stanowić bardzo wygodne połączenie centrum Polski z Pojezierzem Łęczyńsko-Włodawskim, stanowiącym jeden z głównych obszarów turystycznych Lubelszczyzny. Planowane jest również utworzenie przejścia granicznego we Włodawie. Oprócz tego droga ta łączy przejścia graniczne dla ruchu towarowego (Koroszczyń, Dorohusk, Hrebenne) i jednocześnie na odcinku Krasnystaw – Chełm przenosi ruch towarowy do przejścia granicznego w Dorohusku;
- nr 747 Iłża – Lipsko - Solec n. Wisłą – Opole Lubelskie – Bełżyce – Konopnica, która po wybudowaniu mostu na Wiśle w znacznym stopniu poprawi dostępność komunikacyjną

województwa, w tym umożliwi szybsze połączenie z Radomiem i Kielcami. Obecnie istniejące mosty na Wiśle w Anopolu i Puławach dzieli odległość 74 km.

- nr 842 Rudnik Szlachecki – Wysokie – Krasnystaw oraz droga nr 846 Małochwiej Duży – Wojstawice – Telatyn, obsługujące przejście graniczne w Zosinie;
- nr 844 Chełm – Hrubieszów - jako połączenie pomiędzy drogowymi przejściami granicznymi (Dorohusk, Zosin) dla ruchu osobowego;
- nr 816 Terespol – Kodeń – Sławatycze – Włodawa – Dorohusk – Horodło - Zosin oraz droga nr 698 Siedlce – Łosice – Konstanyń – Terespol tzw. „Nadbużanka” łącząca przejścia graniczne na wschodniej granicy państwa.

Mapa 12. Główne drogowe szlaki województwa lubelskiego

Na drogach wojewódzkich średni wskaźnik wzrostu ruchu w porównaniu do 2000 roku wyniósł 1,20 (kraj – 1,12). Nastąpił wzrost obciążenia dróg publicznych ruchem drogowym, szczególnie na ciągach dróg prowadzących do przejść granicznych i głównych wylotowych drogach z Lublina prowadzących poza granice województwa. Wzmożone natężenie obserwuje się także wokół większych ośrodków miejskich (Puławy, Zamość, Chełm, Biała Podlaska, Kraśnik, Janów Lubelski). Na przestrzeni ostatnich 5 lat na drogach krajowych i wojewódzkich zrealizowano niewiele dużych inwestycji drogowych - dominowały prace remontowo-modernizacyjne. Brak dostosowania stanu dróg do wzrastającej liczby przewozów powoduje obniżanie płynności ruchu i przepustowości dróg. Stan nawierzchni dróg rzutuje na wskaźniki bezpieczeństwa ruchu drogowego. W województwie lubelskim w 2004 r. wydarzyło się 2587 wypadków drogowych. Co prawda notowany jest spadek liczby wypadków (w porównaniu z rokiem 2000 o 17%), ale nadal wskaźnik zabitych w wypadkach drogowych na 10 tys. mieszkańców jest wysoki (w UE27 0,91, w Polsce – 1,43, w województwie lubelskim – 1,47).

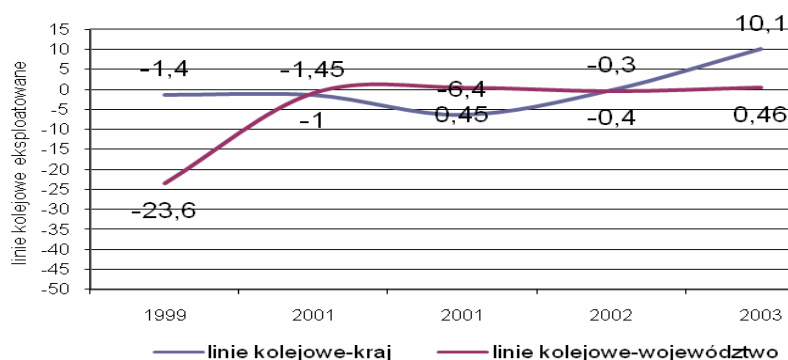
Kolej i transport kolejowy

Na obszarze województwa lubelskiego przebiegają ogółem 1072 km (stan na koniec 2004 r.) linii kolejowych co stanowi 5,3% w skali kraju. Gęstość linii kolejowych ogółem w województwie jest niższa niż w kraju i wynosi 42,57 km/1000 km² (kraj 61,69 km/1000 km², EU 25 49,75 km/1000 km²). W stosunku do roku 2000 nastąpił niewielki spadek długości linii, o 2,02%, w kraju spadek jest znaczny, bo 10,23 %.

W ogólnej liczbie kolei występują linie normalnotorowe 1049 km i wąskotorowego niezmienniej od 5 lat długości – 51 km. Udział linii zelektryfikowanych w stosunku do linii normalnotorowych wynosi w województwie 37% (kraj 60,4%).

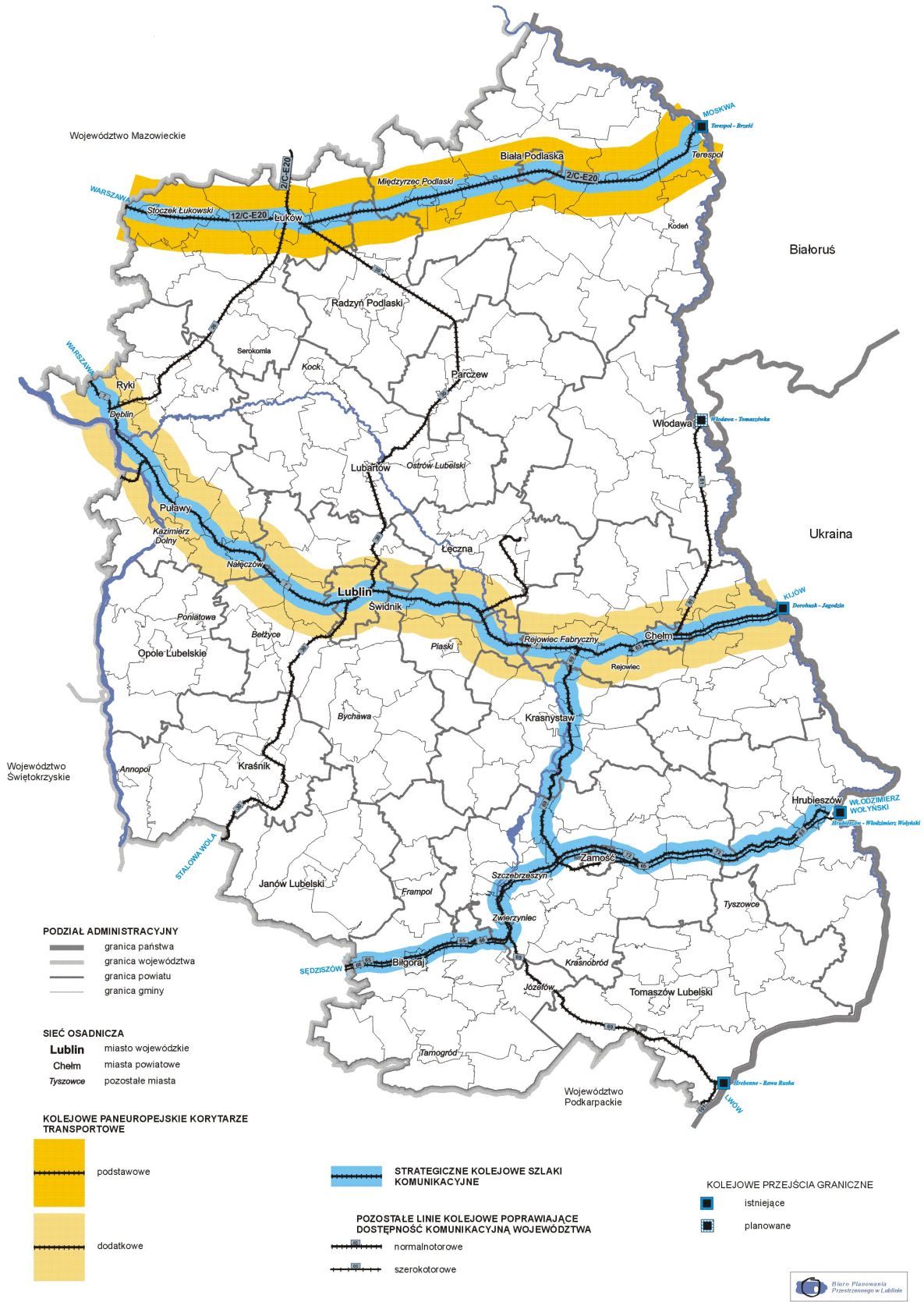
Pod względem zagospodarowania w infrastrukturę transportową województwo należy do grupy najslabiej rozwiniętych regionów. Państwowe znaczenie ma 375 km linii kolejowych, z czego 80% stanowi sieć TINA. Bardzo słabo rozwinięte są linie o znaczeniu regionalnym. Obecna infrastruktura kolejowa wymaga pilnych inwestycji modernizacyjnych i dostosowania do standardów europejskich. Główne problemy dotyczą: stanu technicznego torów, przestarzałego systemu łączności, wyeksploatowanego i przestarzałego taboru, zbyt małej liczby miejsc oraz klasy obsługi podróźnych.

Wykres 24. Dynamika wzrostu linii kolejowych eksploatowanych w Lubelskiem i Polsce w latach 1999 – 2003

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Lublinie

Mapa 13. Główne kolejowe szlaki województwa lubelskiego

Komunikacja lotnicza

W regionie zlokalizowane są lotniska o charakterze wojskowym, sportowym, sanitarnym lub fabrycznym, żadne z nich jednak nie pełni funkcji lotniska transportowo - komunikacyjnego. Są to w większości (oprócz ważniejszych wojskowych) lotniska o nawierzchni trawiastej, niektóre wykorzystywane są głównie w charakterze obiektów sportowo-rekreacyjnych. Miejsca lokalizacji lotnisk to: Dęblin, Zamość, Biała Podlaska, Radawiec, Świdnik. Dwa lotniska (Biała Podlaska i Świdnik) posiadają status międzynarodowego przejścia granicznego na czas określony.

Posiadanie portu lotniczego o znaczeniu ponadregionalnym jest jednym z warunków wzrostu gospodarczego i determinuje wzrost mobilności społeczeństwa. Stanowi poza tym jedną z niezbędnych funkcji metropolitalnych, zwiększając tym samym poziom konkurencyjności województwa w wymiarze ponadregionalnym i międzynarodowym.

Wobec narastających perspektyw (także ekonomicznych) rozwoju lotnictwa można przyjąć zasadę, że istnienie portu lotniczego jako naturalnej infrastruktury komunikacyjnej jest niezbędnym warunkiem zapewnienia atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej regionu.

Transport publiczny

Publiczny transport samochodowy w województwie lubelskim odbywał się po 996 trasach komunikacyjnych, 609 z nich leży na terenie miast, z czego najwięcej tras (336) przebiega na terenie miasta Lublina. W 2005 roku transportem samochodowym przewieziono w województwie lubelskim 53981,1tys. pasażerów (bez komunikacji miejskiej), tj. 6,9% przewozów krajowych, w tym w transporcie międzynarodowym 168,4tys. pasażerów (5,58% krajowych). Średnia odległość przewozu 1 pasażera w komunikacji ogółem wynosiła 33km (kraj – 37km), w przewozach międzynarodowych 1788,4km (kraj 1354).

W okresie 2000-2005 r. wystąpił znaczny wzrost długości linii międzynarodowych (o 67,9tys. km) przy jednoczesnym spadku długości linii krajowych (o 1,4tys. km). W ogólnej liczbie linii dominowały linie podmiejskie, zarówno w województwie jak i w kraju, stanowiąc odpowiednio 72,1% i 74,8%.

Miejskie przewozy transportem drogowym w obsłudze miast stanowią integralną część systemu transportowego województwa. Rozwinięta jest sieć komunikacji miejskiej, która funkcjonuje w 13 miastach. W 7 miastach województwa: Lublin, Biała Podlaska, Chełm, Zamość, Puławy, Kraśnik i Międzyrzec Podlaski obsługiwana jest przez wydzielone zakłady komunikacji miejskiej, natomiast w pozostałych 6 miastach (Łuków, Dęblin, Radzyń Podlaski, Ostrów Lubelski, Lubartów, Kazimierz Dolny) przez innych przewoźników (PKS oraz komunikacja prywatna). W komunikacji miejskiej było czynnych 916km tras komunikacji autobusowej, w tym 617 km na obszarze miast i 299 jako trasy podmiejskie. W porównaniu do roku 2000 nastąpił ich wzrost o 12 km, tj. o 1,3% (w kraju o 11%).

Środkami komunikacji miejskiej przewieziono łącznie 98mln pasażerów, co stanowiło 2% przewiezionych pasażerów w kraju. Ilość miejsc w przewozach w latach 2000 – 2005 w województwie zmalała o 7,5% (w kraju o 4,9%). Znacznie zmniejszyła się liczba przewiezionych pasażerów – z 202mln w roku 2000 do 98mln w 2005 r., tj. o 51,5% (w kraju o 19,5%). W 2005 roku komunikacja miejska dysponowała taborzem autobusowym (417 sztuk) oraz dodatkowo trolejbusowym w mieście Lublin (65 sztuk). Istniejący tabor jest w dużej mierze wyeksploatowany.

Około 40 % taboru wymaga wymiany (tylko około 5% stanowi tabor nowy). W dwóch miastach: Lublinie i Zamościu funkcjonuje transport ekologiczny (autobusy zasilane gazem CNG).

Zły stan taboru i brak dogodnych połączeń z obszarami podmiejskimi wywołuje zwiększenie ruchu samochodowego prywatnymi środkami transportu. Zwiększa się również liczba osób dojeżdżających do pracy. Z jednej strony jest to efekt zmian rynku pracy, a jednocześnie mobilności mieszkańców. Coraz częściej osoby są skłonne podejmować pracę w miejscowości oddalonej nawet o kilkadziesiąt kilometrów od miejsca stałego zamieszkania. Z drugiej strony postępujący proces suburbanizacji wywołuje znaczące potoki pojazdów w godzinach porannych i południowych. Jest to związane z przejazdami z miejsca zamieszkania na wsi do pracy, szkoły czy uczelni usytuowanej w mieście. Ze względu na nasilenie się powyższych zjawisk konieczne jest zapewnienie sprawnego systemu komunikacji publicznej pomiędzy miastami oraz w obrębie poszczególnych aglomeracji.

Energetyka

Stan techniczny elektroenergetycznej sieci przesyłowej o łącznej długości 280,5 km (tj. 2,2% udziału krajowego) nie stanowi zagrożenia dla bezpieczeństwa dostaw energii elektrycznej do odbiorców. Wymaga jednak sukcesywnej modernizacji i przebudowy. Stan sieci i stacji najwyższych napięć oraz wysokich napięć jest dobry i zapewnia pełne pokrycie obecnego zapotrzebowania na energię elektryczną. Konieczna jest natomiast rozbudowa elektroenergetycznego systemu o napięciu 110kV dla zapewnienia wszystkim stacjom transformatorowym dwustronnego zasilania, gwarantującego niezawodność zasilania odbiorców, szczególnie na obszarach wiejskich.

Tab. 14. Długość linii elektroenergetycznej oraz udział procentowy w 2003 roku na tle kraju

Rodzaj linii	Długość linii w km		%
	Polska	woj. lubelskie	
Linie 400 kV	4660	61,12	1,31
Linie 220 kV	8112	219,38	2,70

Źródło: Rocznik statystyczny województwa lubelskiego 2004.

Zapotrzebowanie na **energię ciepłą** na terenie województwa lubelskiego pokrywane jest przez źródła energetyki zawodowej, ciepłownie komunalne, elektrociepłownie przemysłowe, kotłownie zakładowe oraz indywidualne źródła ciepła. Na obszarach występowania zagęszczonej zabudowy istnieją centralne źródła ciepła i systemy dystrybucji, zaopatrujące w ciepło z miejskich systemów ciepłowniczych od 60 do 65 % mieszkańców miast. Systemy ciepłownicze pochodzą z lat 70-tych. Rozwijane były wraz z rozwojem urbanistycznym miast i przystosowane do warunków ochrony cieplnej budynków na przełomie ostatnich 30 lat. W związku z wprowadzaniem przyspieszonego procesu termomodernizacji obiektów i doprowadzenia do energetycznych standardów europejskich zachodzi konieczność dostosowania parametrów technicznych i eksploatacyjnych do zmieniających się potrzeb odbiorców. To wymaga zwiększonych nakładów w celu ograniczenia strat ciepła i ciągłego poprawiania efektywności energetycznej.

Województwo zaopatrywane jest w **gaz ziemny** z krajowego systemu gazociągów wysokiego ciśnienia. Ponadto eksploatowane są lokalne kopalnie gazu w rejonie Tarnobrogu, Lublina i Stężycy. W stosunku do średniej krajowej województwo lubelskie odznacza się niskim poziomem gazyfikacji. Pod względem liczby odbiorców gazu z sieci (bez korzystających z gazomierzy zbiorczych) w 2004 r. województwo lubelskie uplasowało się na 11 miejscu. Z sieci gazowej korzystało 36,4% ludności.

Prowadzona w ostatnich latach polityka państwa dająca pewne preferencje **energii pochodzącej z odnawialnych źródeł** spowodowała wzrost zainteresowania rozwojem takich źródeł także na obszarze województwa lubelskiego. Obecnie na świecie struktura nośników energii ulega zmianie: spada udział węgla, wzrasta – produktów naftowych, gazu oraz odnawialnych źródeł energii wykorzystujących w procesie przetwarzania energię wiatru, promieniowania słonecznego, geotermalną, spadku rzek, a także energię pozyskiwaną z biomasy, biogazu wysypiskowego lub powstałego w procesach odprowadzania i oczyszczania ścieków albo rozkładu składowych szczątków roślinnych i zwierzęcych.

W 2005 r. w województwie lubelskim produkcja energii z odnawialnych źródeł wyniosła 3 847,2 GWh (w stosunku do roku 2003 wzrosła o prawie 11%). Wartość ta plasuje Lubelszczyznę na 15 miejscu wśród 16 polskich województw. Udział produkcji energii wytwarzanej z OZE w produkcji energii ogółem rośnie (z 0,17% w 2003 do 0,4% w 2005r.), jest jednak ciągle niższy niż w kraju (2,4% w 2005 r.) i bardzo daleki od celu stawianego dla UE w Strategii Lizbońskiej (12% w 2010r.). „Polityka energetyczna Polski do 2025 r.” zakłada osiągnięcie w bilansie energetycznym kraju 7,5% udział energii ze źródeł odnawialnych w 2010 r.²⁷. Ze względu na mały obecnie stopień stosowania alternatywnych źródeł energii na terenie województwa należy promować rozwój tego rodzaju źródeł w stopniu właściwym dla zasobów i warunków lokalnych. Obecnie na terenie województwa działa 19 małych elektrowni wodnych; planowane są kolejne inwestycje związane z wykorzystaniem energii wodnej, wiatrowej oraz z biomasy. Ich realizacja pozwoli na zwiększenie udziału wytwarzanej w województwie energii z OZE w produkcji krajowej.

Największy potencjał energii odnawialnej w województwie wiązany jest z produkcją biomasy. Głównym dostawcą biomasy jest rolnictwo, które dotychczas postrzegane jedynie jako producent żywności, może stać się w przyszłości również producentem zasobów energetycznych. Szacuje się, że dla województwa roczny potencjał energetyczny odpadów z rolnictwa wynosi około 18,8 PJ (w kraju ok. 195 PJ). W odniesieniu do innych rodzajów energii odnawialnej potencjał produkcyjny w regionie ocenia się następująco:

- energia wodna – 707,22 GWh
- energia wiatrowa – ok.1000kWh/m²/rok
- energia słoneczna - 950 kWh/m²/rok
- zasoby wód geotermalnych - 80 733 mln t.p.u.(ton paliwa umownego)

²⁷ Cel ten został przeniesiony z Dyrektywy 2001/77/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27.09.2001r. w sprawie wspierania na rynku wewnętrznym produkcji energii elektrycznej wytwarzanej ze źródeł odnawialnych, jako wartość ustanowiona dla Polski oraz zapisany w „Strategii Rozwoju Energetyki Odnawialnej”, przyjętej przez Radę Ministrów w lipcu 2000 r.

Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego²⁸

Na terenie województwa lubelskiego nie funkcjonują ogólnodostępne szerokopasmowe rozwiązania infrastrukturalne spełniające wymogi strategii e-Polska. Brak również towarzyszących tego rodzaju infrastrukturze rozwiązań dostępowych pozwalających na swobodny jej rozwój. Ze względu na rozproszoną sieć osiedleńczą operatorzy komercyjni nie widzą możliwości tworzenia infrastruktury ICT. Jedynie na niektórych terenach dostęp do Internetu zapewniany jest drogą radiową.

Region lubelski jest również dość opóźniony względem innych regionów Polski w powszechnym stosowaniu rozwiązań z dziedziny IT. Pomimo słabości infrastrukturalnej przed regionem rysują się szanse zmiany dotychczasowego zapóźnienia. Wdrożenie kompleksowych rozwiązań z tego zakresu może spowodować zastosowanie najnowszych i najdoskonalszych rozwiązań, gdyż nie istnieje konieczność dostosowywania ich do wcześniej funkcjonujących wdrożeń. Braki w infrastrukturze mogą bardzo łatwo stać się atutem rozwoju wszelkiego rodzaju powszechnych zastosowań nowych technologii. Ma to szczególne znaczenie na etapach wdrożeniowych poszczególnych projektów.

W oparciu o badania ankietowe przeprowadzone na początku 2007r. zanalizowano stan informatyzacji usług publicznych świadczonych przez wszystkie jednostki samorządu terytorialnego. Analiza wyników badania wskazuje, że usługi elektroniczne administracji samorządowej są w województwie lubelskim na początkowym etapie rozwoju. Przeważają proste i pasywne formy wykorzystania technik telekomunikacyjnych w komunikacji z mieszkańcami regionu:

- większość jednostek posiada podstawowe narzędzie komunikacji elektronicznej: pocztę e-mail oraz stronę www;
- większość jednostek zapewnia usługi elektroniczne polegające na udostępnianiu informacji oraz wzorów i formularzy dokumentów;
- oficjalna komunikacja elektroniczna w kierunku obywatel-urząd jest możliwa w około 40% przypadkach;
- żadna z jednostek samorządowych nie wprowadziła elektronicznej identyfikacji interesantów.

Tab.15. Usługi elektroniczne samorządów Lubelszczyzny

	własna strona www	możliwość pobierania formularzy	możliwość przesłania wypełnionych formularzy	inne dostępne usługi
gminy miejsko-wiejskie i wiejskie	87%	57%	46%	6%
gminy miejskie	95%	80%	35%	10%
powiaty	90%	70%	30%	10%
samorząd wojewódzki	tak	tak	tak	tak

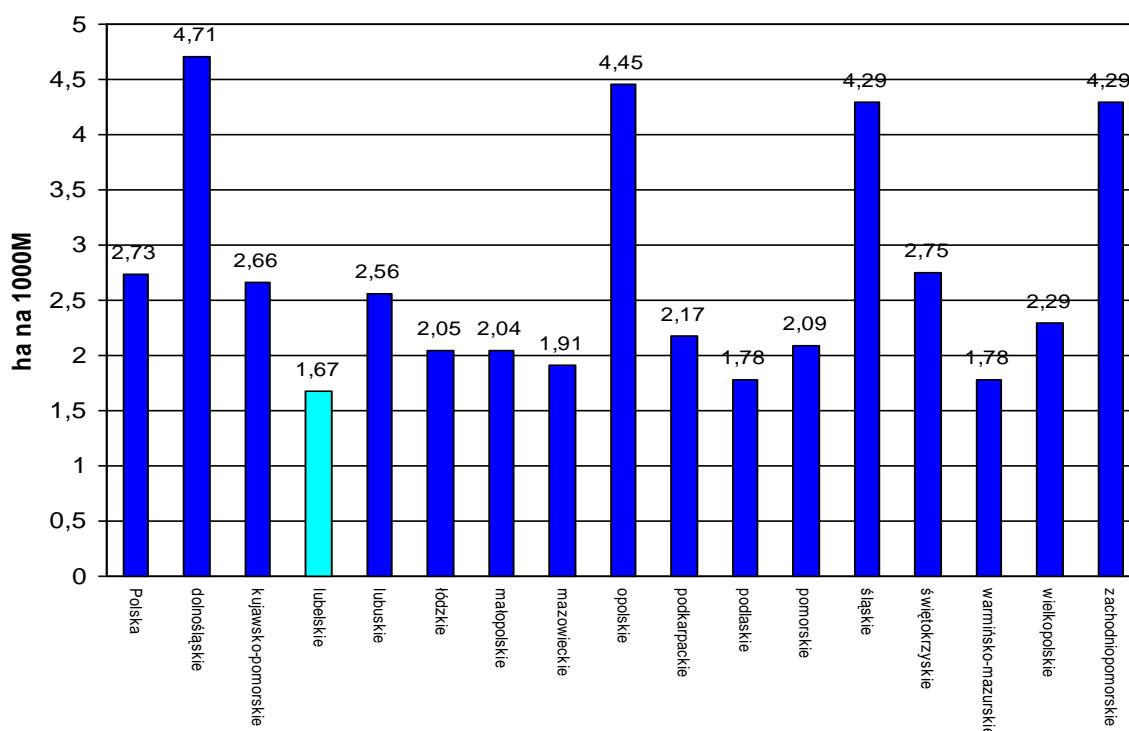
Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania ankietowego przeprowadzonego w 2007r.

²⁸ Na podstawie "Wojewódzkiego Programu Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego"

Tereny przemysłowe

Powierzchnia istniejących terenów przemysłowych w województwie lubelskim wyniosła w 2006 roku 3633ha. W jej skład wchodzi zarówno tereny czynnie użytkowane przez przemysł, jak i zdegradowane tereny po upadłych przedsiębiorstwach. W latach 2001 – 2006 powierzchnia terenów przemysłowych (wyłączonych z produkcji rolnej) zwiększyła się zaledwie o 309ha, a średnioroczny przyrost wyniósł 61,8ha.

Wykres 25. Powierzchnia terenów przemysłowych przypadająca na 1 tys. mieszkańców w 2005r.

Źródło: Rocznik statystyczny województw, GUS 2006

W celu lepszego rozpoznania struktury terenów przemysłowych w aspekcie przestrzennym, jak również potrzeb inwestycyjnych w tym zakresie, zostało przeprowadzone badanie ankietowe, skierowane do władz samorządowych 213 gmin. Odpowiedzi udzieliło 106 gmin (49,8% ogółu gmin).

W wyniku przeprowadzonego badania ankietowego zidentyfikowano 23 tereny poprzemysłowe o powierzchni powyżej 5ha, posiadające łączną powierzchnię 663,28ha oraz 37 terenów o powierzchni 0 – 5ha, posiadających łączną powierzchnię 85,69ha (razem ok. 20,6% istniejących terenów przemysłowych). Po przeprowadzeniu rewitalizacji będą one istotnym źródłem pozyskiwania nowych terenów inwestycyjnych pod rozwój przemysłu i usług, zwłaszcza że większość posiada lokalizację atrakcyjną dla inwestorów. Zagospodarowanie terenów poprzemysłowych przynosi ponadto wymierne korzyści w postaci ochrony terenów zielonych przed przeznaczeniem na działalność przemysłową, poprawy wizerunku ośrodków osadniczych poprzez likwidację terenów zdegradowanych. Stan wyposażenia terenów poprzemysłowych w media infrastruktury technicznej jest niezadowalający – 4 posiadają wyposażenie kompleksowe, 12 prawie pełne, 33 częściowe i 8 wyposażonych jest jedynie w energię elektryczną.

Wolne tereny inwestycyjne występują ponadto w obrębie niektórych istniejących stref aktywności gospodarczej. Na podstawie badania ankietowego zidentyfikowano 11 takich stref, o łącznej powierzchni 466,16ha. Są one zainwestowane w różnym stopniu – od 30% do 60-70%. Rezerwy wolnych terenów pod inwestycje w obrębie stref mogą być stosunkowo łatwo wykorzystane, przy wsparciu finansowym na ich restrukturyzację i wyposażenie w infrastrukturę techniczną.

Z nadesłanych ankiet wynika, iż zapotrzebowanie na nowe tereny inwestycyjne jest znaczne. W dokumentach planistycznych sporządzonych przez władze tych gmin wyznaczonych zostało na nowych terenach inwestycyjnych 20 stref przedsiębiorczości o powierzchni większej niż 5ha, posiadających łączną powierzchnię 580,5ha, a ponadto 2 tereny o powierzchni 0 – 5ha o łącznej powierzchni 5,14ha. Wśród planowanych stref przedsiębiorczości jedynie 5 posiada kompleksowe wyposażenie w infrastrukturę techniczną, 10 częściowe (zazwyczaj brak 1-2 mediów), a w 6 przypadkach brakuje niemal wszystkich mediów (poza energią elektryczną).

Zapotrzebowanie na realizację przedsięwzięć związanych z tworzeniem nowych i dokończeniem kompleksowego uzbrojenia istniejących terenów inwestycyjnych zaspokojone będzie zarówno w ramach Osi priorytetowej 3 RPO WL jak też projektów realizowanych w Programie Rozwój Polski Wschodniej oraz Programie Infrastruktura i Środowisko.

1.2. Analiza efektywności wykorzystania wsparcia ze środków publicznych dla województwa lubelskiego w latach 1999-2006

1.2.1 Wprowadzenie

Analiza efektywności dotychczasowej pomocy dla regionu ze środków publicznych winna być tworzona w oparciu o poszukiwanie korelacji pomiędzy trzema wymiarami:

- ilością i formą uzyskanej pomocy,
- jej efektami rzeczowymi,
- oddziaływaniem efektów na sytuację beneficjenta pomocy.

W przypadku analizy efektywności pomocy dla województwa lubelskiego **jako beneficjenta uznać należy obszar województwa**, reprezentowany przez ogół instytucji, przedsiębiorstw i osób fizycznych mających siedzibę/zamieszkujących region.

Dla poprawności metodologicznej wyników analizy konieczne jest uzyskanie koherentnych danych we wskazanych powyżej trzech wymiarach. Ilość i forma uzyskanej pomocy to agregowane na poziomie instytucji zaangażowanych w przekazywanie środków finansowych dane obrazujące przepływy finansowe w ramach danego programu pomocowego. Efekty rzeczowe odnoszą się do sumy produktów wytworzonych przez projekty współfinansowane z analizowanych programów (zakupionych środków trwałych, wybudowanych obiektów infrastrukturalnych, ilości świadczonych usług). Oddziaływanie efektów pomocy na sytuację beneficjenta – województwa uzyskujemy poprzez badanie danych statystycznych.

Podstawową trudnością w przypadku analizy efektywności pomocy za środków publicznych dla Województwa Lubelskiego od 1999 r. jest bardzo niska koherentność informacji. Nie wynika to w żaden sposób z błędów monitoringu i badania danych statystycznych na Lubelszczyźnie. Istniejące utrudnienia są pochodną polskiego systemu agregowania danych oraz badań

statystycznych. Po pierwsze system ten koncentruje się na danych wynikających z badań krajowych. Ma to swoje przyczyny:

- jednolity pod względem prawnym, gospodarczym i prawnym obszar kraju
- historyczne, centralistyczne uwarunkowania, brak reformy systemu statystycznego pod kątem potrzeb informacyjnych województw
- zarządzane ze szczebla centralnego programy pomocowe (niekiedy jedynie wdrażane regionalnie)
- obiektywne trudności w przyporządkowaniu do regionu pewnych danych, generowanych przez podmioty działające więcej niż w jednym województwie

Po drugie występują znaczne opóźnienia w procesie zawartym pomiędzy przyznaniem środków pomocowych, powstaniem i wprowadzeniem do systemu monitoringu rezultatów projektów, wykazaniem przez rezultaty projektu wpływu na sytuację zewnętrzną, w końcu agregacją i publikacją danych statystycznych. Okres ten szacuje się na minimalnie 4 lata: alokacje roku 2004 są przyznawane zwykle w roku 2005, zakończenie projektu ma miejsce w 2006 r., pierwsze rezultaty podlegają badaniom statystycznym w 2007 roku, a publikacja wyników następuje w połowie roku 2008. W obliczeniach tych nie wzięto pod uwagę refundacji pomocy ze względu na zróżnicowane procedury i znikomy wpływ przepływów finansowych na wskaźniki statystyczne.

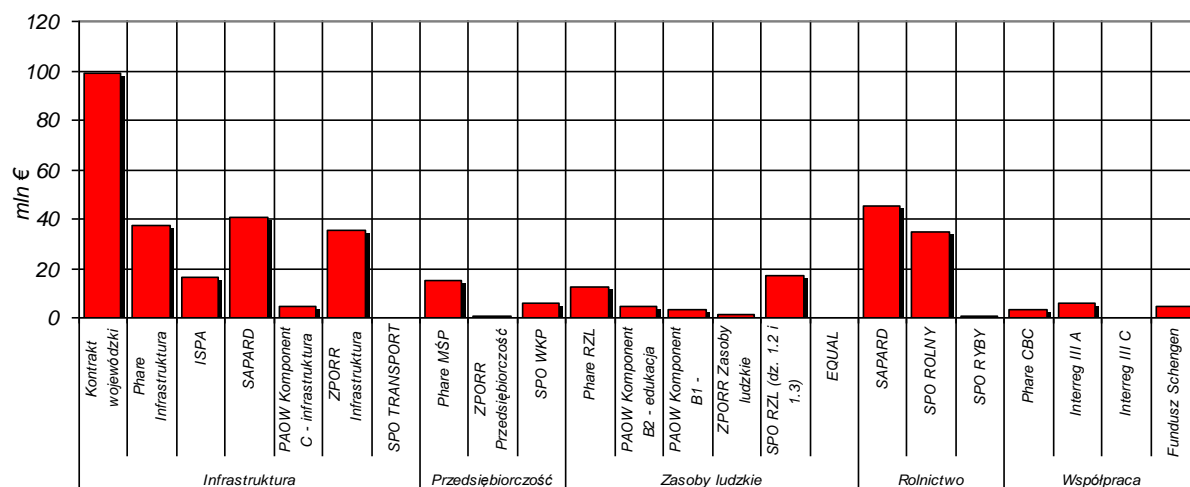
Po trzecie próby oszacowania rzeczywistego wpływu konkretnych projektów na ogólną sytuację w regionie spotykają się z koniecznością wzięcia pod uwagę ogromnej ilości czynników zewnętrznych, obiektywnie występujących na obszarze objętym analizą i wpływających (często w sposób dominujący) na te same wskaźniki, które obrazują oddziaływanie projektów. Modele makroekonomiczne, takie jak HERMIN starają się poprzez analizę danych historycznych oddzielić trwałe tendencje od dodatkowego efektu środków pomocowych. Jest to zadanie dosyć skomplikowane, szczególnie w przypadku gwałtownie restrukturyzujących się gospodarek regionalnych (gdzie określenie długotrwałego trendu jest niemal niemożliwe), zmian prawnych i administracyjnych wpływających na masowe zachowania instytucji i osób prywatnych (np. system podatkowy, zmiany w ubezpieczeniach społecznych, zmiany w finansowaniu funkcji publicznych państwa ze szczebla centralnego na samorządowy).

Prace nad oceną oddziaływania Europejskiego Funduszu Społecznego na rozwój regionów w ramach SPO RZL 2004 – 2006 nie zostały zakończone, w związku z czym nie jest możliwe udzielenie szczegółowych informacji nt. skonsolidowanych rezultatów wdrażania EFS w województwie.

1.2.2. Efekty finansowe

W okresie 1999-2006 województwo lubelskie otrzymało ponad **387 mln €** z programów krajowych (kontrakt wojewódzki), Banku Światowego (Program Aktywizacji Obszarów Wiejskich), programów przedakcesyjnych UE (Phare, ISPA, SAPARD), programów operacyjnych finansowanych z funduszy strukturalnych UE (ZPORR, SPO WKP, SPO RZL, SPO „Transport”, SPO „Rolny”, SPO „Ryby”), inicjatyw wspólnotowych (Interreg, Equal) oraz innych funduszy (Fundusz Schengen).

Rys. 13. Wielkość zewnętrznej pomocy ze środków publicznych dla województwa lubelskiego w latach 1999-2006 w mln €

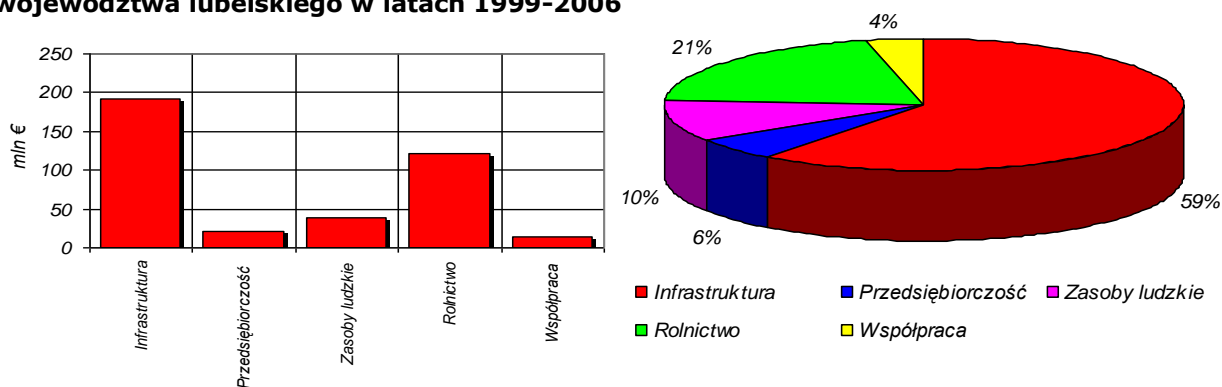

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych instytucji wdrażających poszczególne programy

Zewnętrzna pomoc ze środków publicznych przeznaczana była na wiele różnych celów, które można pogrupować według przeznaczenia na: infrastrukturę, przedsiębiorczość, zasoby ludzkie, rolnictwo oraz współpracę transgraniczną.

Najwięcej środków, bo niemal **60% całej pomocy publicznej** (233 mln €) przeznaczono na **infrastrukturę regionu**. Ponad 20% pomocy (80 mln €) zostało przekazane na inwestycje i restrukturyzację rolnictwa. 10% pomocy (38 mln €) przeznaczono na szeroko pojęte zasoby ludzkie (projekty nieinwestycyjne). Stosunkowo niewiele, bo jedynie 6% (21 mln €) przeznaczono na sektor przedsiębiorstw, najmniej natomiast (4% – 14 mln €) przeznaczono na współpracę transgraniczną.

Rys. 14. Podział na grupy i struktura zewnętrznej pomocy ze środków publicznych dla województwa lubelskiego w latach 1999-2006

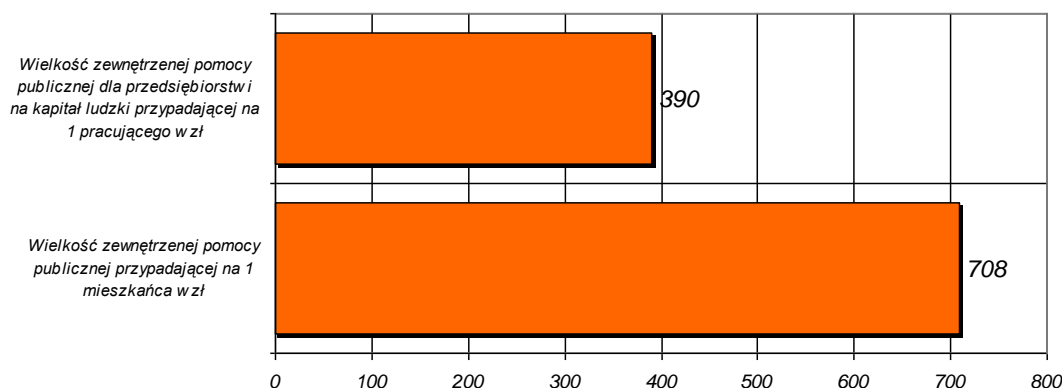

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych instytucji wdrażających poszczególne programy

Analiza dotychczasowej pomocy dla regionu lubelskiego pokazuje, że **na 1 mieszkańca województwa** w okresie 1999-2006 przypadło **708 zł** środków zewnętrznych, natomiast na 1 pracującego²⁹ przypadło 390 zł inwestycji w przedsiębiorstwa i kapitał ludzki.

²⁹ pracujący wg stanu w dniu 31 XII 2004 wg faktycznego miejsca pracy, łącznie z fundacjami, stowarzyszeniami, partiami politycznymi, związkami zawodowymi, organizacjami społecznymi, organizacjami pracodawców, samorządem gospodarczym

Rys. 15. Wielkość pomocy ze środków publicznych przypadającej na 1 mieszkańca oraz wielkość pomocy ze środków publicznych dla przedsiębiorstw i na kapitał ludzki przypadającej na 1 pracującego [w zł].

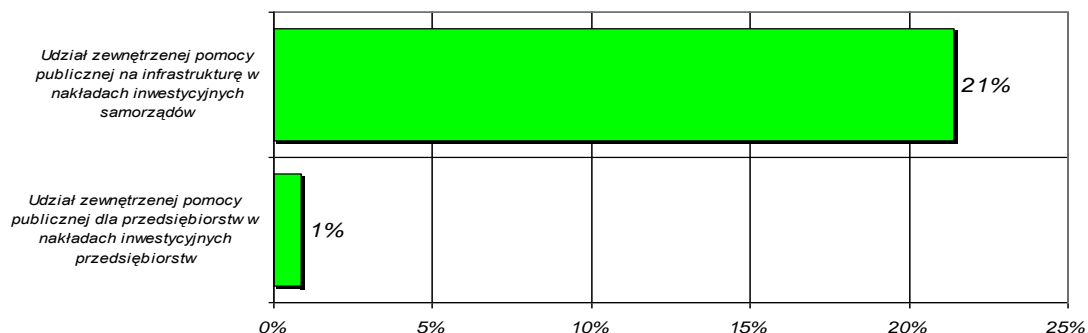

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych instytucji wdrażających poszczególne programy oraz danych GUS

Przy ocenie efektów finansowych warto również określić udział wydatków inwestycyjnych z funduszy zewnętrznych w wydatkach inwestycyjnych ogółem.

W przypadku sektora przedsiębiorstw udział ten jest nieznaczny i wynosi ok. 1%, natomiast znaczący udział można zauważyć w przypadku **samorządowych jednostek i zakładów budżetowych**, gdzie udział ten wynosi **ponad 21%**.

Rys. 16. Udział pomocy publicznej dla przedsiębiorstw w nakładach inwestycyjnych przedsiębiorstw oraz pomocy z środków publicznych na infrastrukturę w nakładach inwestycyjnych samorządów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych instytucji wdrażających poszczególne programy oraz danych GUS

1.2.3. Efekty rzeczowe

Efekty rzeczowe dotychczasowej pomocy ze środków publicznych przeanalizowano w oparciu o podział strategiczny RPO, a więc w kontekście wspieranych w latach 2007-2013 obszarów problemowych.

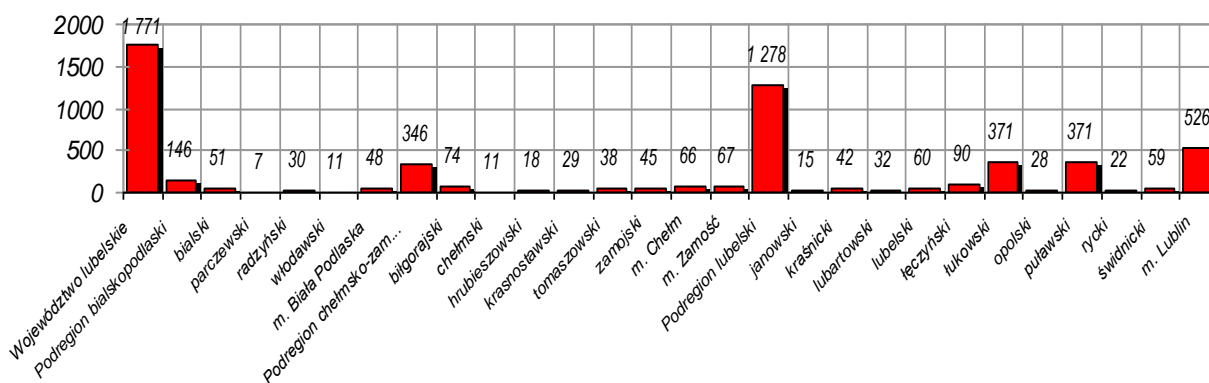
Poniżej znajdują się mapy województwa przedstawiające efekty rzeczowe pomocy ze środków publicznych dla poszczególnych obszarów strategicznych zidentyfikowanych w RPO.

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ I INNOWACJE

Z powodu ograniczeń w dostępie do danych, o którym była mowa wcześniej oraz ścisłego trzymania się metodologii (pozwalającej na branie pod uwagę jedynie zakończonych projektów) analiza efektywności będzie się opierać na programach Phare oraz SPO Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw (Działanie 2.1 i 2.3), natomiast w przypadku ZPORR nie będzie brane pod uwagę Działanie 2.5 (w którym projekty się jeszcze nie zakończyły) i część projektów Działania 3.4 (dla których nie ma danych odnośnie miejsca i wartości lokalizacji).

Produkt Krajowy Brutto (PKB) zmienił się (wzrósł) w badanym okresie 1999-2004 o 23% w Unii Europejskiej, o 46% w Polsce i o 33% w województwie lubelskim. Tu wpływ netto pomocy publicznej na wskaźniki makroekonomiczne jest niezwykle trudny (niemal niemożliwy) do określenia z uwagi na postępujące procesy restrukturyzacji gospodarki i brak możliwości wytyczenia długofalowego trendu jako bazy obliczeń.

Rys. 17. Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach województwa lubelskiego.

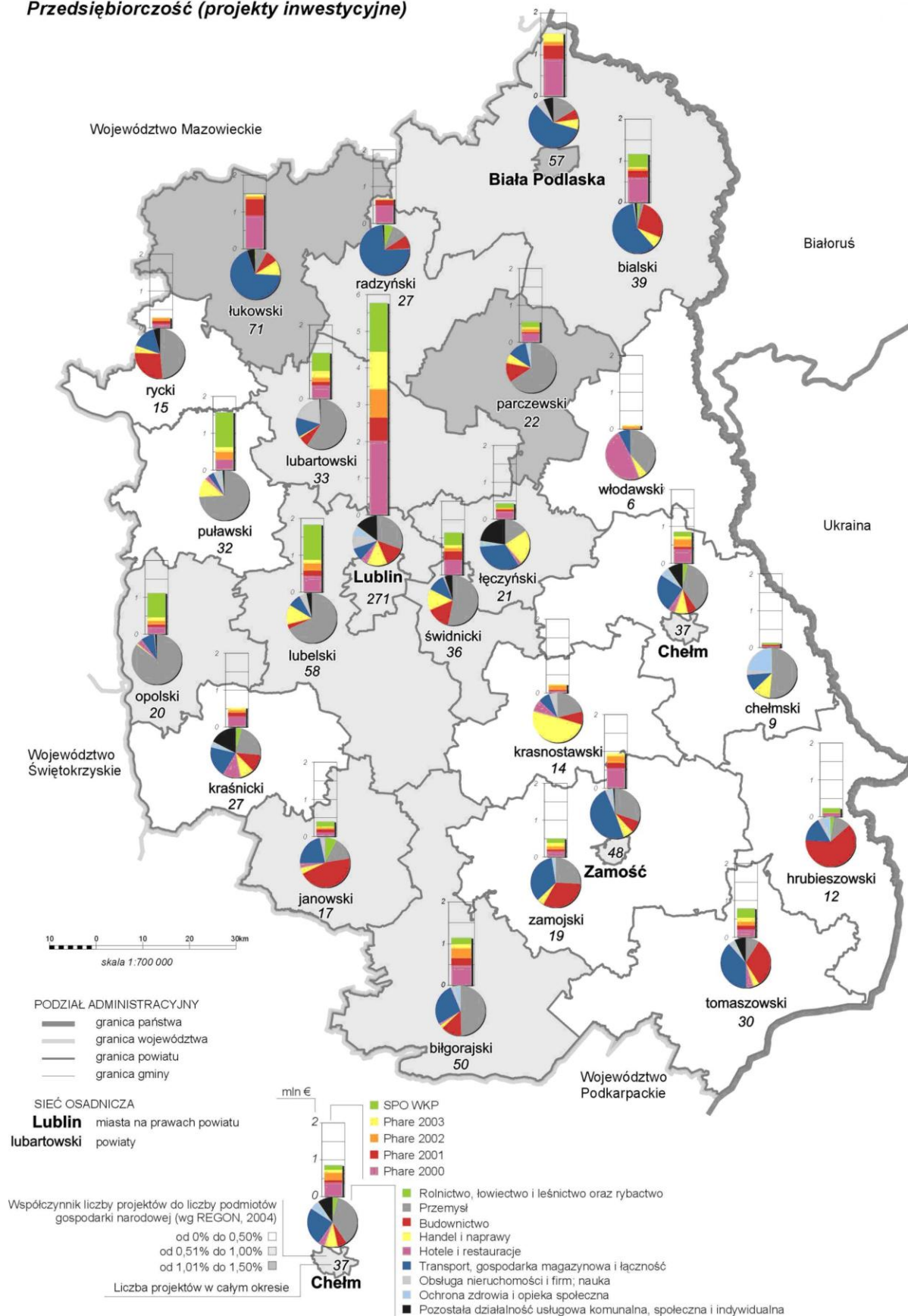

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych rocznika statystycznego województwa lubelskiego 2003

Inwestycje przedsiębiorstw odznaczają się silnym skorelowaniem tworzenia nowych miejsc pracy z ilością i wielkością inwestycji. Można z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że każda inwestycja powoduje powstanie co najmniej jednego nowego miejsca pracy. Jednakże stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 1999-2004 wzrosła w kraju od 13% do 20%, w województwie lubelskim od 14% do 18%. Wskaźnik zatrudnienia spadał w kraju z poziomu 51% do 44,2%, a w regionie od 48 do 42%.

Wydaje się więc, że makroekonomiczne trendy przeważały nad efektami wsparcia dla strefy przedsiębiorczości w obszarze zatrudnienia.

Analiza efektywności pomocy publicznej dla województwa lubelskiego od 1999 roku Przedsiębiorczość (projekty inwestycyjne)

W większości powiatów inwestycje były finansowane głównie z programów **Phare**, natomiast z SPO WKP inwestowano głównie w powiecie puławskim, opolskim i lubelskim.

Z mapy można odczytać również pewne preferencje powiatów odnośnie rodzajów inwestycji. I tak, inwestycje w **przemysł** dominowały w powiatach: ryckim, puławskim, opolskim, lubelskim, świdnickim, chełmskim i biłgorajskim oraz w Lublinie i Chełmie. Inwestycje w branżę **budowlaną** przeważały w powiecie janowskim i hrubieszowskim. Na uwagę zasługuje również branża **transportowa**, która dominowała na północy województwa (powiat bialski i m. Biała Podlaska, radzyński, łukowski) z uwagi na planowane korytarze transportowe oraz w regionie Zamościa. Jedynym powiatem specjalizującym się w branży **hotelarskiej** i restauracyjnej był powiat włodawski.

Najwięcej (bezwzględnie) projektów złożono w miastach na prawach powiatu, jednakże dopiero porównanie liczby złożonych projektów z ilością podmiotów gospodarczych, funkcjonujących na terenie danego powiatu pokazuje faktyczną aktywność przedsiębiorstw w składaniu projektów. Wskaźnik ten pokazuje, że ze wskazanych wyżej miast, jedynie w **Białej Podlaskiej** projekty realizowane były przez **więcej niż 1% podmiotów**. W pozostałych miastach, a także w większości powiatów, wskaźnik ten nie przekroczył 1%. Wyjątek stanowiły jedynie powiaty: łukowski i parczewski.

Badając efekty rzeczowe inwestycji w przedsiębiorczość należy przede wszystkim wziąć pod uwagę najważniejszy efekt pomocy publicznej, czyli tworzenie nowych miejsc pracy. W dalszej kolejności natomiast: liczbę przedsiębiorstw, które otrzymały dotację inwestycyjną, liczbę nabytych środków trwałych oraz liczbę nowych produktów i usług wprowadzonych na rynek. Z powodu braku danych analiza ta nie została przeprowadzona dla programu Phare. Dostępne były jednak dane dla ZPORR (Działanie 3.4).

Wskutek interwencji od roku 2004 (kiedy rozpoczęły się programy SPO WKP i ZPORR) **powstało w województwie ponad 450 miejsc pracy**, z czego 200 w Lublinie i 100 w powiecie lubelskim. Stosunkowo niewiele miejsc pracy powstało w pozostałych miastach na prawach powiatu (łącznie 25) – tyle ile w samym powiecie świdnickim.

Dzięki zewnętrznej pomocy z programów SPO WKP i ZPORR **zakupiono w województwie 500 środków trwałych** (maszyn i urządzeń, środków transportu) oraz wartości niematerialnych i prawnych (14 sztuk).

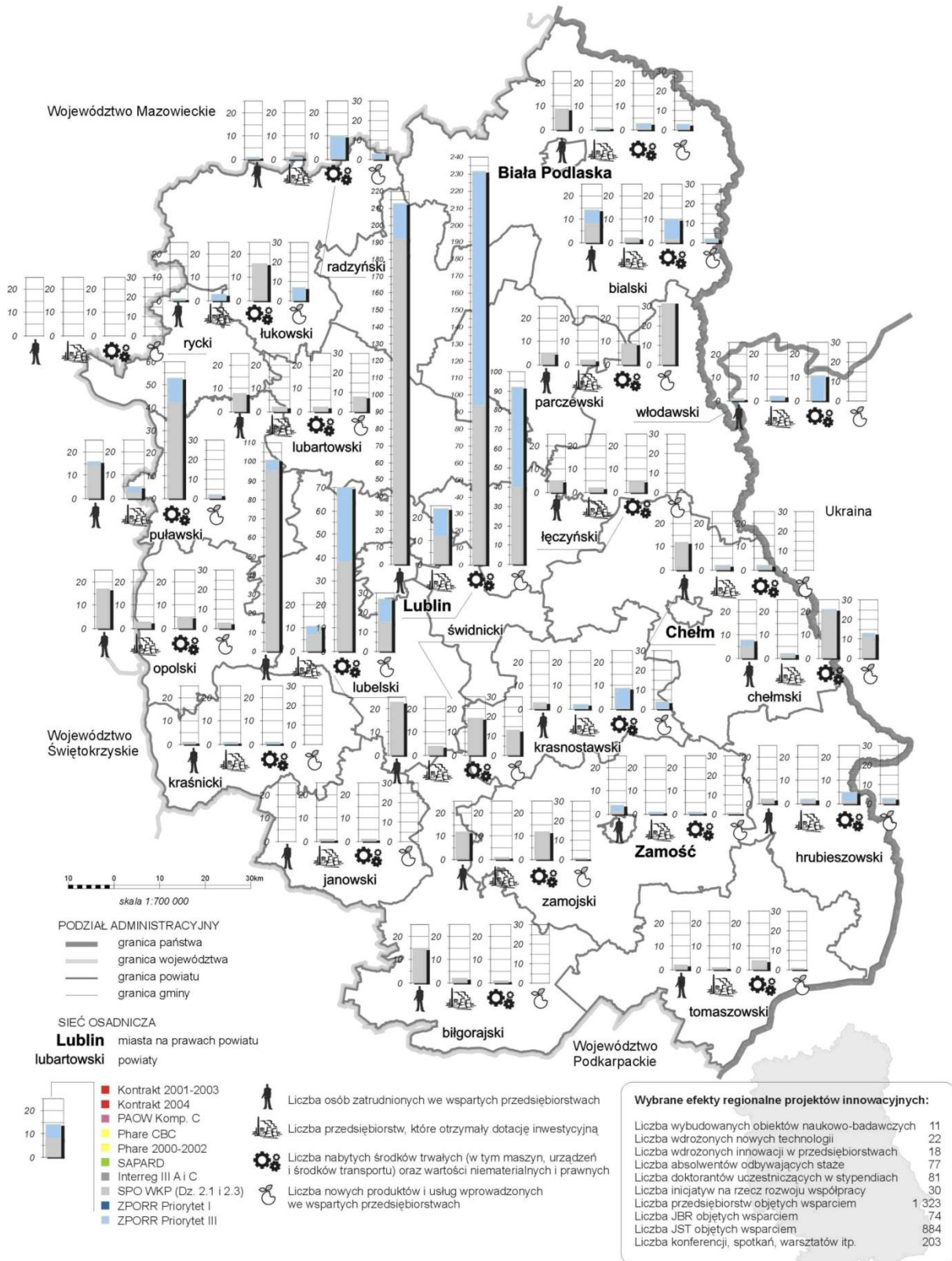
Najwięcej środków trwałych zakupiono w Lublinie (232 sztuki) i w powiecie lubelskim (70 sztuk), ale również w powiecie puławskim (53 sztuki).

Od roku 2004 **wprowadzono na rynek 215 nowych produktów i usług**, z czego niemal połowę w Lublinie. Aż 32 nowe produkty i usługi wprowadzono w powiecie parczewskim i niewiele mniej (27) w powiecie lubelskim. Na uwagę zasługuje fakt skromnego uczestnictwa w tym zakresie pozostałych miast na prawach powiatu (jedynie 4 nowe usługi łącznie).

Badanie efektów Działania 2.6 ZPORR wykazało, że w wyniku realizacji projektów do końca października 2006 r. **wybudowano 11 obiektów naukowo-badawczych**, wdrożono **22 nowe technologie** i **18 innowacji** w przedsiębiorstwach, ponadto 77 absolwentów odbyło staże w przedsiębiorstwach, a 81 doktorantów uczestniczyło w stypendiach. Są to jednak na razie dane deklarowane (nie potwierdzone przez kontrole i analizę sprawozdań końcowych).

Analiza efektywności pomocy publicznej dla województwa lubelskiego od 1999 roku

Przedsiębiorczość - wybrane efekty rzeczowe

INFRASTRUKTURA EKONOMICZNA

Infrastruktura ekonomiczna nie była jednoznacznie wydzielana w dotychczasowych programach zewnętrznych, dlatego niemożliwa jest szczegółowa ocena wsparcia tego rodzaju. W tym miejscu przeanalizujemy jedynie jeden jej aspekt, a mianowicie doradztwo dla przedsiębiorstw.

Projekty doradcze dla przedsiębiorstw zostały przedstawione analogicznie do projektów inwestycyjnych - w podziale na programy i rodzaje działalności.

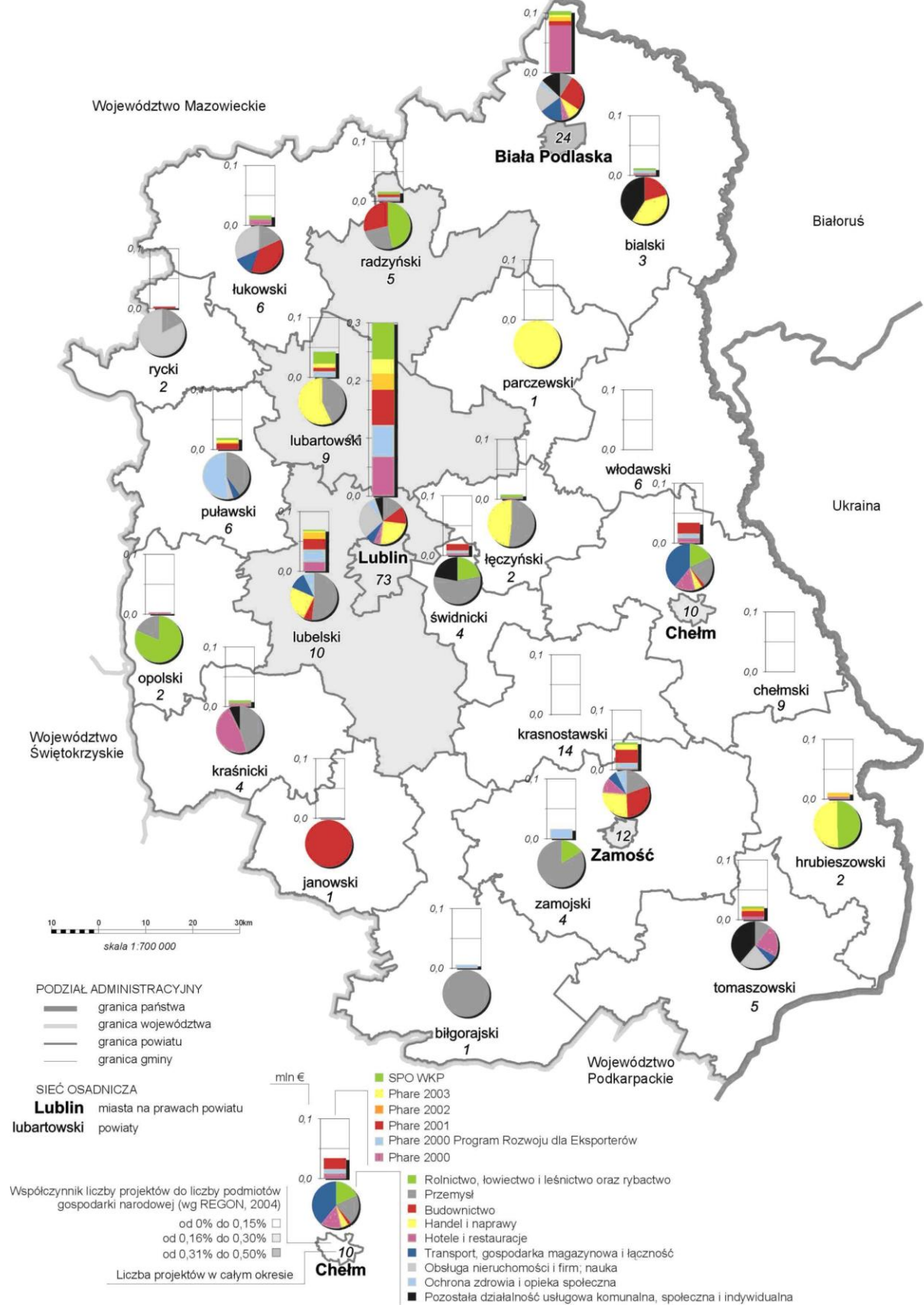
Z analizy mapy przedstawionej obok wynika, że niewielka była aktywność przedsiębiorstw w zakresie pozyskiwania projektów doradczych, w tym projektów skierowanych na uzyskiwanie certyfikatów jakości, tworzenie strategii rozwoju i doradztwa menedżerskiego.

Aktywność ta była bardziej równomierna niż w przypadku projektów inwestycyjnych, i jedynie przedsiębiorcy z Białej Podlaskiej byli nieco bardziej aktywni od pozostałej części województwa.

Oдноśnie preferencji powiatów w kontekście rodzaju prowadzonej działalności trudno jest wyciągać wiarygodne wnioski, albowiem liczba projektów nie przekracza 10, a często wynosi 1.

Na uwagę zasługuje fakt, iż znaczna większość projektów doradczych została sfinansowana przez kolejne edycje Phare, natomiast udział SPO WKP (Działanie 2.1) jest minimalny (wyjątkiem jest powiat lubartowski, gdzie podział pomiędzy oba programy jest równomierny).

Analiza efektywności pomocy publicznej dla województwa lubelskiego od 1999 roku Otoczenie biznesu (projekty doradcze dla przedsiębiorstw)

TRANSPORT

Z dokumentów strategicznych i planistycznych wynika, że województwo lubelskie posiada stosunkowo dobrze rozbudowaną sieć drogową i kolejową.

Zmiany dotyczące ogólnej długości dróg poszczególnych kategorii (wojewódzkich, powiatowych, gminnych) w badanym okresie **nie przekroczyły 0,2%**. Podobnie, w granicach błędu statystycznego, oscylowała skala inwestycji w infrastrukturę okołodrogową.

Najbardziej wymiernym wskaźnikiem efektywności pomocy publicznej w sektorze transportu jest **udział inwestycji drogowych w długości dróg na danym obszarze**, zawierający także prace modernizacyjne. W przypadku wszystkich powiatów wahał się on w przedziale **1-10%**, z wyjątkiem powiatu grodzkiego miasta Biała Podlaska, gdzie osiągnął on pułap **33%** (patrz mapa). Najmniej inwestycji w stosunku do długości dróg odnotowano w powiecie hrubieszowskim (1%), kraśnickim, opolskim, parczewskim, tomaszowskim, zamojskim i Chełmie (po 2%).

Łącznie wybudowano 615 km dróg lokalnych (gminnych i powiatowych) oraz 288,5 km dróg regionalnych i ponad-regionalnych.

W skali województwa wsparciem w ramach funduszy zewnętrznych zostało objętych 9% dróg.

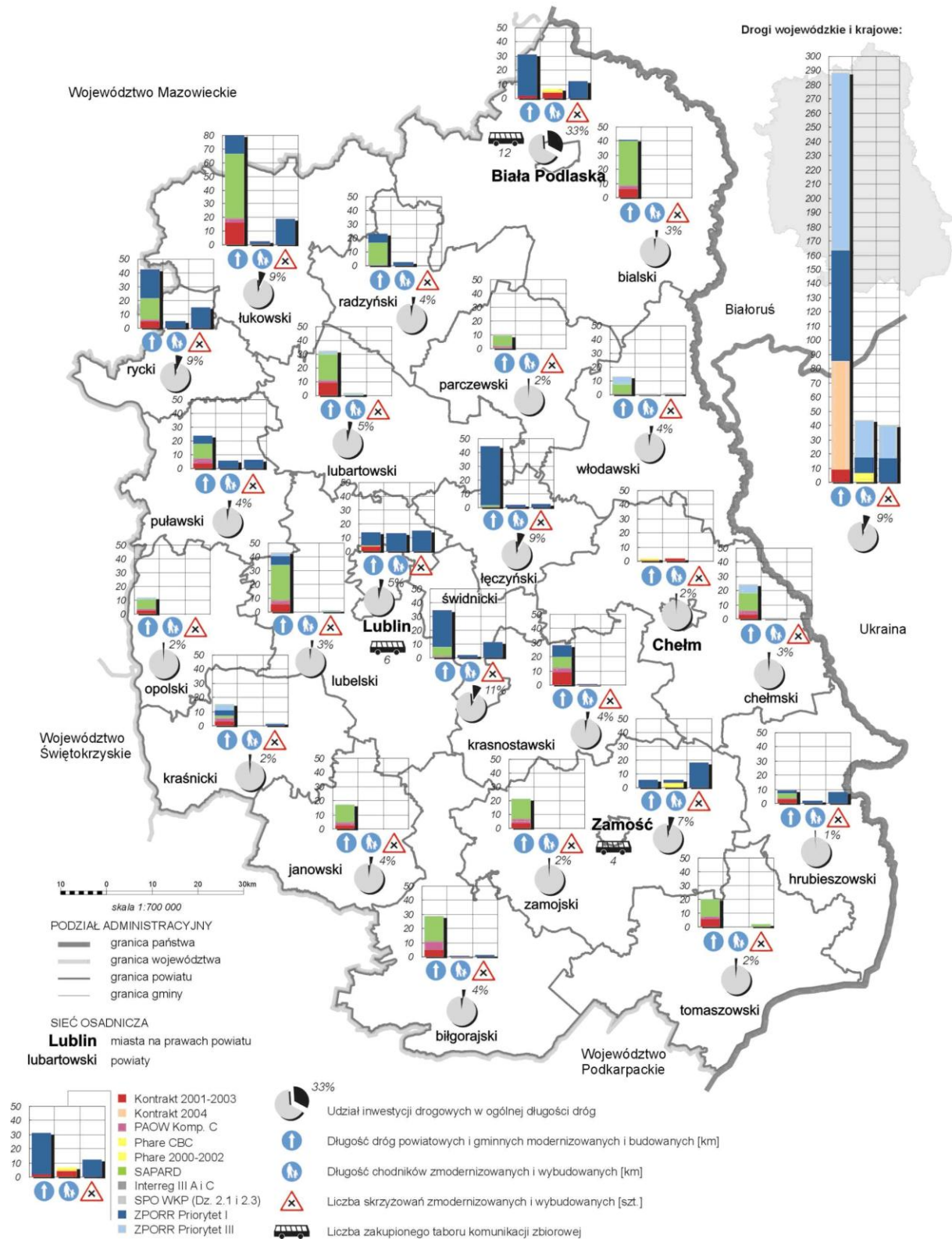
Wraz ze wzrostem jakości 9% dróg wzrosło bezpieczeństwo ruchu o 21% (z 61 855 zanotowanych wypadków w województwie w 1999 r. wskaźnik ten spadł do 51 078).

Analizując źródła finansowania inwestycji drogowych można odnieść wrażenie, że najwięcej inwestycji było finansowanych z programu SAPARD, dość równomiernie rozłożone było finansowanie z kontraktu wojewódzkiego, a w niektórych powiatach ZPORR dofinansował większość inwestycji (łęczyński, świdnicki).

Miasta na prawach powiatu zrealizowały stosunkowo niewiele projektów drogowych (oprócz Białej Podlaski), natomiast w największym stopniu modernizowały skrzyżowania (oprócz Chełma) – łącznie 45 skrzyżowań.

Efektom wsparcia w sektorze transportu publicznego były **22 środki komunikacji miejskiej**. Oddziaływanie tych inwestycji można rozpatrywać jedynie pod kątem wzrostu jakości przewozów pasażerskich, gdyż zarówno liczba przewożonych osób, jak i liczba mieszkańców miast posiadających systemy transportu miejskiego statystycznie spadła.

Analiza efektywności pomocy publicznej dla województwa lubelskiego od 1999 roku Transport drogowy i publiczny

ŚRODOWISKO I CZYSTA ENERGIA

Analiza efektów inwestycji w środowisko i energię będzie oparta o pięć wskaźników: długość sieci energetycznej, gazowej, kanalizacyjnej i wodociągowej oraz liczbę oczyszczalni ścieków. Zmianę wskaźnika statystycznego w latach 1999-2004 dotyczącego długości sieci kanalizacyjnej i wodociągowej odnotowano na poniższym wykresie (czarną linią). Z uwagi na znaczącą przewagę inwestycji w budowę nowych odcinków sieci, możliwe jest określenie udziału finansowania zewnętrznego w całkowitych wydatkach inwestycyjnych powiatów i gmin ukierunkowanych na te cele.

Wojewódzka infrastruktura wodno - kanalizacyjna jest daleka od optymalnego stanu. Świadczy o tym chociażby fakt przeznaczania na inwestycje wodno-ściekowe znacznych środków w okresie 1999-2004 oraz **niewielki udział długości sieci kanalizacyjnej w długości sieci wodociągowej (18,6% w 2004 r.)**.

Długość linii wodociągowych urósł w regionie w znacznym tempie, z 14 195 km w 1999 r. do 17 152 km w 2004 r. Podobny wzrost nastąpił w kwestii ilości przyłączy - ważniejszych z punktu widzenia indywidualnych odbiorców (z 257 891 do 307 206).

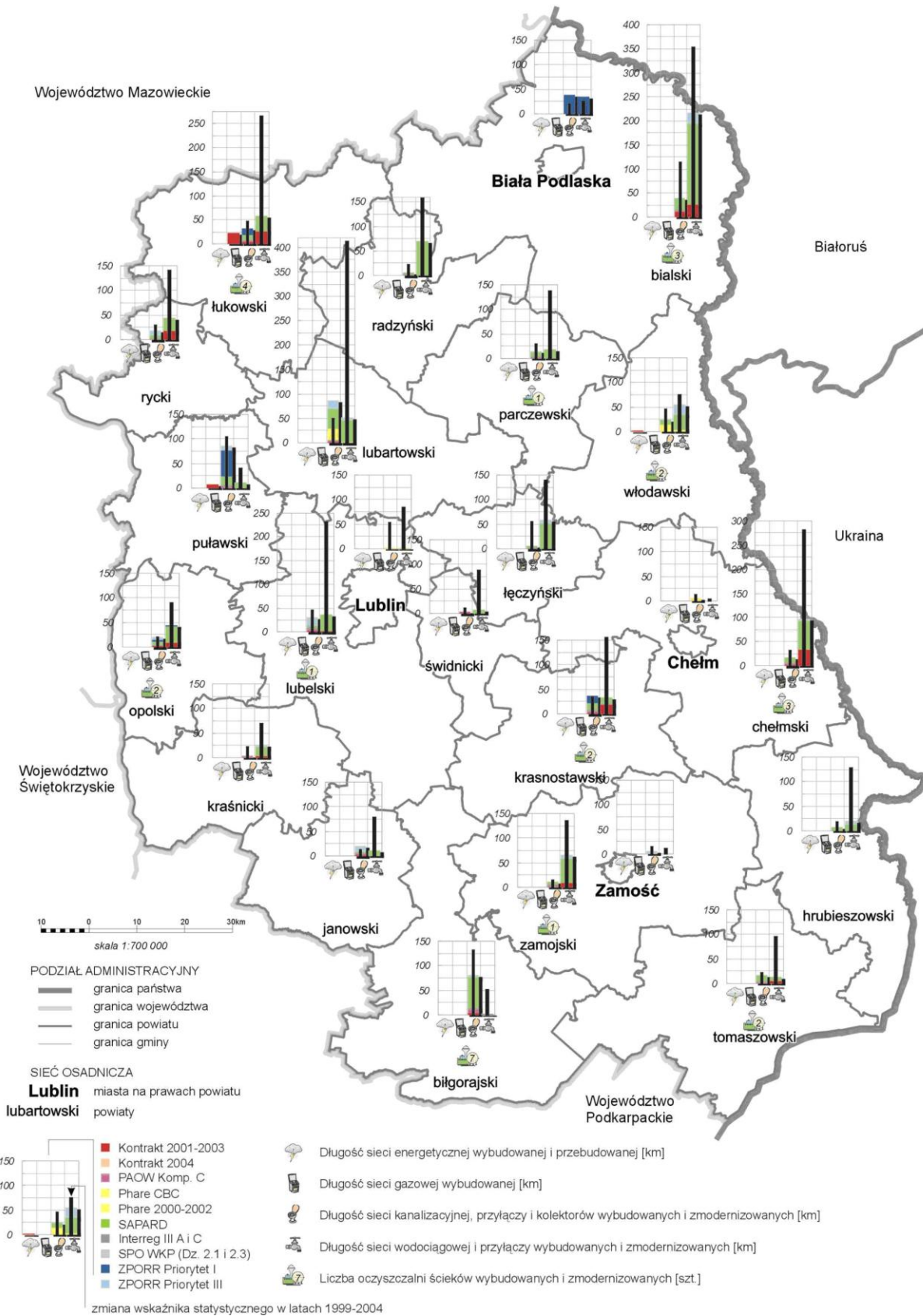
Bardzo duży udział środków pomocy publicznej w finansowaniu inwestycji środowiskowych możemy zauważyć w przypadku kanalizacji, gdzie udział inwestycji współfinansowanych z funduszy zewnętrznych oscylował w granicach 75%.

Środki zewnętrzne sfinansowały większość inwestycji w kanalizację w powiatach: janowskim, krasnostawskim, opolskim, puławskim, tomaszowskim, zamojskim, ponad połowę w powiatach: biłgorajskim, chełmskim, m. Chełm, lubelskim, łukowskim, parczewskim, ryckim i m. Zamość. Można zatem powiedzieć, że w tym kontekście pomoc publiczna stanowi znaczące źródło finansowania. Wpływ na taki układ rzeczy może mieć fakt globalnie niskich inwestycji w kanalizację, np. w porównaniu z wodociągami (patrz mapa).

27 wybudowanych i zmodernizowanych **oczyszczalni ścieków** w okresie 1999-2004 przy wsparciu funduszy zewnętrznych nie zapobiegło trendowi spadkowemu liczby osób korzystających z oczyszczalni. Było to spowodowane spadkiem liczby mieszkańców miast, na korzyść obszarów wiejskich w ich pobliżu. Cieszy natomiast, powiązane z powyższymi inwestycjami, podniesienie współczynnika oczyszczenia ścieków wymagających oczyszczenia z 96% w 1999 r. do 98% w roku 2004.

Analiza efektywności pomocy publicznej dla województwa lubelskiego od 1999 roku

Środowisko i energia

Pozycja województwa lubelskiego jako celu turystyki krajowej i zagranicznej stopniowo słabnie. Zmniejszyła się liczba miejsc noclegowych (z 2 682 w 1999 r. do 2 187 w 2004 r.), a także liczba udzielonych noclegów (ze stanu na rok 1999: 15,8 mln na 14,6 mln w 2004 r.).

Efektom inwestycji z analizowanego obszaru, współfinansowanych ze środków zewnętrznych są:

- 47 obiektów publicznej infrastruktury kulturalno-turystycznej,
- 238 miejsc parkingowych,
- 188 miejsc noclegowych,
- 3 systemy informacji kulturalno-turystycznej, poparte:
 - 4 nowymi stronami o powyższej tematyce,
 - 2 punktami informacyjnymi oraz
 - 4 liniami komunikacji lokalnej na potrzeby turystyczne

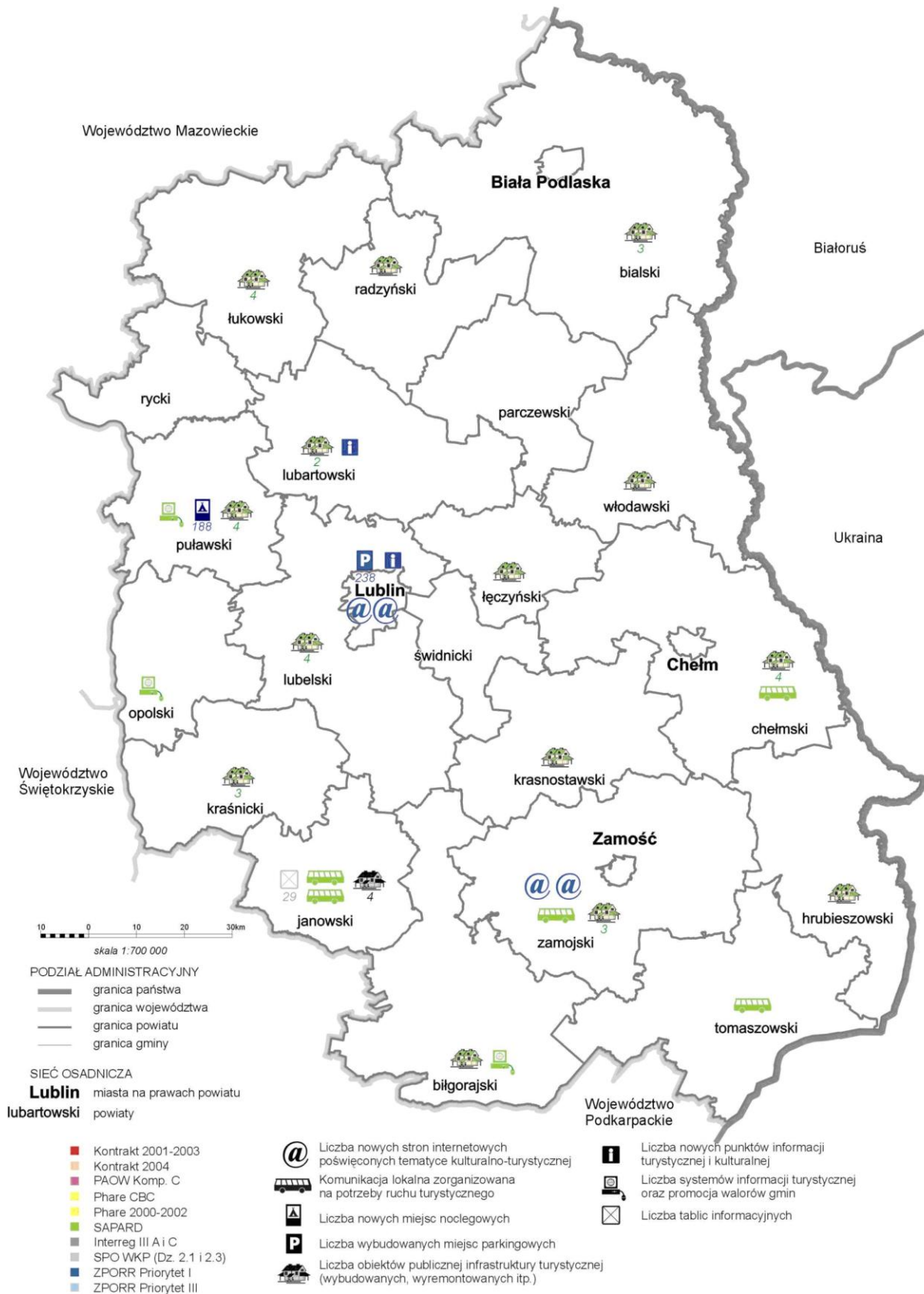
nie zdołały odwrócić trendu statystycznego.

Inwestycje w województwie, choć nieliczne, są równomiernie rozlokowane przestrzennie, co wskazuje na **lokalny potencjał rozwojowy w sferze kulturalno-turystycznej**.

Zaniepokojenie może budzić brak aktywności pojezierza łączyńsko - włodawskiego w tworzeniu nie tylko projektów doraźnych i lokalnych, ale przede wszystkim rozwiązań kompleksowych realizujących w szczególności strategię Polesia Zachodniego.

Nadzieję budzi fakt dużo większej mobilizacji środków na rozwój kultury i turystyki w przyszłej perspektywie finansowej.

Analiza efektywności pomocy publicznej dla województwa lubelskiego od 1999 roku **Kultura i turystyka**

INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA

Dominującym typem projektów z zakresu infrastruktury edukacyjno- sportowej od 1999 r. była modernizacja, przebudowa i rozbudowa obiektów budynków szkolnych: ok. 90% ogólnej liczby projektów (370 szkół).

Źródłem finansowania zadań (zakończonych projektów) były w większości **kontrakty wojewódzkie i Program Aktywizacji Obszarów Wiejskich**, w mniejszej części ZPORR.

Inwestycje w infrastrukturę „rozłożyły się” równomiernie na terenie województwa. W przeciwieństwie do infrastruktury szkolnej, zakup stanowisk komputerowych, wyposażenie w sieci szybkiego przesyłu danych czy systemy monitoringu miały miejsce jedynie w powiatach miast Lublin i Chełm.

Efekty tych działań, podobnie jak w przypadku modernizacji dróg, nie mają bezpośredniego przełożenia na syntetyczny opis województwa – w wyniku modernizacji obiektów i zakupu wyposażenia powinna poprawić się jakość edukacji – wskaźnik nie wykazywany w statystyce publicznej.

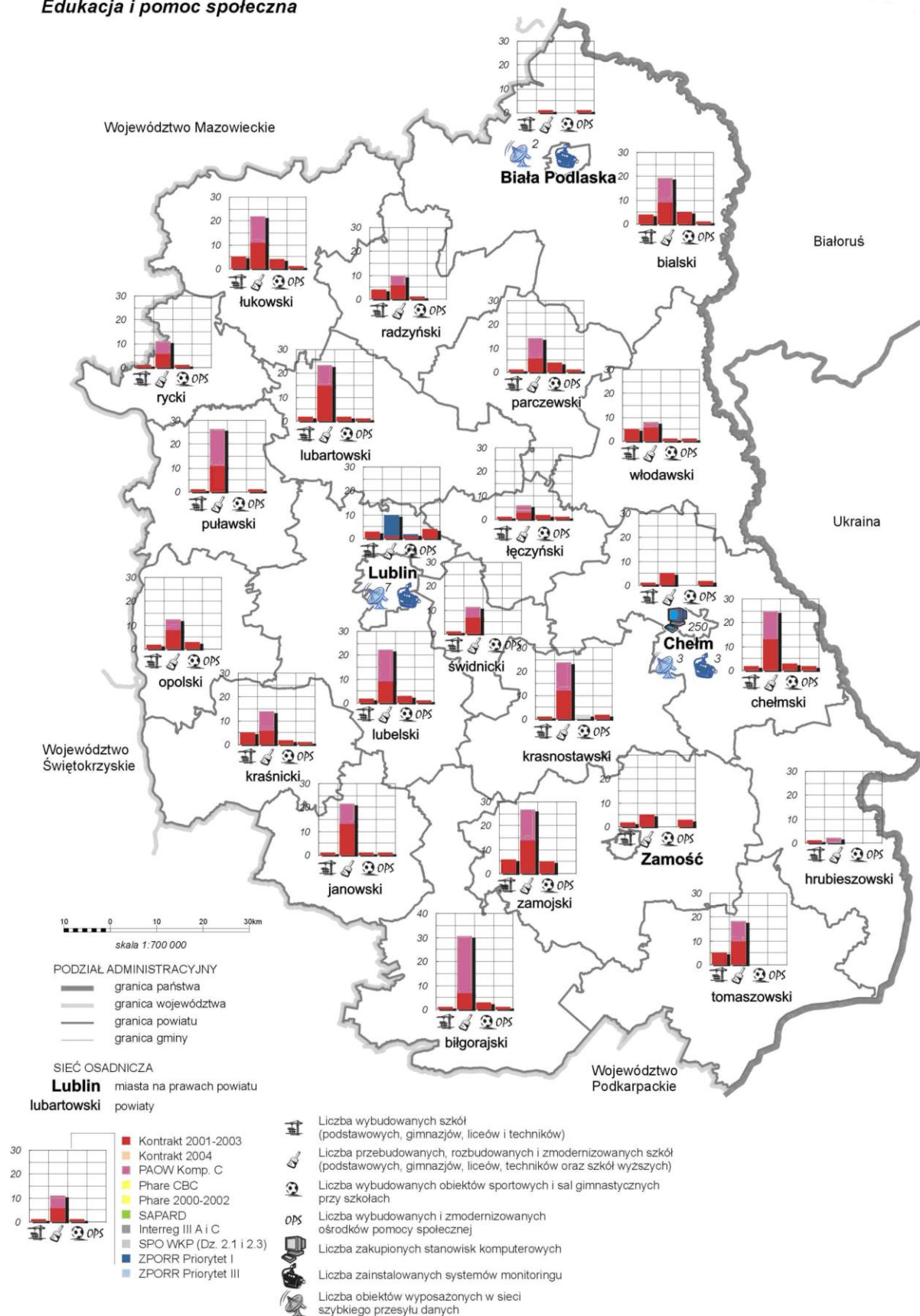
Z uwagi na istnienie w Polsce obowiązku szkolnego liczba uczniów jest ściśle związana z przyrostem naturalnym – a ten spada od kilkunastu lat, pociągając za sobą także spadek liczby uczniów: w szkołach podstawowych z 195,6 tys. w 2000 r. do 164,4 tys. w 2004 r.; w szkołach gimnazjalnych ze 107,2 tys. uczniów do 100,4 tys.; w liceach z 61,3 tys. na 52,2 tys.

Mimo takiego trendu demograficznego, w regionie zrealizowano projekty budowy **57 szkół**, najwięcej w powiecie zamojskim (6), kraśnickim, łukowskim, tomaszowskim, włodawskim (5), bialskim i radzyńskim (4).

W latach 1999-2006 wybudowano również **44 obiekty sportowe i sale gimnastyczne** przy szkołach, najwięcej w powiatach bialskim, łukowskim, parczewskim i zamojskim.

Analiza efektywności pomocy publicznej dla województwa lubelskiego od 1999 roku

Edukacja i pomoc społeczna

Pomoc publiczna w sektorze zdrowia została przeznaczona na dwa generalne typy projektów: dotyczące przebudowy i modernizacji obiektów infrastruktury służby zdrowia oraz zakupu wyposażenia. W ilości **dofinansowanego sprzętu** liderem był powiat miasta Lublin (**422 sztuki**) oraz powiat krasnostawski (**196 sztuk**), natomiast jeśli chodzi o ilość projektów związanych budową, modernizacją i przebudową **obiektów** - powiat lubelski (**8 projektów**) i parczewski (**4 projekty**).

Efektywność pomocy publicznej w przypadku projektów zorientowanych na podnoszenie jakości służby ochrony zdrowia, można ją określić poprzez związek z długością życia mieszkańców województwa, która statystycznie poprawiła się. Dla mężczyzn wskaźnik ten wzrósł o 0,9 roku: z 69,1 na 70 lat pomiędzy 2000 a 2004r., natomiast dla kobiet, w tym samym okresie, o 1 rok z 78,5 na 79,5. Wyodrębnienie efektu netto inwestycji w ochronę zdrowia jest obecnie niemożliwe z powodu ogromnej ilości niezależnych czynników. Przyjmuje się, iż standard usług medycznych jest jednym z wyznaczników jakości życia.

Oprócz modernizacji obiektów i zakupu sprzętu standard usług medycznych polepszył się dzięki **zakupowi 32 środków transportu medycznego** (m.in. 12 w Lublinie, 9 w Zamościu i 8 w powiecie tomaszowskim), utworzeniu **3 Szpitalnych Oddziałów Ratunkowych** (w powiecie parczewskim, puławskim i ryckim), a także stworzeniu lądowiska dla helikopterów w Lublinie. W Białej Podlaskiej utworzono **2 Centra Powiadamiania Ratunkowego**, natomiast **12 obiektów ochrony zdrowia** przygotowano również dla potrzeb niepełnosprawnych.

1.3. Analiza SWOT

Podsumowując część diagnostyczną – w dużym stopniu udokumentowaną w poprzednim punkcie – można sformułować następującą analizę SWOT przeprowadzoną w trzech obszarach tematycznych, tj. gospodarki, społeczeństwa i terytorium.

	Siły	Słabości	Szanse	Zagrożenia
Gospodarka	<ul style="list-style-type: none"> Rodzące się struktury klastrowe w regionie (np. Dolina Lotnicza, Dolina Ekologicznej Żywności, itd.) Stosunkowo dobrze rozwinięty i zróżnicowany potencjał naukowo-badawczy obejmujący samodzielne instytuty i zaplecze szkół wyższych Rosnąca rola niektórych ośrodków naukowo-badawczych w takich dziedzinach jak: rolnictwo, ochrona środowiska, biotechnologia, medycyna i optoelektronika) Potencjał regionu do produkcji wysokiej jakości żywności oraz energii ze źródeł odnawialnych (biopaliwa, biomasa) Duży potencjał do rozwoju różnych form turystyki (w tym agroturystyki i turystyki uzdrowiskowej) Rozwijająca się sieć kontaktów gospodarczych firm z Lubelszczyzny z partnerami z Europy Wschodniej (duży udział rynku wschodniego w eksporcie województwa) Stosunkowo duża skłonność przedsiębiorstw do wprowadzania innowacji Wysoka skuteczność regionu w ubieganiu się o środki unijne (przedakcesyjne i strukturalne) 	<ul style="list-style-type: none"> Niski poziom rozwoju gospodarczego, przekładający się na niski poziom dochodów ludności i samorządu terytorialnego Niekorzystna struktura gospodarki (dominacja nieefektywnego rolnictwa i usług nierynkowych, słabość sektora produkcyjnego, niedorozwój nowoczesnych dziedzin przemysłu i usług) Niskie nakłady inwestycyjne w gospodarce połączone z wysokim stopniem zużycia środków trwałych i brakiem możliwości rozwoju w oparciu o BIZ Słabo rozwinięty sektor MŚP (niski stopień nasycenia przedsiębiorczością, niekorzystna struktura wielkościowa firm, niska zdolność do konkurowania i finansowania własnego rozwoju) Niskie nakłady i niekorzystna struktura finansowania działalności B+R (finansowanie w większości badań podstawowych, niewielki udział przedsiębiorstw w finansowaniu B+R) Niski stopień nasycenia jednostek prowadzących B+R w aparaturę nauko-badawczą i wysoki stopień jej zużycia Słabo rozwinięty rynek innowacji (niedostosowanie oferty sektora B+R do potrzeb przedsiębiorstw, niedorozwój infrastruktury komercjalizacji i transferu wiedzy) Niedorozwój instytucji otoczenia biznesu i samorządu gospodarczego (szczególnie na poziomie lokalnym) Słabo rozwinięty system wspierania przedsiębiorstw ze źródeł pozabankowych. 	<ul style="list-style-type: none"> Udział regionu w globalnych procesach rozwojowych Unii Europejskiej (korzyści wynikające z liberalizacji handlu, tworzenia Europejskiej Przestrzeni Badań i Innowacji) Szybki rozwój regionów położonych po drugiej stronie granicy i nawiązanie wszechstronnej współpracy z regionami granicznymi Białorusi i Ukrainy (wykorzystanie renty położenia) Efektywne i prorozwajowe wykorzystanie środków strukturalnych UE (na modernizację gospodarki oraz zwiększenie potencjału rozwojowego regionu) Specjalizacja regionu w niszowych sektorach produkcji i usług (produkcja wysokiej jakości żywności, produkcja ekoenergii, rozwój produktów tradycyjnych i regionalnych, usługi turystyczne i opiekuńczo-medyczne) Rozwój sieci współpracy w ramach rozwijanych struktur kooperacyjnych (klastrowo produkcyjno-usługowych, parków przemysłowych) Wzrost potencjału innowacyjnego regionalnej gospodarki dzięki wzmocnieniu bazy naukowo-badawczej i zbudowaniu regionalnego systemu innowacji Wykorzystanie środków w ramach Wspólnej Polityki Rolnej na zmiany strukturalne w rolnictwie i wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich; 	<ul style="list-style-type: none"> Kontynuacja niekorzystnej sytuacji na Białorusi, brak nowych impulsów rozwojowych płynących z regionów przygranicznych Ukrainy Niskie tempo modernizacji regionalnej gospodarki (niewykorzystanie szans restrukturyzacji w ramach polityk wspólnotowych Unii Europejskiej) Niska absorpcja funduszy strukturalnych oraz nieefektywne wydatkowanie środków pomocowych Utrzymujący się niski stopień nakładów inwestycyjnych w gospodarce regionu połączony z niskim napływem bezpośrednich inwestycji do gospodarki regionu Niedostateczny postęp w reformowaniu finansów publicznych i zwiększaniu dochodów własnych jednostek samorządu terytorialnego Stopniowe obniżanie się rangi ośrodka naukowego w regionie i jego dalsza marginalizacja na arenie krajowej i międzynarodowej Narastające trudności przedsiębiorstw w konkurowaniu na Jednolitym Rynku Europejskim (poszerzająca się luka technologiczna i kapitałowa, problemy z wypełnieniem norm unijnych w zakresie ochrony środowiska)

Społeczeństwo

- Stosunkowo młode społeczeństwo
- Rosnący poziom ogólnego wykształcenia ludności (stanowiący podstawę do budowy nowoczesnej gospodarki)
- Korzystnie kształtujący się wskaźnik liczby studentów
- Wzrost wskaźników zatrudnienia połączony ze spadającym bezrobociem
- Rosnąca liczba nowych miejsc pracy
- Zwiększający się dostęp społeczeństwa do usług związanych z rozwojem społeczeństwa obywatelskiego
- Różnorodna i bogata oferta kulturalna oraz duża liczba działających instytucji i promotorów kultury
- Niekorzystne trendy demograficzne (ujemny przyrost naturalny, wysokie saldo migracji, starzenie się społeczeństwa)
- Trudne warunki i niska jakość życia mieszkańców regionu (rosnąca skala ubóstwa i wykluczenia społecznego)
- Niski poziom wykształcenia na wsi
- Niezadawalająca jakość kształcenia (niedopasowanie kwalifikacji i umiejętności absolwentów do wymagań rynku pracy)
- Niski wskaźnik zatrudnienia oraz wysokie bezrobocie rejestrowane i ukryte na wsi (strukturalny charakter bezrobocia)
- Niedostateczny rozwój bazy edukacyjnej i usług związanych ze sportem i rekreacją
- Niezadawalający poziom usług społecznych (w tym zdrowotnych) wynikający z niedoinwestowania tej sfery
- Słaby dostęp społeczeństwa do usług i dóbr kultury
- Niskie nakłady na działalność kulturalną połączone z niedoinwestowaniem bazy materialnej służącej upowszechnianiu i promowaniu kultury
- Niski poziom kapitału społecznego w regionie
- Zahamowanie odpływu migracyjnego ludzi młodych poprzez zwiększenie liczby miejsc pracy wysokiej jakości (szczególnie w sektorze usługowym)
- Rozwijanie nowych form zatrudnienia (związanych ze społeczeństwem informacyjnym, ekonomią społeczną, outsourcingiem, itd.)
- Dostosowanie kształcenia zawodowego do nowych wyzwań i wymagań rynku pracy (między innymi poprzez różne formy kształcenia ustawicznego)
- Wykorzystanie środowiska akademickiego do poprawy kapitału społecznego w regionie
- Zwiększenie partycypacji ludzi młodych w życiu publicznym (kreowanie postaw innowacyjnych i prospołecznych)
- Poprawa jakości w zakresie świadczenia usług opiekuńczo-zdrowotnych poprzez ich częściową komercjalizację
- Odpływ z regionu ludzi o wysokich kwalifikacjach i motywacjach do pracy
- Rosnąca presja na systemy ubezpieczeń społecznych w związku z dużym przyrostem ludności w wieku poprodukcyjnym
- Przyspieszona dezaktualizacja dotychczasowej wiedzy i małe możliwości jej odnawiania
- Rosnące wykluczenie społeczne (w związku z nierównym dostępem do edukacji i rynku pracy)
- Zmniejszanie się roli lubelskiego ośrodka akademickiego (na skutek niedopasowania oferty edukacyjnej do potrzeb gospodarki i ludzi)

Terytorium	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Położenie regionu w obszarze międzynarodowych szlaków komunikacyjnych wchodzących w skład Paneuropejskich Korytarzy Transportowych ▪ Policentrycznie ukształtowana struktura osadnicza ▪ Bogate i zróżnicowane środowisko kulturowe nadające regionowi unikatowy charakter ▪ Potencjał Lublina do pełnienia w przyszłości funkcji metropolitalnych ▪ Wzrastające nakłady na ochronę środowiska (wynikające m.in. z coraz większej świadomości co do konieczności ochrony środowiska) ▪ Stosunkowo dobrze rozwinięta sieć drogowa (szczególnie dróg powiatowych i gminnych) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Słaba dostępność regionu z zewnątrz i drożność komunikacyjna wewnątrz regionu (bardzo słaby stan techniczny większości dróg) oraz niski poziom bezpieczeństwa ruchu drogowego ▪ Brak lotniska o zasięgu regionalnym i międzynarodowym ▪ Niska atrakcyjność inwestycyjna regionu ▪ Duże zróżnicowania wewnątrzregionalne, szczególnie w relacji miasto/wieś ▪ Niski wskaźnik urbanizacji (słaba kondycja ekonomiczna wielu miast) ▪ Monofunkcyjność gospodarcza wsi i brak dostępu do pozarolniczych miejsc pracy dla ludności wiejskiej ▪ Słabe wyposażenie obszarów atrakcyjnych turystycznie w infrastrukturę turystyczną ▪ Brak kompleksowej teleinformatycznej infrastruktury szerokopasmowej ▪ Ubogie zasoby wód powierzchniowych oraz ich duże zanieczyszczenie ▪ Słabo rozwinięta infrastruktura oczyszczania ścieków (szczególnie na obszarach wiejskich), słabo rozwinięta gospodarka odpadami ▪ Słaby stan infrastruktury przeciwpowodziowej ▪ Słaby stan techniczny lokalnych sieci i urządzeń energetycznych 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Poprawa dostępności komunikacyjnej województwa w układzie krajowym i międzynarodowym ▪ Wykorzystanie środków strukturalnych na realizację kluczowych inwestycji poprawiających spójność i atrakcyjność regionu (infrastruktura transportowa, środowiskowa, przejścia graniczne, centra logistyczne, itd.) ▪ Wzmacnianie aglomeracji lubelskiej oraz rozwój funkcji metropolitalnych Lublina jako ośrodka dyfuzji procesów rozwojowych w regionie ▪ Kompleksowe wyposażenie regionu w publiczną infrastrukturę szerokopasmową (wywołanie popytu na określone e-usługi) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Postępująca peryferyzacja regionu wynikająca m.in. z braku polityki państwa w zakresie wyrównywania szans regionów najbardziej zapóźnionych ▪ Utrzymująca się niska atrakcyjność inwestycyjna regionu; ▪ Słabnąca rola Lublina i aglomeracji lubelskiej (niemożność wykreowania funkcji metropolitalnych) ▪ Wzrost zagrożeń środowiska naturalnego (w tym tych o charakterze transgranicznym) ▪ Postępujące ubożenie, szczególnie mieszkańców wsi, połączone z procesami wyludniania się i degradacji gospodarczej i kulturowej obszarów wiejskich ▪ Marginalizacja transportu kolejowego i postępująca degradacja infrastruktury kolejowej ▪ Trudności regionu w osiągnięciu norm i standardów unijnych związanych z ochroną środowiska naturalnego i produkcją energii ze źródeł odnawialnych
-------------------	---	---	--	---

Mocne i słabe strony wynikają z opisów zawartych w diagnozie i zostały uszeregowane zgodnie z ich kolejnością.

Ze względu na uwarunkowania historyczne baza ekonomiczna województwa lubelskiego nie jest odpowiednio wykształcona. Powoduje to stosunkowo niską aktywność gospodarczą, a jednocześnie brak wykorzystania potencjału przyrodniczego i tkwiącego w ludziach. Dlatego podstawowym zadaniem RPO będzie likwidowanie barier (słabych stron) tak, by stworzyć możliwości do rozbudowywania mocnych stron.

Rozwój przedsiębiorstw jest utrudniony ze względu na braki systemu wsparcia przedsiębiorczości a także niedostatecznie wykształcony system transferu innowacji i technologii. Przewycięzanie tych słabych stron ma stanowić przygotowanie dla wdrażania kolejnych działań wykorzystujących silne strony regionu, takich jak duży potencjał B+R, powstawanie struktur klastrowych, rozwijanie sektorów o dużym potencjale rozwoju, wykorzystujących zasoby naturalne województwa.

Podstawową barierą jest brak odpowiedniej infrastruktury komunikacyjnej. Dodatkowo niedostatki w podstawowej infrastrukturze ochrony środowiska, społeczeństwa informacyjnego, stref inwestycyjnych są przyczyną niskiej atrakcyjności dla inwestorów. Słaby rozwój gospodarczy oraz braki w infrastrukturze społecznej, turystycznej, kulturalnej powodują odpływ mieszkańców oraz nie stanowią zachęty do przyjazdu na Lubelszczyznę. Ograniczanie tych barier warunkuje rozwój gospodarczy województwa.

Poniższa tabela obrazuje relacje pomiędzy głównymi zagadnieniami wynikającymi z analizy SWOT a strategią i osiami priorytetowymi programu:

Główne problemy	Cel szczegółowy/os priorytetowa
Słabo rozwinięty sektor MŚP (niski stopień nasycenia przedsiębiorczością, niska konkurencyjność firm, słabo funkcjonujący system wsparcia przedsiębiorczości)	<u>Cel szczegółowy 1.</u> Zwiększenie konkurencyjności regionu poprzez wsparcie rozwoju sektorów nowoczesnej gospodarki, a także poprzez stymulowanie innowacyjności Oś priorytetowa I. Przedsiębiorczość i innowacje Oś priorytetowa II. Infrastruktura ekonomiczna
Słabo rozwinięty rynek innowacji (słabe wyposażenie jednostek B+R, brak ustanowionych powiązań z gospodarką)	<u>Cel szczegółowy 1.</u> Zwiększenie konkurencyjności regionu poprzez wsparcie rozwoju sektorów nowoczesnej gospodarki, a także poprzez stymulowanie innowacyjności Oś priorytetowa I. Przedsiębiorczość i innowacje Oś priorytetowa II. Infrastruktura ekonomiczna
Słaby rozwój dostępu do ICT	<u>Cel szczegółowy 1.</u> Zwiększenie konkurencyjności regionu poprzez wsparcie rozwoju sektorów nowoczesnej gospodarki, a także poprzez stymulowanie innowacyjności Oś priorytetowa IV. Społeczeństwo informacyjne
Słaba dostępność komunikacyjna	<u>Cel szczegółowy 2.</u> Poprawa warunków inwestowania w województwie z poszanowaniem zasady zrównoważonego rozwoju Oś priorytetowa V. Transport
Słaba kondycja ekonomiczna wielu miast (szczególnie małych i średnich)	<u>Cel szczegółowy 2.</u> Poprawa warunków inwestowania w województwie z poszanowaniem zasady zrównoważonego rozwoju Oś priorytetowa III. Atrakcyjność obszarów miejskich i tereny inwestycyjne Oś priorytetowa VI. Środowisko i czysta energia
Słabo rozwinięta gospodarka oczyszczania ścieków, odpadowa	<u>Cel szczegółowy 2.</u> Poprawa warunków inwestowania w województwie z poszanowaniem zasady zrównoważonego rozwoju Oś priorytetowa VI. Środowisko i czysta energia
Niezadawalający poziom usług społecznych (w tym edukacyjnych, zdrowotnych)	<u>Cel szczegółowy 3.</u> Zwiększenie atrakcyjności Lubelszczyzny jako miejsca do zamieszkania i przebywania Oś priorytetowa VII. Kultura, turystyka i współpraca międzyregionalna Oś priorytetowa VIII. Infrastruktura społeczna
Niewykorzystany potencjał przyrodniczy i kulturowy	<u>Cel szczegółowy 1.</u> Zwiększenie konkurencyjności regionu poprzez wsparcie rozwoju sektorów nowoczesnej gospodarki, a także poprzez stymulowanie innowacyjności Oś priorytetowa I. Przedsiębiorczość i innowacje <u>Cel szczegółowy 3.</u> Zwiększenie atrakcyjności Lubelszczyzny jako miejsca do zamieszkania i przebywania Oś priorytetowa VII. Kultura, turystyka i współpraca międzyregionalna

Rozdział 2.

Strategia realizacji Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013

Strategia realizacji Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013 została opracowana w oparciu o wyniki przeprowadzonej oceny ex-ante Programu oraz postulaty przedstawiane na spotkaniach podczas konsultacji społecznych, zgodnie z zasadą partnerstwa.

2.1. Cel główny RPO WL

Celem głównym Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013 jest:

Podniesienie konkurencyjności Lubelszczyzny prowadzące do szybszego wzrostu gospodarczego oraz zwiększenia zatrudnienia z uwzględnieniem walorów naturalnych i kulturowych regionu.

Cel ten wynika z przeprowadzonej diagnozy sytuacji społeczno – gospodarczej Województwa Lubelskiego z uwzględnieniem mocnych i słabych stron, a także szans i zagrożeń dla rozwoju regionu. Jest on spójny z celem nadrzędnym *Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020*: „Osiąganie trwałego i zrównoważonego rozwoju społeczno - gospodarczego Lubelszczyzny poprzez zwiększenie konkurencyjności województwa oraz optymalne wykorzystanie jego potencjałów rozwojowych” i jest dostosowany do odpowiednio krótszego okresu realizacji RPO. Zorientowany jest na przełamanie występujących barier rozwojowych i stanowi podstawę modernizacji struktury gospodarczej z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju. Regionalny Program Operacyjny będzie zatem narzędziem realizacji tych zadań określonych w *Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego*, które mogą być wspierane przez Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego.

Ponadto realizacja głównego celu RPO WL będzie przyczyniać się do osiągnięcia celów odnowionej Strategii Lizbońskiej zawartych w *Krajowym Programie Reform na lata 2005-2008 na rzecz realizacji Strategii Lizbońskiej*. Wpisuje się on również w cele Polityki Spójności, które zostały zawarte w *Polityce spójności wspierającej wzrost gospodarczy i zatrudnienie: Strategicznych Wytycznych Wspólnoty 2007-2013 (SWW)* oraz na poziomie krajowym w *Narodowych Strategicznych Ramach Odniesienia 2007-2013 – Narodowej Strategii Spójności*, w zakresie tworzenia warunków dla wzrostu konkurencyjności gospodarki opartej na wiedzy i przedsiębiorczości zapewniających wzrost zatrudnienia. Jest również zgodny ze *Strategią Rozwoju Kraju na lata 2007-2015* w aspekcie rozwoju konkurencyjności i innowacyjności gospodarki, podstawowej infrastruktury technicznej i społecznej, zatrudnienia, budowania zintegrowanej wspólnoty społecznej i jej bezpieczeństwa oraz rozwoju regionalnego.

Podstawowym założeniem realizacji RPO WL jest rozwijanie konkurencyjności obszarów o największym potencjalnie społeczno-gospodarczym. Przedsięwzięcia realizowane w ramach RPO WL mają za zadanie stworzyć obszarom cechującym się największymi możliwościami rozwojowymi warunki do konkurencyjności w układzie krajowym i europejskim, a także stymulować wzrost gospodarczy, również na obszarach słabiej rozwijających się.

Osiągnięcie celu głównego ma przyczynić się do podniesienia atrakcyjności i rangi regionu w kraju i poza jego granicami oraz do wzrostu poziomu Produktu Krajowego Brutto na mieszkańca w stosunku do średniej Unii Europejskiej. Realizacja celu wpłynie także na poprawę wartości podstawowych wskaźników społeczno-gospodarczych mierzonych na poziomie województwa w szczególności poprzez wsparcie sektorów o największym potencjale rozwoju oraz poprzez wsparcie obszarów zidentyfikowanych na poziomie diagnozy jako najbardziej atrakcyjnych pod względem inwestycyjnym.

Z uwagi na charakter Województwa Lubelskiego istotne jest, by wraz ze zwiększaniem konkurencyjności gospodarki następowało równoczesne podnoszenie jakości życia społeczności regionu oraz poprawa stanu środowiska. Dlatego też dążenie do wzrostu gospodarczego musi być podejmowane w poszanowaniu zasady zrównoważonego rozwoju. Konieczne jest podnoszenie atrakcyjności obszarów słabiej rozwijających się oraz stymulowanie ich rozwoju przede wszystkim poprzez wsparcie dla obszarów zagrożonych marginalizacją oraz dla obszarów wiejskich (ujęte w 6 celu horyzontalnym NSRO *Wyrównywanie szans rozwojowych i wspomaganie zmian strukturalnych na obszarach wiejskich*).

Wskaźniki osiągnięcia celu głównego RPO WL

Rodzaj wskaźnika ³⁰	Jednostka	Wartość w roku bazowym	Wartość w roku docelowym 2013 (2015)	Częstotliwość pomiaru	Źródło danych, sposób pomiaru
Wskaźniki oddziaływania					
1. dodatkowy wzrost wartości PKB wygenerowany dzięki interwencji RPO	%	0	2,2 (2,3)	Rok 2015	Hermin
2. liczba utworzonych miejsc pracy netto	szt.	0	6500 (6600)	Rok 2015	Hermin
3. liczba utworzonych miejsc pracy brutto - mężczyźni - kobiety	szt.	0	5980 (6140) 2990 (3070) 2990 (3070)	Raz w roku	Beneficjent

Zgodnie z zasadą monofunduszowości RPO będzie finansowany z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Jednocześnie RPO będzie komplementarny w stosunku do programów krajowych: PO Innowacyjna Gospodarka, PO Kapitał Ludzki, PO Infrastruktura i Środowisko, PO Rozwój Polski Wschodniej, Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej oraz Programu

³⁰ Utworzone miejsca pracy (netto) - oznaczają liczbę dodatkowo pracujących ogółem w efekcie wdrożenia RPO - różnica pomiędzy scenariuszami "z RPO" i "bez RPO". Oszacowane na podstawie modelu HERMIN wartości docelowe pokazują stan na koniec 2013 roku - nie są to wielkości skumulowane. Wpływ realizacji programu na zmianę PKB - oznacza zmianę w poziomie PKB liczonego w cenach rynkowych stałych (w %) - różnica pomiędzy scenariuszami "z RPO" i "bez RPO". Oszacowane na podstawie modelu HERMIN wartości docelowe pokazują skumulowany wpływ RPO w 2013. Oszacowania modelu HERMIN bazują na założeniu określonego rozkładu płatności w RPO, według którego największe płatności są realizowane w roku 2013, natomiast w latach 2014 - 2015 następuje ich znaczący spadek.

Rozwoju Obszarów Wiejskich – w zakresie realizacji 6 celu horyzontalnego NSRO jakim jest „Wyrównywanie szans rozwojowych i wspomaganie zmian strukturalnych na obszarach wiejskich”.

Uwzględniając kierunek i tempo przemian strukturalnych w Polsce i województwie lubelskim oraz prognozy rozwoju gospodarczego w regionie, kraju i w otoczeniu globalnym, a także łączny wpływ interwencji funduszy UE na sytuację w regionie i w kraju, przewiduje się, że w okresie do roku 2013 (2015) zajdą w regionie lubelskim istotne, pozytywne zmiany sytuacji społeczno gospodarczej. W związku z powyższym zakładane jest osiągnięcie wartości PKB per capita (wg PPS) na poziomie ok. 50% średniej dla UE.

2.2. Cele szczegółowe RPO WL

Cel główny zrealizowany będzie poprzez osiągnięcie następujących celów szczegółowych:

- Zwiększenie konkurencyjności regionu poprzez wsparcie rozwoju sektorów nowoczesnej gospodarki oraz przez stymulowanie innowacyjności
- Poprawa warunków inwestowania w województwie z poszanowaniem zasady zrównoważonego rozwoju
- Zwiększenie atrakcyjności Lubelszczyzny jako miejsca do zamieszkania, pracy i wypoczynku

Cel szczegółowy 1

Zwiększenie konkurencyjności regionu poprzez wsparcie rozwoju sektorów nowoczesnej gospodarki oraz przez stymulowanie innowacyjności.

Rys. 13a. Relacja celu szczegółowego 1 RPO z celami i priorytetami Strategii Rozwoju Kraju (SRK), Narodowymi Strategicznymi Ramami Odniesienia (NSRO), Strategicznymi Wytycznymi Wspólnoty (SWW), Strategią Lizbońską (SL), oraz Krajowym Programem Reform (KPR).

RPO	SRK	NSRO	SWW	SL	KPR
Zwiększenie konkurencyjności regionu poprzez wsparcie rozwoju sektorów nowoczesnej gospodarki oraz przez stymulowanie innowacyjności	Wzrost konkurencyjności i innowacyjności gospodarki	Podniesienie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw, w tym szczególnie sektora wytwórczego o wysokiej wartości dodanej oraz rozwój sektora usług	Rozwój wiedzy i innowacyjności na rzecz wzrostu gospodarczego	Wiedza i innowacyjność na rzecz wzrostu	Rozwój przedsiębiorczości
	Wzrost zatrudnienia i podniesienie jego jakości	Wyrównywanie szans rozwojowych i wspomaganie zmian strukturalnych na obszarach wiejskich	Większa liczba lepszych miejsc pracy		Wzrost innowacyjności przedsiębiorstw
	Rozwój obszarów wiejskich				

Pierwszy cel szczegółowy RPO odnosi się do dwóch z czterech celów pośrednich (osi priorytetowych) *Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego*: „Wzrost konkurencyjności regionalnej gospodarki oraz jej zdolności do tworzenia miejsc pracy” oraz „Rozwój nowoczesnego społeczeństwa i zasobów ludzkich dostosowanych do wymogów gospodarki opartej na wiedzy”.

Jako jedną z głównych słabości województwa można wymienić niekorzystną strukturę gospodarki. Jak wynika z diagnozy, Lubelszczyzna w porównaniu do średniej Unii Europejskiej charakteryzuje się znacznie wyższym odsetkiem osób zatrudnionych w mało wydajnym rolnictwie. To z kolei przekłada się na niewielki odsetek osób zatrudnionych w przedsiębiorstwach, a efektem tego jest niski poziom wskaźników WDB i PKB regionu. W diagnozie stwierdzono również, że przyspieszenie wzrostu gospodarczego jest możliwe, dzięki rozwojowi sektora małych i średnich przedsiębiorstw, który w regionie jest zbyt słaby zarówno w aspekcie ilościowym jak i jakościowym. Należy również położyć nacisk wykorzystanie potencjału naukowego i badawczo – rozwojowego.

W warunkach ostrej konkurencji przedsiębiorstwa aby przetrwać muszą oferować usługi i produkty odpowiadające, a nawet wyprzedzające potrzeby klientów. Konkurencyjność regionalnych przedsiębiorstw zależy w największym stopniu od ich zdolności do tworzenia i absorbowania innowacji. Tylko oparcie gospodarki o przedsiębiorstwa konkurencyjne, poszukujące nowych rozwiązań daje szansę na zmianę struktury gospodarki, która zapewni wzrost zatrudnienia oraz trwały rozwój regionu.

Realizacja celu szczegółowego RPO: „Zwiększenie konkurencyjności regionu poprzez wsparcie rozwoju sektorów nowoczesnej gospodarki oraz przez stymulowanie innowacyjności” przyczyni się do wzrostu WDB oraz PKB regionu. Wpłynie pozytywnie na rozwój sektora małych i średnich przedsiębiorstw zarówno w aspekcie ilościowym jak i jakościowym, a także przyczyni się do lepszego wykorzystania potencjału naukowego i badawczo – rozwojowego, co zaowocuje wzrostem innowacyjności przedsiębiorstw. Pośrednio na wzrost konkurencyjności regionalnej gospodarki wpływać będzie rozwój i wykorzystanie nowoczesnych technik informacyjnych oraz rozwijana współpraca międzynarodowa.

Osiąganie tego celu będzie się odbywać poprzez wsparcie bezpośrednie i pośrednie sektora przedsiębiorstw, wsparcie sfery otoczenia biznesu oraz sektora badawczo-rozwojowego.

Cel wpisuje się w wytyczną – Rozwój wiedzy i innowacyjności na rzecz wzrostu gospodarczego, zawartą w SWW. Jest również spójny z celami horyzontalnymi NSRO-NSS: „Podniesienie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw, w tym szczególnie sektora wytwórczego o wysokiej wartości dodanej oraz rozwój sektora usług” oraz „Wyrównywanie szans rozwojowych i wspomaganie zmian strukturalnych na obszarach wiejskich”.

Wskaźniki osiągnięcia celu szczegółowego 1

Rodzaj wskaźnika (definicja)	Jednostka	Wartość w roku bazowym	Wartość w roku docelowym 2013 (2015)	Częstotliwość pomiaru	Źródło danych, sposób pomiaru
Wskaźniki produktu					
1.liczba przedsiębiorstw, które skorzystały z bezpośredniego wsparcia: - mikro - małe - średnie	szt.	0	1540 (1540), w tym: 1020 (1020) 350 (350) 170 (170)	Raz w roku	IZ

2.Liczba projektów współpracy pomiędzy przedsiębiorstwami a jednostkami badawczymi	szt.	0	20(21)	Raz w roku	IZ/IP
Wskaźniki rezultatu					
3.liczba utworzonych miejsc pracy brutto	szt.	0	5680 (5790)	Raz w roku	Beneficjent
4.liczba przedsiębiorstw które wprowadziły innowacje, w wyniku uzyskanego wsparcia	szt.	0	600 (613)	Raz w roku	IZ

Cel szczegółowy 2

Poprawa warunków inwestowania w województwie z poszanowaniem zasady zrównoważonego rozwoju.

Rys. 13b. Relacja celu szczegółowego 2 RPO z celami i priorytetami Strategii Rozwoju Kraju (SRK), Narodowymi Strategicznymi Ramami Odniesienia (NSRO), Strategicznymi Wytycznymi Wspólnoty (SWW), Strategią Lizbońską (SL) oraz Krajowym Programem Reform (KPR)

RPO	SRK	NSRO	SWW	SL	KPR
Poprawa warunków inwestowania w województwie z poszanowaniem zasady zrównoważonego rozwoju	Rozwój regionalny i podniesienie spójności terytorialnej	Wzrost konkurencyjności polskich regionów i przeciwdziałanie ich marginalizacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej	Uczynienie z Europy i jej regionów miejsca bardziej atrakcyjnego dla inwestowania i pracy	Europa jako bardziej atrakcyjne miejsce do lokowania inwestycji	Rozwój i modernizacja infrastruktury oraz zapewnienie warunków konkurencji w sektorach sieciowych
	Poprawa stanu infrastruktury technicznej i społecznej	Budowa i modernizacja infrastruktury technicznej i społecznej mającej podstawowe znaczenie dla wzrostu konkurencyjności Polski i jej regionów	Większa liczba lepszych miejsc pracy		
	Rozwój obszarów wiejskich	Wyrównywanie szans rozwojowych i wspomaganie zmian strukturalnych na obszarach wiejskich			

Drugi cel szczegółowy RPO odpowiada celom pośrednim Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego: „Poprawa atrakcyjności i spójności terytorialnej województwa lubelskiego” i „Rozwój współpracy międzyregionalnej oraz poprawa skuteczności wdrażania polityki rozwoju regionu”.

Z diagnozy wynika, że ze względu na peryferyjne położenie oraz braki w podstawowej infrastrukturze (niska jakość dróg, niewielka ilość dobrze zagospodarowanych terenów inwestycyjnych) region lubelski nie jest postrzegany jako korzystne miejsce do lokowania inwestycji. Czynnikiem hamującym rozwój regionu jest brak lotniska. Za podstawową barierę uważana jest słaba dostępność komunikacyjna i związane z nią stosunkowo wysokie koszty funkcjonowania firm, wynikające z wysokich kosztów transportu. Zła jakość połączeń powoduje też niską mobilność ludności i niechęć do podejmowania pracy poza miejscem stałego zamieszkania. Diagnoza wykazuje również znaczne zapóźnienia regionu w rozwoju infrastruktury ochrony środowiska i wielką dysproporcję w tej sferze pomiędzy obszarami wiejskimi a miastami.

Realizacja powyższego celu szczegółowego przyczyni się do wzmocnienia atrakcyjności inwestycyjnej obszaru województwa poprzez poprawę jakości infrastruktury technicznej. Jej poprawa przyciągnie nowych inwestorów zarówno krajowych jak i zagranicznych, co spowoduje powstanie nowych miejsc pracy, a tym samym zahamuje odpływ młodych i wykształconych ludzi. Działania w kierunku zmniejszenia tendencji wyludniania niektórych obszarów zostaną przeprowadzone poprzez stosunkowo równomierne wyposażenie regionu w infrastrukturę, co z kolei może przyczynić się do zmniejszenia ryzyka nadmiernego obciążenia środowiska oraz narastania problemów społecznych.

Wskaźniki osiągnięcia celu szczegółowego 2

Rodzaj wskaźnika (definicja)	Jednostka	Wartość w roku bazowym	Wartość w roku docelowym 2013 (2015)	Częstotliwość pomiaru	Źródło danych, sposób pomiaru
Wskaźniki produktu					
1. Powierzchnia urządzonych terenów inwestycyjnych	ha	0	70 (75)	Raz w roku	Beneficjent
Wskaźniki rezultatu					
2. Liczba utworzonych miejsc pracy	szt.	0	300 (350)	Raz w roku	Beneficjent
Wskaźniki oddziaływania					
3. Wzrost liczby firm z udziałem kapitału zagranicznego	%	0	5 (5)	Raz w roku	IZ

Cel szczegółowy 3

Zwiększenie atrakcyjności Lubelszczyzny jako miejsca do zamieszkania, pracy i wypoczynku.

Rys. 13c. Relacja celu szczegółowego 3 RPO z celami i priorytetami Strategii Rozwoju Kraju (SRK), Narodowymi Strategicznymi Ramami Odniesienia (NSRO), Strategicznymi Wytycznymi Wspólnoty (SWW) oraz Strategią Lizbońską (SL).

RPO	SRK	NSRO	SWW	SL	KPR
Zwiększenie atrakcyjności Lubelszczyzny jako miejsca do zamieszkania, pracy i wypoczynku	Rozwój regionalny i podniesienie spójności terytorialnej	Poprawa jakości funkcjonowania instytucji publicznych oraz rozbudowa mechanizmów partnerstwa	Większa liczba lepszych miejsc pracy Wymiar terytorialny polityki spójności	Tworzenie większej ilości i lepszych miejsc pracy	Rozwój i modernizacja infrastruktury oraz zapewnienie warunków konkurencji w sektorach sieciowych
	Poprawa stanu infrastruktury technicznej i społecznej	Poprawa jakości kapitału ludzkiego i zwiększenie spójności społecznej			
	Rozwój obszarów wiejskich	Wyrównywanie szans rozwojowych i wspomaganie zmian strukturalnych na obszarach wiejskich			

Kwestie społeczne związane poprawą atrakcyjności regionu jako miejsca do zamieszkania, pracy, wypoczynku oraz stanu zdrowia i wykształcenia mieszkańców regionu zostały w *Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego* zawarte w trzech celach pośrednich: „Rozwój nowoczesnego społeczeństwa i zasobów ludzkich dostosowanych do wymogów gospodarki opartej na wiedzy”, „Poprawa atrakcyjności i spójności terytorialnej województwa lubelskiego”, a także „Rozwój współpracy międzyregionalnej oraz poprawa skuteczności wdrażania polityki rozwoju regionu”.

Województwo Lubelskie charakteryzuje się znacznym i ciągle rosnącym odpływem mieszkańców. Na ten stan rzeczy z pewnością wpływa sytuacja gospodarcza regionu, jednakże istotnym elementem są warunki życia. Znaczne różnicowanie wewnątrzregionalne w dostępie do infrastruktury technicznej (edukacyjnej, kulturalnej, społecznej) oraz usług powoduje stopniowe wyludnianie niektórych obszarów. Niski poziom wykształcenia mieszkańców obszarów wiejskich oraz zły stan zdrowia ludności regionu mają swoje źródło w zaniedbaniach infrastruktury tych sfer.

Konkurencyjna gospodarka wymaga wykształconego i aktywnego społeczeństwa, zdolnego do funkcjonowania w oparciu o wiedzę, a także społeczeństwa aktywnego, o wysokim kapitale społecznym. W związku z niekorzystnymi trendami demograficznymi coraz większego znaczenia dla rozwoju gospodarczego nabiera stan zdrowia siły roboczej. Dlatego ważne jest, aby poza wspomaganie sfery gospodarczej kierować wysiłki na rozwój wybranych sfer infrastruktury społecznej.

Cel będzie ukierunkowany na podnoszenie warunków życia mieszkańców w zakresie poprawy dostępu do wybranych sfer infrastruktury społecznej. Dotyczy to infrastruktury edukacyjnej wszystkich szczebli nauczania, infrastruktury opieki medycznej, opieki społecznej,

a także infrastruktury kulturalnej i turystycznej (tych form, które nie wpływają w sposób zasadniczy na tworzenie wartości dodanej). Cel odnosi się również do aktywizacji społeczności lokalnych poprzez wsparcie ich działań prowadzących do podnoszenia jakości życia, tworzenia usług i miejsc pracy. Realizacja celu poprzez wyposażenie regionu w odpowiednią infrastrukturę społeczną przyczyni się do podniesienia atrakcyjności Lubelszczyzny zarówno jako miejsca zamieszkania i pracy, jak również obszaru interesującego pod względem turystycznym.

Wskaźniki osiągnięcia celu szczegółowego 3

Rodzaj wskaźnika (definicja)	Jednostka	Wartość w roku bazowym	Wartość w roku 2013 (2015) docelowym	Częstotliwość pomiaru	Źródło danych, sposób pomiaru
Wskaźniki rezultatu					
1.liczba osób które skorzystały z infrastruktury edukacyjnej zrealizowanej w ramach programu - szkolnictwo podstawowe - szkolnictwo średnie - szkolnictwo wyższe - w podziale na: • miasto • wieś	osoby	0	175 000 (190 000) 60 000 (65 000) 50 000(55 000) 65 000(70 000) 55 000 (60 000) 120 000 (130 000)	Raz w roku	Beneficjent
2.Potencjalna liczba specjalistycznych badań medycznych przeprowadzonych sprzętem zakupionym w wyniku realizacji projektów	szt.	0	500 000 (500 000)	Raz w roku	Beneficjent
3.liczba turystów	osoby	0	900 000 (950 000)	Raz w roku	Beneficjent
Wskaźniki oddziaływania					
4.saldo migracji		0	-1,7	Raz w roku	GUS

Rys. 14. Powiązanie celów szczegółowych RPO z celami pośrednimi Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego

Cele pośrednie SRWL		Wzrost konkurencyjności regionalnej gospodarki oraz jej zdolności do tworzenia miejsc pracy	Rozwój nowoczesnego społeczeństwa i zasobów ludzkich dostosowanych do wymogów gosp. opartej na wiedzy	Poprawa atrakcyjności i spójności terytorialnej województwa lubelskiego	Rozwój współpracy międzyregionalnej oraz poprawa skuteczności wdrażania polityki rozwoju regionu
Cele Szczegółowe RPO					
CEL 1	Zwiększenie konkurencyjności regionu poprzez wsparcie rozwoju sektorów nowoczesnej gospodarki, a także poprzez stymulowanie innowacyjności				
CEL 2	Poprawa warunków inwestowania w województwie z poszanowaniem zasady zrównoważonego rozwoju				
CEL 2	Zwiększenie atrakcyjności Lubelszczyzny jako miejsca do zamieszkania i przebywania				

2.3. Strategia realizacji celów

Cel główny oraz cele szczegółowe Programu będą realizowane w ramach ośmiu Osi Priorytetowych:

Rys.15. Relacja celów szczegółowych RPO do celów Osi Priorytetowych RPO WL

Cele szczegółowe RPO	Cele osi priorytetowych RPO	OP 1 Przedsiębiorczość i innowacje Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw w regionie	OP 2 Infrastruktura ekonomiczna Stworzenie przyjaznego otoczenia dla prowadzenia działalności gospodarczej w regionie	OP 3 Atrakcyjność obszarów miejskich i tereny inwestycyjne Wzrost atrakcyjności inwestycyjnej regionu poprzez wsparcie dla obszarów rewitalizowanych i terenów inwestycyjnych	OP 4 Społeczeństwo informacyjne Wzrost konkurencyjności regionu poprzez rozwój lokalnej i regionalnej infrastruktury oraz usług społeczeństwa informacyjnego.	OP 5 Transport Poprawa wewnętrznej i zewnętrznej dostępności komunikacyjnej Lubelszczyzny	OP 6 Środowisko i czysta energia Poprawa stanu, zachowanie bioróżnorodności oraz zapobieganie degradacji środowiska naturalnego oraz promowanie „czystej” energii	OP 7 Kultura, turystyka i współpraca międzyregionalna Zwiększenie udziału sektorów kultury i turystyki w gospodarce województwa lubelskiego oraz wzmocnienie powiązań międzynarodowych regionu	OP 8 Infrastruktura społeczna Poprawa warunków kształcenia oraz dostępu do wiedzy, usług medycznych i pomocy społecznej.	OP 9 Pomoc techniczna Zapewnienie efektywnego oraz zgodnego z prawem i politykami wspólnotowymi wdrażania RPO poprzez wsparcie instytucji uczestniczących zarządzaniu i wdrażaniu
CEL 1										
CEL 2										
CEL 3										

Przy konstrukcji Osi Priorytetowych dążono do tego, by w sposób spójny i wyczerpujący przyczyniały się one do realizacji celów szczegółowych RPO, a co za tym idzie celu głównego. Dlatego też osiąganie celu szczegółowego 1 „Zwiększenie konkurencyjności regionu poprzez wsparcie rozwoju sektorów nowoczesnej gospodarki oraz przez stymulowanie innowacyjności” będzie przebiegać poprzez wdrażanie Osi Priorytetowej I: *Przedsiębiorczość i innowacje*, która przyczyni się do podniesienia konkurencyjności przedsiębiorstw w regionie w powiązaniu z Osią Priorytetową II: *Infrastruktura ekonomiczna* przyczyniającą się do stworzenia przyjaznego otoczenia dla prowadzenia działalności gospodarczej oraz z Osią Priorytetową IV *Społeczeństwo informacyjne*, której celem jest doprowadzenie do wzrostu konkurencyjności regionu poprzez rozwój lokalnej i regionalnej infrastruktury oraz usług społeczeństwa informacyjnego.

Uzupełnienie działań podejmowanych w ramach wskazanych powyżej osi priorytetowych stanowią przedsięwzięcia realizowane w ramach Osi Priorytetowej III: *Atrakcyjność obszarów miejskich i tereny inwestycyjne*, której celem jest wzrost atrakcyjności inwestycyjnej regionu poprzez wsparcie dla obszarów rewitalizowanych i terenów inwestycyjnych, Osi Priorytetowej V: *Transport* przyczyniającej się do poprawy wewnętrznej i zewnętrznej dostępności komunikacyjnej Lubelszczyzny oraz Osi Priorytetowej VI: *Środowisko i czysta energia* umożliwiającej poprawę stanu, zachowanie bioróżnorodności oraz zapobieganie degradacji środowiska naturalnego oraz promowania „czystej” energii”. Przedsięwzięcia te składają się na realizację celu szczegółowego 2: „Poprawa warunków inwestowania w województwie z poszanowaniem zasady zrównoważonego rozwoju”.

Z kolei cel szczegółowy 3: „Zwiększenie atrakcyjności Lubelszczyzny jako miejsca do zamieszkania, pracy i wypoczynku” będzie osiągnięty poprzez realizację Osi Priorytetowej VII *Kultura, turystyka i współpraca międzyregionalna* prowadzącej do zwiększenia udziału sektorów kultury i turystyki w gospodarce województwa lubelskiego oraz wzmocnienia powiązań międzynarodowych regionu oraz Osi Priorytetowej VIII *Infrastruktura społeczna* przyczyniającej się do poprawy warunków kształcenia oraz dostępu do wiedzy, usług medycznych i pomocy społecznej. Ponadto do realizacji celów szczegółowych RPO przyczyni się wdrożenie Osi Priorytetowej IX *Pomoc techniczna*, co zapewni efektywne oraz zgodne z prawem i politykami wspólnotowymi wdrażanie RPO poprzez wsparcie instytucji uczestniczących w zarządzaniu i wdrażaniu.

Przy wyborze i konstrukcji osi priorytetowych programu uwzględniono kierunki rozwoju województwa zawarte w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020. Ponadto wynikają one z priorytetów określonych w art. 4 Rozporządzenia (WE) 1080/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 lipca 2006r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i uchylające rozporządzenie (WE) 1783/1999. Osiągnięto również zgodność z celami Strategii Rozwoju Kraju, Narodową Strategią Spójności (Narodowymi Strategicznymi Ramami Odniesienia), Strategicznymi Wytycznymi Wspólnoty, Strategią Lizbońską oraz Krajowym Programem Reform.

Proponowane w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego osie priorytetowe wynikają z analizy potrzeb i możliwości instytucjonalnych i finansowych województwa oraz wstępnej oceny efektywności pomocy publicznej (ze środków krajowych i UE), podejmowanych w latach 1999 – 2006. Uwzględniono również wyniki konsultacji społecznych oraz wyniki oceny „ex ante”.

Realizacja celu głównego, przyjętego w programie operacyjnym, zapewni kontynuację założeń polityki rozwoju województwa wpisanych w kolejnych Kontraktach Wojewódzkich, umożliwi

koncentrację środków rozwojowych i wzmocnienie efektów rozwoju społeczno-gospodarczego, zainicjowanych w wyniku realizacji działań w ramach programów wdrażanych w latach 1999-2006. W najbliższym okresie najważniejszą kwestią będzie rozwój dziedzin bezpośrednio wspomagających innowacje oraz bazę ekonomiczną regionu.

2.3.1. Zgodność RPO z celami i priorytetami Krajowego Programu Reform na lata 2005-2008 na rzecz realizacji Strategii Lizbońskiej

Cele *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013* są zgodne z celami *Krajowego Programu Reform na lata 2005-2008 na rzecz realizacji Strategii Lizbońskiej*. Celem głównym KPR jest: „Utrzymanie wysokiego tempa wzrostu gospodarczego, sprzyjającego tworzeniu nowych miejsc pracy z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju”. Formułując cel główny RPO podobnie jak w KPR położono nacisk na osiąganie wzrostu gospodarczego oraz zwiększania zatrudnienia. Ważną rolę w realizacji RPO odgrywa również poszanowanie zasady zrównoważonego rozwoju, co zostało odzwierciedlone w celu szczegółowym 2: „Poprawa warunków inwestowania w województwie z poszanowaniem zasady zrównoważonego rozwoju”.

Zgodność pomiędzy RPO WL a KPR zachodzi nie tylko na poziomie celów głównych, ale również na poziomie celów szczegółowych i priorytetów. Spójność z Priorytetem 2: *Rozwój przedsiębiorczości* oraz Priorytetem 3: *Wzrost innowacyjności przedsiębiorstw* Krajowego Programu Reform zostanie zachowana przede wszystkim poprzez realizację działań składających się na osiągnięcie pierwszego celu szczegółowego RPO w ramach *Osi Priorytetowej I: Przedsiębiorczość i innowacje*, *Osi Priorytetowej II: Infrastruktura ekonomiczna* oraz *Osi Priorytetowej IV: Społeczeństwo informacyjne*. Z kolei składające się na osiągnięcie drugiego i trzeciego celu szczegółowego RPO: *Oś Priorytetowa III: Atrakcyjność obszarów miejskich i tereny inwestycyjne*, *Oś Priorytetowa IV: Społeczeństwo Informacyjne*, *Oś Priorytetowa V: Transport*, *Oś Priorytetowa VI: Środowisko i czysta energia*, *Oś Priorytetowa VII: Kultura, turystyka i współpraca międzyregionalna* oraz *Oś Priorytetowa VIII: Infrastruktura społeczna* będą zgodne z Priorytetem 4 KPR: *Rozwój i modernizacja infrastruktury oraz zapewnienie warunków konkurencji w sektorach sieciowych*. Z uwagi na to, że elementem składowym celu głównego RPO jest wzrost zatrudnienia, a jego osiągnięcie będzie przebiegało w sposób horyzontalny, to zgodność z Priorytetem 5 KPR: *Tworzenie i utrzymanie nowych miejsc pracy oraz zmniejszenie bezrobocia* zostanie osiągnięta poprzez realizację w wszystkich osi priorytetowych RPO.

2.3.2. Zgodność RPO z celami i priorytetami Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia 2007-2013 wspierających wzrost gospodarczy i zatrudnienie (Narodowej Strategii Spójności)

Z uwagi na to, że *Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013* jest jednym z instrumentów realizacji *Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia 2007-2013 wspierających wzrost gospodarczy i zatrudnienie (Narodowej Strategii Spójności)*, niezwykle istotne jest zachowanie zgodności celów RPO z celami NSRO. Cel główny RPO jest zgodny z celem NSRO: „Tworzenie warunków dla wzrostu konkurencyjności gospodarki opartej na wiedzy

i przedsiębiorczości zapewniającej wzrost zatrudnienia oraz wzrost poziomu spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej”. Cel główny RPO stanowi bezpośrednie nawiązanie do celu strategicznego NSRO w szczególności w aspekcie podnoszenia konkurencyjności gospodarki oraz wzrostu zatrudnienia. Działania realizowane w ramach programu będą również istotnie wpływać na rozwój gospodarki opartej na wiedzy. Istotnym elementem RPO będzie także wspieranie przedsiębiorczości.

Również cele szczegółowe RPO są zgodne z horyzontalnymi celami szczegółowymi NSRO. Realizacja działań składających się na pierwszy cel szczegółowy RPO przyczyni się do osiągnięcia czwartego celu szczegółowego NSRO: „Podniesienie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw w tym szczególnie sektora wytwórczego o wysokiej wartości dodanej oraz rozwój sektora usług”. Z kolei realizacja drugiego celu szczegółowego RPO przyczyni się do osiągnięcia trzeciego celu szczegółowego NSRO: „Budowa i modernizacja infrastruktury technicznej i społecznej mającej podstawowe znaczenie dla wzrostu konkurencyjności Polski” oraz piątego: „Wzrost konkurencyjności polskich regionów i przeciwdziałanie ich marginalizacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej”. Realizacja trzeciego celu szczegółowego RPO w sposób bezpośredni wpłynie na osiągnięcie pierwszego celu szczegółowego NSRO: „Poprawa jakości funkcjonowania instytucji publicznych oraz rozbudowa mechanizmów partnerstwa” oraz drugiego: „Poprawa jakości kapitału ludzkiego i zwiększenie spójności społecznej”. Realizacja wszystkich celów szczegółowych RPO przyczyni się do osiągnięcia celu szóstego NSRO: „Wyrównywanie szans rozwojowych i wspomaganie zmian strukturalnych na obszarach wiejskich”.

2.4. Informacja na temat komplementarności pomiędzy RPO a innymi programami finansowanymi ze środków polityki spójności oraz programami finansowanymi z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich i Europejskiego Funduszu Rybackiego

Dla zapewnienia maksymalnej efektywności wykorzystania środków w ramach polityki spójności UE, wspólnej polityki rolnej oraz wspólnej polityki rybołówstwa, zapewnione zostanie komplementarne wsparcie w ramach wszystkich instrumentów ww. polityk, a także określone zostaną wyraźne mechanizmy koordynacji i zasady zapobiegające podwójnemu finansowaniu.

2.4.1. Komplementarność RPO z Europejskim Funduszem Rolnym na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich

Z uwagi na to, że w okresie programowania 2007-2013 wsparcie sektora rolniczego znajduje się poza obszarem interwencji polityki spójności, istotne jest zachowanie komplementarności pomiędzy działaniami realizowanymi w ramach RPO a przedsięwzięciami podejmowanymi w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich współfinansowanego z EFRROW. Dlatego też przy konstrukcji celów i priorytetów RPO WL zwrócono uwagę by uzupełniały one działania podejmowane w ramach PROW, ale nie pokrywały się z nimi.

Jednakże należy zwrócić uwagę, że ramach RPO kwestia rozwoju obszarów wiejskich traktowana jest horyzontalnie. Oznacza to, iż nie ma wyznaczonej konkretnie osi priorytetowej czy

działania dedykowanego wyłącznie rozwojowi obszarów wiejskich. Ze względu na rolniczy charakter województwa większość inwestycji będzie realizowana na obszarach wiejskich.

Wytyczne dotyczące polityki spójności zakładają, że ma ona odgrywać decydującą rolę we wspieraniu procesu odnowy gospodarczej obszarów wiejskich, a środki i instrumenty polityki spójności angażowane będą w celu wykorzystania pozarolniczego potencjału rozwojowego obszarów wiejskich i wspierania rozwoju pozarolniczych funkcji wsi. Działania te mają pełnić rolę uzupełnienia przedsięwzięć wspieranych w ramach Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Pomiędzy Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013 a Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 występuje komplementarność w następujących Osiach Priorytetowych:

- Oś Priorytetowa I RPO WL: *Przedsiębiorczość i innowacje* jest komplementarna w stosunku do
- Osi 3 PROW: *Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej*
- Oś Priorytetowa II RPO WL: *Infrastruktura ekonomiczna* jest komplementarna w stosunku do Osi 3 PROW: *Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej*
- Oś Priorytetowa III RPO WL: *Atrakcyjność obszarów miejskich i tereny inwestycyjne* jest komplementarna w stosunku do Osi 3 PROW: *Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej*
- Oś Priorytetowa V RPO WL: *Transport* jest komplementarna w stosunku do Osi 1 PROW: *Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego oraz do Osi 3 PROW: Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej*
- Oś Priorytetowa VI RPO WL: *Środowisko i czysta energia* jest komplementarna w stosunku do Osi 3 PROW: *Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej*
- Oś Priorytetowa VII RPO WL: *Kultura, turystyka i współpraca międzyregionalna* jest komplementarna w stosunku do Osi 3 PROW: *Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej*
- Oś Priorytetowa VIII RPO WL: *Infrastruktura społeczna* jest komplementarna w stosunku do Osi 3 PROW: *Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej*

Z powyższej prezentacji wynika, że największy poziom komplementarności występuje pomiędzy działaniami podejmowanymi w ramach RPO WL a realizowanymi w ramach Osi 3 PROW: *Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej*. W ramach RPO realizowane będą przedsięwzięcia bezpośrednio związane z realizacją celów wyżej wymienionej osi priorytetowej. Działania w tym zakresie przewidziane do realizacji w RPO będą zmierzały do zwiększenia możliwości uzyskania przez mieszkańców obszarów wiejskich pracy poza rolnictwem. Osiągnięcie tego celu będzie możliwe poprzez zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej obszarów wiejskich i pozyskiwanie zewnętrznych inwestorów oraz poprawę powiązań największych centrów rozwoju z obszarami wiejskimi. Na proces różnicowania gospodarki wiejskiej wpłynie wsparcie powstawania mikroprzedsiębiorstw, działalności związanej z turystyką, podstawowych usług dla gospodarki i ludności wiejskiej oraz odnowy i rozwoju wsi. Czynnikiem wpływającym na jakość życia na obszarach wiejskich są m.in. zapewnienie szerszego dostępu do Internetu oraz rozbudowa i poprawa lokalnej infrastruktury technicznej w tym drogowej i wodno-kanalizacyjnej.

Powyższe działania w konsekwencji mają doprowadzić do zwiększenia dostępności centrów rozwoju, w szczególności obszarów metropolitalnych i potencjalnych obszarów metropolitalnych, tak aby mieszkańcy obszarów wiejskich bez konieczności zmiany miejsca zamieszkania mogli mieć dostęp do zatrudnienia w znacznie szerszym zakresie. Zwiększenie dostępności centrów rozwoju może spowodować, że rynek pracy w największych miastach stanie się osiągalny dla wielu mieszkańców wsi, z drugiej strony zaś wieś stanie się bardziej atrakcyjnym miejscem zamieszkania.

Inicjatywa wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich określona w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Lubelskiego pozostaje komplementarna wobec Osi 6 „Wyrównywanie szans rozwojowych i wspomaganie zmian strukturalnych na obszarach wiejskich”, proponowanej w ramach polityki spójności na lata 2007-2013, realizowanej w ramach Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia.

2.4.2. Komplementarność RPO z Programem Operacyjnym Rozwój Polski Wschodniej 2007-2013

Z uwagi na to, że *Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013* jest jednym z instrumentów realizacji *Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia 2007-2013 wspierających wzrost gospodarczy i zatrudnienie (Narodowej Strategii Spójności)*, konieczne jest zachowanie komplementarności z innymi tego typu instrumentami. Istotne jest, by działania podejmowane w ramach RPO WL uzupełniały się z Programem Operacyjnym Rozwój Polski Wschodniej, którego realizacja będzie odgrywała ważną rolę we wsparciu 5 najstabilniej rozwiniętych województw w kraju. Cel główny RPO WL jest komplementarny w stosunku do celu głównego PO RPW: „Przyspieszenie tempa rozwoju społeczno – gospodarczego Polski Wschodniej”. Działania podejmowane w ramach RPO przyczyniające się do podniesienia konkurencyjności Lubelszczyzny i prowadzące do szybszego wzrostu gospodarczego oraz zwiększenia zatrudnienia, będą zarazem wzmacniać skuteczność realizacji celu głównego PO RPW.

Konstruując osie priorytetowe RPO WL zwrócono uwagę, by działania realizowane w ramach programu stanowiły uzupełnienie dla działań realizowanych w ramach osi priorytetowych PO RPW. Jednak z drugiej strony uwzględniając kryteria demarkacyjne skoncentrowano się na zapobieżeniu możliwości finansowania projektów tego samego rodzaju z różnych programów.

Instrumenty wsparcia przewidziane do realizacji w ramach osi priorytetowych RPO są komplementarne do działań podejmowanych w ramach PO RPW przede wszystkim w zakresie Osi Priorytetowej I: *Nowoczesna gospodarka*. Działania podejmowane w ramach tego priorytetu przyczyniające się do poprawy jakości infrastruktury uczelni będą komplementarne do działań podejmowanych w szczególności w ramach ósmej osi priorytetowej RPO: *Infrastruktura społeczna*. Działania PO RPW prowadzące do poprawy stanu infrastruktury społeczeństwa informacyjnego w ramach drugiej osi priorytetowej będą komplementarne do działań podejmowanych w ramach Osi Priorytetowej IV: *Spółczeństwo informacyjne* Regionalnego Programu Operacyjnego. Działania PO RPW polegające na wspieraniu innowacji uzupełnią przedsięwzięcia realizowane w ramach Osi Priorytetowej I: *Przedsiębiorczość i innowacje* oraz Osi Priorytetowej II: *Infrastruktura ekonomiczna* RPO. Natomiast działania PO RPW mające na celu rozwój promocji i współpracy będą uzupełniały przedsięwzięcia podejmowane w ramach Osi Priorytetowej III: *Atrakcyjność obszarów*

miejskich i tereny inwestycyjne oraz Osi Priorytetowej VII: *Kultura, turystyka i współpraca międzyregionalna* RPO.

Komplementarne do działań podejmowanych w ramach RPO będą również przedsięwzięcia realizowane w ramach Osi Priorytetowej III: *Wojewódzkie ośrodki wzrostu* Programu Operacyjnego *Rozwój Polski Wschodniej*, w szczególności w obrębie Osi Priorytetowej III: *Atrakcyjność obszarów miejskich i tereny inwestycyjne* oraz Osi Priorytetowej V: *Transport* RPO.

Do piątej osi priorytetowej RPO będą również komplementarne działania podejmowane w ramach czwartej osi priorytetowej PO RPW: *Infrastruktura transportowa*.

2.4.3. Komplementarność RPO z Programem Operacyjnym Kapitał Ludzki

Ważnym instrumentem realizacji *Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia 2007-2013 wspierających wzrost gospodarczy i zatrudnienie (Narodowej Strategii Spójności)* jest *Program Operacyjny Kapitał Ludzki*. Znaczna część działań podejmowanych w ramach tego programu będzie wdrażana na poziomie województwa. Efektywne wykorzystanie środków unijnych przez województwo lubelskie będzie możliwe dzięki zapewnieniu komplementarności programów wdrażanych na terenie regionu.

Komplementarność pomiędzy *Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013* a *Programem Operacyjnym Kapitał Ludzki* zachodzi już na poziomie celów głównych. Celem PO KL jest: „Wzrost poziomu zatrudnienia i spójności społecznej”. Przyczynienie się do wzrostu zatrudnienia jest również istotnym elementem celu głównego RPO, dlatego też działania podejmowane w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego, będą zarazem wzmacniać skuteczność realizacji celu głównego Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.

Komplementarność pomiędzy powyższymi programami zachodzi nie tylko na poziomie celów głównych, ale również na poziomie celów szczegółowych i priorytetów. Konstruując osie priorytetowe RPO WL zwrócono uwagę, by działania realizowane w ramach programu stanowiły uzupełnienie dla działań realizowanych w ramach osi priorytetowych PO KL. Jednak z drugiej strony uwzględniając kryteria demarkacyjne skoncentrowano się na zapobieżeniu możliwości finansowania projektów tego samego rodzaju z różnych programów.

Komplementarna w stosunku do priorytetów POKL jest w szczególności Oś Priorytetowa VIII: *Infrastruktura społeczna* RPO. Działania realizowane w ramach tej osi są komplementarne do następujących priorytetów POKL: III. *Wysoka jakość systemu oświaty*, IV. *Szkolnictwo wyższe i nauka*, VI. *Rynek pracy otwarty dla wszystkich*, VII. *Promocja integracji społecznej* oraz IX. *Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach*.

Komplementarna w stosunku do POKL jest również Oś Priorytetowa I: *Przedsiębiorczość i innowacje* RPO w szczególności w kontekście Priorytetu IV POKL: *Szkolnictwo wyższe i nauka* oraz Priorytetu VIII: *Regionalne kadry gospodarki*.

Uzupełnienie działań podejmowanych w ramach Osi Priorytetowej II: *Infrastruktura ekonomiczna* RPO stanowią przedsięwzięcia realizowane w ramach Priorytetu II POKL: *Rozwój zasobów ludzkich i potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw oraz poprawa stanu zdrowia osób pracujących* oraz Priorytetu IV: *Szkolnictwo wyższe i nauka*.

Natomiast Oś Priorytetowa IV RPO: *Społeczeństwo informacyjne* jest komplementarna w stosunku do Priorytetu V POKL: *Dobre rządzenie*.

2.4.4. Komplementarność RPO z Europejskim Funduszem Rybackim

Z uwagi na to, że w okresie programowania 2007-2013 wsparcie sektora rybołówstwa znajduje się poza obszarem interwencji polityki spójności, istotne jest zachowanie komplementarności pomiędzy działaniami realizowanymi w ramach RPO a przedsięwzięciami podejmowanymi w ramach Programu Operacyjnego „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i przybrzeżnych obszarów rybackich na lata 2007-2013” współfinansowanego z EFR. Dlatego też przy konstrukcji celów i priorytetów RPO WL zwrócono uwagę by uzupełniały one działania podejmowane w ramach PROW, ale nie pokrywały się z nimi.

Instrumenty wsparcia przewidziane do realizacji w ramach Osi Priorytetowych RPO, wynikające z diagnozy sytuacji społeczno – gospodarczej województwa lubelskiego, są komplementarne w stosunku do działań Europejskiego Funduszu Rybackiego przede wszystkim w zakresie Priorytetu II EFR „Akwakultura rybołówstwo śródlądowe, przetwórstwo i rynek rybny” obejmującego: działania dotyczące ochrony i poprawy stanu środowiska i zasobów naturalnych, wsparcie przedsiębiorstw prowadzących chów i hodowlę ryb – akwakultura oraz poprawy jakości i dostępności infrastruktury kulturalnej i rekreacyjno – sportowej.

2.4.5. Demarkacja

W celu wyeliminowania ewentualnego nakładania się interwencji poszczególnych programów operacyjnych współfinansowanych z funduszy strukturalnych, Funduszu Spójności, EFRROW i EFR, przygotowany został dokument operacyjny „*Linia demarkacyjna dla programów w ramach Wspólnej Polityki Rolnej, Wspólnej Polityki Rybackiej i Polityki Spójności*”. Kryteria rozgraniczające (demarkacja) opierają się głównie na: zasięgu terytorialnym działań, wartości projektów oraz rodzaju beneficjenta. Dokument ten jest efektem uzgodnień wszystkich instytucji zaangażowanych w programowanie rozwoju na lata 2007-2013.

Ujednolicony dokument przyjmowany jest przez Komitet Koordynujący NSRO, a wszelkie jego kolejne zmiany będą wymagać decyzji Komitetu, o których każdorazowo będzie informowana Komisja Europejska.

W przypadku Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013, dla ułatwienia potencjalnym wnioskodawcom dokonania wyboru odpowiedniego programu pomocowego, w każdym priorytecie umieszczono punkt „*Komplementarność z innymi programami*” przedstawiający w sposób ogólny możliwe do uzyskania wsparcie z danego zakresu w ramach poszczególnych programów finansowanych ze środków UE w latach 2007 - 2013.

2.4.6. Mechanizmy kontroli krzyżowej – cross – checking

Dla zapewnienia przestrzegania demarkacji między RPO a pozostałymi programami operacyjnymi na etapie ich realizacji, zapewnione zostaną następujące narzędzia koordynacji:

1. Komitet Koordynacyjny NSRO (w którym uczestniczyć będą również przedstawiciele IZ PROW oraz IZ Programu Operacyjnego Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich;
2. Komitet Monitorujący RPO oraz Regionalny Podkomitet Monitorujący PO KL poprzez zapewnienie przewodnictwa Marszałka Województwa obydwu komitetom.
3. Cross-checking projektów, za który odpowiedzialna będzie: IZ RPO WL (w przypadku osi priorytetowych III – IX) i IP II stopnia (w przypadku osi priorytetowych I i II) poprzez zastosowanie oświadczeń beneficjentów oraz odpowiednie procedury kontrolne.

W celu realizacji jednolitego i spójnego podejścia do mechanizmów kontroli krzyżowej we wszystkich polskich Programach Operacyjnych Komitet Koordynujący NSRO powoła grupę roboczą, złożoną z przedstawicieli wszystkich instytucji zarządzających programami finansowanymi ze środków EFRR, EFS, EFRROW i EFR. Zadaniem powyższej grupy roboczej będzie opracowanie propozycji mechanizmów kontroli krzyżowej dla inwestycji wspieranych w ramach poszczególnych programów (np. odpowiednie pytania we wnioskach o dofinansowanie, kontrole na próbie projektów, wspólny dostęp do baz danych). Celem ww. działań będzie unikanie podwójnego finansowania projektów i zagwarantowanie przestrzegania ustalonej linii demarkacyjnej.

2.5. Polityki horyzontalne Unii Europejskiej w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013

Implementacja zapisów Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013 będzie się odbywać z uwzględnieniem polityk horyzontalnych Unii Europejskiej określonych w Strategii Lizbońskiej, w szczególności polityki zrównoważonego rozwoju w wymiarze środowiskowym, budowy społeczeństwa informacyjnego polityki równości szans i partnerstwa.

Horyzontalnie, to znaczy we wszystkich Osiach Priorytetowych RPO WL, będzie uwzględniona tematyka zapewnienia równych szans dla wszystkich - kobiet i mężczyzn oraz niedyskryminacji osób niepełnosprawnych. Instytucja Zarządzająca RPO WL będzie monitorowała na każdym etapie realizacji programu stopień uwzględnienia polityk wspólnotowych.

Ze względu na charakter programu szczególna uwaga będzie poświęcona kwestiom środowiskowym, zwłaszcza przeciwdziałaniu negatywnym zmianom klimatu i zapewnieniu efektywności energetycznej. Na etapie wdrażania Programu polityki horyzontalne będą miały swoje odzwierciedlenie w kryteriach wyboru projektów do dofinansowania – preferowane będą te projekty, które przyczyniają się do realizacji zasad wspólnotowych.

Natura 2000

Projekty współfinansowane w ramach programu operacyjnego będą w pełni zgodne z postanowieniami dyrektyw o oś, siedliskowej i ptasiej. W fazie wyboru projektów zostaną zastosowane odpowiednie kryteria kwalifikacyjne celem zagwarantowania, że projekty spełniają wymagania nakreślone przez powyżej wymienione dyrektywy. Współfinansowanie projektów, które negatywnie oddziałują na potencjalne obszary Natura 2000 (tzn. te obszary, które w opinii Komisji Europejskiej powinny zostać wyznaczone 1 maja 2004 roku, ale nie zostały wyznaczone przez Polskę) nie będzie dozwolone.

Zrównoważony rozwój

Realizacja RPO WL odbywać się będzie zgodnie z zachowaniem zasady zrównoważonego rozwoju zakładającej takie podejście do planowania i realizacji przedsięwzięć, które ukierunkowane jest na osiągnięcie realnego i trwałego zmniejszenia różnic społecznych i ekonomicznych z uwzględnieniem aspektów ochrony i zachowania środowiska naturalnego.

Realizacja zasady zrównoważonego rozwoju w ramach RPO WL zakłada dążenie do zapewnienia konsensusu pomiędzy efektywnością przedsięwzięć wspieranych w ramach Programu a wymogami związanymi z wdrażaniem idei trwałego rozwoju, przy równoczesnym zachowaniu równości szans wszystkich osób (bez względu na płeć, sprawność czy pochodzenie), ułatwieniu dostępności do najnowszych rozwiązań technologicznych i informacji oraz integracji wymogów w zakresie ochrony i poprawy jakości środowiska naturalnego. Powyższe podejście odzwierciedlone jest w każdym z celów RPO WL. Na etapie wdrażania programu zasada zrównoważonego rozwoju będzie miała odzwierciedlenie w kryteriach wyboru projektów.

Zasada zrównoważonego rozwoju ma charakter horyzontalny i będzie uwzględniana przy realizacji celu głównego oraz celów szczegółowych RPO WL.

Institucja Zarządzająca RPO WL uwzględni przestrzeganie tej zasady w projektach wybranych do współfinansowania w ramach programu zgodnie z art. 17 Rozporządzenia nr 1083/2006 w następujących obszarach:

- większego zastosowania energii odnawialnych w gospodarce regionu poprzez kompleksowe podejście do poprawy efektywności energetycznej w zakresie OZE (w tym promocja wykorzystania OZE),
- wsparcia dla przedsiębiorstw dostosowujących swoją działalność do obowiązujących norm ochrony środowiska (np. kontrola i eliminacja z procesów gospodarczych substancji niebezpiecznych i toksycznych w zakresie gospodarki wodno – ściekowej, gospodarki odpadami i likwidacji zagrożeń ekologicznych),
- obniżenia emisji zanieczyszczeń ze środków komunikacji miejskiej poprzez zakup nowego, przyjaznego dla środowiska taboru transportu zbiorowego,
- ograniczania uciążliwości i nie przekraczania norm środowiskowych poprzez zobowiązanie beneficjenta do przedkładania decyzji o uwarunkowaniach środowiskowych,
- wsparcia dla przedsięwzięć innowacyjnych w zakresie ochrony środowiska,
- ochrony przyrody, kształtowanie postaw ekologicznych i odtwarzania różnorodności biologicznej,

- popularyzacji i promocji obszarów NATURA 2000.

Mające na uwadze zapewnienie właściwego uwzględnienia wymiaru środowiskowego w przedsięwzięciach realizowanych w programie IZ RPO WL przewiduje weryfikację projektów pod kątem środowiskowym w formie odpowiednich kryteriów oceny oraz zaangażowania ekspertów środowiskowych w procedurę wyboru projektów.

Aspekty związane z ochroną i poprawą jakości środowiska naturalnego (zgodnie z art. 17 rozporządzenia Rady 1083/06) będą uwzględniane w procesie ewaluacji RPO WL.

Celem właściwego uwzględnienia zagadnień związanych z polityką zrównoważonego rozwoju w ramach struktury Instytucji Zarządzającej utworzone zostanie specjalne stanowisko ds. zrównoważonego rozwoju. Zadaniem Managera będzie przede wszystkim stworzenie sieci współpracy partnerów środowiskowych z terenu województwa oraz zapewnienie innowacyjnego i efektywnego podejścia do kwestii zrównoważonego rozwoju na etapie programowania i realizacji projektów.

Równość szans

Instytucja Zarządzająca RPO WL będzie monitorowała przestrzeganie zasady równości szans, w szczególności równego traktowania kobiet i mężczyzn oraz zasada niedyskryminowania osób niepełnosprawnych, na wszystkich etapach wdrażania programu zgodnie z art. 16 rozporządzenia Rady nr 1083/2006. „W ramach projektów realizowanych w RPO WL brane będą pod uwagę aspekty umożliwiające równoprawne uczestnictwo osób niepełnosprawnych w efektach ich realizacji (np. zapewnienie odpowiednich rozwiązań ułatwiających dostępność osób niepełnosprawnych do wybudowanej lub zmodernizowanej infrastruktury).

W ramach RPO WL brane będą pod uwagę te aspekty projektów, które przyczynią się do równoprawnego uczestnictwo osób niepełnosprawnych w efektach ich realizacji (np. zapewnienie odpowiednich rozwiązań ułatwiających dostępność osób niepełnosprawnych do wybudowanej lub zmodernizowanej infrastruktury).

Zarówno na etapie określania kryteriów dostępności do środków RPO WL jak też w procesie wyboru projektów i w fazie ich realizacji IZ RPO WL zapewni zapobieganie dyskryminacji ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, religię, światopogląd i orientację seksualną. Na każdym etapie realizacji programu uwzględniona zostanie sytuacja w/w grup, objętych bezpośrednio lub pośrednio, efektami realizowanych przedsięwzięć. Wsparcie otrzymają m.in. te działania, które poprzez inwestycje w rozwój przedsiębiorczości i instytucji otoczenia biznesu oraz poprawę jakości i dostępności infrastruktury edukacji, przyczynią się do poprawy sytuacji na rynku pracy. Wsparcie otrzymają również te projekty, które poprzez zastosowanie odpowiednich rozwiązań wpłyną na poprawę szeroko rozumianej dostępności dla osób niepełnosprawnych (np. transport miejski, obiekty publiczne).

Aspekt likwidacji barier związanych z problemem wykluczenia grup społecznych zostanie uwzględniony przy tworzeniu i realizacji Lokalnych Programów Rewitalizacji w zakresie odpowiadającym skali problemów występujących na obszarze rewitalizowanym.

Każdy z priorytetów zakłada równe traktowanie bez względu na płeć co znajduje odzwierciedlenie m.in. w założonych wskaźnikach monitoringu realizacji poszczególnych Osi Priorytetowych RPO WL, głównie w odniesieniu do powstawania nowych miejsc pracy.

Poprzez horyzontalne potraktowanie wsparcia obszarów wiejskich w ramach wszystkich osi priorytetowych RPO WL (zgodne z Osią 6 NSRO „Wyrównywanie szans rozwojowych i wspomaganie zmian strukturalnych na obszarach wiejskich”), zapewniona jest realizacja działań przyczyniających się do zmniejszenia różnic rozwojowych pomiędzy obszarami miejskimi i wiejskimi (szczególnie w zakresie transportu, ochrony środowiska i edukacji).

Polityka równości szans w rozwoju regionalnym dotyczy zarówno planowania inwestycji - oceny ich wpływu na życie kobiet i mężczyzn, jak i planowania głównych kierunków rozwoju społecznego, a dokładniej rozwoju kapitału społecznego, w tym też osób niepełnosprawnych, dla potrzeb regionu.

Rozwój społeczeństwa informacyjnego

Realizacja zasady rozwoju społeczeństwa informacyjnego ma swoje bezpośrednie odniesienie w Osi priorytetowej IV „Społeczeństwo informacyjne”. W ramach działań przewidzianych do wsparcia w tej osi będzie wspierany szeroko rozumiany rozwój nowoczesnego społeczeństwa informacyjnego, głównie w wymiarze infrastrukturalnym. Wspierane będą przedsięwzięcia związane z przeciwdziałaniem zjawisku wykluczenia informacyjnego realizowane oraz zmierzających do zapewnienia jak największej liczbie mieszkańców regionu dostępu do informacji z zastosowaniem odpowiednich rozwiązań technicznych i technologicznych. Wsparciem objęte zostaną projekty upowszechniające szerokopasmowy dostęp do Internetu, szczególnie na obszarach wiejskich. Tworzone będą również publiczne punkty dostępu do sieci. Ponadto, w związku z koniecznością poprawy dostępności do informacji publicznej realizowane będą projekty z zakresu e-government.

W tym zakresie RPO WL jest komplementarne do działań przewidzianych w ramach Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej. Tak szerokie wsparcie tego obszaru ma przeciwdziałać wykluczeniu cyfrowemu społeczności województwa lubelskiego, a co za tym idzie, marginalizacji regionu. IZ RPO będzie monitorowała realizację tej zasady, a wyniki będą umieszczane w raportach i przedstawiane Komitetowi Monitorującemu.

Jednocześnie realizacja zasady rozwoju społeczeństwa informacyjnego będzie odbywała się horyzontalnie – w ramach pozostałych Osi Priorytetowych Programu. W celu podniesienia konkurencyjności przedsiębiorstw Lubelszczyzny promowane będzie wykorzystywanie nowoczesnych metod informacyjnych w biznesie. Wspierane będą przedsięwzięcia podnoszące konkurencyjność i innowacyjność oraz zapewniające wysoki poziom, dostępność i atrakcyjność edukacji (np. e-learning). Wsparcie otrzymają również przedsięwzięcia sprzyjające wymianie doświadczeń i transferu innowacji pomiędzy sferą nauki i gospodarki w regionie z wykorzystaniem technologii informacyjnych.

Elementem tworzenia infrastruktury społeczeństwa informacyjnego będzie wykorzystanie infrastrukturalnych projektów inwestycyjnych do rozbudowy systemów kanalizacji teletechnicznej. Wsparcie uzyskają również przedsięwzięcia wykorzystujące nowoczesne rozwiązania ICT do monitorowania i zarządzania systemami centralnego sterowania komunikacją miejską oraz procesami związanymi z ochroną i monitoringiem ochrony środowiska.

Polityka energetyczna

W projektach dotyczących budowy lub modernizacji (w tym szczególnie termomodernizacji) obiektów IZ RPO WL, na etapie oceny strategicznej, priorytetowo traktować będzie przedsięwzięcia związane z efektywnym wykorzystaniem i oszczędnością energii.

Celem monitorowania zagadnienia poprawy efektywności energetycznej IZ RPO WL wprowadzi odpowiedni zestaw wskaźników charakteryzujących to zjawisko na poziomie działań realizowanych w programie.

Proponowane podejście ma na celu realizację założeń polityki energetycznej UE zakładającej poprawę niezawodności dostaw energii, zmniejszenie emisji CO₂ i innych gazów cieplarnianych, oraz zwiększenia bezpieczeństwa energetycznego.

Rozdział 3.**Osie Priorytetowe Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013****Oś Priorytetowa I: PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ I INNOWACJE****Cel:**

Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw w regionie lubelskim.

Powiązanie ze strategią RPO:

Realizacja Osi Priorytetowej I przyczyni się do osiągnięcia celu szczegółowego RPO „Zwiększenie konkurencyjności regionu poprzez wsparcie rozwoju sektorów nowoczesnej gospodarki oraz poprzez stymulowanie innowacyjności”. Proponowane rodzaje działań realizują także Priorytet Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego jakim jest „Wzrost konkurencyjności regionalnej gospodarki oraz jej zdolności do tworzenia miejsc pracy”.

Uzasadnienie i opis:

Z informacji przedstawionych w części diagnostycznej RPO wynika, że na niski poziom konkurencyjności gospodarki województwa lubelskiego ma negatywny wpływ wiele czynników o charakterze strukturalnym. Do najpoważniejszych z nich należy zaliczyć niekorzystną strukturę zatrudnienia w gospodarce, ze zdecydowaną dominacją mało efektywnego sektora rolnego oraz słabo rozwiniętym sektorem usług rynkowych. Niekorzystnej strukturze zatrudnienia towarzyszy słaby rozwój sektora produkcyjnego, z dominacją branż tradycyjnych, wytwarzających towary o niewielkim stopniu przetworzenia i niskiej chłonności prac badawczo-rozwojowych. O niskim stopniu nowoczesności regionalnego przemysłu świadczy również wysoki stopień dekapitalizacji majątku produkcyjnego oraz malejące nakłady inwestycyjne na odtworzenie i unowocześnienie bazy produkcyjnej.

Realizacja Osi Priorytetowej przyczyni się do wzrostu konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw (zwłaszcza sektora MŚP) inwestujących na terenie województwa lubelskiego. Dzięki udzielonemu wsparciu wzrośnie skala wykorzystania nowych technologii i rozwiązań stosowanych w nowoczesnej gospodarce – tak w sferze produkcyjnej, jak i w usługach. Wsparcie w ramach tej Osi przyczyni się do polepszenia stopnia powiązań pomiędzy światem nauki, a sektorem przedsiębiorstw, a co za tym idzie do wykorzystywania nowoczesnych rozwiązań technologicznych w praktyce.

Cel Osi Priorytetowej I zostanie osiągnięty poprzez :

- zwiększenie zdolności inwestycyjnej w początkowym okresie funkcjonowania mikroprzedsiębiorstw;
- wzrost innowacyjności mikro, małych i średnich przedsiębiorstw;
- zwiększenie produkcji i wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych wraz z poprawą efektywności energetycznej przedsiębiorstw;
- dostosowanie przedsiębiorstw do wymogów ochrony środowiska;

- rozwój przedsiębiorstw realizujących na terenie województwa lubelskiego projekty z zakresu turystyki i rekreacji;
- wsparcie procesu opracowania i transferu nowoczesnych technologii do przedsiębiorstw;
- ułatwienie dostępu przedsiębiorstwom do specjalistycznej pomocy doradczej.

W ramach Osi Priorytetowej I przewiduje się następujące formy wsparcia:

- dotacje inwestycyjne zapewniające niezbędną pomoc finansową przedsiębiorstwom lokującym inwestycje na terenie województwa lubelskiego. Szczególnym wsparciem zostaną objęte nowe przedsięwzięcia innowacyjne oraz przedsięwzięcia związane z produkcją energii ze źródeł odnawialnych, rozwojem produkcji i usług w branżach wysoko specjalistycznych w tym rozwój klastra lotniczego, usług informatycznych, biznesowych czy przemysłów kultury. Ponadto wsparcie przeznaczone będzie dla przedsiębiorstw realizujących projekty w zakresie turystyki przy priorytetowym traktowaniu przedsięwzięć realizowanych na obszarach atrakcyjnych turystycznie³¹, dotyczące infrastruktury, rozwoju produktów turystycznych, budowy zintegrowanego systemu marketingu turystycznego z uwzględnieniem turystyki uzdrowiskowej. Sektory te zostaną potraktowane priorytetowo m.in. poprzez kryteria wyboru przy jednoczesnym zapewnieniu wsparcia dla pozostałych MŚP;
- wsparcie badań i prac rozwojowych realizowanych bezpośrednio przez przedsiębiorców lub zakup wyników badań realizowanych przez jednostki naukowo-badawcze na rzecz przedsiębiorców. Wyniki prac posłużą do opracowania nowych lub udoskonalenia istniejących produktów, procesów lub usług;
- dotacje na specjalistyczne doradztwo dla przedsiębiorstw prowadzące do wzrostu ich konkurencyjności m.in. w zakresie prowadzenia działalności na Jednolitym Rynku Europejskim, opracowania strategii umieszczenia produktu na nowym rynku zbytu, certyfikacji wyrobów i usług oraz w zakresie innowacyjności procesu produkcji.

Preferowane będą projekty związane ze strategicznymi dla rozwoju regionu dziedzinami badań, wyznaczonymi w Regionalnej Strategii Innowacji, tj. inżynieria, biotechnologia, informatyka, ochrona środowiska, nowoczesne rolnictwo i przetwórstwo rolne, produkcja energii ze źródeł odnawialnych. Wsparcie w ramach tej Osi Priorytetowej będzie ukierunkowane na realizację postulatów zaktualizowanej Regionalnej Strategii Innowacji.

Ze względu na charakter województwa (m.in. zapóźnienia w stosunku do innych regionów UE, co zostało przedstawione w części diagnostycznej) a także ogromne zapotrzebowanie na wsparcie bezpośrednie, tego typu pomoc dla przedsiębiorstw jest niezbędna. Przyczyni się ona do poprawy sytuacji gospodarczej w skali poszczególnych firm i w konsekwencji całego regionu, z jednej strony poprzez stymulowanie inwestycji tworzących miejsca pracy w istniejących przedsiębiorstwach, a z drugiej poprzez aktywizację mieszkańców w zakładaniu działalności gospodarczej.

Wsparcie w ramach Osi Priorytetowej I przeznaczone będzie głównie dla sektora mikro, małych i średnich przedsiębiorstw. Jednakże dopuszcza się wsparcie dużych przedsiębiorstw przy jednoczesnym założeniu, że nie przekroczy ono 10% środków przeznaczonych na wsparcie bezpośrednie przedsiębiorstw.

³¹ Obszary te zostały określone w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego oraz Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego jako obszary atrakcyjne turystycznie oraz przewidziane do zainwestowania turystycznego

Umożliwienie przedsiębiorstwom zwiększenia stopnia wykorzystania wyników prac badawczo - rozwojowych wpłynie korzystnie na ich konkurencyjność na rynku, natomiast spodziewany rozwój sektora przedsiębiorstw będzie pociągał za sobą wzrost liczby miejsc pracy, co w efekcie wpłynie na ograniczenie skali bezrobocia.

Należy oczekiwać, że struktura gospodarki Lubelszczyzny będzie się stopniowo upodabniać do struktury w innych regionach UE, co spowodowane będzie zmniejszaniem udziału rolnictwa i sektorów tradycyjnych, w tworzeniu wartości dodanej oraz zatrudnieniu, przy jednoczesnym wzroście udziału dziedzin związanych z zaawansowanymi technologiami.

Z uwagi na konieczność respektowania zasad dotyczących zrównoważonego rozwoju, w ramach dotacji inwestycyjnych dla przedsiębiorstw, preferowane będą projekty, których realizacja nie przyniesie negatywnych skutków dla środowiska naturalnego bądź przyczyni się do jego poprawy. Ponadto możliwe będzie bezpośrednie wsparcie dla przedsiębiorstw dotyczące dostosowania ich funkcjonowania do norm w zakresie ochrony środowiska, w przypadku, gdy dla danego obszaru nie zakończył się okres przejściowy przewidziany dla Polski. W zakresie wykorzystywania i produkcji energii ze źródeł odnawialnych będą możliwe do realizacji m.in. inwestycje środowiskowe poprawiające efektywność energetyczną (np. własne systemy zaopatrzenia w energię, zmianę linii technologicznych na bardziej energooszczędne) oraz inwestycje przyczyniające się do wzrostu udziału energii pochodzącej z odnawialnych źródeł na rynku energii.

Kategorie interwencji: 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 39, 40, 41, 42, 43, 57.

Kategorie interwencji wpisujące się w Strategię UE dla Regionu Morza Bałtyckiego: 3, 4, 5, 7, 8, 9, 39, 40, 41, 42, 43, 57.

Wskaźniki osiągnięcia celu

Rodzaj wskaźnika (definicja)	Jednostka	Wartość w roku bazowym	Wartość w roku docelowym 2013 (2015)	Częstotliwość pomiaru	Źródło danych, sposób pomiaru
Wskaźniki produktu					
1.Liczba projektów z zakresu B+R	szt.	0	35 (36)	Raz w roku	IZ/IP
2.Liczba projektów z zakresu bezpośredniego wsparcia inwestycyjnego dla MŚP - w przedsiębiorstwach innowacyjnych - związanych z inwestycjami ochrony środowiska	szt.	0	1540 (1540)	Raz w roku	IZ/IP
			600 (612)		
			150 (150)		
3.Liczba wspartych nowopowstałych przedsiębiorstw (przez pierwsze 2 lata po rozpoczęciu działalności)	szt.	0	400 (400)	Raz w roku	IZ/IP
4.Liczba wspartych przedsiębiorstw, w tym: Mikro – do 9 Małe – do 49 Średnie – do 249	szt.	0	1540 (1540) 1020 (1020) 350 (350) 170 (170)	Raz w roku	IZ/IP

5.Liczba projektów doradczych dla MŚP	szt.	0	200 (204)	Raz w roku	IZ/IP
6.Liczba projektów z zakresu turystyki	szt.	0	150 (153)	Raz w roku	IZ/IP
7.Liczba projektów współpracy pomiędzy przedsiębiorstwami a sektorem B+R	szt.	0	20 (21)	Raz w roku	IZ/IP
8.Liczba projektów z zakresu energii odnawialnej	szt.	0	20 (20)	Raz w roku	IZ/IP
Wskaźniki rezultatu					
9.Liczba utworzonych miejsc pracy - kobiety - mężczyźni - w tym w turystyce	szt.	0	5110 (5210) 2555 (2605) 2555 (2605) 600 (600)	Raz w roku	Beneficjent
10.Liczba miejsc noclegowych powstałych w wyniku realizacji projektów	szt.	0	2370 (2370)	Raz w roku	Beneficjent
11.Dodatkowe inwestycje wykreowane dzięki wsparciu	euro	0	100 000 000 (100 000 000)	Raz w roku	Beneficjent
12.Liczba przedsiębiorstw, które wprowadziły innowacje/nowe produkty w wyniku bezpośredniego wsparcia	szt.	0	600 (613)	Raz w roku	IZ/IP
13.Potencjalna wytworzona moc zainstalowana w OZE	MW	0	10 (10)	Raz w roku	Beneficjent

Główne grupy beneficjentów:

- Przedsiębiorcy

Zasada cross-financing:

W ramach Osi Priorytetowej I, w należycie uzasadnionych przypadkach realizacji projektów lub części projektów, dopuszcza się możliwość finansowania działań, które należą do obszaru interwencji Europejskiego Funduszu Społecznego, w zakresie nie większym niż 10% kosztów kwalifikowanych projektu.

Możliwość ta jest ograniczona jedynie do działań, które są niezbędne zarówno dla pomyslniej realizacji projektu jak i bezpośrednio powiązane z projektem.

Wsparciem w ramach cross – finansingu mogą być objęte działania ukierunkowane na rozwój potencjału ludzkiego w zakresie podnoszenia kwalifikacji i kompetencji niezbędnych do prawidłowej realizacji projektu i osiągnięcia jego celów. Realizacja powyższych działań umożliwi beneficjentom właściwą i kompleksową realizację projektów z uwzględnieniem odpowiedniego przygotowania kadr zarządzających i pracowników.

Komplementarność z innymi programami:

Oś Priorytetowa I RPO WL jest komplementarna do programów:

- **PO Innowacyjna Gospodarka**

Oś Priorytetowa I Badania i rozwój nowoczesnych technologii

– realizowane będą m.in. projekty obejmujące przedsięwzięcia techniczne, technologiczne lub organizacyjne realizowane przez przedsiębiorców, ich grupy lub inne podmioty posiadające zdolność do bezpośredniego zastosowania wyników projektu w praktyce (projekty celowe); kryterium demarkacji – wartość projektu.

Oś Priorytetowa IV Inwestycje w innowacyjne przedsiębiorstwa

– realizowane będą m.in. projekty polegające na wdrożeniu wyników prac B+R będących efektem realizacji prac badawczych przeprowadzonych w ramach I Osi Priorytetowej; kryterium demarkacji – wartość projektu.

Oś Priorytetowa VI Polska gospodarka na rynku międzynarodowym

– realizowane będą m.in. projekty z zakresu promocji turystycznych walorów Polski, w tym tworzenie nowych, innowacyjnych typów produktów i usług turystycznych; kryterium demarkacji – zasięg/charakter projektu.

▪ **PO Infrastruktura i Środowisko**

Oś Priorytetowa IV Przedsięwzięcia dostosowujące przedsiębiorstwa do wymogów ochrony środowiska

– w ramach Osi Priorytetowej przewiduje się realizację projektów przez duże przedsiębiorstwa w zakresie: wsparcia systemów zarządzania środowiskowego, racjonalizacji gospodarki zasobami i odpadami, wdrażania najlepszych dostępnych technik (BAT), gospodarki wodno-ściekowej, ochrony powietrza, odzysku i unieszkodliwiania odpadów poużytkowych lub niebezpiecznych; kryterium demarkacji - typ beneficjenta.

Oś Priorytetowa X Infrastruktura energetyczna przyjazna środowisku

– realizowane będą m. in. projekty dotyczące wytwarzania energii w skojarzeniu z odnawialnych źródeł; kryterium demarkacji – wartość projektu.

▪ **PO Rozwój Polski Wschodniej**

Oś priorytetowa I Nowoczesna gospodarka

– w ramach Osi podejmowane będą działania mające na celu stworzenie sprzyjających warunków dla innowacyjnej przedsiębiorczości, efektywnego transferu nowych, innowacyjnych technologii, a także współpracy pomiędzy uczelniami, jednostkami naukowymi, a przedsiębiorstwami; kryterium demarkacji – wartość projektu.

▪ **Program Rozwoju Obszarów Wiejskich**

Oś 1 Poprawa jakości sektora rolnego i leśnego

Działanie 1.5 Zwiększenie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej - realizowane będą projekty dotyczące przetwórstwa i wprowadzania do obrotu produktów rolnych objętych załącznikiem nr 1 do TWE, z wyłączeniem produktów rybnych, przy czym produkt będący wynikiem przetwarzania powinien być również produktem rolnym; pomoc w ramach działania będzie kierowana przede wszystkim do małych i średnich przedsiębiorstw; kryterium demarkacji – sektor produkcji.

Oś 3 Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej

Działanie 3.1 Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej - pomoc udzielana będzie rolnikom, domownikom i małżonkom rolników z tytułu podjęcia lub rozwoju działalności m.in. w zakresie usług dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa, usług dla ludności, rzemiosła lub rękodzielnictwa, usług turystycznych, transportowych, komunalnych, przetwórstwa produktów

rolnych, wytwarzania produktów energetycznych z biomasy i inne; kryterium demarkacji – typ beneficjenta.

Działanie 3.2 Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw – pomoc udzielana będzie podmiotom z tytułu inwestycji związanych z tworzeniem lub rozwojem mikroprzedsiębiorstw, działających m.in. w zakresie usług dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa, usług dla ludności, rzemiosła lub rękodzielnictwa, usług turystycznych, transportowych, komunalnych, przetwórstwa produktów rolnych i inne; kryterium demarkacji – lokalizacja projektu.

Oś 4 Leader

Działanie 4.1 Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju - w ramach działania realizowane będą projekty z zakresu działań Osi 3 m.in. „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”, „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” przez podmioty mające zameldowanie, siedzibę lub prowadzą działalność na obszarze działania Lokalnej Grupy Działania; kryterium demarkacji – lokalizacja projektu, typ beneficjenta.

▪ **PO Kapitał Ludzki**

Priorytet II Rozwój zasobów ludzkich i potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw oraz poprawa stanu zdrowia osób pracujących

– w ramach Priorytetu wsparcie uzyskują ponadregionalne zamknięte projekty szkoleń i doradztwa dla przedsiębiorców przygotowane w oparciu o indywidualne strategie rozwoju firm, ogólnopolskie otwarte projekty szkoleń i doradztwa dla przedsiębiorstw oraz pracowników przedsiębiorstw, projekty ponadregionalne na rzecz wzmocnienia potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw. Ponadto przewidziane jest wsparcie systemowe na projekty o charakterze analityczno-badawczym, promocyjnym, szkoleniowym i doradczym, ponadregionalne projekty szkoleniowe i doradcze dla przedsiębiorstw, mające na celu złagodzenie negatywnych skutków restrukturyzacji, projekty pilotażowe o charakterze promocyjnym, szkoleniowym i doradczym wynikające z przeprowadzonych badań i analiz, ogólnopolskie projekty promocyjne i informacyjne służące rozwojowi współpracy między instytucjami działającymi na rzecz innowacyjności i przedsiębiorcami oraz między samymi przedsiębiorcami, ogólnopolskie projekty o charakterze badawczym, informacyjnym, promocyjnym i upowszechniającym B+R oraz promocja osiągnięć naukowych wśród przedsiębiorców.

Priorytet VIII Regionalne kadry gospodarki

– w ramach Priorytetu realizowane będą m.in. projekty polegające na tworzeniu i rozwoju sieci wsparcia innowacji i transferu technologii pomiędzy przedsiębiorstwami a instytucjami badawczo-rozwojowymi, uczelniami i innymi podmiotami na poziomie regionalnym i lokalnym; ponadto przewidywane jest wsparcie rozwoju kwalifikacji zawodowych i doradztwo dla przedsiębiorstw w tym szkolenia zamknięte i otwarte, ogólne i specjalistyczne oraz doradztwo związane ze szkoleniami dla kadr zarządzających i pracowników przedsiębiorstw.

▪ **PO Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i przybrzeżnych obszarów rybackich**

Priorytet 2 Akwakultura, rybołówstwo śródlądowe, przetwórstwo i rynek rybny –

Działanie 2.1 Inwestycje w akwakulturę - realizowane będą m.in. projekty dotyczące unowocześniania i rozwijania bazy produkcyjnej, zwiększania wielofunkcyjności gospodarstw rybackich, rozwijania organizacji nowoczesnego rynku produktów akwakultury w tym wprowadzanie do użytku nowoczesnych technik i technologii produkcji; pomoc skierowana

będzie do przedsiębiorców i innych podmiotów prowadzących hodowlę ryb i innych organizmów wodnych; kryterium demarkacji – sektor produkcji.

Działanie 2.5 Inwestycje w przetwórstwo i obrót - realizowane będą m.in. projekty obejmujące budowę, rozbudowę, modernizację i wyposażenie przedsiębiorstw, projekty szkoleniowe, a także projekty polegające na wprowadzeniu innowacyjnych i proekologicznych procesów technologicznych oraz rozwiązań technicznych, a także rozwiązań organizacyjnych w zakresie zarządzania jakością i bezpieczeństwem żywności oraz ich certyfikację; pomoc finansowa skierowana jest do podmiotów prowadzących działalność w zakresie przetwórstwa i obrotu produktami rybołówstwa i akwakultury; kryterium demarkacji – sektor produkcji.

Priorytet 4 – Zrównoważony rozwój obszarów zależnych od rybactwa

Działanie 4.1 Zrównoważony rozwój obszarów zależnych od rybactwa – wspierane będą projekty z zakresu infrastruktury związanej z turystyką realizowane przez Przybrzeżne Grupy Działania, oraz osoby realizujące projekty zgodne z opracowanym przez PGD planem rozwoju obszaru zależnego od rybactwa; kryterium demarkacji – typ beneficjenta.

Oś Priorytetowa II: INFRASTRUKTURA EKONOMICZNA

Cel:

Stworzenie przyjaznego otoczenia dla prowadzenia działalności gospodarczej na Lubelszczyźnie.

Powiązanie ze strategią RPO:

Realizacja Osi Priorytetowej II przyczyni się do osiągnięcia celu szczegółowego RPO, jakim jest *Zwiększenie konkurencyjności regionu poprzez wsparcie rozwoju sektorów nowoczesnej gospodarki oraz poprzez stymulowanie innowacyjności*. Proponowane rodzaje działań realizują także priorytet Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego, jakim jest *Wzrost konkurencyjności regionalnej gospodarki oraz jej zdolności do tworzenia miejsc pracy*.

Uzasadnienie i opis:

Poza bezpośrednim wsparciem finansowym przedsiębiorstw, realizowanym w Osi Priorytetowej I RPO WL, kluczowe znaczenie dla ich rozwoju ma zapewnienie sprzyjających warunków dla otoczenia, w jakim funkcjonują, szczególnie poprzez zwiększenie dostępności do infrastruktury wsparcia biznesu oraz jakości i dostępności specjalistycznych usług. Prowadzenie działalności gospodarczej bowiem w coraz większym stopniu wiąże się z potrzebą korzystania z różnorodnych usług doradczych, informacyjnych oraz finansowych.

Jak wynika z zapisów zawartych w części diagnostycznej RPO WL działalność instytucji otoczenia biznesu należy ocenić pozytywnie, jednakże większość z nich skoncentrowana jest w Lublinie i najbliższych okolicach. Zbyt mała ilość izb i stowarzyszeń w terenie powoduje, że dostęp do ich usług jest ograniczony, a promocja przedsiębiorczości - niewystarczająca. Wyniki przeprowadzonych na potrzeby Regionalnej Strategii Innowacji badań pokazują, że instytucje wsparcia biznesu mają niewielkie doświadczenie w funkcjonowaniu na Jednolitym Rynku Europejskim. Brak jest ofert dotyczących projektowania produktu, badań rynku, ekspertyz i usług laboratoryjnych, które mogłyby stanowić źródło przewagi konkurencyjnej firm lokalnych na rynku europejskim. Jednocześnie za zdecydowanie niewystarczające uznać należy zaplecze infrastrukturalne instytucji otoczenia biznesu. Województwo Lubelskie charakteryzuje się również słabym zaangażowaniem sfery badawczo-rozwojowej w działalność przedsiębiorstw.

W związku z tym zakres działań przewidywanych w ramach Osi Priorytetowej II dotyczył będzie wsparcia inwestycji, związanych bezpośrednio z rozszerzeniem zakresu działalności i poprawą jakości funkcjonowania instytucji okołobiznesowych oraz podnoszeniem jakości funkcjonowania sfery badawczo-rozwojowej.

Cel Osi Priorytetowej II zostanie osiągnięty poprzez:

- ułatwienie dostępu przedsiębiorstwom do zewnętrznych źródeł finansowania;
- zwiększenie wykorzystania potencjału regionalnych uczelni i jednostek naukowych poprzez wsparcie dla rozwoju infrastruktury badawczo – rozwojowej;
- wsparcie jakości funkcjonowania oraz infrastruktury instytucji otoczenia biznesu i transferu wiedzy;

- promocję gospodarczą przedsiębiorstw województwa lubelskiego, w tym ułatwianie nawiązywania kontaktów i współpracy z innymi podmiotami.

W ramach Osi Priorytetowej II przewiduje się następujące formy wsparcia:

- dekapitalizowanie i tworzenie nowych funduszy poręczeń kredytowych i pożyczkowych, które ułatwią przedsiębiorcom korzystanie z zewnętrznych, pozabankowych źródeł finansowania inwestycji. Jednocześnie dopuszcza się możliwość wdrażania tego typu wsparcia poprzez inicjatywę JEREMIE;
- finansowanie projektów dotyczących specjalistycznych laboratoriów badawczych uczelni wyższych i jednostek naukowych, przy zagwarantowaniu wykorzystania bazy laboratoryjnej do badań przeprowadzanych na rzecz przedsiębiorstw zainteresowanych pozyskaniem nowych rozwiązań technologicznych; przewiduje się wsparcie infrastruktury informatycznej instytucji naukowych oraz zaawansowanych aplikacji i usług teleinformatycznych dla środowiska naukowego o charakterze regionalnym;
- finansowanie powstawania oraz rozwoju instytucji tworzących warunki dla prowadzenia działalności gospodarczej i transferu wiedzy (parki przemysłowe, technologiczne, naukowe, naukowo-technologiczne, strefy gospodarcze, inkubatory przedsiębiorczości – w tym w dziedzinach wysokich technologii). Wsparcie skierowane będzie na rozwój infrastruktury, zakup niezbędnego wyposażenia, oraz poprawę dostępności i jakości funkcjonowania instytucji otoczenia biznesu. Priorytetowo traktowane będą instytucje działające w branżach wysokospecjalistycznych, zajmujące się m.in. tematyką odnawialnych źródeł energii oraz mogące przyczynić się do rozwoju klastra lotniczego i innych sektorów (wymienionych w Regionalnej Strategii Innowacji) traktowanych priorytetowo w ramach wsparcia bezpośredniego dla przedsiębiorstw;
- dotacje na prowadzenie kampanii promujących region i przedsiębiorstwa, których celem jest poprawa wizerunku gospodarczego regionu w kraju i za granicą, wzrost atrakcyjności inwestycyjnej Lubelszczyzny oraz utworzenie i rozwój systemu obsługi inwestorów.

Poprzez realizację działań Osi Priorytetowej II zwiększy się dostęp do usług oferowanych przez instytucje otoczenia biznesu – zarówno pod względem przestrzennym (lepiej rozwinięta sieć), jak i jakościowym (szerszy wachlarz usług), co umożliwi wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw oraz ich bardziej równomierne rozmieszczenie na obszarze województwa.

W ramach Osi priorytetowej można zidentyfikować wyraźne powiązania pomiędzy przewidzianymi typami wsparcia a działaniami możliwymi do realizacji przy pomocy takich instrumentów jak *Siódmy program ramowy na rzecz badań, rozwoju technologicznego* (FP7-RTD) oraz *Program ramowy na rzecz konkurencyjności i innowacji* (CIP-The competitiveness and Innovation Framework Programme). Odpowiednio wyposażone w infrastrukturę badawczą uczelnie i jednostki naukowe będą dysponowały potencjałem pozwalającym im na korzystanie z możliwości jakie dają tego typu podmiotom wyżej wymienione programy wspólnotowe w zakresie badań i prowadzenia współpracy międzynarodowej z nimi związanej.

Kategorie interwencji: 2, 3, 5, 9.

Kategorie interwencji wpisujące się w Strategię UE dla Regionu Morza Bałtyckiego: 2, 3, 5, 9.

Wskaźniki osiągnięcia celu

Rodzaj wskaźnika (definicja)	Jednostka	Wartość w roku bazowym	Wartość w roku docelowym 2013 (2015)	Częstotliwość pomiaru	Źródło danych, sposób pomiaru
Wskaźniki produktu					
1. Powierzchnia utworzonych/wyposażonych pomieszczeń laboratoryjnych wspartych uczelni	m2	0	1500 (1530)	Raz w roku	Beneficjent
2. Wartość zakupionego wyposażenia do pomieszczeń laboratoryjnych	Tys. zł	0	10 000 (10 200)	Raz w roku	Beneficjent
3. Liczba kampanii, imprez promujących region	szt	0	60 (61)	Raz w roku	Beneficjent
4. Powierzchnia utworzonych/wyposażonych parków naukowych, inkubatorów itp.	m2	0	8000 (8160)	Raz w roku	Beneficjent
5. Liczba wspartych funduszy pożyczkowych/poręczeń	szt.	0	6 (6)	Raz w roku	Beneficjent
Wskaźniki rezultatu					
6. Liczba firm, które skorzystały z usług wspartych instytucji otoczenia biznesu	szt.	0	3000 (3060)	Raz w roku	Beneficjent
7. Liczba udzielonych pożyczek, udzielonych poręczeń z funduszy kredytowych i mikropożyczkowych wspartych w ramach programu	szt.	0	800 (816)	Raz w roku	Beneficjent
8. Liczba przedsiębiorstw ulokowanych w inkubatorach/parkach stworzonych w ramach programu	szt	0	50 (51)	Raz w roku	Beneficjent
9. Liczba utworzonych miejsc pracy w zakresie B+R – tylko etaty badawcze (najlepiej w okresie 5 lat od rozpoczęcia projektu)	szt.	0	20 (20)	Raz w roku	Beneficjent
10. Liczba projektów badawczych, rozwojowych i celowych realizowanych przy wykorzystaniu wspartej infrastruktury	szt.	0	120 (120)	Raz w roku	Beneficjent
11. Liczba przedsiębiorstw korzystających z usług zmodernizowanych laboratoriów	szt.	0	400 (400)	Raz w roku	Beneficjent
12. Liczba odbiorców kampanii informacyjno - promocyjnych	osoby	0	3 500 (3 500)	Raz w roku	Beneficjent
13. Liczba opracowanych ofert inwestycyjnych	szt.	0	28 (28)	Raz w roku	Beneficjent

Główne grupy beneficjentów:

- Jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia
- Jednostki organizacyjne jst posiadające osobowość prawną
- Instytucje otoczenia biznesu
- Szkoły wyższe
- Przedsiębiorcy
- Partnerzy społeczni i gospodarczy
- Jednostki naukowe
- Organizacje pozarządowe
- Jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość prawną (nie wymienione wyżej)

Zasada cross-financing

W ramach Osi Priorytetowej II, w należycie uzasadnionych przypadkach realizacji projektów lub części projektów, dopuszcza się możliwość finansowania działań, które należą do obszaru interwencji Europejskiego Funduszu Społecznego, w zakresie nie większym niż 10% kosztów kwalifikowanych projektu.

Możliwość ta jest ograniczona jedynie do działań, które są niezbędne zarówno dla pomyślnej realizacji projektu oraz są bezpośrednio powiązane z projektem.

Wsparciem w ramach cross – finansingu mogą być objęte działania ukierunkowane na rozwój potencjału ludzkiego w zakresie podnoszenia kwalifikacji i kompetencji niezbędnych do prawidłowej realizacji projektu i osiągnięcia jego celów. Realizacja powyższych działań umożliwi beneficjentom właściwą i kompleksową realizację projektów z uwzględnieniem odpowiedniego przygotowania kadr zarządzających i pracowników.

Komplementarność z innymi programami:

Oś Priorytetowa II RPO WL jest komplementarna z programami:

- **PO Innowacyjna Gospodarka**

Oś priorytetowa II Infrastruktura sfery B+R

- w ramach Osi Priorytetowej realizowane będą projekty polegające na wsparciu dla inwestycji aparaturę naukowo-badawczą, a także w budynki i budowle, realizowane przez ośrodki o wysokim potencjale badawczym; wsparcie uzyskają m.in. projekty realizowane w zakresie Polskiej Mapy Drogowej w dziedzinie Dużych Obiektów Infrastruktury Badawczej oraz projekty polegające na utrzymaniu i rozwoju nowoczesnej infrastruktury informatycznej nauki oraz w zakresie rozwoju zaawansowanych aplikacji i usług teleinformatycznych dla środowiska naukowego; kryterium demarkacji – wartość wydatków kwalifikowanych projektu, zasięg/charakter projektu.

Oś priorytetowa III Kapitał dla innowacji

- w ramach Osi Priorytetowej realizowane będą m.in. projekty polegające na dokapitalizowaniu funduszy kapitału podwyższonego ryzyka.

Oś priorytetowa V Dyfuzja innowacji

- w ramach Osi Priorytetowej realizowane będą między innymi projekty dotyczące kompleksowego wsparcia ośrodków innowacyjności m.in. parków naukowo-technologicznych, inkubatorów technologicznych oraz wsparcia budowy i rozwoju sieci otoczenia biznesu o znaczeniu ponadregionalnym oraz instytucji otoczenia biznesu o zasięgu ogólnokrajowym świadczących usługi w zakresie działalności innowacyjnej przedsiębiorców; kryterium demarkacji – zasięg/charakter projektu, wartość wydatków kwalifikowanych projektu.

Oś Priorytetowa VI Polska gospodarka na rynku międzynarodowym

- w ramach Osi przewiduje się wsparcie na projekty mające na celu poprawę wizerunku polskiej gospodarki wśród partnerów międzynarodowych; kryterium demarkacji – zasięg/charakter projektu.

▪ **PO Rozwój Polski Wschodniej**

Priorytet I Nowoczesna gospodarka

- realizowane będą m.in. projekty infrastrukturalne z zakresu budowy i rozbudowy parków przemysłowych, parków technologicznych, inkubatorów głównie technologicznych, centrów doskonałości, centrów transferu technologii, ośrodków innowacji itp.; ponadto w ramach Priorytetu realizowany będzie kompleksowy projekt promocyjny, mający na celu zmianę sposobu postrzegania Polski Wschodniej i wygenerowanie możliwości budowania nowego, pozytywnego wizerunku; kryterium demarkacji – zasięg/charakter projektu.

▪ **PO Kapitał Ludzki**

Priorytet II Rozwój zasobów ludzkich i potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw oraz poprawa stanu zdrowia osób pracujących

Działanie 2.2 Wsparcie systemu adaptacyjności kadr – przewiduje się realizację projektów mających na celu poprawę jakości usług świadczonych przez instytucje wspierające rozwój przedsiębiorczości w tym: wsparcie i rozwój instytucji, oraz ich sieci, świadczących usługi na rzecz rozwoju przedsiębiorczości, w tym udzielających wsparcia finansowego oraz wsparcie tworzenia i rozwoju ogólnopolskiej sieci instytucji świadczących kompleksowe usługi dla przedsiębiorców i osób zamierzających rozpocząć działalność gospodarczą, natomiast w RPO WL przewiduje się wsparcie dla instytucji otoczenia biznesu i ich sieci o zasięgu regionalnym i lokalnym; ponadto w Działaniu 2.2 PO KL przewiduje się projekty z zakresu podnoszenia kwalifikacji i umiejętności kadry szkoleniowej (trenerów i wykładowców) w zakresie opracowywania programów, prowadzenia szkoleń oraz doradztwa dla kadry zarządzającej i pracowników przedsiębiorstw.

Priorytet IV Szkolnictwo wyższe i nauka

- w ramach Priorytetu przewiduje się realizację projektów dotyczących podnoszenia świadomości pracowników systemu B+R oraz przedsiębiorców w zakresie wagi badań naukowych i prac rozwojowych dla gospodarki; ponadto wsparcie uzyskają projekty mające na celu podnoszenie umiejętności pracowników systemu B+R w zakresie zarządzania badaniami naukowymi i pracami rozwojowymi oraz komercjalizacji rezultatów prac badawczych.

▪ **Program Rozwoju Obszarów Wiejskich**

Oś 1 Poprawa jakości sektora rolnego i leśnego

Działanie 1.8 Działania informacyjne i promocyjne - realizowane będą projekty mające głównie na celu zwiększenie popytu na produkty rolne i środki spożywcze objęte mechanizmami jakości żywności oraz wsparcie grup producentów skupiających podmioty aktywnie uczestniczące w systemach jakości żywności; działania informacyjne i promocyjne skierowane będą do konsumentów, w szczególności, w celu zapoznania ich z wyżej wymienionymi produktami oraz zwrócenia uwagi na specyficzne cechy wysokojakościowych produktów; kryterium demarkacji – typ beneficjenta.

Oś 4 Leader

Działanie 4.2 Wdrażanie projektów współpracy - Lokalne Grupy Działania mogą ubiegać się o pomoc finansową na realizację projektów współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej, zarówno zawartych w Lokalnej Strategii Działania jak i tych nieuwzględnionych w LSR, ale zgodnych z jej celami; kryterium demarkacji – typ beneficjenta.

Oś Priorytetowa III: ATRAKCYJNOŚĆ OBSZARÓW MIEJSKICH I TERENY INWESTYCYJNE

Cel:

Wzrost atrakcyjności inwestycyjnej regionu poprzez wsparcie dla obszarów rewitalizowanych i terenów inwestycyjnych.

Powiązanie ze strategią RPO:

Oś Priorytetowa III realizuje cel szczegółowy RPO WL „Poprawa warunków inwestowania w województwie z poszanowaniem zasady zrównoważonego rozwoju”. Ponadto działania podejmowane w ramach Osi Priorytetowej III przyczynią się do realizacji priorytetów i celów zawartych w następujących dokumentach:

- Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006 – 2020 „Poprawa atrakcyjności i spójności terytorialnej województwa lubelskiego”,
- Program Rozwoju i Rewitalizacji Miast dla Województwa Lubelskiego „Poprawa atrakcyjności i konkurencyjności miast regionu służąca zrównoważonemu rozwojowi województwa”.

Uzasadnienie i opis:

Województwo Lubelskie charakteryzuje rzadka sieć miejska, co wiąże się bezpośrednio z niskim wskaźnikiem zurbanizowania – jedynie 46,7% ludności regionu to mieszkańcy miast. Dominującą rolę w strukturze funkcjonalnej regionu pełni Lublin, którego 365-tysięczna aglomeracja została zaliczona do jednego z ośmiu potencjalnych europoli. Wspomagające i uzupełniające w stosunku do Lublina funkcje w rozwoju gospodarczym, społecznym i kulturalnym województwa pełnią miasta Biała Podlaska, Chełm i Zamość oraz Puławy. Jak wynika z informacji zawartych w Programie Rozwoju i Rewitalizacji dla Województwa Lubelskiego miasta regionu posiadają słabnącą dynamikę rozwoju, a ich negatywny wizerunek potęgowany jest między innymi poprzez zjawiska takie jak: degradacja, bądź niezadowolający stan zachowania tkanki zabytkowej miast, postępująca dekapitalizacja przeważającej części zasobów mieszkaniowych (dzielnice wielkopłytowych osiedli bloków mieszkaniowych wybudowanych na przestrzeni lat 60-80-tych), zły stan przestrzeni publicznych, infrastruktury technicznej oraz niedostosowanie systemów komunikacyjnych do wzrostu natężenia ruchu pojazdów. Sytuację tę pogarsza fakt, że miasta regionu rozwijają się nadmiernie wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych, podczas gdy wewnątrz granic obszarów zurbanizowanych znajduje się wiele niezainwestowanych terenów. Innym problemem ośrodków miejskich w regionie są niewykorzystywane obszary po dawnych zakładach przemysłowych i jednostkach wojskowych. Z racji swoich poprzednich funkcji zajmują one zwykle duże przestrzenie oraz ulokowane są w strategicznych punktach w pobliżu głównych szlaków komunikacyjnych. Po przekształceniu mogą one służyć zlokalizowaniu różnych form aktywności gospodarczej. Ponadto w regionie znajduje się duża liczba obszarów, które przy odpowiednich nakładach na infrastrukturę techniczną staną się magnesem przyciągającym nowe inwestycje.

Województwo Lubelskie charakteryzuje się niewystarczającą ilością odpowiednio przygotowanych terenów inwestycyjnych. Konieczne zatem stają się działania polegające na przygotowaniu infrastruktury technicznej tychże terenów celem zwiększenia ich atrakcyjności dla potencjalnych inwestorów.

Priorytetowo traktowane będą kompleksowe projekty dotyczące tworzenia nowych i wyposażenia istniejących terenów inwestycyjnych na terenach miast stanowiących ważne ośrodki gospodarcze regionu (Lublin, Chełm, Biała Podlaska, Zamość, Puławy) oraz innych obszarach województwa, o ile projekty te będą odpowiednio uzasadnione pod względem ekonomicznym.

Cel Osi Priorytetowej III zostanie osiągnięty poprzez:

- zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej regionu poprzez wyposażenie terenów inwestycyjnych w infrastrukturę umożliwiającą podejmowanie i prowadzenie działalności gospodarczej;
- rewitalizację przestrzeni zdegradowanych i zaniedbanych, zwłaszcza w miastach regionu, co przyczyni się do ożywienia społeczno-gospodarczego.

W ramach Osi Priorytetowej III przewiduje się następujące formy wsparcia:

- projekty infrastrukturalne dotyczące kompleksowego zagospodarowania terenów inwestycyjnych typu „greenfield” i „brownfield” z preferencją dla tych ostatnich w ramach rewitalizacji obszarów zdegradowanych, powojсковych i przemysłowych;
- projekty polegające na wyposażeniu terenów inwestycyjnych w podstawową infrastrukturę techniczną, na obszarze których jako element dodatkowy wprowadzono ulgi w podatkach lokalnych dla przedsiębiorstw lokalizujących swoją działalność na udostępnionych terenach inwestycyjnych. Wsparcie w zakresie przygotowania terenów inwestycyjnych oraz wyposażenia ich w odpowiednią infrastrukturę techniczną będzie uwarunkowane odpowiednim stanem prawnym i własnościowym tych obszarów;
- finansowanie projektów mających na celu przywrócenie zdegradowanym obszarom miejskim (w tym przemysłowym i powojсковym) funkcji gospodarczych, edukacyjnych, turystycznych, społecznych i kulturalnych, a także uporządkowanie przestrzeni publicznej oraz poprawę stanu tkanki architektoniczno-urbanistycznej;
- wsparcie dla kompleksowych projektów w zakresie budownictwa mieszkaniowego w miastach, pod warunkiem spełnienia wymogów określonych w Art. 7 (2) Rozporządzenia Rady (WE) nr 1080/2006.

Wydatki na mieszkalnictwo są kwalifikowalne wyłącznie w następujących okolicznościach:

- wydatki są programowane w ramach Lokalnych Programów Rewitalizacji dotyczących zintegrowanego rozwoju obszarów miejskich dla obszarów dotkniętych lub zagrożonych degradacją fizyczną i wykluczeniem społecznym;
- środki przyznane na mieszkalnictwo wynoszą nie więcej niż 3 % alokacji EFRR na RPO WL;
- wydatki są ograniczone do: budownictwa mieszkaniowego wielorodzinnego lub budynków stanowiących własność publiczną lub też własność podmiotów o celach niezarobkowych, gdzie budynki wykorzystywane są na cele mieszkaniowe dla gospodarstw domowych o niskich dochodach lub osób o szczególnych potrzebach.

Kryteria udzielania wsparcia na projekty z zakresu mieszkalnictwa podane są w art. 47 Rozporządzenia Komisji (WE) nr 1828/2006 ustanawiającego szczegółowe zasady wykonania Rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006.

Projekty dotyczące rewitalizacji obszarów miejskich muszą być komplementarne z Programem Rozwoju i Rewitalizacji Miast dla Województwa Lubelskiego oraz realizowane na terenach

określonych w Lokalnych Programach Rewitalizacji (LPR). Preferowane będą projekty bezpośrednio związane z wykorzystaniem potencjału danego obszaru oraz generujące nowe miejsca pracy.

Jako element kompleksowych projektów dotyczących rewitalizacji miast włączone mogą zostać inwestycje polegające na wykorzystaniu odnawialnych źródeł energii.

W celu zwiększenia wartości dodanej, inwestycje realizowane w ramach Osi związane z rewitalizacją miast i zdegradowanych obszarów zurbanizowanych mogą być realizowane przy wykorzystaniu Inicjatywy Wspólnotowej JESSICA, której głównym celem jest wspieranie tego typu działań poprzez połączenie środków pochodzących z polityki regionalnej z korzystnymi pożyczkami z międzynarodowych instytucji finansowych.

Kategorie interwencji: 9, 61, 78.

Kategorie interwencji wpisujące się w Strategię UE dla Regionu Morza Bałtyckiego: 9.

Wskaźniki osiągnięcia celu

Rodzaj wskaźnika (definicja)	Jednostka	Wartość w roku bazowym	Wartość w roku docelowym 2013 (2015)	Częstotliwość pomiaru	Źródło danych, sposób pomiaru
Wskaźniki produktu					
1.Liczba projektów mających na celu poprawę atrakcyjności miast	szt.	0	23 (23)	Raz w roku	IZ
2.Powierzchnia przygotowanych terenów inwestycyjnych	ha	0	70 (75)	Raz w roku	Beneficjent
3.Powierzchnia terenów zrewitalizowanych	ha	0	10 (10)	Raz w roku	Beneficjent
Wskaźniki rezultatu					
4.Liczba firm, które podjęły działalność na terenie zrewitalizowanym	szt.	0	63 (63)	Raz w roku	Beneficjent
5.Liczba miejsc pracy utworzonych na terenach zrewitalizowanych i terenach inwestycyjnych	szt.	0	300 (350)	Raz w roku	Beneficjent
6.Liczba firm funkcjonujących na przygotowanych terenach inwestycyjnych	szt.	0	30 (32)	Raz w roku	Beneficjent

Główne grupy beneficjentów:

- Jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia
- Jednostki organizacyjne jst posiadające osobowość prawną
- Organizacje pozarządowe
- Kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych
- Jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość prawną (nie wymienione wyżej)
- Spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe, Towarzystwa Budownictwa Społecznego

Zasada cross-financing

W ramach Osi Priorytetowej III nie przewiduje się stosowania cross-financingu.

Komplementarność z innymi programami:

Oś Priorytetowa III jest komplementarna z programami:

- **PO Innowacyjna Gospodarka**

Oś priorytetowa 6: Polska gospodarka na rynku międzynarodowym.

Działanie 6.2 Rozwój sieci centrów obsługi inwestorów oraz powstawanie nowych terenów inwestycyjnych

- przewidziane jest między innymi wsparcie dla sieci obsługi inwestorów oraz działania skierowane na wsparcie prac studyjno – koncepcyjnych w ramach przygotowania terenów inwestycyjnych.

- **PO Rozwój Polski Wschodniej**

Oś priorytetowa I Nowoczesna gospodarka

Działanie 1.3 Wspieranie innowacji

- stworzenie sprzyjających warunków inwestycyjnych w województwach Polski Wschodniej; wspierane będą projekty na rzecz kompleksowego przygotowania terenów pod inwestycje produkcyjne oraz sferę nowoczesnych usług i produkcji zidentyfikowane w Indykatywnym Planie Inwestycyjnym Programu.

- **Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013**

Oś 3 Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej.

Działanie 4: Odnowa i rozwój wsi

- a) budowa, przebudowa, remont lub wyposażenie obiektów: pełniących funkcje publiczne, społeczno-kulturalne, rekreacyjne i sportowe oraz służących promocji obszarów wiejskich, w tym propagowaniu i zachowaniu dziedzictwa historycznego, tradycji, sztuki oraz kultury;
- b) kształtowanie obszaru przestrzeni publicznej;
- c) zakup obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie, w tym budynków będących zabytkami, z przeznaczeniem na cele publiczne;
- d) odnawianie, eksponowanie lub konserwacja lokalnych pomników historycznych, budynków będących zabytkami lub miejsc pamięci.

Kryterium demarkacji - lokalizacja projektu, wartość projektu oraz rodzaj beneficjenta. Ponadto zadania z zakresu rozwoju oraz poprawy stanu infrastruktury kultury i zachowania dziedzictwa kulturowego realizowane w ramach RPO WL zawarte muszą być w Lokalnych Programach Rewitalizacji.

Oś Priorytetowa IV: SPOŁECZEŃSTWO INFORMACYJNE

Cel

Wzrost konkurencyjności regionu poprzez rozwój lokalnej i regionalnej infrastruktury oraz usług społeczeństwa informacyjnego.

Powiązanie ze strategią RPO:

Realizacja Osi Priorytetowej IV przyczyni się do osiągnięcia celu szczegółowego RPO jakim jest Zwiększenie konkurencyjności regionu poprzez wsparcie rozwoju sektorów nowoczesnej gospodarki oraz poprzez stymulowanie innowacyjności. Proponowane rodzaje działań przyczynia się do zrealizowania celu Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego Rozwój społeczeństwa informacyjnego.

Uzasadnienie i opis

Na terenie Lubelszczyzny funkcjonuje niewiele nowoczesnych rozwiązań spełniających wymogi strategii e-Polska, co przekłada się na niskie wykorzystanie technik ICT zarówno w usługach sektora prywatnego, jak też w usługach publicznych świadczonych przez administrację. Poprawa jakości i dostępności oraz upowszechnienie technologii informacyjno – komunikacyjnych jest jednym z kluczowych czynników wzrostu konkurencyjności regionalnej. Zarówno w zakresie powszechnego dostępu do szerokopasmowego Internetu jak też wprowadzania elektronicznych systemów obsługi mieszkańców i przedsiębiorców on-line województwo lubelskie daleko odbiega nie tylko od standardów unijnych, ale też krajowych. Dodatkowo z uwagi na układ ekonomiczno – przestrzenny regionu dysproporcje te silnie występują między obszarami miejskimi i wiejskimi. Sytuacja przedstawiona w diagnozie RPO opisująca stan oraz dostępność do infrastruktury społeczeństwa informacyjnego w województwie lubelskim, a także poziom usług świadczonych w sektorze ICT uzasadnia konieczność realizacji projektów mających na celu zapewnienie powszechnego, szerokopasmowego i bezpiecznego dostępu do Internetu oraz wzrost liczby usług publicznych świadczonych drogą elektroniczną.

Przedsięwzięcia realizowane w osi IV RPO WL będą komplementarne do Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej, w którym, w ramach w ramach Osi priorytetowej II - *Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego*, przewiduje się realizację kompleksowego projektu w zakresie społeczeństwa informacyjnego pn. „Sieć szerokopasmowa Polski Wschodniej”. Projekt zakłada budowę infrastruktury teleinformatycznej uzupełniającej istniejące, należące do różnych operatorów, zasoby i tworzącej ponadregionalną sieć szerokopasmowego dostępu do Internetu.

W zakresie osi priorytetowej IV RPO WL przewidziano wsparcie dla budowy szerokopasmowych sieci szkieletowych lokalnych i regionalnych będących uzupełnieniem i współdziałających z siecią szerokopasmową realizowaną ramach PO RPW.

Cel Osi Priorytetowej zostanie osiągnięty poprzez zwiększenie dostępu do szerokopasmowego Internetu oraz wykorzystania technik informacyjnych.

W ramach Osi Priorytetowej IV przewiduje się następujące formy wsparcia:

- projekty z zakresu infrastruktury teleinformatycznej, w tym lokalnych i regionalnych sieci szerokopasmowych, współdziałających ze szkieletowymi sieciami regionalnymi lub krajowymi oraz centrów zarządzania sieciami regionalnymi lub lokalnymi. Preferowane będą projekty zlokalizowane na terenach małych miast i na terenach wiejskich – gdzie nie operują komercyjni dostawcy Internetu.
- finansowanie systemu usług na poziomie regionalnym i lokalnym, w tym:
 - systemy wspierające realizację zadań publicznych w zakresie administracji, ochrony zdrowia, edukacji, kultury i sportu;
 - przygotowanie instytucji publicznych do elektronicznego obiegu dokumentów, elektronicznej archiwizacji dokumentów, rozwoju systemów baz danych oraz rozwoju elektronicznych usług dla ludności z wykorzystaniem podpisu elektronicznego;
 - tworzenie Publicznych Punktów Dostępu do Internetu – PIAP;
 - tworzenie interaktywnych systemów informacji (np. kulturalnej i turystycznej, biznesowej, naukowej, itp.) w połączeniu z tworzeniem PIAP-ów;
 - systemy wspomagające digitalizację zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów bibliotecznych i archiwalnych, zasoby wirtualne muzeów;
 - tworzenie Systemów Informacji Przestrzennej (SIP).

Preferowane będą projekty zlokalizowane na terenach małych miast i na terenach wiejskich dotyczące lokalnej infrastruktury społeczeństwa informacyjnego i lokalnych usług w tym zakresie.

Odpowiednia jakość projektów zapewniona zostanie poprzez precyzyjnie dobrane kryteria oceny uniemożliwiające finansowanie projektów o niskiej jakości oraz zachowanie preferencji dla rozwiązań kompleksowych (infrastruktura + usługi).

Realizowane to będzie przez kryteria strategiczne wyboru projektów takie jak:

- wpływ na wdrożenie nowej usługi, grupy usług i/lub treści (content) poprzez premiowanie powstania w ramach danego projektu nowej usługi lub grupy usług internetowych oraz zakładające utworzenie content`u;
- oddziaływanie na otoczenie poprzez współdziałanie z innymi projektami (synergia regionalna) poprzez promowanie projektów będących elementem szerszej strategii realizowanej przez kilka projektów komplementarnych lub poprawiające spójność programową oraz spójność z innymi inicjatywami

W ramach Osi Priorytetowej IV realizowane będą projekty zgodne z *Wojewódzkim Programem Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego* przyczyniające się do:

- rozwoju infrastruktury społeczeństwa informacyjnego poprzez budowę szerokopasmowych sieci lokalnych i regionalnych;
- rozwoju lokalnych i regionalnych systemów i aplikacji;
- rozwoju i poprawy dostępu do usług publicznych on-line (e-administracja, e-biznes, e-kultura, e-nauka);
- upowszechniania wiedzy w zakresie zastosowania narzędzi i technologii informacyjno - komunikacyjnych (redukcja zjawiska wykluczenia cyfrowego).

Kategorie interwencji: 10, 11, 13, 15.

Kategorie interwencji wpisujące się w Strategię UE dla Regionu Morza Bałtyckiego: 13.**Wskaźniki osiągnięcia celu**

Rodzaj wskaźnika (definicja)	Jednostka	Wartość w roku bazowym	Wartość w roku 2013 (2015) docelowym	Częstotliwość pomiaru	Źródło danych, sposób pomiaru
Wskaźniki produktu					
1.Liczba projektów w zakresie społeczeństwa informacyjnego - w tym projekty e-usług	szt	0	50 (52) 46 (50)	Raz w roku	IZ
2.Liczba PIAP	szt.	0	700 (750)	Raz w roku	Beneficjent
Wskaźniki rezultatu					
3.Liczba jednostek publicznych, które uzyskały możliwość dostępu do Internetu	szt.	0	600 (690)	Raz w roku	Beneficjent
4.Liczba usług publicznych zrealizowanych on-line	szt.	0	20 000 (250 000)	Raz w roku	Beneficjent
5.Liczba korzystających z usług on-line	osoby	0	1 000 000 (1 500 000)	Raz w roku	Beneficjent

Główne grupy beneficjentów

- Jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia
- Jednostki organizacyjne jst posiadające osobowość prawną
- Szkoły wyższe
- Jednostki naukowe
- Organizacje pozarządowe
- Kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych
- Jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość prawną (nie wymienione wyżej)

Zasada cross-financing

W ramach Osi Priorytetowej IV, w należycie uzasadnionych przypadkach realizacji projektów lub części projektów, dopuszcza się możliwość finansowania działań, które należą do obszaru interwencji Europejskiego Funduszu Społecznego, w zakresie nie większym niż 10% kosztów kwalifikowanych projektu.

Możliwość ta jest ograniczona jedynie do działań, które są niezbędne dla pomyślnej realizacji projektu oraz są bezpośrednio powiązane z projektem (np. wykorzystanie narzędzi ICT, rozwój modułów informacyjnych, platform e-usług i baz danych, szkolenia w zakresie wdrażania aplikacji i usług ICT).

Wsparciem w ramach cross – finansingu mogą być objęte działania ukierunkowane na rozwój potencjału ludzkiego w zakresie podnoszenia kwalifikacji i kompetencji niezbędnych do prawidłowej realizacji projektu i osiągnięcia jego celów. Realizacja powyższych działań umożliwi beneficjentom właściwą i kompleksową realizację projektów z uwzględnieniem odpowiedniego przygotowania kadr zarządzających i pracowników.

Komplementarność z innymi programami

Oś Priorytetowa IV RPO WL jest komplementarna z programami:

- **Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej**

Oś Priorytetowa II – Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego

Działanie I – „Sieć szerokopasmowa Polski Wschodniej”

- w ramach Osi priorytetowej realizowany będzie projekt „Sieć szerokopasmowa Polski Wschodniej, którego celem jest budowa kompleksowego systemu szerokopasmowej infrastruktury teleinformatycznej na terenie 5 województw objętych PO RPW; przedsięwzięcia realizowane w ramach RPO województwa lubelskiego stanowiąc będą uzupełnienie sieciowego projektu międzyregionalnego i dotyczyć będą przede wszystkim budowy sieci, systemów i usług ICT na poziomie subregionalnym, z uwzględnieniem obszarów wiejskich i małych miast; kryterium demarkacji – zasięg/charakter projektu.

- **Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka**

Oś priorytetowa VII - Społeczeństwo informacyjne – budowa elektronicznej administracji

Oś priorytetowa VIII - Społeczeństwo informacyjne – zwiększanie innowacyjności gospodarki

- w ramach Osi realizowane będą m.in. projekty dotyczące infrastruktury elektronicznych usług publicznych oraz usług dla przedsiębiorców i obywateli, projekty mające na celu wsparcie działalności gospodarczej w dziedzinie gospodarki elektronicznej oraz polegające na wsparciu wdrażania rozwiązań elektronicznego biznesu typu B2B; kryterium demarkacji – typ beneficjenta.

- **Program Operacyjny Kapitał Ludzki**

Oś Priorytetowa V - Dobre rządzenie

Działanie 5.1 - Wzmacnianie potencjału administracji rządowej

Działanie 5.2 - Wzmacnianie potencjału administracji Samorządowej

- przewiduje się działania polegające na opracowaniu założeń systemowych i narzędzi informatycznych wspomagających zarządzanie w administracji oraz nowoczesnych standardów obsługi klienta; realizacja tego typu projektów będzie skierowana głównie na zwiększenie potencjału administracji rządowej i samorządowej, zwiększenie dostępności i poprawę obsługi klienta oraz wsparcie systemu zarządzania urzędów administracji publicznej.

- **PO Infrastruktura i Środowisko**

Oś Priorytetowa XII - Kultura i dziedzictwo kulturowe

Działanie 12.1 - Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym

- realizowane będą projekty z zakresu rozwoju zasobów cyfrowych w dziedzinie zasobów bibliotecznych i archiwalnych oraz zasobów wirtualnych muzeów.

Oś Priorytetowa XVI - Infrastruktura szkolnictwa wyższego

Działanie 14.1 - infrastruktura szkolnictwa wyższego

- w ramach Priorytetu realizowane będą m.in. projekty polegające na budowie lub rozbudowie lokalnych lub regionalnych szerokopasmowych i bezpiecznych sieci, współdziałających ze szkieletowymi sieciami regionalnymi lub krajowymi oraz projekty mające na celu zapewnienie dostępu do Internetu w obiektach uczelni i realizacji kompleksowych projektów służących zastosowaniu ICT w dydaktyce; kryterium demarkacji – wartość projektu.

Oś Priorytetowa V: TRANSPORT

Cel:

Poprawa wewnętrznej i zewnętrznej dostępności komunikacyjnej Lubelszczyzny.

Powiązanie ze strategią RPO:

Realizacja Osi Priorytetowej Transport przyczyni się do osiągnięcia celu szczegółowego RPO, jakim jest „Poprawa warunków inwestowania w województwie z poszanowaniem zasady zrównoważonego rozwoju”.

Uzasadnienie i opis

Jednym z największych problemów województwa lubelskiego jest słaba dostępność komunikacyjna regionu. Istniejąca sieć dróg (gęsta, oceniana pozytywnie), nie jest w stanie zaspokoić rosnących potrzeb transportowych ludności i gospodarki regionu ze względu na zły stan techniczny, niedostateczne parametry oraz niski poziom bezpieczeństwa. Stanowi to barierę utrudniającą rozwój społeczny i gospodarczy województwa, ograniczając tym samym konkurencyjność regionu, zarówno na arenie międzynarodowej, jak i krajowej. Podnosi koszty prowadzenia działalności gospodarczej, obniża efektywność i konkurencyjność firm zlokalizowanych na terenie województwa, a tym samym przyczynia się do przenoszenia produkcji (zakładów) poza region.

Niski komfort podróżowania oraz niedostosowanie połączeń komunikacyjnych do potrzeb mieszkańców powoduje ograniczenia w zakresie korzystania z usług transportu zbiorowego (kolejowego, miejskiego) na rzecz indywidualnego. Brakuje nowoczesnych urządzeń sterowania ruchem oraz systemów łączenia transportu indywidualnego i publicznego. Wpływa to niekorzystnie na stan środowiska, przyspiesza degradację dróg oraz zatłoczenie miast. W województwie lubelskim istotne jest kompleksowe rozwiązywanie kwestii transportu publicznego w miastach liczących powyżej 30 tys. mieszkańców. W miejscowościach poniżej 30 tys. mieszkańców transport publiczny nie występuje.

Jak pokazują wyniki badań pomiarów ruchu samochodowego na drogach krajowych i wojewódzkich drogi wojewódzkie mają bardzo istotne znaczenie dla obsługi transportowej regionu. Pomimo, że stanowią tylko 8,1% długości wszystkich dróg publicznych, to przypada na nie aż 23,5% obciążenia ruchem sieci drogowej. Układ dróg funkcjonuje na granicy przepustowości i przewidywany wzrost przewozów międzynarodowych może spowodować znaczne problemy w działaniu transportu. Brak jest odpowiednich węzłów i skrzyżowań oraz obwodnic wielu miast i miejscowości, a w tym także obwodnicy Lublina. Również układ dróg w miastach nie w pełni zaspokaja potrzeby ruchu tranzytowego i miejscowego. Stan dróg wojewódzkich jest w zdecydowanej większości zły lub niezadowalający, a potrzeba podjęcia prac modernizacyjnych jest pilna.

Drogi wojewódzkie łączą stolicę województwa z województwami ościennymi, zapewniają połączenie z drogami krajowymi i przejściami granicznymi, łączą powiaty między sobą, oraz ważne centra gospodarcze, turystyczne i usługowe. Pewne braki w sieci dróg wojewódzkich występują też w regionach turystycznych województwa. Chodzi tu o obszar nad Wisłą na południe od Kazimierza

Dolnego (drogi nr 826, 830 i 832) i obszar nadgranicznej wschodniej części powiatu Tomaszów Lubelski (droga nr 849).

Złemu stanowi jakości dróg kołowych towarzyszy słaby stan infrastruktury kolejowej, która ma znaczący wpływ na tempo rozwoju województwa lubelskiego. Zbyt mało jest linii dwutorowych i zelektryfikowanych. Ponadto niezbędna jest przebudowa infrastruktury kolejowej w rejonach przejść granicznych, rozwój centrów logistycznych dla obsługi transportu kolejowego. Systemy zasilania, dworce i przystanki są przestarzałe, niedostosowane do wymogów bezpieczeństwa.

Na rozwój gospodarczy i społeczny regionu oraz jego atrakcyjność inwestycyjną negatywnie wpływa brak dostępu do komunikacji lotniczej, której istnienie jest niezbędnym warunkiem rozwoju nowoczesnej gospodarki. W związku z prognozowanym wzrostem zapotrzebowania na usługi transportu lotniczego, konieczna jest modernizacja i rozbudowa portu lotniczego w oparciu o istniejącą infrastrukturę lotniskową. Umożliwi ona szybkie i sprawne kontakty regionu z innymi obszarami i ośrodkami na terenie Polski i Europy. Inwestycje w infrastrukturę lotniskową zwiększą atrakcyjność inwestycyjną regionu jak i mobilność mieszkańców.

Potrzeba lotniska na terenie województwa lubelskiego wynika nie tylko z wewnętrznych uwarunkowań, ale również z polityki rozwoju kraju. W pięciu regionach Polski Wschodniej jest tylko jedno lotnisko w Rzeszowie, które obsługuje południową część obszaru Polski. Lublin jako największe miasto ściany wschodniej nie posiada lotniska, co bardzo utrudnia rozwój i sprawne funkcjonowanie. Ważna jest geostrategiczna pozycja Metropolii Lublin w obszarze Polski Wschodniej w zakresie tranzytu ze środkowej części do krajów bałtyckich oraz Europy Wschodniej.

Cel Osi Priorytetowej zostanie osiągnięty poprzez:

- usprawnienie powiązań komunikacyjnych o znaczeniu regionalnym;
- poprawę jakości wewnątrzregionalnych połączeń komunikacyjnych o znaczeniu lokalnym;
- poprawę jakości funkcjonowania systemów transportu publicznego oraz zwiększenie mobilności mieszkańców;
- zwiększenie udziału transportu kolejowego w przewozach pasażerskich i towarowych;
- poprawę lotniczej dostępności komunikacyjnej regionu oraz zwiększenie mobilności mieszkańców.

W ramach Osi Priorytetowej V przewiduje się następujące formy wsparcia:

- projekty z zakresu robót budowlanych i modernizacji dróg: wojewódzkich, powiatowych oraz gminnych w tym mostów, wiaduktów, tuneli, obwodnic i innych obiektów inżynierskich w ciągach tych dróg wraz z infrastrukturą towarzyszącą; Priorytetowo traktowane będą zadania przyczyniające się do poprawy dostępu do głównych powiązań krajowych i regionalnych – główne szlaki komunikacyjne w województwie; inwestycje poprawiające dostęp do ośrodków regionalnych, ponadregionalnych i o znaczeniu europejskim³², planowanych obiektów przemysłowych oraz portu lotniczego i obszarów atrakcyjnych turystycznie³³. Wspierane będą inwestycje w ramach infrastruktury drogowej o znaczeniu

³² Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020 przyjęta Uchwałą Nr XXXVI/530/05 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 4 lipca 2005 r. Tom II – Cele i priorytety strategii oraz system wdrażania, mapa nr 1

³³ Obszary te zostały określone jako obszary atrakcyjne turystycznie oraz przewidziane do zainwestowania turystycznego w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006 - 2020 przyjętej uchwałą Nr XXXVI/530/05 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 4 lipca 2005 r. Tom II - Cele i priorytety strategii oraz system wdrażania, mapa nr 1 oraz w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego przyjętym uchwałą Nr XLV/597/02 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 29 lipca 2002 r.

lokalnym stanowiące kluczowe dla danego obszaru powiązania z drogami krajowymi i regionalnymi.

- projekty z zakresu robót budowlanych i modernizacji dróg krajowych, jedynie w miastach na prawach powiatu (Lublin, Chełm, Biała Podlaska, Zamość).
- wsparcie finansowe dla podniesienia jakości funkcjonowania publicznego transportu miejskiego (tzn. zbiorowego, zorganizowanego systemu transportu pasażerskiego w miastach i na obszarach funkcjonalnie z nimi związanym, w ramach którego świadczone są usługi komunikacyjne) w zakresie modernizacji sieci trolejbusowych i autobusowych, w tym modernizacja i zakup taboru, zwłaszcza o napędzie przyjaznym dla środowiska; modernizacja przystanków, stacji i węzłów przesiadkowych zintegrowanych z różnymi rodzajami systemów transportu w tym parkingów dla samochodów „Parkuj i Jedź” oraz dla rowerów przy krańcowych przystankach komunikacji zbiorowej wraz z towarzyszącą infrastrukturą służącą obsłudze pasażerów.

Wsparcie zostanie udzielone miastom, które stanowią ważne centra aktywności gospodarczej i społecznej regionu oraz w których z uwagi na specyfikę sieci miejskiej istnieje możliwość funkcjonowania publicznego transportu miejskiego (wsparcie uzyskują kompleksowe projekty dotyczące systemów transportu publicznego w miastach liczących w granicach administracyjnych powyżej 30 tys. mieszkańców wraz z obszarami powiązаныmi z nimi funkcjonalnie).

- finansowanie zadań służących poprawie bezpieczeństwa ruchu drogowego polegające na budowie infrastruktury takiej jak: skrzyżowania bezkolizyjne, segregacja ruchu pieszego od kołowego, wydłużanie pasów lewoskrętów itp.).
- dotacje na unowocześnianie linii kolejowych wraz z zakupem szynobusów do obsługi transportu publicznego o charakterze regionalnym; Priorytetowo będą traktowane linie kolejowe obsługujące ruch międzynarodowy, przebiegające przez teren województwa lubelskiego. Są to linie: E20 Berlin – Warszawa -Mińsk – Moskwa, linia nr 7 Gdańsk-Warszawa – Pilawa – Dęblin – Lublin – Chełm - Dorohusk, nr 69 Rejowiec - Hrebenne, odcinek międzynarodowej linii warszawa – Rawa Ruska (Lwów) oraz nr 65 Sędziszów – Zamość – Hrubieszów - granica państwa (Włodzimierz Wołyński, Kowel) tzw. Linia Hutnicza Szerokotorowa.
- wsparcie rozbudowy lotniska w Świdniku i przystosowanie go do kategorii lotniska regionalnego o charakterze międzynarodowym.

W zakresie regionalnej sieci dróg wojewódzkich, inwestycje priorytetowe planowane do realizacji w ramach RPO WL to:

- **Rozbudowa drogi wojewódzkiej nr 822 Lublin - Port Lotniczy Świdnik** - inwestycja jest elementem powiązania komunikacyjnego realizowanego w ramach projektu „Rozbudowa Regionalnego Portu Lotniczego: Port Lotniczy Lublin S.A. (Świdnik)”. Jej realizacja sprawi, że przyszły port lotniczy będzie idealnie połączony z pozostałą infrastrukturą ekonomiczną, jak również umożliwi szybszy dojazd do Chełma, Zamościa i przejść granicznych w Dorohusku i Hrebennem.
- **Rozbudowa drogi wojewódzkiej Nr 835 Lublin-Wysokie-Biłgoraj-Sieniawa-Przeworsk-Kańczuga-Dynów-Grabownica Starzeńska na odcinku od km 72+800**

do km 85+972,43 o dł. 13,17243 km Frampol – Biłgoraj - poprawa stanu technicznego drogi wpłynie na zwiększenie ilości turystów podróżujących na Roztocze.

- **Rozbudowa drogi wojewódzkiej Nr 826 Markuszów - Nałęczów na odcinku od km 0+010 do km 10+930** - Przedmiotowa droga pełni ważną funkcję dla ruchu turystycznego w układzie sieci dróg województwa lubelskiego łącząc drogę wojewódzką Nr 830 z drogą krajową Nr 17 biegnącą z Warszawy do przejścia granicznego w Hrebennem.
- **Rozbudowa drogi wojewódzkiej Nr 849 Zamość - Jacnia - Józefów -Wola Obszańska na odcinku Lipsko – Kaczórki od km 9+711 do km 24+100** - Rozbudowa drogi wojewódzkiej Nr 849 stanowi ważny element wojewódzkiej sieci drogowej. Od strony południowej województwa wraz z drogą krajową Nr 17 tworzy drogę dojazdową do Zamościa.
- **Rozbudowa drogi wojewódzkiej Nr 808 Łuków-Serokomla-Kock na odcinku od km 0+039,39 do km 0+901, od km 1+038,50 do km6+000 oraz od km 20+100 do km 25+142,45 o dł. 10,8656 km** - Przedmiotowy odcinek drogi umiejscowiony jest w regionie geograficznym zwanym Wysoczyzną Łukowską. Niekwestionowanym atutem regionu są walory przyrodniczo – krajobrazowe. Przepustowość drogi jest zbyt mała, co stanowi barierę nie tylko dla województwa lubelskiego, ale i dla całego kraju, ponieważ negatywnie wpływa na wymianę handlową ze wschodnimi sąsiadami Unii Europejskiej oraz hamuje przyciąganie kapitału i zmniejsza mobilność siły roboczej.
- **Rozbudowa drogi wojewódzkiej Nr 814 Radzyń Podl.-Suchowola-Żminne na odcinku od km 0+140 do km 6+600** - Droga Nr 814 jest drogą dojazdową do Radzyna Podlaskiego znajdującego się na skrzyżowaniu szlaków komunikacyjnych przy drodze krajowej Nr 19, która łączy trzy najważniejsze aglomeracje we wschodniej Polsce: białostocką, lubelską i rzeszowską, oraz przy drodze Nr 63 przebiegającej przez województwa: warmińsko – mazurskie, podlaskie, mazowieckie i lubelskie, od przejścia granicznego z Białorusią poprzez Radzyń, Siedlce, Łomżę, Giżycko do Rosji.
- **Rozbudowa drogi wojewódzkiej Nr 846 Małochwiej Duży-Wojślawice-Teratyn na odcinku od km 0+100 do km 6+100** - Rozbudowa drogi wojewódzkiej nr 846 stanowi ważny element wojewódzkiej sieci drogowej. Droga Nr 846 pełni również funkcję łącznika pomiędzy drogą krajową Nr 17 a drogą wojewódzką Nr 843 (ważne dla dostępności komunikacyjnej województwa lubelskiego drogi dojazdowe do Zamościa) oraz drogą wojewódzką Nr 812.
- **Rozbudowa drogi wojewódzkiej nr 865 Jarosław – Oleszyce – Cieszanów – Bełżec na odcinku od km 68 + 296 do km 72 + 973 o długości 4,677 km, z wyłączeniem odcinka od km 70 + 580,15 do km 70 + 600,14 – terenu zamkniętego PKP w Bełżcu** - Przedmiotowy odcinek drogi wojewódzkiej Nr 865 pełni funkcję strategicznego łącznika pomiędzy województwem lubelskim i podkarpackim oraz drogą krajową 17, przez co ma podstawowe znaczenie dla dostępności komunikacyjnej Lubelszczyzny.

Zakup środków transportu nastąpić może jedynie w ramach projektów związanych z komunikacją miejską i kolejowym transportem pasażerskim, których celem jest poprawa jakości funkcjonowania komunikacji w zakresie połączeń na obszarach miejskich oraz ułatwienie

dostępności do ośrodków o dużym potencjale gospodarczym, które stanowią centra rozwoju województwa. Celem tego typu projektów jest: poprawa stanu technicznego pojazdów, zwiększenie bezpieczeństwa podróżnych, przystosowanie pojazdów do przewozów osób niepełnosprawnych i ograniczenie negatywnego oddziaływania pojazdów na środowisko naturalne.

W ramach inwestycji z zakresu transportu lotniczego RPO WL przewiduje jedynie wsparcie dla modernizacji i rozbudowy lotniska w Świdniku. Lotnisko regionalne w Świdniku pełniące funkcje lotniska międzynarodowego, powstanie na bazie funkcjonującego trawiastego lotniska, fabryczno-sportowego. Inwestycja ma na celu przystosowanie transportu lotniczego województwa lubelskiego do standardów obowiązujących w Unii Europejskiej. Brak portu lotniczego pogłębia i tak znaczną już peryferyjność regionu Polski Wschodniej. Dla aglomeracji lubelskiej taka sytuacja jest bardzo niekorzystna, gdyż utrudnia płynny ruch zarówno osób, jak i kapitału inwestycyjnego w postaci inwestorów krajowych jak i zagranicznych. Planowane lotnisko zlokalizowane jest w bezpośrednim sąsiedztwie miast Lublin i Świdnik, w pobliżu linii kolejowej Kijów-Warszawa. Ponadto w związku z planowaną realizacją obwodnicy Lublina, która będzie fragmentem drogi ekspresowej S-17 i S-19, projekt ten przewiduje rozwiązania techniczne, które zapewniają bezkolizyjne połączenie z lotniskiem w Świdniku (czas dojazdu do centrum Lublina skróci się do ok. 8 minut). Ponadto tak dogodna lokalizacja lotniska umożliwi szybki dojazd do Chełma, Zamościa i przejść granicznych w Dorohusku i Hrebennem. Lokalizacja ta sprawia, że przyszły port lotniczy będzie idealnie połączony z pozostałą infrastrukturą ekonomiczną.

Istotnym efektem realizacji projektów w ramach osi V będzie poprawa jakości wewnątrzregionalnych połączeń komunikacyjnych (połączeń drogowych pomiędzy obszarami wiejskimi z centrami gospodarczymi) w wyniku czego mieszkańcy województwa będą chętniej podejmowali pracę poza obszarami wiejskimi w ośrodkach ponadlokalnych i regionalnych. Wpłyne to na ograniczenie skali bezrobocia i stopnia wykluczenia społecznego.

Poprawa jakości i efektywności funkcjonowania komunikacji miejskiej i regionalnego transportu kolejowego zachęci mieszkańców do korzystania ze środków transportu publicznego, co znacząco wpłynie na odciążenie układów komunikacyjnych miast, zwiększy bezpieczeństwo ruchu drogowego i będzie miało pozytywny wpływ na środowisko naturalne.

Wsparcie rozwoju transportu drogowego (regionalnego i lokalnego), publicznego, kolejowego i lotniskowego w województwie lubelskim jest zgodne z zapisami zawartymi w następujących dokumentach strategicznych:

- *Programie Rozwoju Sieci Lotnisk i Lotniczych Urządzeń Naziemnych* przyjętym Uchwałą Nr 86/2007 Rady Ministrów w dniu 8 maja 2007 r. – w Załączniku Nr 5 „Inwestycje lotnicze w Regionalnych Programach Operacyjnych” jako projekt kluczowy znajduje się „poprawa lotniczej dostępności komunikacyjnej regionu – modernizacja i rozbudowa lotniska w Świdniku”;
- *Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020 (SRW)* – RPO WL realizuje następujące cele: „Poprawa dostępności komunikacyjnej województwa”, „Rozwój ośrodków miejskich oraz funkcji metropolitalnych Lublina” i „Poprawa jakości życia mieszkańców wsi oraz wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich”;

- *Wojewódzkim Programem Rozwoju Infrastruktury Transportowej i Komunikacji dla Województwa Lubelskiego*³⁴ który formułuje następujące cele strategiczne:
 - „realizacja autostrady i dróg ekspresowych w paneuropejskich korytarzach transportowych”;
 - „dostosowanie pozostałych dróg międzynarodowych i najważniejszych połączeń międzyregionalnych do standardów europejskich”;
 - „poprawa połączeń drogowych regionalnych ośrodków aktywności społeczno-gospodarczej z środkami krajowymi i zagranicznymi”;
 - „dostosowanie do standardów Unii Europejskiej linii kolejowych zlokalizowanych w międzynarodowych korytarzach komunikacyjnych”;

Kategorie interwencji: 16, 18, 22, 23, 24, 25, 28, 29.

Kategorie interwencji wpisujące się w Strategię UE dla Regionu Morza Bałtyckiego: 16, 18, 22, 23, 24, 25, 28, 29.

Wskaźniki osiągnięcia celu:

Rodzaj wskaźnika (definicja)	Jednostka	Wartość w roku bazowym	Wartość w roku docelowym 2013 (2015)	Częstotliwość pomiaru	Źródło danych, sposób pomiaru
Wskaźniki produktu					
1.Liczba projektów z zakresu transportu	szt	0	100 (106)	Raz w roku	IZ
2.Długość nowych dróg	km	0	55 (55)	Raz w roku	Beneficjent
3.Długość zrekonstruowanych dróg - regionalnych - lokalnych - w tym drogi uszkodzone w wyniku powodzi	km	0	504,90 (524,90) 90 (90) 400 (420) 14,90 (14,90)	Raz w roku	Beneficjent
4.Długość nowych linii kolejowych	km	0	3 (3)	Raz w roku	Beneficjent
5.Długość zrekonstruowanych linii kolejowych	km	0	30 (30)	Raz w roku	Beneficjent
6.Liczba zakupionego/odnowionego taboru komunikacji miejskiej	szt	0	100 (110)	Raz w roku	Beneficjent
7.Miejsca w zakupionym /odnowionym taborze komunikacji miejskiej	szt	0	5000 (5500)	Raz w roku	Beneficjent
Wskaźniki rezultatu					
8.Oszczędność czasu w euro na nowych i zrekonstruowanych drogach w przewozach: - pasażerskich - towarowych	Euro/rok	0	28 709 112,27 (83 924 400,57) 22 235 614,66 (66 084 735,01) 6 473 497,61 (17 839 665,56)	Raz w roku	Beneficjent
9.Oszczędność czasu w euro na nowych i zrekonstruowanych liniach kolejowych w przewozach: - pasażerskich - towarowych	Euro/rok	0	118 710 (1 805 690) 116 355 (1 798 418) 2 355 (7 272)	Raz w roku	Beneficjent

34 Przyjęty Uchwałą Nr XXVII/375/04 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 8 listopada 2004 r.

10.Przyrost liczby ludności korzystającej z komunikacji miejskiej wspartej w ramach programu	osoby	0	70 000 (75 000)	Raz w roku	Beneficjent
11.Liczba pasażerów obsługiwanych przez regionalny port lotniczy	osoby	0	150 000 (160 000)	Raz w roku	Beneficjent

Główne grupy beneficjentów:

- Jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia
- Jednostki organizacyjne jst posiadające osobowość prawną
- Jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość prawną
- Przedsiębiorcy

Zasada cross-financing:

W ramach Osi Priorytetowej V w należycie uzasadnionych przypadkach realizacji projektów lub części projektów, dopuszcza się możliwość finansowania działań, które należą do obszaru interwencji Europejskiego Funduszu Społecznego, w zakresie nie większym niż 10% kosztów kwalifikowanych projektu.

Wsparciem w ramach cross – finansingu mogą być objęte działania ukierunkowane na rozwój potencjału ludzkiego w zakresie podnoszenia kwalifikacji i kompetencji personelu zatrudnionego do obsługi lotnisk cywilnych.

Realizacja powyższych działań umożliwi beneficjentom właściwą i kompleksową realizację projektów infrastrukturalnych z uwzględnieniem odpowiedniego przygotowania kadr zarządzających i pracowników do obsługi i efektywnego funkcjonowania infrastruktury lotniskowej.

Komplementarność z innymi programami:

Oś Priorytetowa V jest komplementarna z programami:

- **PO Infrastruktura i Środowisko**

Oś priorytetowa VI Drogowa i lotnicza sieć TEN-T;

Działanie 6.1 Rozwój sieci drogowej TEN-T, w ramach którego realizowana będzie budowa odcinków autostrad, odcinków dróg ekspresowych, obwodnic i dróg krajowych znajdujących się w sieci TEN-T; Działanie 6.2 Rozwój sieci lotniczej TEN-T, w ramach którego realizowane będą działania z zakresu rozbudowy infrastruktury portów lotniczych znajdujących się w sieci TEN-T, w tym terminali pasażerskich. Kryterium demarkacji - wartość projektu oraz typ projektu.

Oś priorytetowa VII - Transport przyjazny środowisku;

Działanie 7.1 Rozwój transportu kolejowego, w ramach którego realizowane będą projekty z zakresu m.in. modernizacji linii kolejowych wraz z zakupem nowoczesnego taboru oraz interoperacyjności kolei;

Działanie 7.3 Transport miejski w obszarach metropolitalnych, w ramach którego realizowane będą projekty z zakresu rozbudowy sieci szynowych i trolejbusowych wraz z zakupem taboru i rozbudową sieci i węzłów przesiadkowych;

Działanie 7.4 Rozwój transportu intermodalnego, w ramach którego realizowane będą projekty z zakresu budowy terminali kontenerowych i centrów logistycznych. Kryterium demarkacji - lokalizacja projektu oraz wartość projektu.

Oś priorytetowa VIII – Bezpieczeństwo transportu i krajowe sieci transportowe;

Działanie 8.1 Bezpieczeństwo ruchu drogowego, w ramach którego realizowane będą projekty z zakresu poprawy wyposażenia dróg krajowych w urządzenia zwiększające bezpieczeństwo ruchu oraz przedsięwzięcia mające na celu zmianę postaw i zachowań uczestników ruchu drogowego;

Działanie 8.2 Drogi krajowe poza siecią TEN-T, w ramach którego realizowane będą projekty z zakresu poprawy stanu dróg krajowych położonych poza siecią TEN-T poprzez ich budowę i przebudowę;

Działanie 8.3 Rozwój inteligentnych systemów transportowych. W ramach tego działania realizowane będą projekty obejmujące zakup i montaż urządzeń z zakresu zarządzania ruchem oraz obsługą podróżnych;

Działanie 8.4 Bezpieczeństwo i ochrona transportu lotniczego, w ramach którego realizowane będą projekty związane z zapewnieniem niezbędnych standardów bezpieczeństwa w transporcie lotniczym zgodnie z przepisami krajowymi i międzynarodowymi. Kryterium demarkacji - wartość projektu.

Oś priorytetowa IX - Infrastruktura drogowa w Polsce wschodniej;

Działanie 9.1 Zapewnienie sprawnego dostępu drogowego do największych ośrodków miejskich, w ramach którego realizowane będą inwestycje na drogach krajowych znajdujących się w sieci TEN-T. Kryterium demarkacji - lokalizacja projektu oraz typ projektu.

- **PO Rozwój Polski Wschodniej**

Oś priorytetowa II Wojewódzkie ośrodki wzrostu;

Działanie 2.1 Systemy miejskiego transportu zbiorowego. W ramach działania realizowane będą projekty mające na celu usprawnienie komunikacji publicznej w mieście oraz ułatwienie dojazdu z obszarów podmiejskich i gmin ościennych do centrum. Wsparciem zostanie objęte pięć miast wojewódzkich Polski Wschodniej. Kryterium demarkacji - wartość projektu oraz lokalizacja projektu.

Oś priorytetowa IV Infrastruktura transportowa;

Działanie 4.1 Infrastruktura drogowa. W ramach działania wspierane będą projekty z zakresu budowy lub modernizacji odcinków dróg krajowych i wojewódzkich Polski Wschodniej, które poprawią dostęp do sieci dróg krajowych położonych w TEN-T, a ponadto usprawnią połączenia komunikacyjne pomiędzy województwami, ośrodkami miejskimi i innymi obszarami ważnymi dla rozwoju gospodarczego regionów. Kryterium demarkacji - wartość projektu oraz lokalizacja projektu.

Oś priorytetowa V Zrównoważony rozwój potencjału turystycznego opartego o warunki naturalne;

Działanie 5.2 Trasy rowerowe. W ramach działania realizowany będzie kompleksowy projekt mający na celu stworzenie podstawowej infrastruktury związanej z obsługą ruchu rowerowego. Projekt obejmie pięć województw Polski Wschodniej. Kryterium demarkacji - wartość projektu oraz lokalizacja projektu.

- **Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013**

Oś 1 Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego;

Działanie 1.6 - Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa. W ramach schematu I – Scalanie gruntów będą współfinansowane inwestycje na drogach dojazdowych do gruntów rolnych i leśnych stanowiących własność gmin,

wydzielone w ramach projektów scaleniowych. Warunkiem otrzymania dofinansowania jest wydzielenie dróg gminnych dojazdowych w ramach projektu scaleniowego. Kryterium demarkacji - lokalizacja projektu, wartość projektu.

Oś 3 Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej:

Działanie 3.3. - Odnowa i rozwój wsi- budowa lub remont, przebudowa publicznej infrastruktury związanej z rozwojem funkcji turystycznej i społeczno-kulturalnej. Kryterium demarkacji - lokalizacja projektu, wartość projektu.

Oś Priorytetowa VI: ŚRODOWISKO I CZYSTA ENERGIA

Cel:

Poprawa stanu, zachowanie bioróżnorodności oraz zapobieganie degradacji środowiska naturalnego.

Powiązanie ze strategią RPO:

Realizacja Osi Priorytetowej VI przyczyni się do osiągnięcia celu szczegółowego RPO: „Poprawa warunków inwestowania w województwie z poszanowaniem zasady zrównoważonego rozwoju”.

Oś Priorytetowa jest spójna z następującymi celami operacyjnymi Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego: 1.3. „Specjalizacja województwa w wybranych sektorach produkcji i usług cechujących się wysokim poziomem konkurencyjności”, 3.2. „Zachowanie i wzmocnienie różnorodności przyrodniczej, krajobrazowej i kulturowej”, 3.4. „Poprawa jakości życia mieszkańców wsi oraz wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich”.

Uzasadnienie i opis:

Z uwagi na fakt, iż w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego jako jeden z kierunków rozwijania gospodarki województwa wskazano produkcję wysokiej jakości żywności, rozwiązanie problemów ochrony środowiska oraz bezpieczeństwa ekologicznego staje się pilną kwestią.

Słabo rozwinięty w województwie lubelskim system infrastruktury sanitarnej oraz utylizacji odpadów powoduje, że wiele obszarów regionu, w tym atrakcyjnych turystycznie, jest zagrożonych lub niewykorzystanych. Szczególnie ważny jest problem dysproporcji istniejącej infrastruktury ochrony środowiska pomiędzy miastami a obszarami wiejskimi. Należy podjąć szybkie kroki w celu wyeliminowania zagrożenia stanu środowiska, w tym stanu wód powierzchniowych i gruntowych. Kwestią problematyczną jest również gospodarka odpadami, która w zdecydowanej większości ogranicza się do składowania na składowiskach, często niespełniających wymagań stawianych tego typu obiektom. Ilość obiektów do segregacji odpadów zmieszanych oraz do doczyszczania odpadów z selektywnej zbiórki jest ciągle niewystarczająca.

Poważne braki zauważalne są także w infrastrukturze przeciwpowodziowej województwa oraz słabo zorganizowanym Krajowym Systemie Ratowniczo – Gaśniczym, co uwydatnia się szczególnie w momencie wystąpienia klęsk żywiołowych. Zabezpieczenie przeciwpowodziowe stopniowo się poprawia, jednak większość urządzeń przeciwpowodziowych wciąż nie odpowiada obowiązującym normom technicznym. Zły stan tych urządzeń może doprowadzić do uszkodzeń korpusów wałów i ich podłoża podczas kolejnych powodzi, a w konsekwencji do znacznych strat gospodarczych. Dla wzrostu retencji wodnej istotna jest zarówno budowa zbiorników jak też stałe lub okresowe retencjonowanie wody w korytach rzek, rowach melioracyjnych oraz rozwijanie retencji naturalnej.

W najbliższych latach coraz większe znaczenie będzie miało wytwarzanie energii ze źródeł odnawialnych jako jednego z komponentów zrównoważonego rozwoju, a stosunkowo niski obecnie poziom produkcji energii z OZE w województwie pociąga za sobą konieczność wspierania tego typu projektów. Wobec powyższego w ramach priorytetu wspierane będą głównie projekty dotyczące wymiany lub zastępowania standardowych źródeł ciepła (takich jak np. kotłownie węglowe) na

zasilane źródłami alternatywnymi (np. biomasa) w obiektach użyteczności publicznej, gdzie beneficjentem jest jednostka samorządu terytorialnego, a wybudowana infrastruktura nie jest przeznaczona do produkcji energii na rynek. Projekty realizowane będą zgodnie z Wojewódzkim Programem Rozwoju Alternatywnych Źródeł Energii dla Województwa Lubelskiego, ze szczególnym uwzględnieniem terenów gdzie występują niedobory energii oraz gdzie występują naturalne zasoby OZE.

Realizacja działań w ramach Osi priorytetowej VI doprowadzi do poprawy stanu środowiska naturalnego, mającego wpływ na jakość życia mieszkańców województwa, będącego jednocześnie elementem jego atrakcyjności gospodarczej. Czyste, mało przekształcone przyrodniczo obszary przekładają się na atrakcyjność turystyczną regionu, zaś odpowiednia infrastruktura wodno-kanalizacyjna oraz gospodarka odpadami umożliwi prowadzenie działalności gospodarczej bez generowania znaczących kosztów środowiskowych.

Cel Osi Priorytetowej zostanie osiągnięty poprzez poprawę jakości środowiska, która nastąpi w wyniku ograniczenia zanieczyszczeń wód i gleby oraz ochronę naturalnych ekosystemów, a także poprzez zwiększenie wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych.

W ramach Osi Priorytetowej VI przewiduje się następujące formy wsparcia:

- dotacje na oczyszczanie ścieków oraz zaopatrzenie w wodę, w ramach przedsięwzięć wskazanych w Krajowym Programie Oczyszczania Ścieków Komunalnych oraz zgodnych z Programem Gospodarki Wodnej Województwa Lubelskiego (przy czym preferowane będą zadania z zakresu gospodarki ściekowej na terenach wiejskich, obszarach atrakcyjnych turystycznie³⁵, obszarach chronionych i w ich bliskim sąsiedztwie - w tym obszarach sieci Natura 2000);
- wsparcie gospodarki odpadami w ramach przedsięwzięć zgodnych z Wojewódzkim Planem Gospodarki Odpadami dla Województwa Lubelskiego; preferowane będą zadania z zakresu selektywnej zbiórki odpadów oraz ich przetwarzania (recykling). Wspierana będzie rekultywacja obszarów zdegradowanych (wysypisk, hałd kopalnianych, obszarów przemysłowych) na cele środowiskowe; w ramach przedsięwzięć zgodnych z Planem Gospodarki Odpadami dla Województwa Lubelskiego;
- dotacje na zapobieganie powodziom, skutkom suszy i okresowym podtopieniom w zakresie zapobiegania powodziom wspierane będą projekty, które w sposób wieloaspektowy obejmują gospodarkę wodną na całym obszarze zlewni. Priorytetem będą projekty, które mają na celu naturalne zwolnienie szybkości odpływu wód opadowych oraz zwiększenie naturalnej retencyjności zlewni (np. odtworzenie zdolności retencyjnych naturalnych terenów zalewowych i podmokłych; przywrócenie naturalnego koryta rzeczno, w tym cofnięcie regulacji koryta rzeczno czy rozbiórka wałów przeciwpowodziowych i innych urządzeń przeciwpowodziowych, które stanowią przeszkodę dla swobodnego przepływu wód powodziowych; rozwój suchych polderów przeciwpowodziowych). Wspierana będzie rehabilitacja istniejącej infrastruktury przeciwpowodziowej tam gdzie to konieczne. Nowe środki ochrony przeciwpowodziowej będą realizowane jedynie wtedy, gdy wyżej

³⁵ Obszary te zostały określone jako obszary atrakcyjne turystycznie oraz przewidziane do zainwestowania turystycznego w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006 - 2020 przyjętej uchwałą Nr XXXVI/530/05 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 4 lipca 2005 r. Tom II - Cele i priorytety strategii oraz system wdrażania, mapa nr 1 oraz w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego przyjętym uchwałą Nr XLV/597/02 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 29 lipca 2002 r.

wymienione działania były niewystarczające do zmniejszenia ryzyka powodziowego oraz pod warunkiem, że spełnione są wymagania dyrektyw unijnych, w szczególności Artykuł 4(7) Ramowej Dyrektywy Wodnej. Wspierane będą też strategie i systemy zarządzania ryzykiem związanym z katastrofami naturalnymi;

- wsparcie na monitorowanie środowiska (stacje kontrolne, systemy pomiaru zanieczyszczeń, mapy terenów zalewowych itp.);
- finansowanie ochrony bioróżnorodności, ochrony siedlisk oraz kształtowanie postaw ekologicznych;
- wyposażenie obiektów i zakup sprzętu w ramach Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego;
- wsparcie dla przedsięwzięć w zakresie zastępowania tradycyjnych źródeł ciepła alternatywnymi OZE w obiektach użyteczności publicznej (np. szpitale, szkoły) nie uwzględniające produkcji energii na rynek oraz zgodne z Wojewódzkim Programem Rozwoju Alternatywnych Źródeł Energii dla Województwa Lubelskiego oraz Krajową Strategią Energetyczną do roku 2025.

Ochrona przeciwpowodziowa prowadzona będzie w sposób spójny z zasadami Ramowej Dyrektywy Wodnej oraz z prawem polskim w tym zakresie. Działania prowadzone będą w sposób kompleksowy i zintegrowany w celu jak najskuteczniejszego redukcjonowania ryzyka powodziowego poprzez powstrzymywanie i gromadzenie wody. Infrastruktura ochrony przeciwpowodziowej będzie zaplanowana w taki sposób, aby uwzględniała ograniczenia środowiskowe np. w związku z umiejscowieniem inwestycji na obszarze sieci Natura 2000. W ramach projektów realizowanych na obszarze objętym tą siecią przewiduje się działania kompensacyjne. Retencjonowanie wody będzie zapobiegało powodziom oraz zapewniało dostęp do wody w przejściowych okresach suszy. Dodatkowo, zbiorniki retencyjne będą mogły pełnić funkcję turystyczną.

Krajowy Program Oczyszczania Ścieków oraz Krajowy Plan Gospodarki Odpadami są dokumentami przy pomocy których wdrażane są postanowienia zawarte w dyrektywach środowiskowych. W programach tych zidentyfikowane zostały konkretne projekty wraz z kwotami przewidzianymi na ich realizację. Odpowiednie programy funkcjonują również na poziomie regionalnym i lokalnym w obu obszarach. W związku z realizacją Dyrektywy Rady 1999/31/WE z dnia 26 kwietnia 1999 r. w sprawie składowania odpadów, województwo lubelskie wzorem innych regionów w kraju podejmuje szereg działań w kierunku dostosowania funkcjonujących składowisk do wymogów prawnych oraz zamknięcia obiektów nie spełniających wymagań określonych nowymi przepisami.

Zgodnie z założeniami Krajowego Planu Gospodarki Odpadami do roku 2014 na terenie województwa lubelskiego ma pozostać 15 z istniejących obecnie 121 składowisk odpadów komunalnych. W związku z tym funkcjonować będą jedynie dobrze wyposażone, ponadgminne składowiska obsługujące duże obszary tj. ok. 150 000 mieszkańców. Są również zbudowane tzw. Zakłady Zagospodarowania Odpadów (w woj. lubelskim do roku 2006 było ich 9) w celu zwiększenia ilości odpadów poddanych procesom odzysku i recyklingu.

Realizacja projektów w ramach Osi Priorytetowej odbywać się będzie z uwzględnieniem kwestii zmian klimatycznych, w tym zapisów Europejskiego Programu Zmian Klimatycznych (EPZK) ogłoszonego w 2000r. przez Komisję Europejską w zakresie ograniczenia emisji gazów wywołujących efekt cieplarniany oraz doprowadzenia do wzrostu udziału w rynku energii

odnawialnych. Wszelkiego rodzaju działania będą zgodne z normami Unii Europejskiej w tym obszarze a priorytetowo traktowane będą projekty stosujące energooszczędne rozwiązania.

Kategorie interwencji: 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 48, 50, 51, 53, 54.

Kategorie interwencji wpisujące się w Strategię UE dla Regionu Morza Bałtyckiego: 39, 40, 44, 46, 51, 53, 54.

Wskaźniki osiągnięcia celu

Rodzaj wskaźnika (definicja)	Jednostka	Wartość w roku bazowym	Wartość w roku docelowym 2013 (2015)	Częstotliwość pomiaru	Źródło danych, sposób pomiaru
Wskaźniki produktu					
1.liczba projektów z zakresu energii odnawialnej	szt	0	23 (23)	Raz w roku	IZ
2.liczba projektów z zakresu gospodarki odpadami	szt	0	15 (15)	Raz w roku	IZ
3.dodatkowa moc zainstalowana energii ze źródeł odnawialnych (MW)	MW	0	30 (35)	Raz w roku	Beneficjent
4.długość wybudowanej/zmodernizowanej sieci wodociągowej	km	0	450 (450)	Raz w roku	Beneficjent
5.długość wybudowanej/zmodernizowanej sieci kanalizacji sanitarnej	km	0	500 (500)	Raz w roku	Beneficjent
6.powierzchnia terenów zrekultywowanych w wyniku realizacji projektów	ha	0	20 (20)	Raz w roku	Beneficjent
Wskaźniki rezultatu					
7.liczba osób przyłączonych do sieci wodociągowej w wyniku realizacji projektów	osoby	0	53 000 (53 000)	Raz w roku	Beneficjent
8.liczba osób przyłączonych do sieci kanalizacyjnej w wyniku realizacji projektów	osoby	0	31 000 (32 000)	Raz w roku	Beneficjent
9.liczba osób objętych selektywną zbiórką odpadów w wyniku realizacji projektów	osoby	0	550 000 (550 000)	Raz w roku	Beneficjent
10.liczba osób zabezpieczonych przed powodzią w wyniku realizacji projektów	osoby	0	800 (800)	Raz w roku	Beneficjent

Główne grupy beneficjentów:

- Jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia
- Jednostki organizacyjne jst posiadające osobowość prawną
- Parki narodowe i krajobrazowe
- PGL Lasy Państwowe i jego jednostki organizacyjne
- Partnerzy społeczni i gospodarczy
- Organizacje pozarządowe
- Jednostki naukowe

- Szkoły wyższe
- Przedsiębiorcy
- Spółki wodne
- Jednostki zaliczane do sektora finansów publicznych posiadające osobowość prawną (nie wymienione wyżej)

Zasada cross-financing

W ramach Osi Priorytetowej VI nie przewiduje się stosowania cross-financingu.

Komplementarność z innymi programami:

Oś Priorytetowa VI WL jest komplementarna z programami:

▪ **PO Infrastruktura i Środowisko**

Oś Priorytetowa I Gospodarka wodno-ściekowa

Działanie 1.1 Gospodarka wodno – ściekowa w aglomeracjach powyżej 15 tys. RLM gdzie wspierane będą głównie przedsięwzięcia zmierzające do zapewnienia skutecznych i efektywnych systemów zbierania i oczyszczania ścieków komunalnych oraz uzdatniania i dystrybucji wody; kryterium demarkacji – wielkość RLM.

Oś Priorytetowa II Gospodarka odpadami i ochrona powierzchni ziemi

Działanie 2.1 Kompleksowe przedsięwzięcia z zakresu gospodarki odpadami ze szczególnym uwzględnieniem odpadów niebezpiecznych, gdzie przewidziana jest realizacja kompleksowych przedsięwzięć z zakresu gospodarki odpadami komunalnymi ze szczególnym uwzględnieniem odpadów niebezpiecznych: kryterium demarkacji – liczba mieszkańców.

Działanie 2.2 Przywracanie terenom zdegradowanym wartości przyrodniczych i ochrona brzegów morskich, gdzie wspierane będą projekty mające na celu przywracanie obszarom zdegradowanym wartości przyrodniczych; kryterium demarkacji – wartość projektu.

Oś Priorytetowa III Zarządzanie zasobami i przeciwdziałanie zagrożeniom środowiska

Działanie 3.1 Retencjonowanie wody i zapewnienie bezpieczeństwa przeciwpowodziowego, gdzie wspierane będą przedsięwzięcia związane z realizacją wielozadaniowych zbiorników retencyjnych i stopni wodnych a także innych urządzeń okresowo piętrzących wodę, modernizacja i poprawa stanu bezpieczeństwa technicznego urządzeń wodnych, a także ponadregionalne projekty związane z przeciwdziałaniem suszy i odpływem wód ze zlewni, w tym renaturyzacja cieków wodnych, budowa ponadregionalnych systemów małej retencji; kryterium demarkacji – wartość projektu oraz wielkość projektu.

Działanie 3.2 Zapobieganie i ograniczanie skutków zagrożeń naturalnych oraz przeciwdziałanie poważnym awariom, gdzie wspierane będą projekty w zakresie zapobiegania i przeciwdziałania poważnym awariom oraz, w tym: wyposażenie w specjalistyczny sprzęt, zakupy specjalistycznego sprzętu niezbędnego do skutecznego prowadzenia akcji ratowniczych oraz usuwania skutków zagrożeń naturalnych i poważnych awarii; kryterium demarkacji – wartość projektu.

Działanie 3.3 Monitoring środowiska, gdzie wspierane będą projekty związane z wzmocnieniem systemu monitorowania środowiska poprzez m.in. wdrażanie nowych narzędzi i metod obserwacji stanu środowiska, modernizację istniejących baz danych; kryterium demarkacji – wartość projektu.

Oś Priorytetowa V Ochrona przyrody i kształtowanie postaw ekologicznych

Działanie 5.1 Wspieranie kompleksowych projektów z zakresu ochrony środowisk przyrodniczych (ekosystemów) na obszarach chronionych oraz zachowanie bioróżnorodności, gdzie wspierane będą działania mające na celu zachowanie zagrożonych wyginięciem gatunków oraz różnorodności genetycznej roślin, zwierząt i grzybów oraz przywracania drożności korytarzy ekologicznych, aby umożliwić prawidłowe funkcjonowanie sieci NATURA 2000; kryterium demarkacji – wartość projektu.

Działanie 5.4 Kształtowanie postaw społecznych sprzyjających ochronie środowiska, w tym różnorodności biologicznej, gdzie wspierane będą projekty związane z kształtowaniem postaw społecznych sprzyjających ochronie środowiska oraz zachowań proekologicznych poprzez szeroko rozumianą edukację ekologiczną; kryterium demarkacji – wartość projektu.

Oś Priorytetowa X Infrastruktura energetyczna przyjazna środowisku

Działanie 10.4 Wytwarzanie energii ze źródeł odnawialnych, gdzie wspierane będą działania obejmujące obniżenie energochłonności sektora publicznego oraz zwiększenie wytwarzania energii ze źródeł odnawialnych; kryterium demarkacji – wartość projektu.

▪ **Program Rozwoju Obszarów Wiejskich**

Oś priorytetowa 1 Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego

Działanie 125 Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa

W ramach działania realizowane będą projekty w zakresie budowy urządzeń melioracji wodnych podstawowych i szczegółowych dostosowanych do potrzeb ochrony przeciwpowodziowej; kryterium demarkacji – zakres projektu,

Oś priorytetowa 2 Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich

Działanie 214 Program rolnośrodowiskowy (Płatności rolnośrodowiskowe)

W ramach działania realizowane będą projekty w zakresie ochrony gatunkowej oraz ochrony siedlisk na obszarze Natura 2000, rekompensaty poniesionych kosztów i utraconych dochodów wynikające z niedogodności gospodarowania na obszarach Natura 2000. Ponadto projekty dotyczące ochrony środowiska polegające na zapewnieniu odpowiednich warunków pracy lub warunków utrzymania zwierząt w gospodarstwach rolnych oraz na poprawie higieny produkcji; kryterium demarkacji – typ beneficjenta.

Oś priorytetowa 3 Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej

Działanie 311 Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej

Działanie 312 Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw

Działanie 321 Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej

W ramach tych działań wspierane będą projekty

- wytwarzania i dystrybucji produktów energetycznych z biomasy; kryterium demarkacji – typ beneficjenta, lokalizacja oraz kryterium finansowe,
- zaopatrzenia w wodę i gospodarki ściekowej; kryterium demarkacji – lokalizacja projektu,
- systemów zbioru, segregacji i wywozu odpadów komunalnych; kryterium demarkacji – lokalizacja projektu oraz wielkość projektu.

▪ **PO Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich**

Środek 3.2 Ochrona i rozwój fauny i flory wodnej

- w ramach tego środka pomoc finansowa będzie związana z ochroną i poprawą stanu środowiska naturalnego w ramach sieci Natura 2000, tam, gdzie działania dotyczą bezpośrednio gospodarki rybackiej, wsparcie projektów poprawiających retencjonowanie wód; kryterium demarkacji – typ beneficjenta.

▪ **PO Kapitał Ludzki**

Priorytet II Rozwój zasobów ludzkich i potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw oraz poprawa stanu zdrowia osób pracujących

Działanie 2.1 Rozwój kadr nowoczesnej gospodarki

- w ramach działania wspierane będą projekty mające na celu podnoszenie i dostosowanie do wymogów gospodarki kwalifikacji pracowników i przedsiębiorców

Priorytet V Dobre rządzenie

Działanie 5.2 Wzmocnienie potencjału administracji samorządowej

- w ramach działania wspierany będzie wzrost jakości usług publicznych świadczonych przez jednostki samorządu terytorialnego oraz poprawa jakości polityk i programów o zasięgu regionalnym i lokalnym

Priorytet VIII Regionalne kadry gospodarki

Działanie 8.1 Rozwój pracowników i przedsiębiorstw w regionie

- w ramach działania wspierane będzie podniesienie i dostosowanie kwalifikacji i umiejętności osób pracujących do potrzeb regionalnej gospodarki

Działanie 8.2 Transfer wiedzy

- w ramach działania wspierane będzie zwiększenie transferu wiedzy i wzmocnienie powiązań sfery B+R z przedsiębiorstwami, służące rozwojowi gospodarczemu regionów

Oś Priorytetowa VII: KULTURA ,TURYSTYKA I WSPÓŁPRACA MIĘDZYREGIONALNA

Cel:

Zwiększenie udziału sektorów kultury i turystyki w gospodarce województwa lubelskiego oraz wzmocnienie powiązań międzynarodowych regionu.

Powiązanie ze strategią RPO:

Realizacja Osi Priorytetowej będzie się przyczyniała do osiągnięcia celu szczegółowego RPO „Zwiększenie atrakcyjności Lubelszczyzny jako miejsca do zamieszkania, pracy i wypoczynku”.

Oś Priorytetowa jest spójna z celami operacyjnymi *Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego*: „Zachowanie i wzmocnienie różnorodności przyrodniczej, krajobrazowej i kulturowej”, „Wzmocnienie i wykorzystanie kapitału kulturowego i społecznego w regionie”, „Poprawa jakości życia mieszkańców wsi oraz wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich” oraz „Rozwój współpracy międzyregionalnej województwa w układzie międzynarodowym, krajowym i transgranicznym”.

Uzasadnienie i opis:

Województwo Lubelskie to jeden z ciekawszych przyrodniczo i kulturowo regionów Polski. Z analizy przeprowadzonej na użytek Programu wynika, że jednym z bardziej perspektywicznych kierunków tworzenia miejsc pracy w sektorze usług rynkowych na terenie Lubelszczyzny jest rozwój turystyki. Aby go zapewnić należy podjąć działania w celu podniesienia jakości standardów i wyeliminowania braków w infrastrukturze turystycznej. W kształtowaniu pozytywnych zmian zachodzących w gospodarce regionu znaczący potencjał ma także sfera kultury i szeroko pojmowane dziedzictwo kulturowe. Bogactwo tradycji i czyste środowisko, które stanowią niewątpliwie o potencjale Województwa Lubelskiego, nie są w pełni wykorzystywane dla tworzenia dochodu i nowych miejsc pracy. Obecny stan infrastruktury związanej z turystyką i kulturą, jest niewystarczający i nie pozwala w pełni wykorzystać posiadanych zasobów. Stan jakościowy wielu obiektów bazy noclegowej województwa należy określić jako średni. Infrastruktura turystyczna w dalszym ciągu odbiega od standardów oczekiwanych przez turystów. Zarówno bazę infrastrukturalną jak i ofertę turystyczną województwa cechuje duża sezonowość. Analiza stopnia wykorzystania posiadanej bazy noclegowej wskazuje, na nieefektywne zagospodarowanie jej pojemności. Może to świadczyć o niedostosowaniu oferty do oczekiwań klientów, zmianach preferencji wypoczynkowych turystów, a także o braku odpowiedniej promocji. Niski jest także wskaźnik wykorzystania bazy w największych miastach, co świadczy o małym zainteresowaniu zarówno walorami wypoczynkowymi, kulturalnymi i krajoznawczymi, ale również niewielkim ruchem o charakterze biznesowym i kongresowym.

Stan techniczny wielu zabytków oraz innych obiektów kultury ulega stałemu pogorszeniu, co utrudnia lub wręcz uniemożliwia ich właściwe wykorzystanie oraz promocję walorów historycznych i estetycznych. Wielu podmiotów nie stać na gruntowną renowację i modernizację posiadanej infrastruktury. Bez poprawy jakości bazy oraz rozwinięcia istniejącej oferty nie ma też możliwości pozyskania turystów zagranicznych.

Cel Osi Priorytetowej VII zostanie osiągnięty poprzez:

- zwiększenie dostępności do dóbr kultury i infrastruktury turystycznej;
- wypromowanie wizerunku Lubelszczyzny jako regionu o dużej atrakcyjności kulturalnej i turystycznej;

- stworzenie efektywnych powiązań partnerskich w ramach współpracy międzyregionalnej (w układzie sieciowym i dwustronnym).

W ramach Osi Priorytetowej VII przewiduje się następujące formy wsparcia:

- wsparcie projektów poprawiających dostępność do obiektów i dóbr kultury oraz miejsc atrakcyjnych turystycznie, a także służących rozwojowi aktywnych form turystyki;
- dotacje na przystosowanie zabytków do potrzeb turystyki i kultury oraz rozwijanie i wspieranie infrastruktury kultury o znaczeniu lokalnym, regionalnym i ponadregionalnym
- wsparcie finansowe projektów polegających na łączeniu funkcji turystycznych z rekreacyjnymi, edukacyjnymi, ekologicznymi i kulturalnymi;
- finansowanie tworzenia i rozwijania kompleksowego systemu informacji i promocji turystycznej i kulturalnej;
- wsparcie tworzenia efektywnych powiązań międzyregionalnych w układzie bilateralnym i sieciowym w różnych obszarach życia społecznego i gospodarczego. Instytucja Zarządzająca zamierza uczestniczyć w inicjatywie „Regions for Economic Change”, której celem jest stworzenie i zorganizowanie sieci współpracy i wymiany doświadczeń i dobrych praktyk wokół problematyki modernizacji gospodarczej.

Przedmiotem projektów realizowanych w ramach wsparcia sektora kultury i turystyki będą obiekty przeznaczone na cele publiczne, związane wyłącznie z funkcją kulturalną lub turystyczną.

Priorytetowo będą traktowane te działania, które stanowią część kompleksowych projektów w zakresie rozwoju turystyki, będą przyczyniały się do rozwoju tego sektora gospodarki w aspekcie ekonomicznym oraz te, które będą wpisowały się w ramy *Koncepcji programowo-przestrzennej rozwoju turystyki i rekreacji w województwie lubelskim* a także planu marketingowego przygotowanego przez województwo. Plan marketingowy będzie wskazywał m.in.: tereny atrakcyjne turystycznie oraz główne grupy turystów, do których skierowana jest oferta turystyczna Lubelszczyzny.

Preferowane do uzyskania wsparcia w ramach Osi Priorytetowej VII będą projekty zlokalizowane na terenach szczególnie predestynowanych do rozwijania turystyki, np. na obszarze północno-zachodnim województwa – w okolicach Nałęczowa, Kazimierza Dolnego i Puław, w dolinie Wisły oraz Bugu (tworzące paneuropejskie korytarze ekologiczne), na Roztoczu i terenie Lasów Janowskich oraz na Pojezierzu Łęczyńsko – Włodawskim, które wchodzi w skład Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery „Polesie Zachodnie”. Obszary te, o mało przekształconym środowisku, stanowią doskonały teren do rozwijania „turystyki blisko natury”. Świadczy o tym między innymi rosnąca liczba odpowiedniej infrastruktury turystycznej oraz rozwój uzdrowisk.

Tereny województwa lubelskiego od wieków były obszarem współistnienia i przenikania się wielu kultur, wyznań, języków i narodowości. Każda z grup narodowościowych i wyznaniowych pozostawiła po sobie ślady bytności. Znajduje to swoje odzwierciedlenie w obecności obiektów dziedzictwa wielokulturowego, jak i w architekturze miast, szczególnie małych. W związku z powyższym preferowane będą projekty uwzględniające aspekty kulturowe oraz walory przyrodnicze województwa. W ramach Osi Priorytetowej wspierane będą przedsięwzięcia zmierzające do poprawy stanu dzieł sztuki oraz obiektów nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków.

Celem zwiększenia stopnia atrakcyjności turystycznej Lubelszczyzny dla osób spoza regionu realizowane będą kompleksowe projekty zwiększające dostępność do informacji nt. zintegrowanej oferty turystycznej województwa (głównie przy wykorzystaniu narzędzi ICT).

W realizacji projektów dotyczących dziedzictwa kulturowego, obiektów kultury oraz infrastruktury podnoszącej atrakcyjność turystyczną województwa uwzględniony zostanie aspekt wpływu realizacji tych przedsięwzięć na rozwój gospodarczy i ekonomiczny danego obszaru. Dotyczy to np. podniesienia atrakcyjności miast pod względem dostępności do dóbr kultury, co przekłada się na atrakcyjność do zamieszkania i inwestowania. Jednocześnie wysoka jakość publicznych usług i obiektów kulturalnych i turystycznych sprzyja podnoszeniu atrakcyjności danego obszaru, wpływa na zwiększenie liczby turystów i lokalizowaniu przedsięwzięć sektora prywatnego.

W inwestycjach infrastrukturalnych w zakresie kultury i turystyki zagadnieniem horyzontalnym będzie dostosowanie obiektów do potrzeb osób niepełnosprawnych.

Współpraca międzyregionalna będąca ważnym elementem integracji społecznej i gospodarczej, uznana została w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego za jeden z czterech priorytetów rozwoju. Rozwój sieci współpracy oraz uczestnictwo regionu w organizacjach międzynarodowych są modelowymi rozwiązaniami europejskimi, które w decydującym stopniu wpływają na rzeczywistą poprawę sytuacji społecznej i gospodarczej regionu oraz na transfer wiedzy i rozwój dobrych praktyk. Współpraca międzyregionalna wzmacnia również zdolność instytucjonalną województwa oraz może być doskonałym narzędziem wymiany doświadczeń i wiedzy w zakresie szeroko rozumianego rozwoju społeczno-gospodarczego regionu.

Poprzez realizację działań w ramach współpracy międzyregionalnej dotyczących organizowania imprez kulturalnych i turystycznych, szkoleń, seminariów, wydawaniu publikacji i biuletynów informacyjnych oraz aktywnej promocji w kraju i za granicą, w pełniejszym stopniu wykorzystana zostanie atrakcyjność turystyczna i inwestycyjna regionu oraz szanse jego rozwoju.

Zakres projektów w ramach współpracy międzyregionalnej w osi VII dotyczy nie tylko przedsięwzięć z zakresu kultury i turystyki ale również innych inicjatyw partnerskich w układzie dwustronnym lub sieciowym (np. badania, wymiana doświadczeń, tworzenie i rozwój sieci partnerskich) realizowanych w celu podniesienia jakości zasobów ludzkich i sprzyjających rozwojowi gospodarki regionu oraz zwiększeniu zaufania społecznego i aktywności obywatelskiej (np. budowanie odpowiedniego potencjału instytucjonalnego na poziomie lokalnym i regionalnym poprzez organizowanie wizyt studyjnych, staży i praktyk zawodowych).

Województwo lubelskie, z racji swego położenia na zewnętrznych granicach Unii Europejskiej, w bliskim sąsiedztwie z Białorusią i Ukrainą, powinno w szczególności zadbać o rozwój kontaktów zarówno z partnerami z krajów członkowskich UE jak też z partnerami wschodnimi w celu wypromowania regionu jako platformy współpracy pomiędzy regionami Polski i Unii Europejskiej a krajami Europy Wschodniej. Przedsięwzięcia uwzględniające transgraniczne perspektywy rozwoju gospodarczego, infrastrukturalnego, społecznego i środowiskowego Lubelszczyzny realizowane będą w ramach Programu Europejskiej Współpracy Terytorialnej Polska – Białoruś - Ukraina.

W ramach partnerskich inicjatyw międzyregionalnych istnieje możliwość realizacji projektów w zakresie uczestnictwa w działaniach przewidzianych do realizacji w inicjatywie „Regiony na rzecz zmian gospodarczych” (*Regions for Economic Change*).

Kategorie interwencji: 24, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 80, 81.

Kategorie interwencji wpisujące się w Strategię UE dla Regionu Morza Bałtyckiego: 24, 55, 56, 57.

Wskaźniki osiągnięcia celu

Rodzaj wskaźnika (definicja)	Jednostka	Wartość w roku bazowym	Wartość w roku docelowym 2013 (2015)	Częstotliwość pomiaru	Źródło danych, sposób pomiaru
Wskaźniki produktu					
1.liczba projektów z zakresu turystyki	szt.	0	60 (65)	Raz w roku	IZ
2.liczba wybudowanych/zmodernizowanych obiektów kultury	szt.	0	9 (10)	Raz w roku	Beneficjent
3.liczba projektów współpracy międzynarodowej	szt.	0	14 (14)	Raz w roku	IZ
Wskaźniki rezultatu					
4.liczba utworzonych miejsc pracy - w turystyce - w kulturze	szt.	0	150 (170) 50 (60) 100 (110)	Raz w roku	Beneficjent
5.Nowe rodzaje usług/produktów/ atrakcji oferowanych w wyniku realizacji projektów	szt.	0	100 (107)	Raz w roku	Beneficjent
6.liczba odwiedzających, widzów	osoby	0	500 000 (540 000)	Raz w roku	Beneficjent

Główne grupy beneficjentów:

- Jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia
- Jednostki organizacyjne jst posiadające osobowość prawną
- Kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych
- Instytucje otoczenia biznesu
- Partnerzy społeczni i gospodarczy
- Osoby prawne i fizyczne będące organami prowadzącymi szkoły i placówki
- PGL Lasy państwowe i jego jednostki organizacyjne
- Parki narodowe i krajobrazowe
- Szkoły wyższe
- Organizacje pozarządowe
- Jednostki naukowe
- Jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość prawną (nie wymienione wyżej)

Zasada cross-financing

W ramach Osi Priorytetowej VII nie przewiduje się stosowania cross-financingu.

Komplementarność z innymi programami:

Oś Priorytetowa VII WL jest komplementarna z programami

▪ **PO Infrastruktura i Środowisko**

Oś Priorytetowa XII Kultura i dziedzictwo kulturowe – wsparcie uzyskują projekty dotyczące rozbudowy i modernizacji infrastruktury kultury oraz ochrony dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym; kryterium demarkacji – zasięg terytorialny projektu.

▪ **PO Rozwój Polski Wschodniej**

Oś Priorytetowa I „Nowoczesna gospodarka” – podjęcie wspólnych działań promocyjnych w obszarze gospodarki oraz rozwoju współpracy międzyregionalnej.

Oś Priorytetowa III „Wojewódzkie ośrodki wzrostu” – stworzenie warunków dla dynamicznego rozwoju turystyki kongresowej i targowej.

Oś Priorytetowa IV „Infrastruktura transportowa” – poprawa bezpieczeństwa ruchu rowerowego

Oś Priorytetowa V „Zrównoważony rozwój potencjału turystycznego opartego o warunki naturalne – zwiększenie roli zrównoważonej turystyki w gospodarczym rozwoju makroregionu.

Kryterium demarkacji – wartość projektu.

▪ **PO Kapitał Ludzki**

Os VI Rynek pracy otwarty dla wszystkich

Działanie 6.1.2 Wsparcie powiatowych i wojewódzkich urzędów pracy w realizacji zadań na rzecz aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych w regionach

Os VII Promocja integracji społecznej Działanie

7.1.3 Podnoszenie kwalifikacji kadr pomocy i integracji społecznej

Oś VIII Regionalne kadry gospodarki Działanie

1.2.1 Wsparcie dla współpracy sfery nauki i przedsiębiorstw

▪ **Program Rozwoju Obszarów Wiejskich**

Oś 3 Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej

Działanie „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” - w ramach działania realizowane będą projekty z zakresu:

- a) rzemiosła lub rękodzielnictwa;
- b) usług turystycznych oraz związanych z rekreacją i wypoczynkiem.

Działanie „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” - w ramach działania realizowane będą projekty z zakresu:

- a) rzemiosła lub rękodzielnictwa;
- b) usług turystycznych oraz związanych z rekreacją i wypoczynkiem.

Działanie „Odnowa i rozwój wsi” - w ramach działania realizowane będą projekty z zakresu:

- a) budowy, przebudowy, remontu lub wyposażenia obiektów pełniących funkcje społeczno-kulturalne bądź służących promocji obszarów wiejskich, w tym propagowaniu i zachowaniu dziedzictwa historycznego, tradycji, sztuki oraz kultury;
- b) infrastruktury związanej z rozwojem funkcji turystycznych i społeczno-kulturalnych;
- c) zakupu obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie, w tym budynków będących zabytkami, z przeznaczeniem na cele publiczne;
- d) odnawiania, eksponowania lub konserwacji lokalnych pomników historycznych budynków będących zabytkami lub miejscami pamięci;

e) kultywowania tradycji społeczności lokalnej oraz tradycyjnych zawodów.

Kryterium demarkacji – lokalizacja oraz wartość projektu. Pomocy udziela się z tytułu podjęcia lub rozwoju działalności w zakresie usług turystycznych oraz związanych ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem.

OŚ 4 LEADER

Działanie „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju” - w ramach działania Lokalne Grupy Działania realizować będą projekty dotyczące Różnicowania w kierunku działalności nierolniczej, Tworzenia i rozwoju mikroprzedsiębiorstw oraz Odnowy i rozwoju wsi przeprowadzane w zakresie Lokalnej Strategii Rozwoju

▪ **Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej**

Program Współpracy Transgranicznej Polska – Białoruś – Ukraina

Oś Priorytetowa I „Wzrost konkurencyjności obszaru przygranicznego”

Działanie 1.1 Poprawa warunków dla rozwoju przedsiębiorczości.

Działanie 1.2 Rozwój turystyki.

Oś Priorytetowa III „Współpraca sieciowa oraz inicjatywy społeczności lokalnych”

Działanie 3.1 Budowanie potencjału współpracy na poziomie regionalnym i lokalnym.

Działanie 3.2 Inicjatywy społeczności lokalnych.

Jednocześnie dopuszcza się możliwość uczestnictwa w działaniach w ramach inicjatywy „Regiony na rzecz zmian gospodarczych”.

Program Współpracy Transnarodowej

Oś Priorytetowa I „Wspieranie innowacji na obszarze Europy Środkowej”

Działanie 3 Wspieranie rozwoju wiedzy

Oś Priorytetowa II „Poprawa zewnętrznej i wewnętrznej dostępności obszaru Europy Środkowej”

Działanie 3 Promowanie mobilności bezpiecznej i zgodnej z zasadami zrównoważonego rozwoju

Oś Priorytetowa III „Odpowiedzialne korzystanie ze środowiska”

Działanie 1 Rozwój wysokiej jakości środowiska poprzez zarządzanie naturalnymi zasobami i dziedzictwem

Oś Priorytetowa IV „Podniesienie konkurencyjności i atrakcyjności regionów i miast”

Działanie 1 Rozwój policentrycznych struktur osiedlenia oraz współpracy terytorialnej,

Działanie 3 Kapitalizacja zasobów kulturowych dla uatrakcyjnienia miast i regionów.

Program Współpracy międzyregionalnej Interreg IV C

Oś Priorytetowa I „Innowacyjność i gospodarka oparta na wiedzy”

– wymiana oraz transfer wiedzy i doświadczeń pomiędzy regionami UE oraz opracowywanie nowych polityk i metod w regionach na terenie całej Unii Europejskiej. Priorytet ten będzie wspierał projekty współpracy międzyregionalnej, które przyczyniają się do wzmocnienia potencjału regionów w zakresie badań technologii oraz innowacyjności

Oś Priorytetowa II „Środowisko naturalne i zapobieganie zagrożeniom”

– wymiana i transfer wiedzy i doświadczeń pomiędzy regionami UE oraz opracowania nowych polityk i metod w regionach Unii Europejskiej i poza jej terytorium w celu poprawy jakości środowiska i zwiększenia atrakcyjności regionów w Europie. Priorytet ten będzie wspierał projekty współpracy międzyregionalnej które przyczyniają się do zwiększenia atrakcyjności

terytorium w celu wspierania rozwoju społeczno-gospodarczego oraz zrównoważonej turystyki poprzez ochronę dziedzictwa kulturowego i krajobrazu.

Kryterium demarkacji – partnerzy uczestniczący w programie „Hanse Passage”

▪ **PO Innowacyjna Gospodarka**

Oś Priorytetowa 6 Polska gospodarka na rynku międzynarodowym

- możliwe będzie wsparcie inwestycji w zakresie ponadregionalnych produktów turystycznych, w szczególności o charakterze liniowym przyczyniających się do wzrostu atrakcyjności Polski; kryterium demarkacji – wartość projektu.

▪ **PO Zrównoważony Rozwój Sektora Rybołówstwa i Nadbrzeżnych Obszarów Rybackich**

Oś Priorytetowa II „Akwakultura, rybołówstwo śródlądowe, przetwórstwo i rynek rybny”

Działanie 2.2.1. Inwestycje dotyczące budowy lub wyposażenia nowych gospodarstw rybackich

Działanie 2.2.2. Inwestycje dotyczące rozbudowy, wyposażenia lub modernizacji istniejących gospodarstw rybackich.

Oś Priorytetowa III „Środki służące wspólnemu interesowi”

Środek 3.6 Modyfikacja w celu zmiany przeznaczenia statków rybackich

Oś IV „Zrównoważony rozwój obszarów zależnych od rybactwa”

Środek 4.1 Zrównoważony rozwój obszarów zależnych od rybactwa

Działanie 4.1.2. Wdrażanie Lokalnych Strategii Rozwoju Obszarów Rybackich (LSROR) – wspierana będzie infrastruktura drobnego rybactwa i infrastruktura związana z turystyką oraz usługi na rzecz małych społeczności rybackich. W ramach priorytetu realizowane będą projekty z zakresu odbudowy i zachowania dziedzictwa kulturowego oraz rozwoju infrastruktury kulturalnej poprzez inwestycje i rozszerzenie oferty kulturalnej regionów.

Kryterium demarkacji – typ beneficjenta.

Oś Priorytetowa VIII: INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA**Cel:**

Poprawa warunków kształcenia oraz dostępu do wiedzy, usług medycznych i pomocy społecznej.

Powiązanie ze strategią RPO:

Oś Priorytetowa VIII przyczyni się do realizacji trzeciego celu szczegółowego RPO: „Zwiększenie atrakcyjności Lubelszczyzny jako miejsca do zamieszkania i przebywania”.

Oś Priorytetowa jest spójna z celami operacyjnymi Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego: „Kształtowanie prorozwojowej polityki ludnościowej w województwie”, „Podniesienie poziomu wykształcenia i wiedzy mieszkańców regionu”.

Uzasadnienie i opis:

Działając w ramach priorytetowych obszarów Strategii Lizbońskiej niezwykle istotne jest podnoszenie atrakcyjności regionu jako miejsca do inwestowania i przebywania. Na obecnym etapie rozwoju społecznego i gospodarczego Lubelszczyzny kwestia atrakcyjności jest ściśle powiązana z organizacją czasu wolnego oraz usług społecznych. Poprawa jakości życia nabiera w tym zakresie takiego samego znaczenia, jak przeciwdziałanie negatywnym trendom migracyjnym, czy działanie na rzecz tworzenia nowych miejsc pracy. W związku z powyższym stosunkowo niski stopień aktywności zawodowej mieszkańców województwa lubelskiego, rosnący poziom zachorowań na choroby społeczne oraz zwiększający się odsetek osób w podeszłym wieku powodują konieczność podjęcia działań na rzecz kapitału społecznego, poprawiających stan infrastruktury edukacyjnej, zdrowotnej i pozostałej sfery społecznej. Jednym z kluczowych warunków budowania gospodarki opartej na wiedzy jest dobrze wykształcone społeczeństwo. Jednocześnie, równie ważne jest podniesienie poziomu aktywności zawodowej społeczeństwa. Zmiany jakie miały miejsce w gospodarce regionu w ostatnich latach wykazały, że występuje bardzo duże zapotrzebowanie na pracowników sektora usług, posiadających wysokie kwalifikacje, szczególnie w zakresie nowoczesnych technologii. Z uwagi na to, że edukacja w gospodarce opartej na wiedzy jest procesem trwającym przez całe życie i ściśle powiązaniem ze zmianami demograficznymi w ramach Osi priorytetowej VIII podkreśla się również znaczenie kształcenia zawodowego i ustawicznego.

Mając na uwadze wielkość środków przeznaczonych na infrastrukturę edukacyjną w RPO WL oraz znaczne potrzeby w zakresie poprawy dostępności i jakości kształcenia na wszystkich poziomach nauczania nie przewiduje się priorytetowego traktowania projektów z zakresu infrastruktury kształcenia ustawicznego.

Kryteria wyboru projektów przewidują preferencje dla przedsięwzięć edukacyjnych (w tym kształcenie ustawiczne), które przyczynią się do podniesienia jakości nauczania w jak najszerszym zakresie. Jednocześnie ważnym aspektem jest poprawa dostępności do obiektów świadczących usługi edukacyjne (np. na obszarach wiejskich). W związku z powyższym planowane wsparcie obejmie zarówno budowę nowych jak też modernizację istniejących placówek.

Konkursowy tryb i opracowane kryteria wyboru projektów zapewniają finansowanie tych przedsięwzięć, które w jak największym stopniu przyczynią się do podnoszenia jakości zasobów

ludzkich na terenie województwa oraz są spójne z potrzebami regionalnego i lokalnych rynków pracy.

W perspektywie wydłużania się okresu produkcyjnego oraz postępujących zmian technologicznych, wykształcona kadra staje się koniecznym elementem nowoczesnej gospodarki. Dlatego też niezwykle ważne jest dostosowanie ofert kształcenia, przede wszystkim szkół zawodowych, do potrzeb rynku pracy.

Istotny wpływ na zwiększenie atrakcyjności sektora usług społecznych, a tym samym atrakcyjność Lubelszczyzny ma kwestia poprawy dostępności i jakości usług medycznych, która jest ściśle związana z poprawą stanu infrastruktury ochrony zdrowia i pomocy społecznej.

Cel Osi Priorytetowej VIII zostanie osiągnięty poprzez:

- podniesienie poziomu kształcenia na wszystkich szczeblach nauczania (z wyłączeniem przedszkoli) oraz zwiększenie dostępu mieszkańców regionu do infrastruktury edukacyjnej i sportowej;
- poprawę jakości i dostępności świadczeń medycznych i pomocy społecznej.

W ramach Osi Priorytetowej VIII przewiduje się następujące formy wsparcia:

- dotacje na inwestycje z zakresu infrastruktury edukacyjnej wszystkich szczebli nauczania (z wyłączeniem przedszkoli) - roboty budowlane, modernizacja, wyposażenie, w szczególności wspierające kierunki kształcenia przyczyniające się do rozwoju gospodarczego województwa. Wsparcie obejmuje zarówno inwestycje ukierunkowane na rozwój potencjału dydaktycznego szkół wyższych, jak również inwestycje z zakresu podstawowego, gimnazjalnego i ponadgimnazjalnego poziomu nauczania oraz kształcenia ustawicznego, praktycznego i zawodowego.
- dotacje na inwestycje z zakresu infrastruktury sportowej – podnoszące jakość i dostępność obiektów sportowych poprzez roboty budowlane, modernizację, wyposażenie ww. obiektów.
- dotacje na inwestycje z zakresu infrastruktury ochrony zdrowia niezbędnej do funkcjonowania usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym (w zakresie objętym umową z Narodowym Funduszem Zdrowia), a także zakup i modernizacja sprzętu medycznego.
- dotacje na inwestycje z zakresu pomocy społecznej, zwłaszcza roboty budowlane, modernizacja, termomodernizacja oraz zakup wyposażenia domów pomocy społecznej.

W realizacji projektów dotyczących infrastruktury sportowej podnoszącej atrakcyjność województwa uwzględniony zostanie aspekt wpływu realizacji tych przedsięwzięć na rozwój gospodarczy i ekonomiczny danego obszaru. Dotyczy to np. podniesienia atrakcyjności miast pod względem dostępności do infrastruktury sportowej, co przekłada się na atrakcyjność do zamieszkania i inwestowania. Jednocześnie wysoka jakość publicznych usług i obiektów sportowych sprzyja podnoszeniu atrakcyjności danego obszaru, wpływa na zwiększenie liczby turystów i lokalizowaniu przedsięwzięć sektora prywatnego. Dlatego priorytetowo traktowane będą inwestycje, które są w jak największym stopniu kompleksowe, wielofunkcyjne, ogólnie dostępne i przeznaczone do wykorzystania w jak najszerszym zakresie (np. funkcja sportowa połączona z funkcją rekreacyjno – widowiskową).

W świetle tendencji do starzenia się społeczeństwa, będącej jednym priorytetowych obszarów Strategii Lizbońskiej, uzasadnione jest ukierunkowanie wsparcia na działania zmierzające do zwiększenia liczby lat pracy osób będących w wieku produkcyjnym oraz maksymalnego wykorzystania ich potencjału. Możliwe to będzie poprzez działania służące utrzymaniu pracowników w dobrej kondycji zdrowotnej a także inicjatywy na rzecz aktywizacji zawodowej niemobilnej sfery produkcyjnej, jak również zmierzające do ułatwienia powrotu do pracy osobom w wieku produkcyjnym. Założenie to wpisuje się w priorytety Strategicznych Wytycznych Wspólnoty (*Wspieranie utrzymania dobrego poziomu zdrowia pracowników*), a także w założenia Strategii Ochrony Zdrowia w Polsce na lata 2007 – 2013. Jest to szczególnie istotne w województwie lubelskim, gdzie niekorzystna struktura demograficzna, model rodziny wielopokoleniowej i dekapitalizacja infrastruktury społecznej utrudniają powrót do aktywności zawodowej, w szczególności kobietom.

Zgodnie z zapisami Wojewódzkiego Planu Zdrowotnego oraz Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006 - 2020 prognozy dotyczące problemów zdrowotnych wskazują na to, że największym zagrożeniem dla zdrowia i życia mieszkańców Lubelszczyzny są choroby układu krążenia i choroby nowotworowe. W związku z powyższym uzasadnione jest dofinansowanie w pierwszej kolejności inwestycji ukierunkowanych na poprawę sytuacji w zakresie walki z ww. chorobami.

Dofinansowane będą zadania z zakresu ambulatoryjnej opieki medycznej (priorytetowo projekty o charakterze kompleksowym), co ma swoje powiązanie ze Strategicznymi Wytycznymi Wspólnoty w kontekście wyrównywania niedostatków infrastruktury ochrony zdrowia oraz wspierania skutecznego świadczenia usług w mniej zamożnych państwach członkowskich i regionach.

Realizacja celu polityki spójności, zakładającego zmniejszenie dysproporcji gospodarczych, terytorialnych i społecznych regionu uzasadniona jest procesem starzenia się ludności i przewidywanym spadkiem liczebności sfery produkcyjnej. Dlatego wsparciem objęte będą też inwestycje w obiektach pomocy społecznej, związane z rozwojem sektora usług dla osób będących w wieku poprodukcyjnym.

Zakres wsparcia Osi Priorytetowej VIII jest także spójny z głównym celem *Strategii Rozwoju Edukacji na lata 2007 – 2013*, którego jednym z założeń jest upowszechnienie edukacji i zwiększenie udziału dorosłych w kształceniu ustawicznym. Podkreślana jest ponadto kwestia procesów demograficznych przyczyniających się do zmian w systemie edukacji a także reagowania na ewaluujące potrzeby rynku pracy. Zaznacza się konieczność wyrównywania szans edukacyjnych poprzez zapewnienie szerokiego dostępu dzieci i młodzieży do wiedzy, dostosowanie treści i metod nauczania do potrzeb rynku pracy, a także kształtowanie postaw proedukacyjnych, w szczególności wśród pracowników sfery produkcyjnej. Założenia Osi Priorytetowej VIII są również spójne ze Strategia Rozwoju Sportu w Polsce do roku 2015, która poza szerzeniem idei sportu dla wszystkich promuje także rozwój infrastruktury sportowo – rekreacyjnej.

Kategorie interwencji: 11, 13, 43, 75, 76, 79.

Kategorie interwencji wpisujące się w Strategię UE dla Regionu Morza Bałtyckiego: 13, 43, 75, 76.

Wskaźniki osiągnięcia celu:

Rodzaj wskaźnika (definicja)	Jednostka	Wartość w roku bazowym	Wartość w roku docelowym 2013 (2015)	Częstotliwość pomiaru	Źródło danych, sposób pomiaru
Wskaźniki produktu					
1.liczba projektów z zakresu edukacji	szt.	0	50 (50)	Raz w roku	IZ
2.liczba wspartych obiektów edukacyjnych: - szkoły wyższe - szkoły ponadgimnaz. - gimnazja - szkoły podstawowe	szt.	0	115 (124) 15 (16) 25 (27) 60 (65) 15 (16)	Raz w roku	Beneficjent
3.pojemność (capacity) wspartych obiektów szkół wyższych	osoby	0	1500 (1600)	Raz w roku	Beneficjent
4.liczba wspartych obiektów infrastruktury sportowej, w tym: -przy obiektach edukacyjnych -przy obiektach uszkodzonych w wyniku powodzi	szt.	0	50 (60) 35 (40) 1 (1)	Raz w roku	Beneficjent
5.pojemność (capacity) wspartych obiektów infrastruktury sportowej	osoby	0	35 900 (35 900)	Raz w roku	Beneficjent
6.liczba projektów z zakresu: - ochrony zdrowia - pomocy społecznej	szt.	0	75 (85) 65 (70) 10 (15)	Raz w roku	IZ
7.liczba zmodernizowanych: - szpitali - obiektów pomocy społecznej	szt.	0	25 (50) 15 (35) 10 (15)	Raz w roku	Beneficjent
8.liczba szpitali, które zakupiły sprzęt medyczny	szt.	0	30 (30)	Raz w roku	Beneficjent
Wskaźniki rezultatu					
9.liczba studentów korzystających z infrastruktury wspartej w wyniku realizacji projektów	osoby	0	65 000 (70 000)	Raz w roku	Beneficjent
10.liczba uczniów korzystających z infrastruktury wspartej w wyniku realizacji projektów	osoby	0	110 000 (120 000)	Raz w roku	Beneficjent
11.liczba obiektów edukacyjnych wykorzystywanych w kształceniu ustawicznym oraz zawodowym	szt.	0	30 (30)	Raz w roku	Beneficjent
12.Potencjalna liczba specjalistycznych	szt.	0	500 000 (500 000)	Raz w roku	Beneficjent

badań medycznych przeprowadzonych sprzętem zakupionym w wyniku realizacji projektów					
13.wartość zakupionego sprzętu - onkologia - choroby układu krążenia	zł	0	80 000 000 (80 000 000)	Raz w roku	Beneficjent
14.Liczba szkół wyposażonych w pracownie komputerowe	szt.	0	40 (40)	Raz w roku	Beneficjent

Główne grupy beneficjentów:

- Jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia
- Jednostki organizacyjne jst posiadające osobowość prawną
- Partnerzy społeczni i gospodarczy
- Organizacje pozarządowe
- Kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych
- Osoby prawne i fizyczne będące organami prowadzącymi szkoły i placówki
- Szkoły wyższe
- Zakłady opieki zdrowotnej działające w publicznym systemie ochrony zdrowia
- Jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość prawną (nie wymienione wyżej)

Zasada cross-financing

W ramach Osi Priorytetowej VIII, w należycie uzasadnionych przypadkach realizacji projektów lub części projektów, dopuszcza się możliwość finansowania działań, które należą do obszaru interwencji Europejskiego Funduszu Społecznego, w zakresie nie większym niż 10% kosztów kwalifikowanych projektu.

Możliwość ta jest ograniczona jedynie do działań, które są niezbędne dla pomyślnej realizacji projektu oraz są bezpośrednio powiązane z projektem (np. wykorzystanie narzędzi ICT, rozwój modułów informacyjnych, platform e-usług i baz danych, szkolenia w zakresie wdrażania aplikacji i usług ICT).

Wsparciem w ramach cross – finansingu mogą być objęte działania ukierunkowane na rozwój potencjału ludzkiego w zakresie podnoszenia kwalifikacji i kompetencji niezbędnych do prawidłowej realizacji projektu i osiągnięcia jego celów. Realizacja powyższych działań umożliwi beneficjentom właściwą i kompleksową realizację projektów z uwzględnieniem odpowiedniego przygotowania kadr zarządzających i pracowników.

Komplementarność z innymi programami:

Oś Priorytetowa VIII WL jest komplementarna z programami:

▪ **PO Rozwój Polski Wschodniej**

Oś Priorytetowa I Nowoczesna gospodarka

Działanie I.1. Infrastruktura uczelni

gdzie wsparcie uzyskają projekty związane z infrastrukturą edukacyjną służącą prowadzeniu działalności dydaktycznej uczelni wyższych oraz infrastrukturą służącą działalności rozwojowej i naukowo-badawczej powiązanej z dydaktyką na poziomie wyższym (zgodnie z indykatywną listą projektów zawartą w Planie Inwestycyjnym PO RPW); kryterium demarkacji – wartość projektu.

Działanie I.2. Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego

gdzie wsparcie otrzymają projekty polegające na budowie kompleksowego systemu szerokopasmowej infrastruktury teleinformatycznej na terenie 5 województw objętych PO RPW; przedsięwzięcia realizowane w ramach RPO województwa lubelskiego stanowić będą uzupełnienie sieciowego projektu międzyregionalnego i dotyczyć będą przede wszystkim budowy sieci, systemów i usług ICT na poziomie subregionalnym, z uwzględnieniem obszarów wiejskich i małych miast; kryterium demarkacji – zasięg/ charakter projektu.

▪ **PO Infrastruktura i Środowisko**

Oś Priorytetowa X – Infrastruktura energetyczna przyjazna środowisku:

Działanie 10.3 Termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej

gdzie wsparcie uzyskają projekty z zakresu termomodernizacji obiektów użyteczności publicznej, kryterium demarkacji - wartość projektu.

Oś Priorytetowa XII - Kultura i dziedzictwo kulturowe:

Działanie 12.3 Rozwój infrastruktury szkolnictwa artystycznego

gdzie wsparcie uzyskają projekty z zakresu rozwoju infrastruktury szkolnictwa artystycznego, kryterium demarkacji – wartość projektu.

Oś Priorytetowa XIII - Bezpieczeństwo zdrowotne i poprawa efektywności systemu ochrony zdrowia:

Działanie 13.1 Rozwój systemu ratownictwa medycznego

gdzie wsparcie otrzymają projekty z zakresu ratownictwa medycznego, kryterium demarkacji – typ projektu

Działanie 13.2 Inwestycje w infrastrukturę ochrony zdrowia o znaczeniu ponadregionalnym

gdzie wsparcie uzyskają projekty z zakresu inwestycji w infrastrukturę ochrony zdrowia o znaczeniu ponadregionalnym w celu zapewnienia specjalistycznych i wysokospecjalistycznych świadczeń zdrowotnych, w tym diagnostyki i leczenia chorób zawodowych; kryterium demarkacji – typ beneficjenta.

Oś Priorytetowa XIV – Infrastruktura szkolnictwa wyższego:

Działanie 14.1 Infrastruktura szkolnictwa wyższego

gdzie wsparcie uzyskają projekty z zakresu rozwoju najwyższej klasy ośrodków akademickich kształcących przede wszystkim specjalistów w zakresie nowoczesnych technologii, a także projekty z zakresu podniesienie jakości kształcenia poprzez wykorzystanie technologii informacyjnych i komunikacyjnych; kryterium demarkacji – wartość projektu.

▪ **Program Rozwoju Obszarów Wiejskich**

Oś priorytetowa III – Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej:

Działania 313, 322, 323 Odnowa i rozwój wsi

gdzie wsparcie uzyskają projekty których celem będzie poprawa jakości życia na obszarach wiejskich poprzez zaspokajanie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców wsi; kryterium demarkacji – wartość projektu lub lokalizacja projektu.

▪ **PO Kapitał Ludzki**

Priorytet I – Zatrudnienie i integracja społeczna:

Działanie 1.2 Wsparcie systemowe instytucji pomocy i integracji społecznej

gdzie wsparcie otrzymają m.in. projekty z zakresu podnoszenia kwalifikacji kadry instytucji pomocy i integracji społecznej.

Priorytet II - Rozwój zasobów ludzkich i potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw oraz poprawa stanu zdrowia osób pracujących:

Działanie 2.3 Wzmocnienie potencjału zdrowia osób pracujących oraz poprawa jakości funkcjonowania systemu ochrony zdrowia

gdzie wsparcie uzyskają m.in. projekty polegające na kształceniu zawodowym pielęgniarek i położnych, w szczególności w ramach studiów pomyślowych, kształceniu w ramach procesu specjalizacji lekarzy deficytowych specjalności, tj. onkologia, kardiologia, medycyna pracy oraz kształceniu podyplomowym przedstawicieli innych zawodów medycznych.

Priorytet III – Wysoka jakość systemu oświaty:

Działanie 3.5 Doskonalenie podstaw programowych i programów nauczania

gdzie wsparcie uzyskają projekty wprowadzające rozwiązania systemowe zwiększające efektywność edukacji i dostosowujące proces kształcenia do wymogów gospodarki opartej na wiedzy.

Priorytet IV – Szkolnictwo wyższe i nauka:

Działanie 4.1 Wzmocnienie i rozwój potencjału dydaktycznego szkolnictwa wyższego

gdzie wsparcie uzyskają projekty polegające na budowaniu potencjału dydaktycznego uczelni wyższych, zwiększaniu liczby absolwentów kierunków o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy, wzmocnianiu roli nauki w procesie kształcenia.

Działanie 4.2 Rozwój kwalifikacji kadr systemu B+R

gdzie wsparcie uzyskają projekty polegające na zwiększaniu zakresu kompetencji zasobów kadrowych systemu B+R.

Priorytet VI Rynek pracy otwarty dla wszystkich

Działanie 6.1 Poprawa dostępu do zatrudnienia oraz wspieranie aktywności zawodowej w regionie, gdzie wsparcie uzyskają projekty polegające m.in. na organizowaniu warsztatów oraz szkoleń z zakresu technik aktywnego poszukiwania pracy oraz nabywania kompetencji kluczowych, służące wzmocnieniu i rozwojowi publicznych służb zatrudnienia w regionie, a także przyznaniu jednorazowych środków na podjęcie działalności gospodarczej, w tym pomoc prawna, konsultacje i doradztwo związane z podjęciem działalności gospodarczej.

Priorytet VII – Promocja integracji społecznej:

Działanie 7.1 Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji

gdzie wsparcie otrzymają m.in. projekty z zakresu szkoleń oraz specjalistycznego doradztwa dla kadr instytucji pomocy społecznej, działających na terenie regionu, powiązanych bezpośrednio z potrzebami oraz ze specyfiką realizowanych zadań.

Priorytet IX – Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach:

Działanie 9.1 Wyrównywanie szans edukacyjnych i zapewnienie wysokiej jakości usług edukacyjnych świadczonych w systemie oświaty

gdzie wsparcie uzyskują projekty mające na celu tworzenie warunków równego dostępu do procesu kształcenia poprzez szerzenie edukacji przedszkolnej i wsparcie osób będących poza systemem edukacji.

Działanie 9.2 Podniesienie atrakcyjności i jakości szkolnictwa zawodowego

gdzie wsparcie uzyskują projekty polegające na wdrażaniu efektywnych programów doradztwa edukacyjno – zawodowego, współpracy szkół i placówek prowadzących kształcenie zawodowe z pracodawcami i instytucjami rynku pracy służącej podnoszeniu kwalifikacji zawodowych uczniów jako przyszłych absolwentów i wzmacnianiu ich zdolności do zatrudnienia.

Działanie 9.3 Upowszechnienie kształcenia ustawicznego w formach szkolnych

gdzie wsparcie uzyskują projekty polegające na realizacji programów skierowanych do osób dorosłych zainteresowanych uzupełnieniem lub podwyższeniem swoich kwalifikacji w formach szkolnych, usługach doradczych w zakresie wyboru ścieżki kształcenia.

Działanie 9.4 Wysoko wykwalifikowane kadry systemu oświaty

gdzie wsparcie uzyskują projekty w zakresie studiów podyplomowych i kursów doskonalących dla nauczycieli w zakresie zgodnym z lokalną i regionalną polityką edukacyjną, studiów wyższych dla nauczycieli zainteresowanych podwyższeniem lub uzupełnieniem posiadanego wykształcenia, programów przekwalifikowania nauczycieli szkolnych w związku ze zmieniającą się sytuacją demograficzną (niż szkolny) w kierunku kształcenia ustawicznego.

▪ **PO Innowacyjna Gospodarka**

Oś Priorytetowa II Infrastruktura sfery B + R:

Działanie 2.1 Rozwój ośrodków o wysokim potencjale badawczym

gdzie wsparcie uzyskują projekty których celem będzie poprawa jakości infrastruktury badawczo – rozwojowej w ośrodkach o wysokim potencjale badawczym, kryterium demarkacji – wartość projektu.

Oś Priorytetowa VII Budowa i rozwój społeczeństwa informacyjnego

w ramach osi realizowane będą m.in. projekty dotyczące infrastruktury elektronicznych usług publicznych oraz usługi dla przedsiębiorców i obywateli, projekty mające na celu wsparcie działalności gospodarczej w dziedzinie gospodarki elektronicznej oraz polegające na wsparciu wdrażania rozwiązań elektronicznego biznesu typu B2B; kryterium demarkacji – typ beneficjenta

Oś Priorytetowa VIII Społeczeństwo informacyjne – zwiększanie innowacyjności gospodarki

w ramach osi realizowane będą projekty wspierające tworzenia nowych, innowacyjnych eUsług, innowacyjnych rozwiązań elektronicznego biznesu oraz zmniejszanie technologicznych, ekonomicznych i mentalnych barier wykorzystywania eUsług w społeczeństwie.

Oś Priorytetowa IX: POMOC TECHNICZNA

Cel:

Zapewnienie efektywnego oraz zgodnego z prawem i politykami wspólnotowymi wdrażania Regionalnego Programu Operacyjnego poprzez wsparcie instytucji uczestniczących w zarządzaniu i wdrażaniu.

Uzasadnienie i opis:

Przejęcie przez Zarząd Województwa funkcji Instytucji Zarządzającej Regionalnym Programem Operacyjnym, wiąże się ze zwiększeniem ilości zadań w zakresie programowania, wdrażania i koordynacji programu, procesu oceny i wyboru projektów, monitorowania, kontroli i obsługi finansowej oraz informacji i promocji programu. Będzie to związane z koniecznością stworzenia wyspecjalizowanych stanowisk pracy nie tylko w Instytucji Zarządzającej, ale także w instytucjach zaangażowanych we wdrażanie programu, do których delegowana może być część kompetencji Instytucji Zarządzającej.

Z uwagi na duży stopień komplikacji zadań związanych z procesem wdrażania RPO, szczególną uwagę należy zwrócić na jakość i kompetencje instytucji odpowiedzialnych za wdrażanie i zarządzanie środkami, oparte o profesjonalnie prowadzony monitoring, ocenę i kontrolę. Wynika stąd konieczność wsparcia instytucjonalnego administracji publicznej i innych instytucji zaangażowanych w ten proces.

Dlatego też instytucjom uczestniczącym we wdrażaniu RPO na terenie województwa niezbędne jest wsparcie w zakresie zatrudnienia odpowiednio wykwalifikowanego personelu, ciągłego podnoszenia kwalifikacji pracowników, zapewnienia odpowiednich warunków technicznych i wyposażenia jednostek w niezbędny sprzęt (szczególnie komputerowy), organizacji i obsługi struktur zarządzających i wdrażających RPO, a także wsparcie dla działań informacyjnych i promocyjnych.

Konieczne jest także zapewnienie, aby środki funduszy strukturalnych przeznaczone na realizację RPO wykorzystywane były prawidłowo, a efekty interwencji miały charakter trwały i przyczyniały się w ten sposób do poprawy sytuacji społeczno-ekonomicznej województwa lubelskiego. W tym celu Instytucja Zarządzająca zobowiązuje się do pełnego udziału w jednolitym informatycznym systemie monitoringu oraz do podejmowania wszelkich działań umożliwiających wsparcie bieżącego procesu zarządzania i monitorowania RPO WL oraz zapewnienia zdolności do agregacji danych w zakresie i formacie wymaganym przez KE na mocy regulacji wspólnotowych na lata 2007-2013 w szczególności poprzez ich finansowanie, rozwój i utrzymanie.

Zakres wsparcia procesu wdrażania RPO będzie obejmował:

- zatrudnienie personelu zaangażowanego w realizację RPO i dokończenie realizacji ZPORR oraz przygotowanie kolejnego programu na nowy okres programowania,
- podnoszenie kwalifikacji zawodowych personelu zaangażowanego w realizację RPO,
- podnoszenie motywacji pracowników zaangażowanych w proces programowania i wdrażania programu,
- organizację i obsługę procesu naboru, selekcji, oceny i wyboru projektów,
- wsparcie procesu kontroli realizacji projektów oraz systemu monitorowania projektów i programu,

- ewaluację programu,
- stworzenie, utrzymanie i rozwój systemu informatycznego monitoringu i kontroli, który będzie kompatybilny z Krajowym Systemem Informatycznym na okres 2007-2013 (SIMIK 07-13), a zakres gromadzonych i przetwarzanych w nim danych będzie zgodny z zakresem danych określonym w załączniku II do Rozporządzenia Komisji (WE) nr 1828/2006,
- zakup sprzętu komputerowego wraz z niezbędnym oprogramowaniem oraz sprzętu biurowego, wyposażenia i materiałów na potrzeby realizacji RPO oraz przygotowania kolejnego programu,
- szkolenia dla beneficjentów (m.in. w zakresie zamówień publicznych i pomocy publicznej),
- obsługa Regionalnego Komitetu Monitorującego,
- zapewnienie właściwych warunków technicznych niezbędnych do realizacji RPO i przygotowania kolejnego programu,
- inne koszty niezbędne do prawidłowego zarządzania i wdrażania programu oraz przygotowania kolejnego programu,
- działania wspomagające przygotowanie potencjalnych beneficjentów i ich projektów do przyszłych interwencji strukturalnych oraz finansowanie przygotowania projektów pilotażowych z wyłączeniem zadań polegających na umacnianiu ogólnego potencjału administracji.

W ramach Osi priorytetowej VII istnieje również możliwość realizacji projektów dotyczących wymiany doświadczeń i najlepszych praktyk w ramach inicjatywy „Regions for Economic Change”

Projekty realizowane w zakresie informacji i promocji będą służyć przede wszystkim zapewnieniu powszechnego dostępu do informacji o Regionalnym Programie Operacyjnym w zakresie możliwości ubiegania się o dofinansowanie projektów ze środków funduszy strukturalnych oraz przygotowania i realizacji projektów (np. szkolenia w zakresie zamówień publicznych i pomocy publicznej). Celem działań promocyjno-informacyjnych będzie również zwiększenie świadomości społecznej na temat korzyści jakie uzyska województwo lubelskie w wyniku wdrożenia RPO WL.

W ramach wsparcie z pomocy technicznej zapewniona zostanie odpowiednia pula środków finansowych niezbędna dla przeprowadzenia pełnego, zgodnego z zapisami art. 45 Rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006 procesu ewaluacji programu. Zostanie również przeprowadzona ewaluacja ex-ante dokumentów programowych przygotowanych na potrzeby okresu programowania rozpoczynającego się po roku 2013. Powyższe wsparcie obejmie w szczególności koszty zlecenia wykonania różnych typów badań ewaluacyjnych. W puli środków osi priorytetowej IX zostaną zagwarantowane dostateczne środki na spełnienie wymagań dotyczących oceny realizacji RPO WL w zakresie wdrożenia Planu ewaluacji programu.

Zgodnie z zapisami art. 2 pkt 1 Rozporządzeniu Komisji (WE) nr 1828/2006 w zakresie wypełnienia wymogów odnoszących się do działań promocyjno - informacyjnych wsparcie realizowane będzie w oparciu o Plan komunikacji. Będzie on określał zasady i mechanizmy wdrażania strategii promocji Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007 - 2013. Plan komunikacji zostanie opracowany przez Instytucję Zarządzającą RPO WL na podstawie Strategii komunikacji przygotowanej przez Instytucję Koordynującą NSRO zgodnie z art. 2 rozporządzenia wykonawczego.

Działania informacyjne i promocyjne będą dotyczyły przygotowania i wdrożenia strategii promocji RPO WL, przygotowania i upowszechniania materiałów informacyjnych i promocyjnych (dokumentów programowych, podręczników procedur wdrażania, broszur, folderów i innych publikacji oraz gadżetów promocyjnych) dot. RPO i kolejnego programu.

Kategorie interwencji: 85, 86.

Wskaźniki osiągnięcia celu

Rodzaj wskaźnika (definicja)	Jednostka	Wartość bazowa	Wartość docelowa w roku 2013 (2015)	Częstotliwość pomiaru	Źródło danych, sposób pomiaru
Wskaźniki produktu					
1.Liczba etatów współfinansowanych z PT	szt.	0	150 (150)	raz w roku	IZ
2.Liczba zakupionego sprzętu komputerowego	szt.	0	150 (150)	raz w roku	IZ
3.Liczba kampanii informacyjnych i promocyjnych	szt.	0	9 (10)	raz w roku	IZ
4.Liczba zleconych ekspertyz, analiz	szt.	0	20 (22)	raz w roku	IZ
5.Liczba szkoleń, seminariów i konferencji dla beneficjentów	szt.	0	25 (25)	raz w roku	IZ
Wskaźniki rezultatu					
6.Liczba osób uczestniczących w szkoleniach, seminariach i konferencjach	osoby	0	5000 (5000)	raz w roku	IZ
7.Liczba przeszkolonego personelu zaangażowanego we wdrażanie RPO	osoby	0	150 (150)	raz w roku	IZ
8.Liczba odwiedzin portalu www.rpo.lubelskie.pl	szt.	0	3 000 000 (3 500 000)	raz w roku	IZ

Główne grupy beneficjentów:

- Instytucja Zarządzająca RPO WL
- Instytucje Pośredniczące i Pośredniczące II stopnia RPO WL

Zasada cross-financing:

W ramach Osi Priorytetowej IX nie przewiduje się stosowania cross-financingu.

Komplementarność z innymi programami:

Oś Priorytetowa IX jest komplementarna z:

- **PO Pomoc techniczna** - w ramach którego realizowane będą projekty z zakresu:
 - realizacji NSRO w zakresie wsparcia zasobów ludzkich, funkcjonowania instytucji zaangażowanych w realizację NSRO, procesu oceny przebiegu realizacji NSRO, zakupu wyposażenia oraz funkcjonowania i rozwoju narzędzi informatycznych wspomagających realizację NSRO,
 - komunikacji i promocji oraz wymiany doświadczeń pomiędzy uczestnikami procesu realizacji NSRO.

- **PO Kapitał Ludzki** – wsparcie uzyskują projekty z zakresu pomocy technicznej w ramach Priorytetu XI.
 - **PO Rozwój Polski Wschodniej** – w ramach programu realizowane będą projekty zakresu pomocy technicznej Priorytetu IV.
 - **PO Rozwój Obszarów Wiejskich** – wsparciem objęte będzie działanie IV Pomoc techniczna.
- W ramach demarkacji z innymi programami operacyjnymi wsparcie przeznaczone na prawidłową realizację RPO WL pochodzi jedynie ze środków pomocy technicznej RPO WL.

Rozdział 4.

Plan finansowy

Na realizację Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013 zostanie przeznaczony około 1 192,84 mln euro pochodzących z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

W Programie przyjęto metodologię obliczania wkładu Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w odniesieniu do publicznych wydatków kwalifikowanych.

Wielkość środków prywatnych zaangażowanych we współfinansowanie Programu została wstępnie oszacowana na poziomie 276,94 mln euro, co stanowi 16,48 % ogółu środków zaangażowanych w finansowanie Programu.

Poziom krajowego wkładu publicznego dla RPO WL wyniesie 210,50 mln euro, co stanowi 12,53 % ogółu środków zaangażowanych w finansowanie Programu.

Szczegółowy podział funduszy strukturalnych w ramach RPO WL w układzie poszczególnych priorytetów kształtuje się w następujący sposób:

- **Oś Priorytetowa I - Przedsiębiorczość i innowacje** – 22,23 % środków wspólnotowych pochodzących z EFRR (265,11 mln euro)
- **Oś Priorytetowa II - Infrastruktura ekonomiczna** – 5,05 % środków wspólnotowych pochodzących z EFRR (60,25 mln euro)
- **Oś Priorytetowa III - Atrakcyjność obszarów miejskich i tereny inwestycyjne** – 6,15 % środków wspólnotowych pochodzących z EFRR (73,35 mln euro)
- **Oś Priorytetowa IV - Społeczeństwo informacyjne** – 4,84 % środków wspólnotowych pochodzących z EFRR (57,79 mln euro)
- **Oś Priorytetowa V – Transport** – 22,19 % środków wspólnotowych pochodzących z EFRR (264,73 mln euro)
- **Oś Priorytetowa VI - Środowisko i czysta energia** – 15,14 % środków wspólnotowych pochodzących z EFRR (180,54 mln euro)
- **Oś Priorytetowa VII - Kultura, turystyka i współpraca międzyregionalna** – 8,37 % środków wspólnotowych pochodzących z EFRR (99,86 mln euro)
- **Oś Priorytetowa VIII – Infrastruktura społeczna** – 13,28 % środków wspólnotowych pochodzących z EFRR (158,41 mln euro)
- **Oś Priorytetowa IX – Pomoc techniczna** – 2,75 % środków wspólnotowych pochodzących z EFRR (32,80 mln euro).

Prezentowane w Programie końcowe wartości kwot przeznaczonych na instrumenty wsparcia poszczególnych Osi Priorytetowych w ramach RPO są pochodną nakładających się czterech głównych czynników:

1. Czynnika aksjologicznego związanego z podstawami programowymi RPO: celami i priorytetami Strategii Lizbońskiej, Strategicznymi Wytycznymi Wspólnoty, Europejskim Funduszem Rozwoju Regionalnego, Narodowymi Strategicznymi Ramami Odniesienia (Narodową Strategią Spójności) oraz dokumentem bazowym dla Regionalnego Programu Operacyjnego – Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020.

2. Regionalny Program Operacyjny powinien w co najmniej 40% finansować działania związane z realizacją Strategii Lizbońskiej.
3. Wniosków wynikających z diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej województwa oraz analizy SWOT opartych na badaniach statystycznych oraz prowadzonych w trakcie prac nad programem badań ankietowych potencjalnych beneficjentów programu.
4. Czynnika społecznego, czyli sumy uwag i opinii nadesłanych w trakcie ponad rocznego okresu prowadzenia konsultacji społecznych kolejnych wersji dokumentu.

Założenia podstawowe:

1. Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego jest zgodny z zapisami Rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 r. ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności i uchylające rozporządzenie (WE) nr 1260/1999; jest programem jednofunduszowym, finansowanym z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.
2. Środki finansowe są określane na podstawie procentowego udziału alokacji EFRR w danej Osi Priorytetowej w stosunku do ogólnej kwoty dostępnej dla Programu.
3. Współfinansowanie dla wszystkich priorytetów w ramach Programu obliczane jest w odniesieniu do publicznych wydatków kwalifikowanych.
4. Poszczególne kwoty środków innych niż EFRR wynikają z:
 - typów projektów i beneficjentów określonych dla priorytetów RPO;
 - alokacji finansowych zawartych w Narodowej Strategii Spójności - Narodowych Strategicznych Ramach Odniesienia;
 - zobowiązań strony rządowej do współfinansowania z budżetu państwa na poziomie 15% działań związanych z pomocą publiczną w ramach Programu.

Zgodnie z wymogami Rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 r. ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności i uchylające rozporządzenie (WE) nr 1260/1999 poniżej zostały dołączone następujące tabele finansowe:

1. Tabela finansowa przedstawiająca podział na każdy rok kwoty całkowitych środków finansowych z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (Tabela 5.1)
2. Tabela finansowa przedstawiająca kwotę całkowitych środków finansowych stanowiących wkład UE i wkłady krajowe oraz wskaźniki wkładu funduszy w podziale na osie priorytetowe oraz źródła finansowania (Tabela 5.2)
3. Tabela finansowa przedstawiająca indykatywny podział, według kategorii, zaprogramowanego wykorzystania wkładu funduszy (Tabela 5.3)
4. Tabela wydatków w ramach RPO WL z podziałem na kategorie interwencji wspierające wdrażanie Strategii Lizbońskiej (Tabela 5.4)

Tab. 5.1. Tabela finansowa dla programu operacyjnego w podziale na lata (w Euro)

	Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego	Fundusz Spójności	Ogółem
	1	2	1+2
2007	162 035 558	0	162 035 558
2008	165 829 927	0	165 829 927
2009	169 599 313	0	169 599 313
2010	167 386 841	0	167 386 841
2011	173 701 626	0	173 701 626
2012	175 008 244	0	175 008 244
2013	179 279 399	0	179 279 399
2007-2013	1 192 840 908	0	1 192 840 908

Tab. 5.2. Tabela finansowa dla programu operacyjnego w podziale na priorytety oraz źródła finansowania (w Euro)

	Wkład wspólnotowy	Wkład krajowy			Ogółem	Wskaźnik wkładu funduszy UE	Dla celów informacyjnych	
		Ogółem	Krajowy wkład publiczny	Wkład prywatny			Pożyczki EBI	Inne finansowanie
	1	2=3+4	3	4	5=1+2	6=1/5	7	8
Oś I	265 108 206	46 783 801	46 783 801	0	311 892 007	85,00%	0	190 376 044
Oś II	60 251 795	5 958 969	5 958 969	0	66 210 764	91,00%	0	15 885 001
Oś III	73 351 273	12 944 343	12 944 343	0	86 295 616	85,00%	0	16 952 533
Oś IV	57 792 728	10 198 717	10 198 717	0	67 991 445	85,00%	0	1 444 818
Oś V	264 725 446	57 177 692	57 177 692	0	321 903 138	82,24%	0	32 555 626
Oś VI	180 542 357	31 860 416	31 860 416	0	212 402 773	85,00%	0	2 889 636
Oś VII	99 859 680	17 622 297	17 622 297	0	117 481 977	85,00%	0	577 927
Oś VIII	158 412 240	27 955 102	27 955 102	0	186 367 342	85,00%	0	16 259 021
Oś IX	32 797 183	0	0	0	32 797 183	100,00%	0	0
Ogółem	1 192 840 908	210 501 337	210 501 337	0	1 403 342 245	85,0%	0	276 940 606

Tab. 5.3 podziału według kategorii, zaprogramowanego wykorzystania wkładu funduszy w program operacyjny (w Euro)

Kod	Kwota
1	0
2	147 358
3	3 357 564
4	2 889 637
5	51 962 237
6	2 311 709
7	57 910 060
8	137 311 952
9	28 172 582
10	24 561 909
11	26 052 817
12	0
13	14 513 712
14	0
15	404 549
16	27 081 827
17	0
18	13 323 164
19	0
20	0
21	0
22	0
23	170 274 060
24	8 453 647
25	20 809 439
26	0
27	0
28	1 174 130
29	29 784 598
30	0
31	0
32	0
33	0
34	0
35	0
36	0
37	0
38	0

39	8 334 383
40	34 589 148
41	25 098 779
42	7 430 550
43	10 559 536
44	33 736 142
45	16 007 526
46	56 970 899
47	0
48	0
49	0
50	565 479
51	512 833
52	0
53	3 179 448
54	16 730 220
55	152 918
56	967 375
57	55 612 956
58	20 530 987
59	14 825 974
60	33 151 444
61	42 790 510
62	0
63	0
64	0
65	0
66	0
67	0
68	0
69	0
70	0
71	0
72	0
73	0
74	0
75	65 948 168
76	40 200 663
77	0

78	10 067 090
79	40 394 699
80	1 139 774
81	49 273
82	0

83	0
84	0
85	27 942 594
86	4 854 589
Ogółem	1 192 840 908

Forma finansowania	
Kod	Forma finansowania
01	1 158 797 271
02	34 043 637
03	0
04	0
Ogółem:	1 192 840 908

Terytorium	
Kod	Kwota
01	663 124 970
02	0
03	0
04	0
05	523 137 755
06	0
07	0
08	0
09	0
10	6 578 183
00	0
Ogółem:	1 192 840 908

Tab. 5.4 wydatków w ramach RPO WL z podziałem na kategorie interwencji wspierające wdrażanie Strategii Lizbońskiej.

Priorytet tematyczny/kod interwencji	Wkład wspólnotowy	
B+RT, INNOWACJE I PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ	284 063 099	23,81%
2.Infrastruktura związana z B+RT	147 358	0,01%
3.Transfer technologii i udoskonalenie sieci współpracy	3 357 564	0,28%
4.Wsparcie na rzecz B+RT, w szczególności w MŚP	2 889 637	0,24%
5.Uслуги w zakresie zaawansowanego wsparcia dla przedsiębiorstw i grup przedsiębiorstw	51 962 237	4,36%
6.Wsparcie na rzecz MŚP w zakresie promocji produktów i procesów przyjaznych dla środowiska	2 311 709	0,19%
7.Inwestycje w przedsiębiorstwa bezpośrednio związane z dziedziną badań i innowacji	57 910 060	4,86%
8.Inne inwestycje w przedsiębiorstwa	137 311 952	11,51%
9.Inne działania mające na celu pobudzenie badań, innowacji i przedsiębiorczości w MŚP	28 172 582	2,36%
SPOŁECZEŃSTWO INFORMACYJNE	65 532 987	5,49%
10. Infrastruktura telekomunikacyjna	24 561 909	2,06%
11. Technologie informacyjne i telekomunikacyjne	26 052 817	2,18%
13. Usługi i aplikacje dla obywateli	14 513 712	1,22%
15. Inne działania mające na celu poprawę dostępu MŚP do TIK i ich wydajne użytkowanie	404 549	0,03%
TRANSPORT	58 040 555	4,87%
16. Koleje	27 081 827	2,27%
28. Integralne systemy transportu	1 174 130	0,10%
29. Porty lotnicze	29 784 598	2,50%
ENERGIA	86 012 396	7,21%
39. Energia odnawialna: wiatrowa	8 334 383	0,70%
40. Energia odnawialna: słoneczna	34 589 148	2,90%
41. Energia odnawialna: biomasa	25 098 779	2,10%
42.Energia odnawialna: hydroelektryczna, geotermiczna i pozostałe	7 430 550	0,62%
43. Efektywność energetyczna, produkcja skojarzona (kogeneracja), zarządzanie energią	10 559 536	0,89%
Razem	493 649 037	
Procentowy udział w wydatkach ogółem		41,38%

Rozdział 5.

System realizacji Regionalnego Programu Operacyjnego

Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2007 – 2013 jest jednym z programów operacyjnych, które posłużą do realizacji Strategii Rozwoju Kraju na lata 2007-2015 (SRK) i Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia 2007-2013 – Narodowej Strategii Spójności.

RPO realizuje cele SRK 2007 - 2015, określając priorytety i wysokość środków krajowych (publicznych i prywatnych) oraz pochodzących z funduszy strukturalnych UE, przeznaczonych na realizację instrumentów rozwoju województwa lubelskiego.

System realizacji RPO jest zgodny z zapisami Tytułu VI *Rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 r. ustanawiającego ogólne przepisy dla Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności* oraz *Rozporządzenia Komisji (WE) nr 1828/2006 z dnia 8 grudnia 2006 r. ustanawiającego szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia Rady nr 1083/2006.*

Założenia dotyczące funkcji instytucji zarządzającej programem, instytucji pośredniczących, certyfikujących i instytucji audytowej oraz relacji pomiędzy nimi znajdują się w Narodowych Strategicznych Ramach Odniesienia 2007 – 2013 - Narodowej Strategii Spójności, zaakceptowanych przez Komisję Europejską w maju 2007 r.

5.1. Kompetencje instytucji zaangażowanych w zarządzanie RPO - Koordynacja

5.1.1. Koordynacja na poziomie NSRO – Minister Rozwoju Regionalnego

Minister Rozwoju Regionalnego prowadzi nadzór nad prawidłowym funkcjonowaniem systemu realizacji NSRO, a także odpowiada za prowadzenie badań ewaluacyjnych na poziomie NSRO, w tym badań horyzontalnych oraz badań uzupełniających i badań *ad hoc*, wynikających z monitorowania realizacji NSRO.

Za koordynację działań realizowanych w ramach Polityki Spójności, Wspólnej Polityki Rolnej, Wspólnej Polityki Rybackiej, Strategii Lizbońskiej, a także Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego, Norweskiego Mechanizmu Finansowego i Szwajcarskiego Mechanizmu Finansowego oraz innych instrumentów finansowych (w przypadku finansowania przedsięwzięć objętych Polityką Spójności) odpowiadać będzie Komitet Koordynacyjny NSRO.

5.1.2. Koordynacja 16 Regionalnych Programów Operacyjnych – Instytucja Koordynująca Regionalne Programy Operacyjne

Funkcję Instytucji Koordynującej RPO (IK RPO) pełnić będzie Minister Rozwoju Regionalnego obsługiwany w przedmiotowym zakresie przez Departament Koordynacji i Wdrażania Programów Regionalnych (DKR) w ramach MRR. Instytucja Koordynująca RPO odpowiedzialna jest w szczególności za:

- weryfikację regionalnych programów operacyjnych pod względem ich zgodności z NSRO,
- negocjowanie regionalnych programów operacyjnych z Komisją Europejską we współpracy z instytucjami zarządzającymi RPO,
- zapewnienie spójności podejmowanych wytycznych,
- monitorowanie efektów wdrażania RPO w regionach (analizy porównawcze),

Wzajemne relacje oraz szczegółowy zakres obowiązków i podział zadań między Instytucją Koordynującą RPO a Instytucją Zarządzającą RPO Województwa Lubelskiego zostanie określony w porozumieniu zawartym między tymi instytucjami.

5.1.3. Koordynacja RPO z innymi programami realizowanymi w ramach NSRO oraz innymi programami finansowanymi z funduszy UE

W wymiarze instytucjonalnym koordynacja RPO z innymi programami realizowanymi w ramach NSRO oraz z Europejskim Funduszem Rolnym na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich zostanie zagwarantowana poprzez regularne uczestnictwo przedstawiciela Instytucji Zarządzającej RPO w Grupie roboczej ds. koordynacji i komplementarności działającej przy Komitecie Koordynującym NSRO. Ponadto kwestie te będą istotnym elementem prac Komitetu Monitorującego Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013.

Na poziomie wdrażania programu IZ RPO WL wykluczy potencjalne zagrożenie podwójnego finansowania tych samych przedsięwzięć z różnych programów operacyjnych oraz funduszy, poprzez zobligowanie beneficjentów do deklaracji o realizacji danego projektu wyłącznie ze środków jednego programu, w tym jednej osi priorytetowej.

5.2. Zarządzanie Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Lubelskiego

5.2.1. Instytucja Zarządzająca Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Lubelskiego

Instytucją Zarządzającą Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Lubelskiego na lata 2007 – 2013 (IZ RPO WL), zgodnie z ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, jest Zarząd Województwa Lubelskiego (ZWL). Zgodnie z regulaminem wewnętrznym Urzędu Marszałkowskiego przyjętym przez Zarząd Województwa Lubelskiego obowiązki IZ RPO WL pełni jednostka organizacyjna w ramach Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego. Funkcję tę pełni Departament Regionalnego Programu Operacyjnego.

Instytucja Zarządzająca, zgodnie z art. 60 *Rozporządzenia Rady nr 1083/2006*, jest odpowiedzialna za zarządzanie regionalnym programem operacyjnym i jego realizację zgodnie z zasadą należytego zarządzania finansami, a w szczególności za:

- zapewnienie, że operacje są wybierane do finansowania zgodnie z kryteriami mającymi zastosowanie do regionalnego programu operacyjnego, oraz że spełniają one mające zastosowanie zasady wspólnotowe i krajowe przez cały okres ich realizacji;

- weryfikację, że współfinansowane towary i usługi są dostarczone, oraz że wydatki zadeklarowane przez beneficjentów na operacje zostały rzeczywiście poniesione i są zgodne z zasadami wspólnotowymi i krajowymi;
- zapewnienie istnienia informatycznego systemu rejestracji i przechowywania zapisów księgowych dla każdej operacji w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego oraz zapewnienie, że dane na temat realizacji, niezbędne do celów zarządzania finansowego, monitorowania, weryfikacji, audytu i oceny są gromadzone;
- zapewnienie utrzymywania przez beneficjentów i inne podmioty uczestniczące w realizacji operacji odrębnego systemu księgowego albo odpowiedniego kodu księgowego dla wszystkich transakcji związanych z operacją, bez uszczerbku dla krajowych zasad księgowych;
- zapewnienie, że ocena Regionalnego Programu Operacyjnego, o której mowa w art. 48 ust. 3 Rozporządzenia Rady nr 1083/2006 jest prowadzona zgodnie z art. 47 w/w rozporządzenia;
- ustanowienie procedur dla zapewnienia, że wszystkie dokumenty dotyczące wydatków i audytów, wymagane do zapewnienia właściwej ścieżki audytu, są przechowywane zgodnie z wymogami art. 90 Rozporządzenia Rady nr 1083/2006;
- zapewnienie otrzymywania przez instytucję certyfikującą wszystkich niezbędnych informacji o procedurach i weryfikacjach prowadzonych w odniesieniu do wydatków na potrzeby poświadczania;
- kierowanie pracą komitetu monitorującego i dostarczanie mu dokumentacji wymaganej w celu umożliwienia monitorowania jakościowego realizacji programu operacyjnego w świetle jego szczegółowych celów;
- opracowanie i przedkładanie Komisji Europejskiej rocznych i końcowych sprawozdań z realizacji, po ich uprzednim zatwierdzeniu przez komitet monitorujący,
- zapewnienie przestrzegania wymogów w zakresie informacji i promocji ustanowionych w art. 69 Rozporządzenia Rady nr 1083/2006;
- dostarczanie Komisji Europejskiej informacji umożliwiających jej dokonanie oceny dużych projektów;

5.2.2. Instytucja Pośrednicząca II stopnia

Na podstawie art. 59 rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/06 Instytucja Zarządzająca RPO WL deleguje wykonywanie części swoich zadań o charakterze operacyjnym do Instytucji Pośredniczącej II stopnia. Dokonując delegacji, Instytucja Zarządzająca RPO dla Województwa Lubelskiego na lata 2007 - 2013 zachowuje jednak całkowitą odpowiedzialność za całość realizacji RPO WL.

Instytucja Zarządzająca RPO WL powierza zadania związane z realizacją Osi Priorytetowej I „Przedsiębiorczość i innowacje” i Osi Priorytetowej II „Infrastruktura ekonomiczna” Instytucji Pośredniczącej II stopnia – Lubelskiej Agencji Wspierania Przedsiębiorczości.

Do podstawowych zadań Instytucji Pośredniczącej II stopnia RPO WL należą:

- Obsługa procedury naboru wniosków,
- Obsługa procedury oceny formalnej, merytorycznej i techniczno finansowej wniosków o dofinansowanie,
- Obsługa procedury zawierania umów z beneficjentami oraz ewentualnych aneksów,
- Weryfikacja wniosków o płatność beneficjentów RPO i przygotowanie zbiorczych wniosków o płatność,
- Prowadzenie monitoringu i sprawozdawczości, w tym przygotowanie sprawozdań okresowych, rocznych i końcowych z realizacji Priorytetów i i II RPO WL oraz innych dokumentów niezbędnych do prowadzenia monitoringu powierzonych zadań,
- Udział w działaniach ewaluacyjnych prowadzonych przez IZ RPO WL,
- Prowadzenie informacji i promocji w zakresie wdrażania Programu zgodnie z Planem Komunikacji RPO WL,
- Wykonywanie czynności kontrolnych,
- Wykrywanie i raportowanie nieprawidłowości,
- Gromadzenie i przetwarzanie danych w systemie informatycznym oraz przekazywanie i wprowadzanie danych do krajowego i regionalnego systemu informatycznego,
- Prowadzenie niezbędnej dokumentacji,
- Przechowywanie, udostępnianie i archiwizacja dokumentów.

Instytucja Pośrednicząca II stopnia odpowiada za realizację powierzonych jej zadań bezpośrednio przed Instytucją Zarządzającą. Instytucja Pośrednicząca II stopnia zobowiązana jest do zagwarantowania swoich kompetencji w zakresie zarządzania administracyjnego i finansowego.

Schemat instytucjonalny RPO WL przedstawia **załącznik nr 3.**

Dopuszcza się również możliwość zmiany systemu realizacji Programu w związku z rozwiązaniami organizacyjnymi wprowadzanymi dla nowej perspektywy finansowej polityki spójności Unii Europejskiej po roku 2013, w szczególności poprzez przekazanie części lub całości zadań związanych z wdrażaniem i / lub zarządzaniem Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013 do wyodrębnionej jednostki. Dokonując przekazania, Instytucja Zarządzająca RPO WL zachowa całkowitą odpowiedzialność za całość realizacji Programu.

5.2.3. Instytucja Certyfikująca

Zgodnie z art. 35 ust. 2 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, minister właściwy ds. rozwoju regionalnego certyfikuje Komisji Europejskiej prawidłowość poniesienia wydatków w ramach programów operacyjnych. Instytucja Certyfikująca, to komórka organizacyjna utworzona zarządzeniem ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego w sprawie ustalenia regulaminu organizacyjnego Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, odpowiedzialna za certyfikację wydatków ponoszonych w ramach EFRR, EFS i FS. IC w zakresie realizowanych zadań jest komórką niezależną od komórek wykonujących funkcje instytucji zarządzających poszczególnymi programami operacyjnymi, wchodzących w skład odrębnych pionów podległych innym Członkom Kierownictwa Ministerstwa. Członek Kierownictwa MRR nadzorujący Instytucję Certyfikującą podlega bezpośrednio Ministrowi

Rozwoju Regionalnego i podejmuje w sposób niezależny decyzje w zakresie dokonywania oraz wstrzymywania procesu poświadczania deklaracji wydatków oraz wniosków o płatność do Komisji Europejskiej. Obsługę Ministra Rozwoju Regionalnego w zakresie zadań Instytucji Certyfikującej zapewnia Departament Instytucji Certyfikującej. Instytucja Certyfikująca odpowiada w szczególności za:

- opracowanie i przedłożenie Komisji Europejskiej poświadczonych deklaracji wydatków i wniosków o płatność;
- poświadczanie, że deklaracja wydatków jest dokładna, wynika z wiarygodnych systemów księgowych i jest oparta na weryfikowalnej dokumentacji uzupełniającej;
- poświadczanie, że zadeklarowane wydatki są zgodne z mającymi zastosowanie zasadami wspólnotowymi i krajowymi;
- zapewnianie, do celów poświadczania wydatków, że otrzymała od Instytucji Zarządzającej odpowiednie informacje na temat procedur i weryfikacji prowadzonych w związku z wydatkami zawartymi w deklaracjach wydatków;
- uwzględnianie, do celów poświadczania wydatków, wyników kontroli/audytów wykorzystania środków z funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności oraz krajowego współfinansowania, prowadzonych przez uprawnione instytucje;
- utrzymywanie w formie elektronicznej zapisów księgowych dotyczących wydatków zadeklarowanych do Komisji Europejskiej;
- prowadzenie ewidencji kwot podlegających procedurze odzyskiwania i kwot wycofanych po anulowaniu całości lub części wkładu dla operacji oraz przesyłanie do Komisji Europejskiej rocznej deklaracji w tym zakresie;
- uwzględnianie, do celów poświadczania wydatków, informacji o wykrytych nieprawidłowościach w programie operacyjnym;
- analizowanie, do celów poświadczania wydatków, procedur Instytucji Zarządzających;
- przeprowadzanie kontroli w Instytucjach Zarządzających lub w instytucjach do których IZ delegowała swoje zadania oraz w szczególnych przypadkach przeprowadzanie czynności kontrolnych u beneficjentów;
- monitorowanie zasady n+3/n+2 na podstawie danych otrzymywanych od Instytucji Zarządzającej.

Zgodnie z art. 35 ust. 9 *ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju* zadania ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego, wynikające z art. 35 ust. 2 pkt 7 ww. ustawy, mogą zostać przekazane Wojewodzie, w zakresie i na zasadach określonych w odrębnym porozumieniu. Instytucja Certyfikująca w MRR deleguje Wojewodom część swoich zadań w zakresie certyfikacji, przy zachowaniu odpowiedzialności za delegowane zadania zgodnie z art. 59 ust. 2 *rozporządzenia nr 1083/2006*. Powierzenie Wojewodom wykonywania części zadań Instytucji Certyfikującej następuje, zgodnie z art. 12 *rozporządzenia nr 1828/2006* oraz art. 35 ust. 9 *ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju*, poprzez zawarcie przez Ministra Rozwoju Regionalnego porozumień z poszczególnymi Wojewodami. Wojewodowie, do których delegowane są zadania Instytucji Certyfikującej, pełnią funkcję Instytucji Pośredniczących w Certyfikacji. Komórki organizacyjne w urzędach wojewódzkich, które

obsługują Wojewodę w zakresie delegowanych zadań, są funkcjonalnie niezależne od komórek, które wykonują zadania delegowane przez Instytucję Zarządzającą.

Instytucja Certyfikująca deleguje Wojewodzie jako Instytucji Pośredniczącej w Certyfikacji w szczególności następujące zadania:

- weryfikację pod względem formalnym i rachunkowym otrzymywanego od Instytucji Zarządzającej poświadczenia wydatków oraz wniosku o płatność dla Regionalnego Programu Operacyjnego;
- poświadczanie przed IC, że deklaracja wydatków jest dokładna, wynika z wiarygodnych systemów księgowych i jest oparta na weryfikowalnej dokumentacji uzupełniającej;
- poświadczanie przed IC, że zadeklarowane wydatki są zgodne z mającymi zastosowanie zasadami wspólnotowymi i krajowymi;
- zapewnianie, do celów poświadczania wydatków, że otrzymała od Instytucji Zarządzającej RPO odpowiednie informacje na temat procedur i weryfikacji prowadzonych w związku z wydatkami zawartymi w deklaracjach wydatków;
- uwzględnianie, do celów poświadczania wydatków, wyników kontroli/audytów wykorzystania środków z funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności oraz krajowego współfinansowania, prowadzonych przez uprawnione instytucje;
- przeprowadzanie kontroli w Instytucji Zarządzającej RPO lub w instytucjach do których IZ delegowała swoje zadania oraz w szczególnych przypadkach przeprowadzanie czynności kontrolnych u beneficjentów;
- analizowanie, do celów poświadczania wydatków, procedur Instytucji Zarządzającej RPO;
- uwzględnianie, do celów poświadczania wydatków, informacji o stwierdzonych nieprawidłowościach w ramach RPO;
- analizowanie elektronicznej ewidencji kwot podlegających procedurze odzyskiwania i kwot wycofanych po anulowaniu całości lub części wkładu dla danego projektu, prowadzonej przez Instytucję Zarządzającą lub instytucje, do których IZ delegowała swoje zadania.

5.2.4. Instytucja Audytowa

Określone w rozporządzeniu Rady nr 1083/2006 zadania Instytucji Audytowej (IA) wykonuje Generalny Inspektor Kontroli Skarbowej, którego funkcję pełni sekretarz lub podsekretarz stanu w Ministerstwie Finansów, w oparciu o przepisy ustawy z dnia 28 września 1991 r. o kontroli skarbowej (Dz. U. z 2004 r., nr 8, poz. 65 ze zmianami). Instytucja Audytowa jest niezależna od Instytucji Zarządzającej RPO, Instytucji Pośredniczących, Instytucji Pośredniczących II stopnia oraz Instytucji Certyfikującej.

Zadania Instytucji Audytowej wykonywane są za pośrednictwem jednostek organizacyjnych kontroli skarbowej podległych Generalnemu Inspektorowi Kontroli Skarbowej, tj. wyodrębnionej komórki organizacyjnej w Ministerstwie Finansów (obecnie Departament Ochrony Interesów Finansowanych Unii Europejskiej) oraz Urzędu Kontroli Skarbowej w Lublinie. W UKS została utworzona wyodrębniona komórka organizacyjna odpowiedzialna za kontrolę środków pochodzących z Unii Europejskiej.

Instytucja Audytowa odpowiedzialna jest za ogół prac związanych z wydaniem zapewnienia, że system zarządzania i kontroli RPO spełnia wymogi rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006, w tym za przygotowanie przed złożeniem pierwszego wniosku o płatność okresową, lub nie później niż w terminie 12 miesięcy od zatwierdzenia RPO, sprawozdania zawierającego wyniki oceny utworzenia systemów i opinii na temat zgodności systemu zarządzania i kontroli RPO z art. 58-62 rozporządzenia. Prace w ramach audytu zgodności przeprowadzane są przez Departament Ochrony Interesów Finansowych Unii Europejskiej oraz Urząd Kontroli Skarbowej w Lublinie, opinię podpisuje Generalny Inspektor Kontroli Skarbowej.

Instytucja Audytowa zapewnia, iż czynności audytowe uwzględniają uznane w skali międzynarodowej standardy audytu. Do głównych zadań IA należy w szczególności:

1. zapewnienie prowadzenia audytów w celu weryfikacji skutecznego funkcjonowania systemu zarządzania i kontroli RPO,
2. zapewnienie prowadzenia audytów operacji na podstawie stosownej próby w celu weryfikacji zadeklarowanych wydatków,
3. przedstawianie KE, w terminie dziewięciu miesięcy od zatwierdzenia RPO, strategii audytu obejmującej podmioty, które będą przeprowadzać audyty, o których mowa w p. 1. i 2., metodologię, która zostanie zastosowana, metody doboru próbek danych dla potrzeb audytu operacji oraz indykatywny rozplanowanie audytów w celu zapewnienia przeprowadzenia audytu głównych podmiotów oraz równomiernego rozkładu audytów w całym okresie programowania,
4. do dnia 31 grudnia każdego roku w latach 2008–2015:
 - a) przedłożenie KE rocznego sprawozdania audytowego, przedstawiającego wyniki audytów przeprowadzonych w okresie poprzednich 12 miesięcy, zakończonym dnia 30 czerwca danego roku, zgodnie ze strategią audytu dla RPO Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013 oraz informującego o wszelkich brakach wykrytych w systemie zarządzania i kontroli RPO. Pierwsze sprawozdanie, które należy złożyć do dnia 31 grudnia 2008 r., obejmuje okres od dnia 1 stycznia 2007 r. do dnia 30 czerwca 2008 r. Informacje dotyczące audytów przeprowadzonych po dniu 1 lipca 2015 r. zostają włączone do końcowego sprawozdania audytowego, stanowiącego uzupełnienie deklaracji zamknięcia, o której mowa w p. d),
 - b) wydawanie opinii, na podstawie kontroli i audytów przeprowadzonych na jej odpowiedzialność, w kwestii tego, czy system zarządzania i kontroli funkcjonuje skutecznie, tak aby dawać racjonalne zapewnienie, że deklaracje wydatków przedstawione KE są prawidłowe, oraz aby dawać tym samym racjonalne zapewnienie, że transakcje będące ich podstawą są zgodne z prawem i prawidłowe,
 - c) przedkładanie, częściowego zamknięcia RPO, deklaracji częściowego zamknięcia zawierającej ocenę zgodności z prawem i prawidłowości danych wydatków,
 - d) przedłożenie KE, nie później niż dnia 31 marca 2017 r., deklaracji zamknięcia, zawierającej ocenę zasadności wniosku o wypłatę salda końcowego oraz zgodności z prawem i prawidłowości transakcji będących podstawą wydatków objętych końcową deklaracją wydatków, do której dołącza się końcowe sprawozdanie audytowe.

W ramach wyżej opisanych prac Departament Ochrony Interesów Finansowanych Unii Europejskiej nadzoruje, koordynuje i zapewnia odpowiednią jakość pracy urzędu kontroli skarbowej.

Celem zapewnienia jakości prac wykonywanych przez urzędy kontroli skarbowej, Departament ten zapewnia stosowanie odpowiednich mechanizmów kontroli. Polegają one w szczególności na:

- wprowadzeniu systemu zarządzania dokumentacją (w tym określenie kryteriów jej sporządzania, weryfikacji i akceptacji, standaryzacja oraz informatyzacja dokumentacji),
- nadzorze nad wykonywaniem prac (przypisanie pracownikom odpowiedzialności za wykonanie zadania i weryfikacja jego wykonania),
- przeprowadzaniu corocznie kontroli mających na celu sprawdzenie jakości wykonanych prac (w ramach tzw. *re-performance audits* oraz audytów mających na celu weryfikację poprawności stosowania przez urzędy kontroli skarbowej metodologii).

5.2.5. Instytucja właściwa dla otrzymywania płatności pochodzących z Komisji Europejskiej

Instytucją odpowiedzialną za otrzymywanie płatności dokonywanych przez KE jest Ministerstwo Finansów. Zgodnie z regulaminem pracy Ministerstwa Finansów obsługą rachunków bankowych, na które będą dokonywane płatności ze środków wspólnotowych zajmuje się obecnie Departament Instytucji Płatniczej.

Środki przekazywane przez Komisję Europejską jako zaliczki oraz płatności okresowe i płatność końcowa zostaną włączone do budżetu państwa jako jego dochody.

Schemat organizacyjny wskazujący relacje między IZ, IC, IA i instytucją odpowiedzialną za otrzymywanie płatności z KE przedstawia **załącznik nr 4**.

5.2.6. Przepływy finansowe

1) Przepływy finansowe między KE a krajem członkowskim

Komisja Europejska przekazuje środki Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego/Europejskiego Funduszu Społecznego/Funduszu Spójności na finansowanie programu w formie płatności zaliczkowych, płatności okresowych i płatności salda końcowego.

Powyższe środki wpływają na wyodrębniony rachunek bankowy, prowadzony w euro i zarządzany przez Ministra Finansów.

2) Finansowanie programu³⁶

Na potrzeby finansowania programu w ramach budżetu państwa wyodrębniono budżet środków europejskich, z którego przekazywane są środki odpowiadające wkładowi UE. Współfinansowanie krajowe z budżetu państwa przekazywane jest przez właściwego dysponenta części budżetowej w formie dotacji celowej.

³⁶ Nie dotyczy pomocy technicznej. Projekty pomocy technicznej finansowane są ze środków właściwego dysponenta części budżetowej lub w przypadku instytucji niebędących dysponentem ze środków dotacji celowej.

Środki odpowiadające wkładowi UE są przekazywane do beneficjentów za pośrednictwem Banku Gospodarstwa Krajowego (Płatnik), który wypłaca je na podstawie zleceń wypłaty środków wystawianych przez instytucję podpisującą umowę o dofinansowanie (IZ/IP/IPII) z beneficjentem.

Środki w ramach współfinansowania krajowego z budżetu państwa są wypłacane beneficjentom przez IZ/IP/IPII.

Wypłata na rzecz beneficjenta zarówno w części środków UE, jak i współfinansowania z budżetu państwa może mieć formę płatności zaliczkowych bądź zwrotu poniesionych przez beneficjenta wydatków.

Środki na rzecz beneficjentów są przekazywane na podstawie umowy o dofinansowanie³⁷ oraz wniosku beneficjenta o płatność, z uwzględnieniem wcześniejszych wypłat.

Wydatki beneficjenta wykazywane w składanym przez niego wniosku o płatność, są ujmowane przez IZ/IP/IPII w deklaracjach wydatków składanych do IPOC, a następnie do IC, celem certyfikacji wydatków do KE.

W ramach systemu monitorowania przepływów finansowych IZ będzie monitorowała wysokość wydatków kwalifikowanych, w tym wydatków stanowiących współfinansowanie krajowe. IZ będzie dokonywała wyliczenia poziomu dofinansowania ze środków UE na poziomie osi priorytetowej w taki sposób, aby wkład funduszy UE nie przekraczał poziomu przyjętego w RPO WL dla danej osi priorytetowej.

Schemat przepływów finansowych przedstawiony został w **załączniku nr 5**

5.2.7. Procedury dotyczące uzyskanych odsetek

W ramach programu operacyjnego odsetki narosłe od środków otrzymanych przez poszczególne instytucje biorące udział w finansowaniu RPO WL przeznaczone są na realizację danej osi priorytetowej programu i są wykazywane w sprawozdaniu z realizacji osi priorytetowej.

Dla obsługi środków otrzymywanych z UE w ramach perspektywy finansowej 2007-2013 zostanie utrzymany podobny system rachunków bankowych jak dla perspektywy 2004-2006, czyli rachunki I poziomu – funduszowe i rachunki II poziomu – programowe.

Wszystkie rachunki bankowe, zarówno funduszowe jak i programowe będą oprocentowane, a odsetki będą dopisywane do stanów na rachunkach. Niezwłocznie po naliczeniu odsetek instytucja przyjmująca środki z KE będzie przekazywała odpowiednie kwoty na rachunek dochodów Budżetu Państwa i będą one wykorzystane na współfinansowanie krajowe.

5.2.8. Pomoc publiczna, zamówienia publiczne i projekty generujące dochód

³⁷ W przypadku projektów własnych Instytucji Zarządzającej środki będą przekazywana na podstawie uchwały Zarządu Województwa oraz/lub zatwierzonego wniosku o płatność.

Institucja Zarządzająca zapewni, że każde wsparcie stanowiące pomoc publiczną udzielane w ramach Programu, będzie zgodne z przepisami dotyczącymi zasad udzielania tej pomocy, obowiązującymi w momencie udzielania wsparcia.

Institucja Zarządzająca zapewni, że zamówienia publiczne, w tym udzielone koncesje, związane z projektami finansowanymi z pomocy Funduszy Strukturalnych są zgodne z Dyrektywą 2004/17/WE, 2004/18/WE, Rozporządzeniem WE Numer 1564/2005 lub stosownymi postanowieniami Traktatu.

W przypadku wsparcia projektów generujących dochód zostanie zapewnione przestrzeganie zapisów Rozporządzenia Rady 1083/2006 w tym zakresie.

5.3. Procedura wyboru projektów w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013

Wybór projektu uzależniony będzie od spełnienia kryteriów zatwierdzonych przez Komitet Monitorujący (zgodnie z art. 65 lit. b rozporządzenia 1083/2006), oraz od zatwierdzenia projektu do dofinansowania przez IZ lub IP. Te strategiczne, formalne i merytoryczne kryteria (z włączeniem przygotowania odpowiedniej dokumentacji i gotowości do wdrożenia) będą jednakowe dla wszystkich potencjalnych beneficjentów projektów dotyczących danej kategorii operacji RPO WL.

W ramach programu stosowane będą następujące tryby wyboru projektów: indywidualny, konkursowy, systemowy, pomocy technicznej. W zależności od charakteru danej osi priorytetowej zapewniona zostanie odpowiednia równowaga pomiędzy różnymi trybami wyboru projektów. Zastosowanie danego trybu wyboru projektów winno służyć polepszaniu osiągania strategicznych celów poszczególnych osi priorytetowych RPO WL. Szczegóły, co do zakresu zastosowania danego trybu w danej osi priorytetowej oraz instytucji uczestniczących w procedurze wyboru będą określone w „Szczegółowym opisie osi priorytetowych programu operacyjnego – Uszczegółowieniu Programu”. Tryb wyboru projektów będzie zgodny z odpowiednimi wytycznymi MRR w danym zakresie.

5.4. Krajowy System Informatyczny na okres 2007-2013 (SIMIK 07-13)

Minister Rozwoju Regionalnego, obsługiwany przez Departament Koordynacji i Zarządzania Podstawami Wsparcia Wspólnoty w MRR, prowadzi nadzór nad przygotowaniem nowego systemu informatycznego i określa standardy w zakresie gromadzenia danych przez wszystkich uczestników systemu realizacji NSRO. Minister Finansów, obsługiwany przez Departament Rozwoju Systemów Informatycznych w MF, odpowiada za budowę i rozwój systemu informatycznego na podstawie standardów w zakresie gromadzenia danych określonych przez ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego.

Poszczególne moduły Krajowego Systemu Informatycznego będą gotowe do użytku od lipca br. Pełną zdolność operacyjną w zakresie wszystkich komponentów System osiągnie pod koniec 2007 r.

Zgodnie z artykułem 58 d) oraz artykułem 60 c) rozporządzenia 1083/2006 system zarządzania i kontroli powinien posiadać wiarygodne, skomputeryzowane systemy

rachunkowości i księgowości, monitorowania i sprawozdawczości finansowej mające na celu zapewnienie rejestracji i przechowywania zapisów księgowych dla każdej operacji w ramach programu operacyjnego oraz zapewnienie gromadzenia danych na temat realizacji każdej operacji niezbędnych do celów zarządzania finansowego, monitorowania, weryfikacji, audytu i oceny.

Dla celów zarządzania i sprawozdawczości, w Instytucji Zarządzającej, instytucjach pośredniczących, instytucjach pośredniczących II stopnia oraz Instytucji Certyfikującej będą wykorzystywane dwa podstawowe systemy informatyczne tj.:

- system finansowo-księgowy spełniający wymogi ustawy o rachunkowości,
- Krajowy System Informatyczny monitoringu i sprawozdawczości

oraz opcjonalnie lokalny system monitoringu i sprawozdawczości na poziomie instytucji odpowiedzialnej za wdrażanie programu operacyjnego.

Krajowy System Informatyczny jest zgodny i kompatybilny z systemem sprawozdawczości i monitorowania ustanowionym dla programu operacyjnego.

Dostęp do danych gromadzonych w Krajowym Systemie Informatycznym będą miały wszystkie podmioty uczestniczące w procesie wdrażania, tj. Instytucja Zarządzająca, instytucje pośredniczące, instytucje pośredniczące II stopnia, Instytucja Certyfikująca oraz Instytucja Audytowa, w zakresie niezbędnym dla prawidłowego realizowania zadań.

Krajowy i lokalne systemy monitoringu i sprawozdawczości.

Krajowy System Informatyczny (system scentralizowany) udostępniony dla potrzeb monitoringu i sprawozdawczości będzie gromadził na poziomie kraju dane niezbędne dla systemu zarządzania i kontroli ustanowionego dla programu operacyjnego.

Charakterystyka Krajowego Systemu Informatycznego

Zgodnie z przyjętymi założeniami Krajowy System Informatyczny będzie przede wszystkim systemem rejestracyjnym, tzn. będzie gromadził dane, wprowadzane do centralnej bazy danych po wystąpieniu zdarzeń. W szczególności system będzie umożliwiał gromadzenie informacji w następującym zakresie:

- ewidencja danych dotyczących programów operacyjnych,
- obsługa cyklu życia projektu, w tym:
 - ewidencjonowanie wniosków aplikacyjnych spełniających wymogi formalne,
 - ewidencjonowanie dużych projektów w zakresie określonym przez Rozporządzenie KE (WE) nr 1828/2006,
 - ewidencjonowanie umów o dofinansowanie,
 - ewidencjonowanie wniosków o płatność,
 - ewidencjonowanie danych dotyczących kontroli poszczególnych projektów,
 - ewidencja wskaźników postępu rzeczowego, w tym prowadzenie jednolitego słownika wskaźników,
- ewidencja danych dotyczących nieprawidłowości,

- prowadzenie rejestru kwot odzyskanych (w tym rejestru dłużników)

Ponadto Krajowy System Informatyczny będzie umożliwiał tworzenie określonych raportów, w szczególności:

- zestawień wydatków z poziomu instytucji pośredniczącej oraz zestawień wydatków i wniosków o płatność przygotowywanych na wyższych poziomach,
- prognozy wydatków.

System będzie obejmował i dostarczał dane określone w Załączniku III rozporządzenia implementacyjnego 1828/2006.

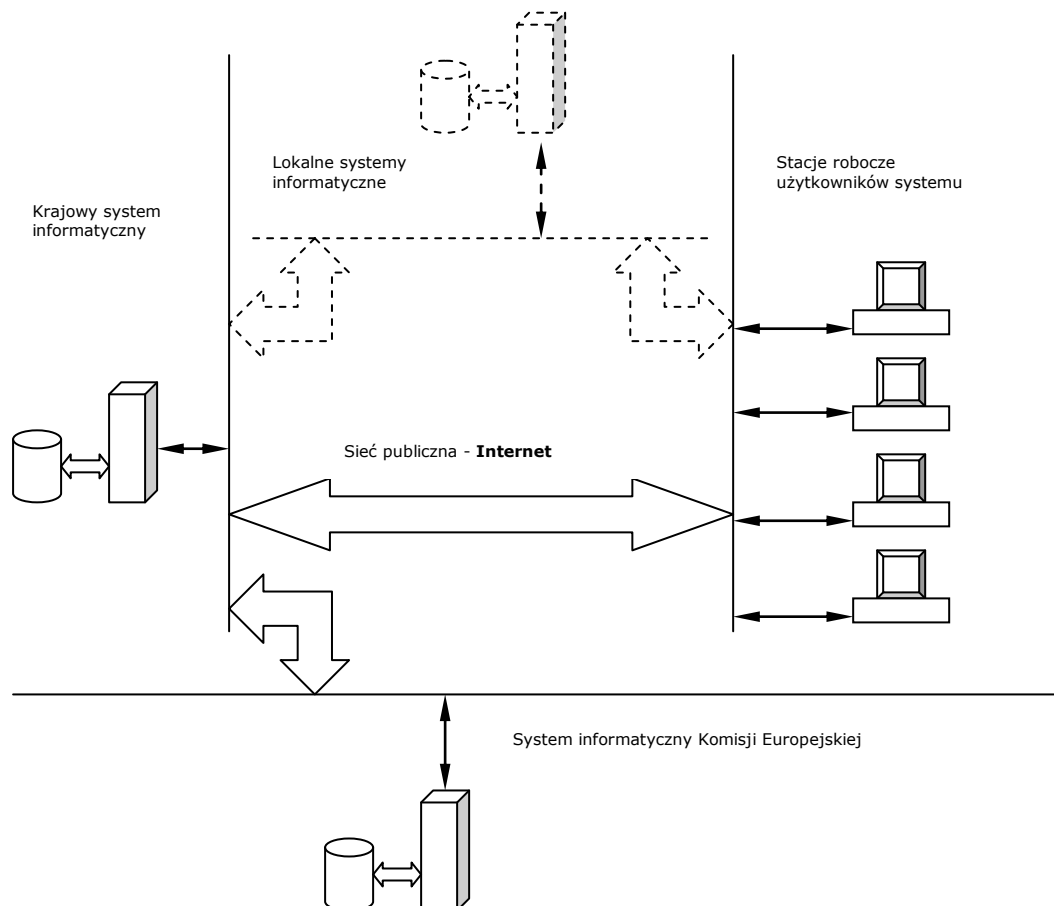
Architektura Krajowego Systemu Informatycznego

Krajowy System Informatyczny zbudowany jest w oparciu technologię webową, tzn. dostęp do danych gromadzonych w centralnej bazie danych realizowany jest za pośrednictwem przeglądarki internetowej uruchamianej na komputerze z dostępem do publicznej sieci Internet.

W ramach RPO WL wdrożony zostanie krajowy system informatyczny wspierający realizację NSRO, finansowany ze środków osi priorytetowej 2 Wsparcie informatyczne realizacji NSRO w ramach PO PT 2007-2013.

Jednocześnie dopuszcza się możliwość budowy odrębnego systemu informatycznego na potrzeby zarządzania i wdrażania RPO WL System będzie w pełni kompatybilny z krajowym systemem informatycznym, a zakres gromadzonych i przetwarzanych w nim danych będzie zgodny z zakresem danych określonym w załączniku III do Rozporządzenia Komisji (WE) nr 1828/2006 z dnia 8 grudnia 2006 r.”

Schemat architektury Krajowego Systemu Informatycznego

5.5. Opis procedur przewidzianych dla zapewnienia niezawodności komputerowych systemów raportowania księgowego, monitoringu i finansowego

Polityka bezpieczeństwa Krajowego Systemu Informatycznego realizowana jest na wielu płaszczyznach.

Wykorzystanie bezpiecznego protokołu https wraz z odpowiednią architekturą dostępowych urządzeń sieciowych w siedzibie Wykonawcy systemu minimalizuje ryzyko włamania oraz dostępu, a co za tym idzie i modyfikacji danych w systemie przez osoby nieupoważnione. Ponadto uniemożliwia zmianę danych w trakcie transmisji danych na serwer.

Rozbudowana funkcjonalność nadawania uprawnień dla użytkowników (trójwymiarowy model uprawnień: funkcja systemu, poziom wdrażania, region) powoduje, że mają oni dostęp tylko do tych danych, które są niezbędne do realizowania zadań.

Odpowiednia polityka wykonywania kopii bezpieczeństwa gwarantuje, że w przypadku poważnej awarii systemu, której skutkiem jest zniszczenie bazy danych, możliwość odtworzenia danych gromadzonych w systemie maksymalnie na jeden dzień przed wystąpieniem awarii.

5.6. Informacje dotyczące wewnętrznego obiegu informacji pomiędzy „podmiotem centralnym (MS Liaison)” oraz podmiotami zgłaszającymi zapotrzebowanie na dostęp/modyfikację praw dostępu do SFC2007

Elektroniczna wymiana danych z Komisją Europejską zgodnie z art. 39 Rozporządzenia Komisji (WE) nr 1828/2006 z dnia 8 grudnia 2006 r.

Zasady dostępu do systemu elektronicznej wymiany danych z Komisją Europejską (SFC2007) zostały uregulowane w *Procedurze przyznawania dostępu użytkownikom do systemu elektronicznej wymiany danych z Komisją Europejską SFC2007* opracowanej przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego.

Zgodnie z niniejszą procedurą funkcja MS Liaison dla Europejskiego Funduszu Społecznego, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Funduszu Spójności, wynikająca z obowiązku nałożonego przepisami z art. 41 *Rozporządzenia Komisji (WE) nr 1828/2006*, zgodnie z którymi Państwa Członkowskie występują o prawa dostępu do systemu SFC2007 w sposób scentralizowany, została przypisana jednostce organizacyjnej w ramach Ministerstwa Rozwoju Regionalnego. Zgodnie z zasadami ustanowionymi przez Komisję, funkcje MS Liaison oraz MS Liaison Deputy pełnią wyznaczeni i zatwierdzeni przez służby Komisji pracownicy ww. jednostki organizacyjnej.

W celu zapewnienia bezpieczeństwa dostępu do systemu SFC2007 ww. *Procedura* określa zasady na jakich użytkownicy ubiegają się o dostęp. Zgodnie z przyjętym na poziomie krajowym założeniem i strukturą *Node Hierarchy* dostęp do systemu uzyskują (jako tzw. *Key Users*) wyłącznie pracownicy następujących instytucji:

- Instytucji koordynującej na poziomie krajowym (status *Member State Authority*)
- Instytucji Zarządzającej programem (status *Member State Managing Authority*)
- Instytucji Certyfikującej (status *Certyfying Authority*)

- Instytucji Audytowej (status *Audit Authority*).

Procedura określa także zasady weryfikacji zgłoszonego kandydata na użytkownika przez MS Liaison i adekwatności wnioskowanego zakresu uprawnień (*Permissions, Role*), a także zasady informowania o wszelkich zmianach dotyczących *Key Users*.

Wykaz *Key Users*, tj. osób posiadających dostęp do systemu SFC2007, jest prowadzony w jednostce organizacyjnej w ramach Ministerstwa Rozwoju Regionalnego pełniącej funkcję MS Liaison, z poszanowaniem przepisów prawnych w zakresie ochrony danych osobowych.

5.7. Monitorowanie

Monitorowanie Regionalnego Programu Operacyjnego służy zapewnieniu sprawnego zarządzania i realizacji RPO. Jest ono prowadzone przez Instytucję Zarządzającą RPO i Komitet Monitorujący RPO.

System monitoringu RPO ma na celu kontrolowanie przebiegu, sposobu oraz efektów realizacji działań współfinansowanych ze środków UE w ramach programu. Wszystkie jednostki uczestniczące w procesie przepływu środków z budżetu UE na wszystkich poziomach zarządzania RPO stosują jednolite zasady monitoringu, zarówno finansowego, jak i rzeczowego oraz przedstawiają informacje i sprawozdania na temat realizacji działań.

Instytucja Zarządzająca RPO współpracuje z Krajową Jednostką Oceny i Jednostką koordynującą regionalne programy operacyjne utworzonymi przy ministrze właściwym ds. rozwoju regionalnego.

Monitorowanie jest prowadzone w oparciu o określone w Programie wskaźniki finansowe oraz wskaźniki odnoszące się do produktów i rezultatów, kwantyfikujące cele poszczególnych osi priorytetowych. Tam, gdzie to możliwe, odpowiednie dane statystyczne będą uwzględniać podział na płeć oraz podział ze względu na wielkość projektów realizowanych przez beneficjentów. Dane dla celów monitorowania będą przesyłane do Komisji Europejskiej drogą elektroniczną.

Komitet Monitorujący

Dla Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego powołany zostanie Komitet Monitorujący. Komitet Monitorujący Regionalny Program Operacyjny (KM RPO) zostanie powołany w ciągu trzech miesięcy od daty przekazania Polsce decyzji o zatwierdzeniu programu przez Komisję Europejską.

W skład Komitetu wchodzi przedstawiciele m.in.: instytucji zarządzającej RPO, instytucji pośredniczącej PO KL, przedstawiciele powiatów i gmin, wojewoda, przedstawiciel Ministra Rozwoju Regionalnego jako instytucji koordynującej RPO oraz jako instytucji koordynującej Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia, przedstawiciel Ministra Gospodarki jako instytucji koordynującej proces lizboński w Polsce, przedstawiciel Ministra Finansów, przedstawiciel instytucji certyfikującej lub instytucji pośredniczącej w certyfikacji, partnerzy społeczni i gospodarczy, przedstawiciel organizacji pracowników, przedstawiciel organizacji pracodawców,

przedstawiciel organizacji pozarządowych, przedstawiciel środowiska akademicko - naukowego, przedstawiciel partnerów środowiskowych.

W posiedzeniach Regionalnego Komitetu Monitorującego uczestniczą w charakterze obserwatorów (bez prawa do głosowania) przedstawiciele: Ministra Rozwoju Regionalnego jako instytucji do spraw koordynacji strategicznej, Komisji Wspólnej Rządu i Samorządu Terytorialnego, Urzędu Kontroli Skarbowej, Krajowej Jednostki Oceny, Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, instytucji odpowiedzialnej za realizację PROW - Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi lub Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz inne osoby, na zaproszenie Przewodniczącego.

Wszyscy członkowie Komitetu Monitorującego będą uczestniczyli w pracach Komitetu zgodnie z zasadą równości szans.

Komitet Monitorujący Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego upewnia się co do skuteczności i jakości realizacji RPO zgodnie z następującymi przepisami:

- analizuje i zatwierdza kryteria wyboru projektów w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego w terminie sześciu miesięcy od zatwierdzenia programu operacyjnego i zatwierdza wszelkie zmiany tych kryteriów zgodnie z potrzebami programowania,
- dokonuje okresowego przeglądu postępów na drodze do osiągnięcia konkretnych celów programu operacyjnego na podstawie dokumentów przedkładanych przez Instytucję Zarządzającą,
- analizuje wyniki wdrażania, w szczególności osiągnięcie celów określonych dla każdej osi priorytetowej oraz oceny, o której mowa w art. 48 ust. 3 rozporządzenia Rady nr 1083/2006,
- analizuje i zatwierdza roczne i końcowe sprawozdania z realizacji, o których mowa w art. 67 rozporządzenia Rady nr 1083/2006,
- jest informowany o treści rocznego sprawozdania audytowego lub jego części odnoszącej się do regionalnego programu operacyjnego i o wszelkich istotnych uwagach, jakie Komisja może przedstawić po przeanalizowaniu tego sprawozdania lub odnoszących się do tej części sprawozdania,
- może występować do instytucji zarządzającej z wnioskiem o przeprowadzenie wszelkiego rodzaju przeglądów lub analizy programu operacyjnego mogących prawdopodobnie przyczynić się do osiągnięcia celów funduszy, o których mowa w art. 3 rozporządzenia Rady nr 1083/2006, lub do usprawnienia jego zarządzania programem, w tym zarządzania finansowego,
- analizuje i zatwierdza wszelkie wnioski o zmianę treści decyzji Komisji w sprawie wkładu funduszy.

W ramach prac Komitetu Monitorującego zostaną stworzone mechanizmy, które będą wykorzystywane do zapewnienia koordynacji z realizacją działań w ramach innych programów operacyjnych polityki spójności, w szczególności z Programem Operacyjnym Kapitał Ludzki. Marszałek Województwa jest zarówno Przewodniczącym KM RPO, jak też Przewodniczącym Podkomitetu PO KL.

5.8. Kontrola

Zgodnie z zapisami art. 60 Rozporządzenia Rady (WE) 1083/2006 podstawową funkcją kontrolną IZ jest weryfikacja wydatków polegająca na sprawdzeniu dostarczenia towarów i usług współfinansowanych w ramach projektów, faktyczność poniesienia wydatków oraz ich zgodność z zasadami wspólnotowymi i krajowymi. Z uwagi na fakt, iż w celu realizacji RPO Instytucja Zarządzająca deleguje część swoich zadań innym podmiotom, jest ona zobowiązana do prowadzenia kontroli systemowej.

Kontrolę systemową przeprowadza bezpośrednio Instytucja Zarządzająca lub w jej imieniu Instytucja Pośrednicząca w celu zapewnienia, że wszystkie funkcje określone w art. 60 rozporządzenia ogólnego są realizowane w odpowiedni sposób. Zasady kontroli systemowej określa IZ, uwzględniając wytyczne wynikające z przepisów art. 60 rozporządzenia ogólnego.

Instytucja Zarządzająca zapewnia realizację dwóch typów kontroli:

- kontrolę systemową, stanowiącą element zadania określonego w art. 60 lit. a) Rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006;
- kontrolę projektów, zgodnie z art. 60 lit. b) Rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006. Kontrola prowadzona jest przez IZ RPO, IP lub w ich imieniu przez inne wyznaczone instytucje. W zakresie kontroli realizacji projektów podejmowane będą w szczególności następujące działania:
 - weryfikacja, czy projekt został wybrany zgodnie z kryteriami wyboru w programie operacyjnym, czy został wdrożony zgodnie z decyzją przyznającą pomoc oraz spełnia stosowne warunki dotyczące jego funkcjonalności, użyteczności i osiąga wyznaczone cele;
 - weryfikacja, czy deklarowane wydatki znajdują odzwierciedlenie w zapisach księgowych i dokumentach wspierających prowadzonych przez beneficjenta;
 - weryfikacja, czy wydatki deklarowane przez beneficjenta są zgodnie z zasadami oraz prawem wspólnotowym i krajowym;
 - weryfikacja, czy środki publiczne zostały wypłacone beneficjentowi w całości, i bez nieuzasadnionych opóźnień;
 - sprawdzenie sposobu przechowywania i archiwizacji dokumentacji związanej z realizowanym projektem;
 - wykrywanie i raportowanie nieprawidłowości.

Przed zamknięciem programu operacyjnego, wartość skontrolowanych wydatków nie powinna być mniejsza niż 5% całkowitych wydatków deklarowanych przez beneficjentów i certyfikowanych do Komisji w końcowej deklaracji wydatków. W przypadku, gdy wykryte problemy wydają się być systematyczne w swym charakterze i w związku z tym zawierają ryzyko dla innych projektów w programie operacyjnym, zostanie przeprowadzone dalsze badanie w celu określenia skali tych problemów.

5.9. Ocena (ewaluacja)

Proces ewaluacji RPO WL odbywać się będzie zgodnie z zapisami art. 45 Rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006. Ocena służyć będzie poprawie jakości i efektywności pomocy

udzielanej w ramach polityki spójności oraz weryfikacji strategii i systemu wdrażania RPO WL. Ocena odbywać się będzie w odniesieniu do specyficznych problemów strukturalnych na poziomie regionalnym i krajowym, przy uwzględnieniu zasady zrównoważonego rozwoju i odpowiednich regulacji wspólnotowych dotyczących wpływu na środowisko oraz strategicznych ocen środowiskowych.

Proces ewaluacji RPO WL będzie obejmował przede wszystkim:

- analizę wpływu zaproponowanych instrumentów wsparcia w kontekście realizacji celów programu,
- analizę spójności RPO WL z celami Strategicznych Wytycznych Wspólnoty i celami Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia,
- analizę spójności działań RPO WL z działaniami finansowanych w ramach krajowych programów operacyjnych,
- badanie wpływu realizacji RPO WL na stan środowiska naturalnego,
- badanie wpływu interwencji w ramach RPO na konkurencyjność sektora MŚP,
- wspieranie procesu monitorowania RPO WL.

W toku realizacji programu mogą się pojawić przesłanki uzasadniające przeprowadzenie ewaluacji również w innych sferach polityk krajowych i wspólnotowych.

Za koordynację działań z zakresu ewaluacji oraz opracowanie standardów jej przeprowadzania odpowiedzialna jest Krajowa Jednostka Oceny (KJO), powołana w strukturze Instytucji Zarządzającej NSRO (MRR). KJO jest również odpowiedzialna za współpracę z instytucjami zarządzającymi poszczególnymi programami operacyjnymi oraz zlecanie niezależnym ewaluatorom zewnętrznym bieżących ewaluacji działań sektorowych, horyzontalnych oraz regionalnych.

Za prowadzenie oceny Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013 odpowiedzialna jest Instytucja Zarządzająca – Zarząd Województwa Lubelskiego.

Ewaluacja ex-ante RPO WL została przeprowadzona przez firmę doradczą WYG International sp. z o.o. na zlecenie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego. Pozostałe badania ewaluacyjne RPO WL będą realizowane przez podmioty zewnętrzne lub wewnętrzne, funkcjonalnie niezależne od Instytucji Certyfikującej i Instytucji Audytowej. Ocena RPO WL będzie przeprowadzana podczas realizacji programu (ewaluacja on-going) oraz po jej zakończeniu (ewaluacja ex post). W okresie programowania funduszy strukturalnych na lata 2007-2013 szczególny nacisk położony jest na ewaluację bieżącą w celu szybkiego eliminowania negatywnych zjawisk.

W ramach procesu ewaluacji programu IZ RPO WL będzie realizować przede wszystkim następujące zadania:

- przygotowanie Planu ewaluacji RPO WL na lata 2007-2013, w którym zostaną określone obszary poddane ocenie. Plan zostanie opracowany w terminie 1 miesiąca od daty zatwierdzenia Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego przez KE. W Planie ewaluacji zawarta będzie lista szczegółowych przedsięwzięć – wskazane zostaną obszary ewaluacji, terminy ich realizacji ze wskazaniem odpowiedniego budżetu. Plan ewaluacji RPO WL będzie zgodny z Planem ewaluacji NSRO,

- opracowywanie okresowych planów ewaluacji zawierających listę szczegółowych przedsięwzięć, terminy ich realizacji oraz planowane budżety,
- realizowanie ewaluacji strategicznych, których celem będzie ocena i analiza postępów realizacji RPO WL w odniesieniu do odpowiednich priorytetów Programu, polityk krajowych oraz wspólnotowych. IZ RPO będzie prowadzić ewaluacje strategiczne m.in. w zakresie wpływu realizacji RPO na stopień osiągania celów poszczególnych priorytetów Programu, a także poszczególnych celów szczegółowych RPO WL. Ponadto prowadzone będą badania analizujące zakres oddziaływania interwencji podejmowanych w ramach Programu na realizację celów horyzontalnych NSRO a także polityk Unii Europejskiej, w tym m.in. polityki równości kobiet i mężczyzn w aspekcie zmian na rynku pracy,
- realizowanie ewaluacji operacyjnych, których celem będzie wspieranie procesu monitorowania RPO WL (*m.in. w przypadku, gdy system monitoringu wykáže znaczące odchylenia od zakładanych celów oraz w przypadku konieczności wprowadzenia znaczących zmian w RPO*),
- współpraca z Krajową Jednostką Oceny w zakresie przeprowadzenia do dnia 30 czerwca 2011 r. ewaluacji stopnia realizacji RPO WL w odniesieniu do wybranych osi priorytetowych, której wyniki posłużą do dokonania podziału środków w ramach krajowej rezerwy wykonania,
- współpraca z Komisją Europejską oraz Krajową Jednostką Oceny przy ewaluacjach związanych z monitorowaniem realizacji programu RPO WL oraz ewaluacjach strategicznych wykonywanych z inicjatywy Komisji Europejskiej lub Krajowej Jednostki Oceny;
- współpraca z Komisją Europejską oraz Krajową Jednostką Oceny przy ewaluacji ex-post (opracowywanej na zakończenie programu RPO), która bada stopień wykorzystania zasobów, skuteczność i efektywność programowania funduszy oraz wpływ społeczno-gospodarczy.

Proces ewaluacji finansowany będzie z budżetu Osi Priorytetowej IX RPO WL - Pomoc techniczna i z budżetu Województwa Lubelskiego. Skala środków finansowych zarezerwowanych na potrzeby procesu ewaluacji umożliwi skuteczną i efektywną realizację wszystkich zadań w tym zakresie. Badania ewaluacyjne RPO WL będą przeprowadzane zgodnie z wytycznymi w zakresie metodologii dokonywania ocen, zwłaszcza z uwzględnieniem zasady niezależności i obiektywności procesu ewaluacji. Wyniki przeprowadzonych ocen zostaną podane do wiadomości publicznej – będą zamieszczone na stronie internetowej IZ RPO WL oraz przekazywane do Komitetu Monitorującego i do Krajowej Jednostki Oceny.

5.10. Komunikacja i promocja

Zgodnie z zapisami art. 2 pkt 1 Rozporządzeniu Komisji (WE) nr 1828/2006 określającym zasady wdrażania Rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006 ustanawiającego ogólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności oraz Rozporządzenia (WE) nr 1080/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego Polska przygotowuje Strategię Komunikacji Funduszy Europejskich w Polsce na lata 2007-2013

dla wszystkich funduszy i programów. Wspólna Strategia ma na celu zapewnienie skutecznej koordynacji działań prowadzonych przez poszczególne instytucje, dzięki której wzrośnie skuteczność i efektywność działań informacyjnych i promocyjnych.

Strategia komunikacji jest przygotowywana przez Instytucję Koordynującą NSRO (umiejscowioną w strukturze ministerstwa właściwego ds. rozwoju regionalnego) we współpracy z Instytucjami Zarządzającymi. Uwzględnia ona zasady przyjęte w Wytycznych Ministra Rozwoju Regionalnego w zakresie informacji i promocji.

Strategia komunikacji określa podstawowe zasady prowadzenia działań informacyjnych i promocyjnych na potrzeby wszystkich programów operacyjnych i Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia, a w szczególności cele i ideę przewodnią, określenie grup docelowych, wskazanie instytucji zaangażowanych w działania informacyjne i promocyjne, a także wymagane minimum podejmowanych działań.

IZ RPO WL zapewni odpowiednią informację i promocję dotyczącą programowania i wdrażania RPO oraz projektów realizowanych w jego ramach, skierowaną do obywateli UE oraz beneficjentów. Informacja i promocja ma służyć podkreśleniu roli Wspólnoty oraz zapewnić przejrzystość pomocy udzielanej ze środków polityki spójności. Informacja i promocja musi odpowiadać wymogom określonym w odpowiednim rozporządzeniu Komisji Europejskiej oraz być udostępniana w sposób umożliwiający dotarcie do wszystkich zainteresowanych obywateli i instytucji z naciskiem na potencjalnych beneficjentów RPO WL.

Instytucja Zarządzająca opracuje dla RPO WL Plan komunikacji zawierający cele działań, charakterystykę grup docelowych, opis planowanych działań informacyjnych, promocyjnych i szkoleniowych, opis podziału zadań i stopnia odpowiedzialności w zakresie działań promocyjno-informacyjnych i szkoleniowych pomiędzy IZ i poszczególne IP i IW/IP II, opis działań IZ, IP, IW/IP II i innych partnerów zaangażowanych w proces informowania i promocji w obrębie programu operacyjnego, z uwzględnieniem podmiotów, o których mowa w art. 5 ust. 3 rozporządzenia wykonawczego, ramowy harmonogram, indykatywny budżet, sposób ewaluacji działań oraz zasady sprawozdawczości ze stopnia realizacji działań promocyjno-informacyjnych i szkoleniowych. Plan komunikacji RPO WL podlega konsultacji z IK NSRO w zakresie ich zgodności ze Strategią komunikacji, a następnie akceptacji Komitetu Monitorującego program.

Instytucja Zarządzająca będzie przygotowywać również roczne plan działań o charakterze wykonawczym.

Odpowiedzialność za rozpowszechnianie w ramach województwa informacji o wspieranych działaniach i projektach oraz efektach realizacji Programu spoczywa na Instytucji Zarządzającej RPO WL, która koordynuje działania informacyjne i promocyjne w regionie.

Celem głównym Planu komunikacji Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013 jest zapewnienie informacji i promocji działań w obszarze funduszy europejskich wśród potencjalnych i faktycznych odbiorców, służące maksymalnemu wykorzystaniu środków Wspólnoty oraz uzyskanie powszechnej akceptacji mieszkańców województwa lubelskiego dla operacji funduszy europejskich i efektów ich wdrożenia.

Cel główny Planu komunikacji będzie osiągnięty poprzez realizację następujących **celów szczegółowych**:

- zagwarantowanie powszechnego dostępu do wszystkich kluczowych informacji o możliwościach uzyskania wsparcia w ramach funduszy strukturalnych dla wszystkich grup docelowych w województwie lubelskim
- wykreowanie pozytywnego nastawienia mieszkańców województwa lubelskiego do funduszy europejskich
- wykreowanie wizerunku województwa lubelskiego jako regionu umiejącego w efektywny sposób wykorzystać fundusze europejskie w celu rozwoju oraz podniesienia poziomu życia jego mieszkańców
- przedstawienie rozwoju gospodarczo – inwestycyjnego województwa lubelskiego będącego następstwem wykorzystania funduszy europejskich
- upowszechnienie kluczowych informacji o RPO WL 2007-2013 wśród beneficjentów programu
- zwiększenie świadomości mieszkańców województwa lubelskiego w zakresie korzyści wynikających z wykorzystania środków europejskich.

Z uwagi na to, że działania promocyjne podejmowane w ramach poszczególnych komponentów będą skierowane do różnych grup odbiorców, skuteczność komunikacji zostanie zapewniona przez zastosowanie odpowiednich narzędzi z uwzględnieniem siły i czasu oddziaływania.

Kampania informacyjna adresowana jest przede wszystkim do potencjalnych beneficjentów Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego, obejmuje jednak swoim zakresem całą opinię publiczną ze szczególnym uwzględnieniem obszaru województwa lubelskiego.

Głównymi grupami odbiorców zadań realizowanych w ramach Planu komunikacji będą:

- projektodawcy – Beneficjenci i Potencjalni Beneficjenci
- odbiorcy rezultatów
- opinia publiczna

Działania komunikacyjne i promocyjne będą poddawane ocenie pod kątem efektywności dotarcia i skuteczności budowania świadomości społecznej o programach operacyjnych oraz o roli odgrywanej przez Unię Europejską. Punktem wyjścia będzie przeprowadzenie badań kwestionariuszowych, które pozwolą na dokonanie oceny stanu obecnego, uszczegółowienie działań objętych promocją oraz wyboru odpowiednich narzędzi promocyjnych. Badania te pozwolą również ocenić świadomość beneficjentów o Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Lubelskiego. Badania zostaną przeprowadzone na próbie respondentów dobranej spośród potencjalnych beneficjentów RPO WL.

Na potrzeby oceny stopnia osiągnięcia celów Planu komunikacji oraz jego ewentualnej weryfikacji przewiduje się:

- przeprowadzenie ankietyzacji potencjalnych grup odbiorców działań informacyjno - promocyjnych

- monitoring efektów prowadzonych działań w postaci sprawozdań okresowych, rocznych i na zakończenie programu
- ewaluacja działań informacyjno – promocyjnych zlecona podmiotowi zewnętrznemu

Zarys strategii realizacji działań informacyjno - promocyjnych:

Instytucja Zarządzająca RPO WL zapewnia, że zgodnie z Planem komunikacji informacje na temat programu operacyjnego są szeroko rozpowszechniane wraz ze szczegółowym opisem wkładu funduszy oraz, że są dostępne dla wszystkich zainteresowanych stron. Instytucja Zarządzająca RPO gwarantuje również stosowanie przez beneficjentów RPO reguł dotyczących promowania unijnego źródła dofinansowania projektów wspieranych przez EFRR.

Działania informacyjno-promocyjne prowadzone w ramach Planu Komunikacji RPO WL mają za zadanie zapewnienie beneficjentom oraz mieszkańcom województwa lubelskiego rzetelnej i przystępnej informacji na temat działań prowadzonych przez IZ RPO oraz efektów tych działań, a także upowszechnianie informacji nt. możliwości ubiegania się o wsparcie ze środków EFRR. Realizacja planowanych zadań ma na celu uświadomienie mieszkańcom województwa lubelskiego korzyści płynących z wykorzystania środków EFRR w ramach RPO WL.

Głównymi instrumentami realizacji Planu komunikacji RPO WL będą:

- organizacja konferencji, szkoleń, seminariów, spotkań i innych imprez dotyczących możliwości wsparcia w ramach RPO WL, systemu wdrażania programu oraz efektów jego realizacji,
- opracowanie, publikacja i rozpowszechnianie dokumentów programowych i operacyjnych oraz innych wydawnictw informacyjno-promocyjnych,
- utworzenie i utrzymanie strony oraz serwisu internetowego dotyczącego programu,
- stworzenie, wyposażenie i organizacja funkcjonowania punktów informacyjno-kontaktowych,
- współpraca z mediami m.in. poprzez programy telewizyjne, radiowe oraz ogłoszenia i artykuły w prasie regionalnej i specjalistycznej,
- przygotowanie i przeprowadzenie akcji i imprez informacyjno-promocyjnych (m.in. targi, konkursy, konferencje prasowe, spotkania ze środowiskami branżowymi, itp.)

W ramach RPO WL Instytucja Zarządzająca zapewni adekwatne środki finansowe w celu właściwej realizacji zadań związanych z informacją i promocją.

5.11. Zasada partnerstwa

Na wszystkich etapach realizacji programu, podobnie jak to miało miejsce w trakcie jego przygotowywania, będzie przestrzegana zasada partnerstwa. Partnerzy gospodarczy i społeczni będą konsultowani na wszystkich etapach realizacji Programu zgodnie z wymogami art. 11 Rozporządzenia Rady nr 1083/2006 oraz prawa krajowego.

Instytucja Zarządzająca w procesie przygotowania i wdrażania RPO WL realizuje swoje zadania w ścisłej współpracy z właściwymi władzami regionalnymi, lokalnymi, władzami samorządowymi, administracją rządową, a także partnerami społeczno – gospodarczymi, w tym

odpowiednimi podmiotami reprezentującymi przedsiębiorców, społeczeństwo obywatelskie, partnerów zajmujących się zagadnieniami z zakresu środowiska naturalnego oraz pozostałymi organizacjami pozarządowymi

Najistotniejszym elementem stosowania zasady partnerstwa będzie udział partnerów gospodarczych i społecznych w Komitecie Monitorującym, który zapewni uczestnictwo w najważniejszych decyzjach dotyczących Programu, w szczególności w zakresie kryteriów wyboru projektu do wsparcia czy monitorowaniu realizacji Programu. W składzie Komitetu Monitorującego zachowano równowagę podziału miejsc pomiędzy przedstawiciele strony samorządowej, rządowej oraz partnerów społeczno – gospodarczych

W ramach odpowiednich osi priorytetowych RPO WL zapewnione zostanie wsparcie w ramach środków pomocy technicznej RPO WL dla partnerów społecznych i organizacji pozarządowych, mogących być beneficjentami jako projektodawcy lub jako bezpośredni odbiorcy wsparcia.

Zasada partnerstwa będzie również przestrzegana w procesie ewaluacji RPO, poprzez zapewnienie udziału przedstawicieli poszczególnych partnerów w pracach grup sterujących, koordynujących poszczególne badania ewaluacyjne prowadzone w ramach Programu. Ponadto Instytucja Zarządzająca zobowiąże beneficjentów RPO do przestrzegania zasady partnerstwa zarówno na etapie przygotowania jak i realizacji poszczególnych projektów.

Współpraca w zakresie realizacji, monitorowania oraz ewaluacji RPO będzie realizowana z pełnym poszanowaniem odpowiednich kompetencji instytucjonalnych, prawnych i finansowych wszystkich partnerów.

5.12. Mechanizmy zapewniające przestrzeganie zasad i przepisów związanych z instrumentem cross-financing

Program określa możliwość korzystania z instrumentu cross-financing w ramach poszczególnych osi priorytetowych. W *Uszczegółowieniu* programu, na poziomie działań, znajdują się informacje o typach projektów przewidzianych do finansowania w ramach cross-finansingu oraz przypisanych im kategoriach interwencji funduszy strukturalnych.

Mechanizmy zapewniające przestrzeganie zasad związanych z instrumentem cross-financing zawarte są w procedurach realizacji programu, w tym m.in. w procedurze konkursowej, procedurze weryfikacji wniosków o płatność, procedurze sprawozdawczości, procedurze kontroli.

Dodatkowo monitorowanie i weryfikacja wydatkowania środków w ramach instrumentu cross-financing będzie przedmiotem prac Komitetu Monitorującego RPO.

Rozdział 6

Ocena ex-ante wraz z oceną spodziewanego efektu makroekonomicznego

Podsumowanie wyników oceny ex-ante

Zgodnie z przepisami rozporządzenia Rady 1083/2006 przeprowadzenie oceny szacunkowej zostało zlecone niezależnym ekspertom. W przypadku regionalnych programów operacyjnych ocena ta została zlecona przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego firmie WYG International Sp. z o.o. Badanie zostało przeprowadzone w 5 obszarach.

Zadania badawcze 1. Weryfikacja analizy społeczno-ekonomicznej oraz ocena jej jakości w świetle zidentyfikowanych potrzeb rozwoju regionu

Diagnoza sytuacji społeczno-ekonomicznej została oceniona pozytywnie. Pozytywnie oceniono zarówno trafność doboru obszarów diagnostycznych, użyteczność w kontekście formułowania celów rozwoju regionu jak również identyfikację zjawisk, zasobów i procesów stanowiących o potencjale rozwoju regionu. Za poprawną uznano identyfikację problemów rozwojowych województwa, jego potrzeb oraz towarzyszących temu wyzwań.

Poziom kompletności diagnozy oraz analizy SWOT zawartej w RPO oceniono jako poprawny. Zastrzeżeniem do analizy SWOT był brak podziału na zakresy tematyczne oraz brak komentarza do jej zapisów. Obie uwagi zostały uwzględnione. Analiza SWOT została podzielona na trzy obszary tematyczne z jednoczesnym zweryfikowaniem poszczególnych zjawisk i procesów przypisanych do określonego wymiaru analizy SWOT. Zgodnie z uwagami ewaluatorów dokonano hierarchizacji wewnętrznych uwarunkowań rozwojowych regionu oraz uzupełniono diagnozę o dodatkowe elementy prognostyczne. Uwzględniono zalecenia ewaluatorów dotyczące dokonania ekstrapolacyjnego rozpoznania następstw dotychczasowych trendów rozwoju przy założeniu braku interwencji. Dla podniesienia wartości informacyjnej przedstawiono dane w ujęciu dynamicznym oraz określono konsekwencje dla procesów rozwojowych regionu. W wyniku wprowadzonych zmian osiągnięto wyższy stopień korelacji pomiędzy częścią diagnostyczną a analizą SWOT.

Zadanie badawcze 2. Ocena uzasadnienia ekonomicznego oraz spójności wewnętrznej części projekcyjnej regionalnego programu operacyjnego.

Stopień spójności diagnozy z projektowanymi celami i priorytetami rozwoju, w kontekście zidentyfikowanych uwarunkowań rozwoju regionu uznano za poprawny. Pod wpływem zaleceń ewaluatorów uzupełnione zostały opisy celów szczegółowych RPO, przy czym należy zaznaczyć, że przeformułowano w trakcie tych prac cel 3. W obecnym brzmieniu jest on bardziej czytelny i precyzyjny a także wykazuje większą spójność z właściwymi osiami priorytetowymi. Ponadto poprawione i uzupełnione zostały opisy osi priorytetowych. Dostosowanie się do zaleceń w zakresie precyzyjnego opisanie działań, ich charakterystyk i narzędzi realizacji, wskaźników ich monitorowania, opisanie typów projektów przewidzianych do realizacji w ramach działań znajdzie odzwierciedlenie w zapisach Uszczegółowienia Programu. RPO zawiera zgodnie z zaleceniami indykatywny plan finansowy zgodny ze wzorem z

rozporządzenia Komisji (WE) nr 1828/2006 z dnia 8 grudnia 2006 r. ustanawiającego szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006 ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności oraz rozporządzenia (WE) nr 1080/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

Zadanie badawcze 3. Ocena spójności zewnętrznej RPO z politykami wspólnotowymi, krajowymi i regionalnymi

Poziom spójności zewnętrznej RPO z nadrzędnymi dokumentami programowymi na poziomie ustaleń diagnostycznych, wartości i celów, jak i w sferze priorytetowych obszarów interwencji został uznany za wysoki. Sytuacja przedstawia się identycznie w zakresie spójności z politykami i programami ochrony środowiska.

Zadanie badawcze 4. Ocena rezultatu i oddziaływania

Zgodnie z zaleceniami ewaluatorów na poziomie RPO wprowadzono wskaźnik dotyczący liczby nowo utworzonych miejsc pracy jako bezpośredniego efektu interwencji (w podziale na mężczyzn i kobiety), wprowadzono go również na poziomie osi priorytetowych tam gdzie przewidziano powstanie takich miejsc. Listę wskaźników uzupełniono ponadto o wskaźniki produktu i rezultatu na poziomie osi priorytetowych zalecane przez Komisję Europejską oraz o zalecane wskaźniki kontekstowe. Określono wartości bazowe i docelowe poszczególnych wskaźników. Wskaźniki rezultatu celu głównego pokazują wpływ RPO na wzrost PKB oraz spadek bezrobocia w regionie i obliczane będą na podstawie modelu HERMIN.

Zadanie badawcze 5. Ocena proponowanych rozwiązań systemu wdrażania RPO

System wdrażania w opinii ewaluatorów wymagał uszczegółowienia i doprecyzowania. Zgodnie z zaleceniami uszczegółowiono zapisy dotyczące kompetencji KM RPO, promocji programu oraz procedur uruchamiania środków i obiegu płatności/przeptywów finansowych. System wdrażania został zaktualizowany i uzupełniony o opis systemów monitoringu i ewaluacji, opis procedur wymiany danych elektronicznych jak również informacje o instytucji właściwej do otrzymywania płatności pochodzących z Komisji oraz o instytucjach odpowiedzialnych za dokonywanie płatności na rzecz beneficjentów.

Rozdział 7

Ocena przewidywanego wpływu programu na środowisko

7.1. Podstawy formalno-prawne

Podstawę prawną przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko (OOŚ) projektu „Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego” (dalej RPO) stanowi art. 40 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U. Nr 62 z dnia 20 czerwca 2001 r., poz. 627 z późn. zmianami). Ustawa Prawo ochrony środowiska koresponduje z wymogami Unii Europejskiej dotyczącymi ocen oddziaływania projektów dokumentów strategicznych na środowisko, które określone zostały w dyrektywach:

- 2001/42/WE z dnia 27 czerwca 2001 r. w sprawie oceny wpływu niektórych planów i programów na środowisko,
- 2003/4/WE w sprawie publicznego dostępu do informacji dotyczących środowiska,
- 2003/35/WE z dnia 26 maja 2003 r. przewidująca udział społeczeństwa w odniesieniu do sporządzania niektórych planów i programów w zakresie środowiska oraz zmieniająca w odniesieniu do udziału społeczeństwa i dostępu do wymiaru sprawiedliwości dyrektywę Rady 85/337/EWG i 96/61/WE (obowiązuje od 25 czerwca 2003 r.).

7.2. Proces opracowania i konsultacji Prognozy oddziaływania na środowisko projektu RPO WL

Generalnymi celami Prognozy oddziaływania na środowisko projektu RPO WL są:

- określenie stopnia spójności założeń i celów projektu RPO z założeniami i wytycznymi polityki ekologicznej w Polsce oraz w Unii Europejskiej;
- analiza spójności priorytetów i działań z odpowiednimi dokumentami wyższego rzędu (Strategia Rozwoju Kraju, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia – Narodowa Strategia Spójności);
- ocena potencjalnych znaczących zagrożeń dla środowiska wynikających z realizacji postanowień zawartych w projekcie RPO;
- wskazanie możliwości ograniczania potencjalnych znaczących oddziaływań na środowisko wynikających z realizacji ustaleń RPO;
- przedstawienie rekomendacji dotyczących monitorowania wdrażania postanowień ujętych w projekcie RPO.

Procedura postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko projektu RPO składa się z następujących etapów:

- 1) Ustalenie zakresu i stopnia szczegółowości informacji wymaganych w prognozie. Ustalenie zakresu merytorycznego prognozy następuje na drodze uzgodnienia z Wojewodą Lubelskim oraz Państwowym Wojewódzkim Inspektorem Sanitarnym.
- 2) Sporządzenie dokumentu „Prognoza oddziaływania na środowisko”
- 3) Opiniowanie projektu RPO wraz z „Prognozą”:

- wydanie opinii przez Wojewodę Lubelskiego oraz Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego
 - zapewnienie udziału społeczeństwa w postępowaniu w sprawie oceny oddziaływania na środowisko projektu RPO
- 4) Sporządzenie końcowej wersji Prognozy – uwzględnienie uwag zgłoszonych przez Wojewodę Lubelskiego oraz Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego, a także uwag wynikających z konsultacji społecznych.

Zakres zagadnień, które należy uwzględnić w prognozie określa art. 41 ust. 2 ustawy Prawo Ochrony Środowiska. Przepisy te zostały uszczegółowione, zgodnie z art.42 ust 1 Poś, w wyniku wydanych uzgodnień dotyczących merytorycznego zakresu prognozy przez Wojewodę Lubelskiego (pismo z dnia 19 października 2005 r., znak: ŚiR.I.0713/2/05 w odpowiedzi na pismo z dnia 20 września 2005 r., znak: RR.JJ.0220a/34/05) oraz Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego w Lublinie (pismo z dnia 20 października 2005 r., znak: DNS-NZ.700/123/2005 w odpowiedzi na pismo z dnia 15 września 2005r., znak: RR.JJ.0220a/31/05).

Kwestie związane z założeniami do Prognozy zostały zaprezentowane podczas konferencji w ramach konsultacji społecznych RPO WL w czerwcu 2006 r. Zgodnie z wymogami art. 43 , ust. 2. Poś, ZWL zapewnił udział społeczeństwa w postępowaniu w sprawie oceny oddziaływania na środowisko poprzez zorganizowanie 25 września 2006 r. konferencji, na której zaprezentowano Prognozę oraz poprzez umieszczenie dokumentu na stronie internetowej www.lubelskie.pl.

W oparciu o zapisy art. 43, ust 1, 12 września 2006r. przekazano za pismem do zaopiniowania Prognozę oddziaływania na środowisko projektu RPO WL do właściwych organów. Zarówno Wojewoda Lubelski (pismo z dnia 17 stycznia, znak) jak i Państwowy Wojewódzki Inspektor Sanitarny (pismo z dnia 29 września 2006r., znak DNS-NZ.700/mpzp/67/2007) odnieśli się do dokumentu bez zastrzeżeń.

Zarząd Województwa Lubelskiego jako Instytucja Zarządzająca dla RPO WL oświadcza, iż podczas opracowywania kolejnych wersji Programu zostały wzięte pod uwagę wszelkie propozycje i zastrzeżenia nadesłane w toku konsultacji społecznych w zakresie kwestii środowiskowych.

Wnioski wynikające z Prognozy w znacznym stopniu dotyczyły wskaźników monitorowania i w miarę możliwości zostały uwzględnione w katalogu wskaźników realizacji RPO. Ponadto rekomendacje i zalecenia sformułowane w Prognozie będą miały odzwierciedlenie na etapie wyboru projektów do realizacji poprzez zapewnienie odpowiednich kryteriów.

Mając na względzie wagę kwestii środowiskowych oraz specyfikę regionu, Zarząd Województwa Lubelskiego powoła Menadżera, którego zadaniem będzie monitorowanie kwestii związanych z ochroną środowiska w trakcie realizacji Programu.

7.3. Generalne założenia metodyczne

Ocena potencjalnych oddziaływań realizacji RPO na środowisko jest zadaniem skomplikowanym. Wynika to z ogólności zapisów analizowanego dokumentu, w tym z braku opisu konkretnych zamierzeń inwestycyjnych (rodzaj oraz skala) i wskazania ich miejsc

lokalizacji. Z tego względu szacowanie potencjalnych oddziaływań na środowisko ma charakter jakościowy, nie zaś ilościowy.

W prowadzonych analizach skoncentrowano się w szczególności na osiach priorytetowych i działaniach, przy uwzględnieniu typów projektów, które będą mogły być realizowane w ich ramach. Istotnym elementem prowadzonych badań było określenie stopnia spójności priorytetów RPO z priorytetami Polityki Ekologicznej Państwa (projekt z sierpnia 2006 r.). Posługując się podejściem macierzowym zidentyfikowano potencjalne pola zgodności i konfliktowości analizowanych priorytetów RPO z priorytetami PEP.

Kryteria oceny wpływu RPO na środowisko wyłoniono z analizy kluczowych dokumentów z zakresu polityki ekologicznej na szczeblu krajowym. Mają one ogólne brzmienie i dotyczą kluczowych elementów środowiska. Postanowiono udzielić odpowiedzi na następujący zestaw pytań:

Czy realizacja RPO przyczyni się do:

- 1) poprawy jakości powietrza atmosferycznego?
- 2) przeciwdziałania zmianom klimatycznym?
- 3) ochrony wód i racjonalnej gospodarki wodnej?
- 4) ochrony dziedzictwa przyrodniczego i racjonalnego korzystania z zasobów przyrodniczych?
- 5) ochrony walorów krajobrazowych i dziedzictwa kulturowego regionu?
- 6) prowadzenia zintegrowanej gospodarki odpadami?
- 7) poprawy jakości życia, w tym zdrowia, bezpieczeństwa i minimalizacji nadmiernego hałasu?
- 8) zrównoważonego wykorzystania energii i surowców?
- 9) kształtowania proekologicznych postaw wśród społeczeństwa?
- 10) zrównoważonego gospodarowania przestrzenią i zachowania ład przestrzennego?

Przy określaniu potencjalnego oddziaływania projektu ustaleń RPO na środowisko kierowano się zasadą ostrożności. Wynika to z niepewności, co do skali oraz rodzaju zadań, które będą realizowane na podstawie RPO, a w konsekwencji ich wpływu na środowisko. W efekcie należy mieć na uwadze to, iż zidentyfikowane oddziaływania mogą w rzeczywistości nie wystąpić lub mieć mniejszą wagę (zależnie od skali, miejsca i sposobu realizacji określonych projektów).

W analizach skorzystano z informacji zawartych w dotychczas opracowanych prognozach oddziaływania na środowisko dla dokumentów strategicznych w województwie lubelskim oraz z przewodnika „Handbook on SEA for Cohesion Policy 2007-2013” (GRDP, luty 2006).

7.4. Projekt RPO w kontekście najistotniejszych dokumentów strategicznych na poziomie krajowym i regionalnym

W ramach prac nad prognozą oddziaływania na środowisko przeanalizowano zgodność priorytetów zapisanych w projekcie RPO z następującymi dokumentami strategicznymi:

- Projekt Strategii Rozwoju Kraju na lata 2007-2015 (wstępnie zaakceptowany przez Radę Ministrów 27 czerwca 2006 r.),

- Projekt Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia (Narodowa Strategia Spójności) 2007-2013 (dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 1 sierpnia 2006 r.),
- Projekt Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (przyjęty przez Radę Ministrów dn. 3 lipca 2006 r.),
- Projekt Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej (zaakceptowany przez Radę Ministrów 25 lipca 2006),
- Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2000-2020 z lipca 2005 roku,
- Projekt Polityki Ekologicznej Państwa na lata 2007-2010 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2011-2014 uwzględniający unijne i krajowe strategie i programy tematyczne (m.in.: VI Program Działań UE z zakresu środowiska, Strategia Gospodarki Wodnej, Krajowa strategia ochrony i umiarkowanego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z programem działań, Krajowy Program Oczyszczania Ścieków Komunalnych, Krajowy Plan Gospodarki Odpadami) (sierpień, 2006).

Przedstawione analizy i wyjaśnienia oraz dodatkowe badania sprawdzające wskazują na generalną zgodność osi priorytetowych i działań RPO z priorytetami i działaniami krajowych dokumentów strategicznych oraz ze Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020. Największe problemy w kontekście spójności z polityką ekologiczną mogą sprawiać osie priorytetowe:

- Oś Priorytetowa - Infrastruktura ekonomiczna,
- Oś Priorytetowa – Transport,
- Oś Priorytetowa – Kultura, turystyka i współpraca międzyregionalna.

Konfliktowość osi priorytetowych (działań) RPO z polityką ekologiczną będzie uzależniona od miejsca i sposobu realizacji konkretnych projektów. Zidentyfikowane konflikty mają charakter prawdopodobny i nie należy przesądzać, iż rzeczywiście wystąpią. Jednakże w praktyce należy zwrócić szczególną uwagę na zachowanie spójności realizowanych zamierzeń z wytycznymi Polityki Ekologicznej Państwa.

Dobrze w ramy celów polityki ekologicznej wpisuje się natomiast Oś Priorytetowa – Środowisko i czysta energia, a w szczególności działanie pt. „Ochrona i kształtowanie środowiska”.

7.5. Potencjalne znaczące oddziaływania realizacji RPO na środowisko

7.5.1. Oddziaływania negatywne

Przeprowadzone analizy metodą macierzową wskazują, że najistotniejsze potencjalne oddziaływania negatywne związane są z Osią Priorytetową – Transport (działania: „Regionalny układ transportowy”, „Lokalny układ transportowy”, „Transport lotniczy”).

Prawdopodobne negatywne oddziaływania mogą również wynikać z realizacji Osi Priorytetowej – Infrastruktura ekonomiczna. Chodzi głównie o działanie, w którym planuje się wsparcie m.in. dla parków przemysłowych. Potencjalnie negatywne oddziaływanie ma też Oś priorytetowa, w ramach której planuje się zagospodarowanie terenów z przeznaczeniem pod tereny inwestycyjne: typu „greenfield” oraz „brownfield”).

Wskazane powyżej grupy projektów mogą stwarzać warunki do wystąpienia negatywnych oddziaływań, w szczególności na przyrodę ożywioną (w tym obszary prawnie chronione i spełniające istotne funkcje ekologiczne), estetykę krajobrazu (rozpraszanie zabudowy, powstawanie ciągów osadniczych wzdłuż dróg), jakość powietrza atmosferycznego (transport, strefy przemysłowe) oraz powodować emisję gazów cieplarnianych (transport samochodowy, lotnictwo, rozwój przemysłu). Należy uznać, iż budowle i obiekty budowlane w sposób nieodwracalny wpływają na środowisko. Oddziaływania związane z istnieniem tego typu obiektów (w szczególności związanych z transportem drogowym, lotniczym i kolejowym) mają charakter długotrwały a efekty tych oddziaływań (również skumulowane) mogą ujawniać się w długim okresie.

7.5.2. Oddziaływania pozytywne

Realizacja Regionalnego Programu Operacyjnego będzie wywierała znaczący pozytywny wpływ na środowisko. Należy podkreślić, iż w ramach Osi Priorytetowej „Środowisko i czysta energia” jedno z działań w całości poświęcone jest projektom z zakresu szeroko rozumianej ochrony środowiska. Podobny wydźwięk ma działanie „Energia przyjazna środowisku”. Realizacja zamierzeń, wchodzących w skład tej Osi Priorytetowej, pozwoli na rozwiązywanie najważniejszych problemów ochrony środowiska w województwie.

Charakter przyjazny środowisku będą miały także projekty podejmowane w ramach Osi Priorytetowej – „Przedsiębiorczość i innowacje” i poddziałania dotyczącego dotacji inwestycyjnych w zakresie odnawialnych źródeł energii.

Projekty poświęcone obszarowi rewitalizacji miast i zdegradowanych obszarów zurbanizowanych przyczynią się do zapewnienia ładu przestrzennego jednostek miejskich i terenów wykorzystywanych na cele przemysłowe (powojaskowe), rekultywacji terenów zdegradowanych, ograniczenia ryzyka wystąpienia zagrożeń ekologicznych, polepszenia jakości życia w ośrodkach miejskich.

W ramach Osi Priorytetowej – Kultura, turystyka i współpraca międzyregionalna, będą podejmowane działania mające na celu zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu oraz rozwój kultury.

Nie przewiduje się istotnego przekształcania dużych dolin rzecznych w obrębie granic województwa, w tym tworzenia jezior zaporowych.

Generalnie realizacja zapisów RPO przyczyni się do poprawy jakości życia mieszkańców Lubelszczyzny. Wdrażanie zamierzeń inwestycyjnych powinno doprowadzić (częściowo) do rozwiązania najistotniejszych problemów w sferze środowiska w województwie lubelskim. Chodzi w szczególności o uporządkowanie i rozwój gospodarki wodno-ściekowej, zintegrowane gospodarowanie odpadami przemysłowymi i komunalnymi, ograniczenie uciążliwości i zagrożeń na terenach zurbanizowanych (hałas, zanieczyszczenie powietrza) oraz zachowanie i wzmocnienie funkcjonowania obszarów cennych pod względem przyrodniczym. Zaniechanie realizacji RPO może utrwalić zagrożenia środowiska i utrzymywać niską jakość podstawowych komponentów przyrodniczych – w szczególności wód płynących.

7.6. Wnioski i rekomendacje

1. Projekt Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego jest zgodny z najistotniejszymi dokumentami strategicznymi na poziomie krajowym, w tym z Polityką Ekologiczną Państwa (PEP). RPO przyczyni się do realizacji głównych celów PEP:

- Wzmacniania systemu zarządzania ochroną środowiska,
- Ochrony dziedzictwa przyrodniczego i racjonalnego wykorzystania zasobów przyrody
- Zrównoważonego wykorzystania materiałów, wody i energii,
- Dalszej poprawy jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego dla ochrony zdrowia mieszkańców Polski,
- Ochrony klimatu.

Stwierdzone w trakcie prowadzonych analiz rozbieżności mają charakter prognozy ostrzegawczej – na pola potencjalnych konfliktów należy zwrócić szczególną uwagę w toku realizacji postanowień RPO.

2. Projekt RPO jest spójny ze Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa, przyjęty w 2002 roku, podlega obecnie procesowi aktualizacji w celu uwzględnienia zapisów i wytycznych najnowszych dokumentów krajowych i regionalnych. Sposób konstrukcji Planu będzie miał także wpływ na sposób realizacji zadań zapisanych w RPO, w tym celów Polityki Ekologicznej Państwa. Wskazane jest prowadzenie jednolitej i konsekwentnej polityki przestrzennej w celu oszczędnego gospodarowania przestrzenią (przeciwdziałanie rozpraszaniu zabudowy), zachowania ładu przestrzennego oraz walorów estetycznych krajobrazu. Zagadnienia te należy ujmować w planach zagospodarowania przestrzennego.
3. Realizacja RPO pozytywnie wpłynie na poprawę jakości życia mieszkańców Lubelszczyzny oraz przyczyni się do zachowania dziedzictwa kulturowego regionu.
4. Konieczna jest ścisła koordynacja i integracja działań przewidzianych do realizacji w RPO Województwa Lubelskiego oraz w krajowych programach operacyjnych. Integracja działań pozwoli na uwzględnienie wszystkich najważniejszych projektów do realizacji na obszarze województwa. Przykładowo w żadnym programie krajowym nie zostało uwzględnione funkcjonowanie Linii Hutniczej Szerokotorowej.
5. Działania priorytetowe z zakresu ochrony środowiska powinny być traktowane w sposób horyzontalny w RPO – w ścisłym powiązaniu z działaniami wynikającymi z innych priorytetów, nie zaś tylko jako zagadnienia o charakterze sektorowym. W tym miejscu należy podkreślić istotność działań mających na celu zapewnienie spójności i prawidłowego funkcjonowania systemu obszarów chronionych (wraz z korytarzami ekologicznymi), w tym sieci Natura 2000 w województwie lubelskim. Trzeba mieć na uwadze fakt, iż w chwili powstawania RPO, docelowy kształt sieci Natura 2000 w regionie nie został jeszcze ustalony.
6. Działania mogące w sposób niekorzystny oddziaływać na środowisko związane są z realizacją zamierzeń w dziedzinach: transport drogowy i lotniczy, infrastruktura przemysłowa, infrastruktura turystyczna. Projekty inwestycyjne z tych dziedzin powinny podlegać procedurze oceny oddziaływania na środowisko. Uwaga ta odnosi się także do

innych przedsięwzięć, jeśli wymagają tego regulacje prawne z zakresu ocen oddziaływania na środowisko.

7. Należy zwrócić uwagę na odpowiedni dobór wskaźników monitorowania celów RPO. Zestaw przyjętych wskaźników powinien uwzględniać także aspekty związane z ochroną przyrody i środowiska w regionie.
8. Nie przewiduje się wystąpienia znaczących oddziaływań transgranicznych związanych z realizacją Programu.
9. W terminie 5 lat od momentu formalnego przyjęcia Regionalnego Programu Operacyjnego proponuje się wykonanie analizy porealizacyjnej. W analizie porealizacyjnej należy wykorzystać przyjęte w Programie wskaźniki monitorowania, a także uwzględnić wskaźniki zrównoważonego rozwoju przy wykorzystaniu dostępnych danych statystycznych na poziomie regionalnym i krajowym.

Rozdział 8

Przegląd i renegecje programów operacyjnych w ramach NSRO na lata 2007 – 2013

8.1. Podstawy prawne i formalne

Przegląd Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007 – 2013, rozumiany jako proces analizy oraz identyfikacji potencjalnych, niezbędnych modyfikacji w jego ramach, stanowi podstawę do wszczęcia renegecji Programu z Komisją Europejską i odbywa się przede wszystkim w oparciu o następujące podstawy prawne:

- Rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 r. ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności i uchylające Rozporządzenie (WE) nr 1260/1999 (Dz.U.UE.L.06.210.25 z późn. zm.);
- Ustawę z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.U.09.84.712 j.t. z późn. zm.);
- Wytyczne dotyczące dokonywania przeglądu i renegecji z Komisją Europejską programów operacyjnych w ramach Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia na lata 2007 – 2013 z dnia 1 września 2008 r.

W związku z procesem przeglądu i renegecji programów operacyjnych Instytucja Zarządzająca Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Lubelskiego na lata 2007 – 2013 podjęła kluczowe decyzje w zakresie kierunków modyfikacji Programu, uwzględniając m. in.:

- kierunki wsparcia określone w dokumencie pn. *Ukierunkowanie środków wspólnotowych w ramach krajowych i regionalnych programów operacyjnych*;
- kierunki wsparcia określone w dokumencie *Europa 2020 Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*;
- potrzeby rozwojowe i modernizacyjne kraju wskazane w *Raporcie Polska 2030*;

- wyniki przeprowadzonego badania ewaluacyjnego w ramach RPO WL pn. *Weryfikacja wartości docelowych wskaźników Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007 – 2013*;
- wyniki przeprowadzonego badania ewaluacyjnego w ramach RPO WL pn. *Analiza zaangażowania i możliwości JST oraz MŚP w aplikowaniu o środki w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007 – 2013*;
- wyniki przeprowadzonego badania ewaluacyjnego w ramach RPO WL pn. *Analiza poziomu wykorzystania środków dostępnych w konkursach o dofinansowanie projektów w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007 – 2013*;
- wyniki własnych analiz dotyczących bieżącego stanu wdrażania RPO WL.

8.2. Zgodność z dokumentami strategicznymi na poziomie unijnym i krajowym

Zmiany wprowadzone do Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007 – 2013, w związku z procesem przeglądu i renegotjacji, spójne są z następującymi dokumentami strategicznymi:

- *Europa 2020 Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*

Założenia RPO WL w zmienionej wersji zgodne są oraz wpisują się w priorytety określone w dokumencie *Europa 2020 Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, tj.:

- rozwój inteligentny (*smart growth*) – rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji;
- rozwój zrównoważony (*sustainable growth*) – wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej;
- rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu (*inclusive growth*) – wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającą spójność społeczną i terytorialną.

- *Strategia Unii Europejskiej dla Regionu Morza Bałtyckiego*

RPO WL wpisuje się w cele i obszary wsparcia przewidziane w Strategii UE dla Regionu Morza Bałtyckiego. Przedsięwzięcia podejmowane w ramach poszczególnych Osi Priorytetowych RPO WL są spójne z założeniami Strategii UE dla Regionu Morza Bałtyckiego, tj. obszarami priorytetowymi określonymi w Planie Działania stanowiącym załącznik do przedmiotowej Strategii i wpisują się w trzy jej priorytety, tj.:

- **I Rejon Morza Bałtyckiego jako obszar zrównoważony.**
 - ✓ Obszar priorytetowy 2. *Zachowanie stref przyrodniczych oraz bioróżnorodności uwzględniając łowiska morskie.*
 - ✓ Obszar priorytetowy 3. *Redukcja użytkowania oraz wpływu substancji niebezpiecznych.*

W ramach RPO WL w/w obszary priorytetowe realizowane są w VI Osi Priorytetowej *Środowisko i czysta energia*.

– **II Rejon Morza Bałtyckiego jako obszar Dobrobytu.**

- ✓ Obszar priorytetowy 7. Wykorzystanie pełnego potencjału regionu w zakresie badań i innowacji;
- ✓ Obszar priorytetowy 8. Wdrożenie *Small Business Act*: promocja przedsiębiorczości, wzmocnienie MŚP oraz podniesienie poziomu efektywnego wykorzystania zasobów ludzkich.

W ramach RPO WL w/w obszary priorytetowe realizowane są w I Osi Priorytetowej *Przedsiębiorczość i innowacje*, II Osi Priorytetowej *Infrastruktura ekonomiczna* oraz III Osi Priorytetowej *Atrakcyjność obszarów miejskich i tereny inwestycyjne*.

– **III Rejon Morza Bałtyckiego jako obszar Dostępny i Atrakcyjny.**

- ✓ Obszar priorytetowy 10. *Poprawa dostępności, efektywności i bezpieczeństwa rynków energetycznych*;
- ✓ Obszar priorytetowy 11. *Wzmocnienie wewnętrznych i zewnętrznych połączeń transportowych*
- ✓ Obszar priorytetowy 12. *Utrzymanie i wzmocnienie atrakcyjności Regionu Morza Bałtyckiego w szczególności poprzez edukację, turystykę i poziom zdrowotność.*

W ramach RPO WL w/w obszary priorytetowe realizowane są w I Osi Priorytetowej *Przedsiębiorczość i innowacje*, w IV Osi Priorytetowej *Spółeczeństwo informacyjne*, V Osi Priorytetowej *Transport*, VI Osi Priorytetowej *Środowisko i czysta energia*, VII Osi Priorytetowej *Infrastruktura kultury i turystyki* oraz VIII Osi Priorytetowej *Infrastruktura społeczna*.

➤ Raport Polska 2030

RPO WL spójny jest z wizją rozwoju oraz potrzebami rozwojowymi i modernizacyjnymi kraju określonymi w *Raporcie Polska 2030*. Założenia RPO WL w zmienionej wersji wychodzą naprzeciw kluczowym wyzwaniom rozwojowym, zidentyfikowanym w *Raporcie* oraz wpisują się w sformułowane w nim rekomendacje dotyczące trzech głównych, wzajemnie powiązanych i oddziałujących na siebie wymiarów:

- polityki tworzące demograficzne, makroekonomiczne i instytucjonalne fundamenty rozwoju,
- polityki podnoszące produktywność, mobilność i adaptacyjność gospodarki,
- polityki kształtujące społeczny wymiar rozwoju i stwarzające warunki dla jego dyfuzji.

➤ Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020

Zmiany wprowadzone do RPO WL nie wpłynęły na jego spójność ze *Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020*, która w dalszym ciągu jest zachowana. Na zgodność dokumentów nie wpłynął również proces aktualizacji Strategii, przeprowadzony w latach 2007-2009, który obejmował zmiany jedynie o charakterze technicznym lub uzupełniającym, nie powodującym głębokiej ingerencji w treść merytoryczną zapisów celów i priorytetów *Strategii*.

8.3. Streszczenie wprowadzonych zmian

Projekt zmian Programu został opracowany po dokonaniu wnikliwej merytorycznej analizy jego treści oraz dotychczasowego przebiegu procesu jego wdrażania. W związku z powyższym IZ podjęła decyzje dotyczące kierunków modyfikacji Programu, które obejmują następujący zakres:

1. Zmiany w planie finansowym RPO WL

Modyfikacja planu finansowego RPO WL, związana jest z:

- realokacją środków pozostałych w Działaniu 2.2 *Regionalna infrastruktura B+R*, w kwocie 8.238.751 EURO, na Działanie 1.4 *Dotacje inwestycyjne w zakresie dostosowania przedsiębiorstw do wymogów ochrony środowiska oraz w zakresie odnawialnych źródeł energii*
- realokacją środków pomiędzy niżej wymienionymi Działaniami:
 - z Działania 1.5 *Dotacje inwestycyjne w dziedzinie turystyki* na Działanie 1.1 *Dotacje dla nowopowstałych mikroprzedsiębiorstw* w kwocie w wysokości 5 411 856,00 EURO,
 - z Działania 3.1 *Tworzenie terenów inwestycyjnych* na Działanie 3.2 *Rewitalizacja zdegradowanych obszarów miejskich* w kwocie w wysokości 2 000 000,00 EURO,
 - z Działania 5.2 *Lokalny układ transportowy* na Działanie 5.1 *Regionalny układ transportowy* w kwocie w wysokości 2 807 729,00 EURO,
 - z Działania 5.3 *Miejski transport publiczny* na Działanie 5.1 *Regionalny układ transportowy* w kwocie w wysokości 362 624,00 EURO,
 - z Działania 5.5 *Transport lotniczy* na Działanie 5.1 *Regionalny układ transportowy* w kwocie w wysokości 2 107 778,00 EURO,
 - z Działania 6.1 *Ochrona i kształtowanie środowiska* na Działanie 6.2 *Energia przyjazna środowisku* w kwocie w wysokości 16 000 000,00 EURO,
 - z Działania 7.2 *Promocja kultury i turystyki* na Działanie 7.1 *Infrastruktura kultury i turystyki* w kwocie w wysokości 405 670,00 EURO,
 - z Działania 7.3 *Współpraca międzyregionalna* na Działanie 7.1 *Infrastruktura kultury i turystyki* w kwocie w wysokości 290 226,00 EURO,
 - z Działania 5.3 *Miejski transport publiczny* na Działanie 5.5 *Transport lotniczy* w ramach *Osi Priorytetowej V* w kwocie w wysokości 515 048,00 Euro.

Wszystkie wyżej opisane przesunięcia środków spowodowały konieczność zmiany w opisie Rozdziału 4 *Plan finansowy* oraz w tabelach:

- 5.2. *Tabela finansowa dla programu operacyjnego w podziale na priorytety oraz źródła finansowania (w Euro),*
- 5.3. *Tabela podziału według kategorii, zaprogramowanego wykorzystania wkładu funduszy w program operacyjny (w Euro),*
- 5.4. *Tabela wydatków w ramach RPO WL z podziałem na kategorie interwencji wspierające wdrażanie Strategii Lizbońskiej.*

Poniższa tabela przedstawia wszystkie zmiany w *Palnie finansowym RPO WL*

ZMNIJSZENIA na Działaniach (w EURO)			ZWIĘKSZENIA na Działaniach (w EURO)		
Nr Działania	Wartość zmniejszenia w ramach obecnie dostępnych środków RPO WL	Wartość środków na Działaniu po zmniejszeniu	Nr Działania	Wartość zwiększenia w ramach obecnie dostępnych środków RPO WL	Wartość środków na Działaniu po zwiększeniu
1	2	3	4	5=2	6
1.5	-5 411 856	40 822 325	1.1	5 411 856	28 528 947
2.2	-8 238 751	147 358	1.4	8 238 751	31 355 842
3.1	-2 000 000	20 493 673	3.2	2 000 000	52 857 600
5.2	-2 807 729	91 648 080	5.1	5 278 131	77 229 404
5.3	-362 624	23 104 467			
5.5	-2 107 778	35 756 149			
5.3	-515 048	22 589 419	5.5	515 048	36 271 197
6.1	-16 000 000	127 702 546	6.2	16 000 000	52 839 811
7.2	-405 670	5 373 603	7.1	695 896	93 297 030
7.3	-290 226	1 189 047			
SUMA	-38 139 682		SUMA	38 139 682	

2. Zmiana opisu IX Osi Priorytetowej RPO WL

Rozszerzenie zakresu wsparcia wdrażania RPO WL poprzez dodanie działań wspomagających przygotowanie potencjalnych beneficjentów i ich projektów do przyszłych interwencji strukturalnych oraz finansowanie przygotowania projektów pilotażowych z wyłączeniem zadań polegających na umacnianiu ogólnego potencjału administracji.

3. Zmiany w zakresie wskaźników RPO WL

W ramach przeglądu RPO WL wprowadzono zmiany w wybranych wskaźnikach postępu rzeczowego Programu, polegające na zmianie wartości docelowych wskaźników na poziomie celu szczegółowego 1 oraz V Osi Priorytetowej. Zmiany te obejmują:

- przeniesienie wskaźnika Celu szczegółowego 1 *Liczba projektów współpracy pomiędzy przedsiębiorstwami a jednostkami badawczymi* z „wskaźnik rezultatu” na „wskaźnik produktu” oraz dokonaniu korekty tego wskaźnika,
- wprowadzenie dla V Osi Priorytetowej „Transport” wskaźnika produktu „Długość nowych dróg”.

Zmianie uległ również Załącznik nr 2. Lista wskaźników kontekstowych dla RPO. Potrzeba zmiany wynika m.in. z konieczności dostosowania wskaźników kontekstowych do zmian wprowadzonych we wskaźnikach programowych w ramach przeglądu RPO WL przeprowadzonego w 2011 roku oraz adaptacji wskaźników kontekstowych RPO WL do listy wskaźników przygotowywanych dla poszczególnych województw przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego p.n. *Wskaźniki kontekstowe – zestawienie dla województw i porównanie*.

4. Wprowadzenie zmian i modyfikacji mających charakter horyzontalny i techniczny w celu doprecyzowania i ujednolicenia treści Programu.

Załączniki:**Załącznik nr 1. Indykatorywny wykaz dużych projektów**

W ramach RPO WL zidentyfikowano jeden duży projekt w rozumieniu art. 39 Rozporządzenia Rady nr 1083/2006. Inwestycja polega na rozbudowie i modernizacji istniejącego lotniska w Świdniku. Ma na celu przystosowanie transportu lotniczego województwa lubelskiego do standardów obowiązujących w UE.

Realizacja projektu ma na celu stworzenie dogodnych warunków dla zwiększenia przepływu ludzi, kapitału oraz towarów niezbędnych dla zdynamizowania rozwoju regionu. Dodatkowymi elementami świadczącymi o strategicznym charakterze projektu są: bliskość ośrodka wzrostu- Lublina, istniejąca infrastruktura lotniska fabrycznego PZL Świdnik oraz bliskość granicy ze Wschodem stanowiącej jednocześnie granicę UE. Projekt realizowany jest w ramach V Osi Priorytetowej RPO WL.

Nazwa projektu	Lider projektu	Szacunkowa wartość projektu (mln EUR)	Dofinansowanie z RPO (mln EUR)
Rozbudowa Regionalnego Portu Lotniczego: Port Lotniczy Lublin S.A. (Świdnik)	Port Lotniczy Lublin S.A.	126,11 mln EUR*	36,12 mln EUR* w tym 31,26 mln EUR z EFRR

* wg kursu 1 EUR = 3,9987 PLN

Załącznik nr 2. Lista wskaźników kontekstowych dla RPO

L.p.	Zmienna/Wskaźnik	Jednostka a Miary	Przekrój terytorialny (NTS)	Źródło	Wartość wskaźnika (2005 r.)	Uwagi
I.	SPOŁECZEŃSTWO					
1.	Wskaźnik zatrudnienia (15 lat i więcej wg BAEL): - ogółem; a) wg grup wieku: (15-64 lat; 15-24; 25-34; 35-44; 45-54; 55-64); b) ogółem wg płci (kobiety, mężczyźni); c) ogółem wg miasto/wieś;	%	NTS 2	GUS-BDL Eurostat	Ogółem: 48,6 % a) 15-64 lat: 56,2% 15-24: 23,6 % 25-34: 72,3% 35-44: 75,9% 45-54: 63,3% 55-64: 36,4 % b) Kobiety: 42,6% Mężczyźni: 54,8% c) Miasto: 43,9% Wieś: 53,4%	Kontekst dla wskaźnika: - nr 2 celu głównego - nr 3 celu głównego - nr 2 celu szczegółowego 1 - nr 2 celu szczegółowego 2 - nr 9 Osi Priorytetowej I - nr 9 Osi Priorytetowej II - nr 5 Osi Priorytetowej III - nr 4 Osi Priorytetowej VII - nr 1 Osi Priorytetowej IX
2.	Pracujący: - ogółem; a) rok 2004 =100; b) w tym w sektorze prywatnym; c) w tym MŚP (agregacja wg siedziby przedsiębiorstwa);	tyś. %	NTS 2	GUS-publ.	Ogółem: 931 tyś. a) rok 2004=100: 103,9% b) w sektorze prywatnym: 74% c) w MSP: 65,8%	Kontekst dla wskaźnika: - nr 2 celu głównego - nr 3 celu głównego - nr 2 celu szczegółowego 1 - nr 2 celu szczegółowego 2 - nr 9 Osi Priorytetowej I - nr 9 Osi Priorytetowej II - nr 5 Osi Priorytetowej III - nr 4 Osi Priorytetowej VII - nr 1 Osi Priorytetowej IX
3.	Stopa bezrobocia wg BAEL: - ogółem; a) w tym kobiety	%	NTS 2	GUS-BDL	Ogółem: 14,3 % a) kobiety: 14,3 %	Kontekst dla wskaźnika: - nr 2 celu głównego - nr 3 celu głównego - nr 2 celu szczegółowego 1 - nr 2 celu szczegółowego 2 - nr 9 Osi Priorytetowej I

						<ul style="list-style-type: none"> - nr 9 Osi Priorytetowej II - nr 5 Osi Priorytetowej III - nr 4 Osi Priorytetowej VII - nr 1 Osi Priorytetowej IX
4.	Stopa bezrobocia rejestrowanego	%	NTS 2	GUS-BDL	Ogółem: 17%	<p>Kontekst dla wskaźnika:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nr 2 celu głównego - nr 3 celu głównego - nr 2 celu szczegółowego 1 - nr 2 celu szczegółowego 2 - nr 9 Osi Priorytetowej I - nr 9 Osi Priorytetowej II - nr 5 Osi Priorytetowej III - nr 4 Osi Priorytetowej VII - nr 1 Osi Priorytetowej IX
5.	Gospodarstwa domowe wyposażone w komputer osobisty z dostępem do internetu w % ogółu gospodarstw domowych	%	NTS 2	GUS-BDL	Ogółem: 16,4%	<p>Kontekst dla wskaźnika:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nr 2 oś priorytetowa IV
6.	<p>Udział szkół wyposażonych w komputery:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ogółem; - według poziomu kształcenia: a) w tym szkoły podstawowe i gimnazja; b) w tym szkoły ponadpodstawowe i ponadgimnazjalne; c) w tym szkoły policealne; 	%	NTS 2	RSW	<p>Ogółem: 69,2%</p> <ul style="list-style-type: none"> a) w tym szkoły podstawowe i gimnazja: 87,5% b) w tym szkoły ponadpodstawowe i ponadgimnazjalne: 24,5% c) w tym szkoły policealne: 27% 	<p>Kontekst dla wskaźnika:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nr 14 Osi priorytetowej VIII
7.	<p>Liczba uczniów przypadających na 1 komputer z dostępem do internetu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ogółem; wg poziomu kształcenia: a) w tym szkoły podstawowe i gimnazja; b) w tym szkoły ponadpodstawowe i ponadgimnazjalne; c) w tym szkoły policealne; 	osoby	NTS 2	RSW	<p>Ogółem: 8,5</p> <ul style="list-style-type: none"> a) w tym szkoły podstawowe i gimnazja: 9,0 b) w tym szkoły ponadpodstawowe i ponadgimnazjalne: 7,5 c) w tym szkoły policealne: 12,1 	<p>Kontekst dla wskaźnika:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nr 14 Osi priorytetowej VIII
8.	<p>Wykształcenie ludności w wieku 15 lat i więcej (BAEL):</p> <ul style="list-style-type: none"> a) podstawowe i niepełne podstawowe (w 	%	NTS 2	GUS-BDL	<ul style="list-style-type: none"> a) podstawowe i niepełne podstawowe: 31,1% b) ponadpodstawowe i 	<p>Kontekst dla wskaźnika:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nr 1 celu szczegółowego 3 - nr 2 Osi priorytetowej VIII

	tym gimnazjum); poziom 0-2 (ISCED 1997); b) ponadpodstawowe i ponadgimnazjalne; poziom 3-4 (ISCED 1997); c) wyższe; poziom 5-6 (ISCED 1997);				ponadgimnazjalne: 56,0% c) wyższe: 12,9%	
9.	Udział osób uczących się i doksztalających w liczbie ludności w wieku 25-64 lat	%	NTS 2	GUS-BDL	Ogółem: 5,4%	Kontekst dla wskaźnika: - nr 1 celu szczegółowego 3
10.	Udzielone noclegi w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania na 1 tyś. mieszkańców; - ogółem; a) w tym turystom zagranicznym;	l. bezwzgl.	NTS 2	GUS-BDL	Ogółem: 567,9 a) w tym turystom zagranicznym: 67,5	Kontekst dla wskaźnika: - nr 3 celu szczegółowego 3 - nr 6 Osi priorytetowej I - nr 10 Osi priorytetowej I - nr 1 Osi priorytetowej VII - nr 5 Osi priorytetowej VII
11.	Ofiary śmiertelne wypadków drogowych: - ogółem; a) na 100 tyś. zarejestrowanych pojazdów; b) na 100 tyś. ludności; c) rok poprzedni=100;	osoby %	NTS 2	GUS-BDL	Ogółem: 322 - na 100 tyś. zarejestrowanych pojazdów: 33 - na 100 tyś. ludności: 14,8 - rok poprzedni=100: 89,94%	Kontekst dla wskaźnika: - nr 2 Osi priorytetowej V
12.	Saldo migracji wewnętrznych: - ogółem; a) w miastach; b) na wsi;	osoby	NTS2	GUS-BDL	Ogółem: -4 905 a) w miastach: - 4 544 b) na wsi: - 361	Kontekst dla wskaźnika: - nr 4 celu szczegółowego 3
13 .	Saldo migracji zagranicznych	osoby	NTS2	GUS-BDL	Ogółem: 4	Kontekst dla wskaźnika: - nr 4 celu szczegółowego 3
14.	Liczba ludności korzystającej z przewozów komunikacją miejską	mln	NTS 2	GUS-BDL	Ogółem: 97,7 mln	Kontekst dla wskaźnika: - nr 5 Osi Priorytetowej V - nr 6 Osi Priorytetowej V - nr 9 Osi Priorytetowej V

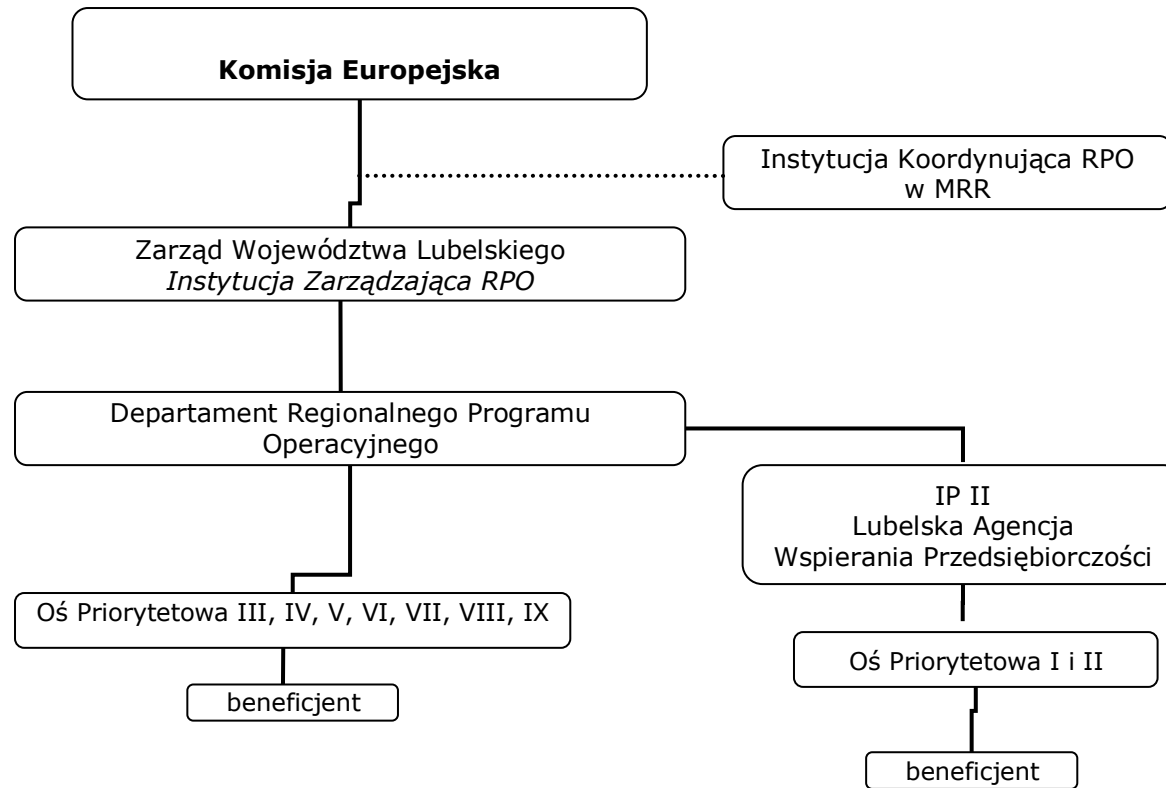
15.	Długość dróg publicznych o twardej nawierzchni: - ogółem: a) na 100 km ² b) w tym wojewódzkich; c) w tym powiatowych; d) w tym gminnych;	km	NTS 2	GUS-BDL	Ogółem: 18 158 km a) na 100 km ² : 72,3 km b) w tym wojewódzkich: 2 214,2 km c) w tym powiatowych: 9 186,6 km d) w tym gminnych: 5 698 km	Kontekst dla wskaźnika: - nr 2 Osi Priorytetowej V
16.	Linie kolejowe eksploatowane: - ogółem; a) na 100 km ² ;	km	NTS 2	GUS-BDL	Ogółem: 1 071 km a) na 100 km ² : 4,3 km	Kontekst dla wskaźnika: - nr 3 Osi Priorytetowej V - nr 4 Osi Priorytetowej V - nr 8 Osi Priorytetowej V
II.	GOSPODARKA					
17.	Produkt krajowy brutto: - na 1 mieszkańca; a) na mieszkańca w PPS - UE 27 = 100);	zł %	NTS 2	GUS- BDL Eurostat	Na mieszkańca: 17 591 zł a) na mieszkańca w PPS – UE 27=100: 35%	Kontekst dla wskaźnika: - nr 1 celu głównego - nr 2 celu głównego
18.	Wzrost PKB w cenach stałych (rok poprzedni =100)	%	NTS 2	GUS-BDL	Wzrost PKB w cenach stałych (rok poprzedni = 100): 104,9%	Kontekst dla wskaźnika: - nr 1 celu głównego - nr 2 celu głównego
19.	Wartość dodana brutto na 1 pracującego: - ogółem; a) Polska = 100; - wg sektorów ekonomicznych: I.) rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo, rybołówstwo; I.a) Polska = 100; II.) przemysł; II.a) Polska = 100; III.) w tym przetwórstwo przemysłowe; III.a) Polska = 100; IV.) budownictwo; IV.a) Polska = 100; V.) usługi rynkowe; V.a) Polska = 100; VI.) usługi nierynkowe; VI.a) Polska = 100;	zł %	NTS 2	GUS-BDL	- ogółem: 45 545 zł a) Polska = 100: 68,4% - wg sektorów ekonomicznych: I.) rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo, rybołówstwo: 8 876 zł I.a) Polska = 100: 53,5% II.) przemysł: 59 469 zł II.a) Polska = 100: 82,9% III.) w tym przetwórstwo przemysłowe: 55 911 zł III.a) Polska = 100: 85,1% IV.) budownictwo: 72 801 zł IV.a) Polska = 100: 99,7% V.) usługi rynkowe: 83 540 zł V.a) Polska = 100: 91,3% VI.) usługi nierynkowe:	Kontekst dla wskaźnika: - nr 1 celu szczegółowego 1 - nr 3 celu szczegółowego 1 - nr 2 Osi Priorytetowej I - nr 3 Osi Priorytetowej I - nr 4 Osi Priorytetowej I - nr 5 Osi Priorytetowej I

					51 136 zł VI.a) Polska = 100: 90,9%	
20.	Struktura pracujących wg sektorów ekonomicznych (województwo=100): I.) rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo, rybołówstwo; I.a) rok poprzedni=100; II.) przemysł ogółem; II.a) rok poprzedni = 100; III.) w tym przemysł przetwórczy; III.a) rok poprzedni = 100; IV.) budownictwo; IV.a) rok poprzedni = 100; V.) usługi rynkowe; V.a) rok poprzedni = 100; VI.) usługi nierynkowe; VI.a) rok poprzedni = 100;	%	NTS 2	GUS-BDL	I.) rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo, rybołówstwo: 38,2 % I.a) rok poprzedni = 100: 100% II.) przemysł ogółem: 14,6% II.a) rok poprzedni = 100: 99,6% III.) w tym przemysł przetwórczy: 12,7% III.a) rok poprzedni = 100: 99,9% IV.) budownictwo: 3,4 % IV.a) rok poprzedni = 100: 95,5% V.) usługi rynkowe: 25,2 % V.a) rok poprzedni = 100: 98,2% VI.) usługi nierynkowe: 18,7% VI.a) rok poprzedni = 100: 103,3%	Kontekst dla wskaźnika: - nr 2 celu szczegółowego 1 - nr 9 Osi Priorytetowej 1
21.	Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tyś. ludności: - ogółem; - w tym udział MŚP;	I. bezwzgl. %	NTS 2	GUS-BDL	Ogółem: 683,69 - w tym udział MŚP: 99,1%	Kontekst dla wskaźnika: - nr 1 celu szczegółowego 1 - nr 3 celu szczegółowego 1 - nr 3 Osi Priorytetowej I - nr 4 Osi Priorytetowej I - nr 12 Osi Priorytetowej I - nr 6 Osi Priorytetowej II - nr 8 Osi Priorytetowej II - nr 4 Osi Priorytetowej III - nr 6 Osi Priorytetowej III
22.	Liczba przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego	I. bezwzgl.	NTS 2	GUS-BDL	Ogółem: 332	Kontekst dla wskaźnika: - nr 3 celu szczegółowego 2
23.	Kapitał zagraniczny w podmiotach z kapitałem zagranicznym na 1 mieszkańca	tyś. zł	NTS 2	GUS-BDL	Ogółem: 0,029 tyś. zł	Kontekst dla wskaźnika: - nr 3 celu szczegółowego 2

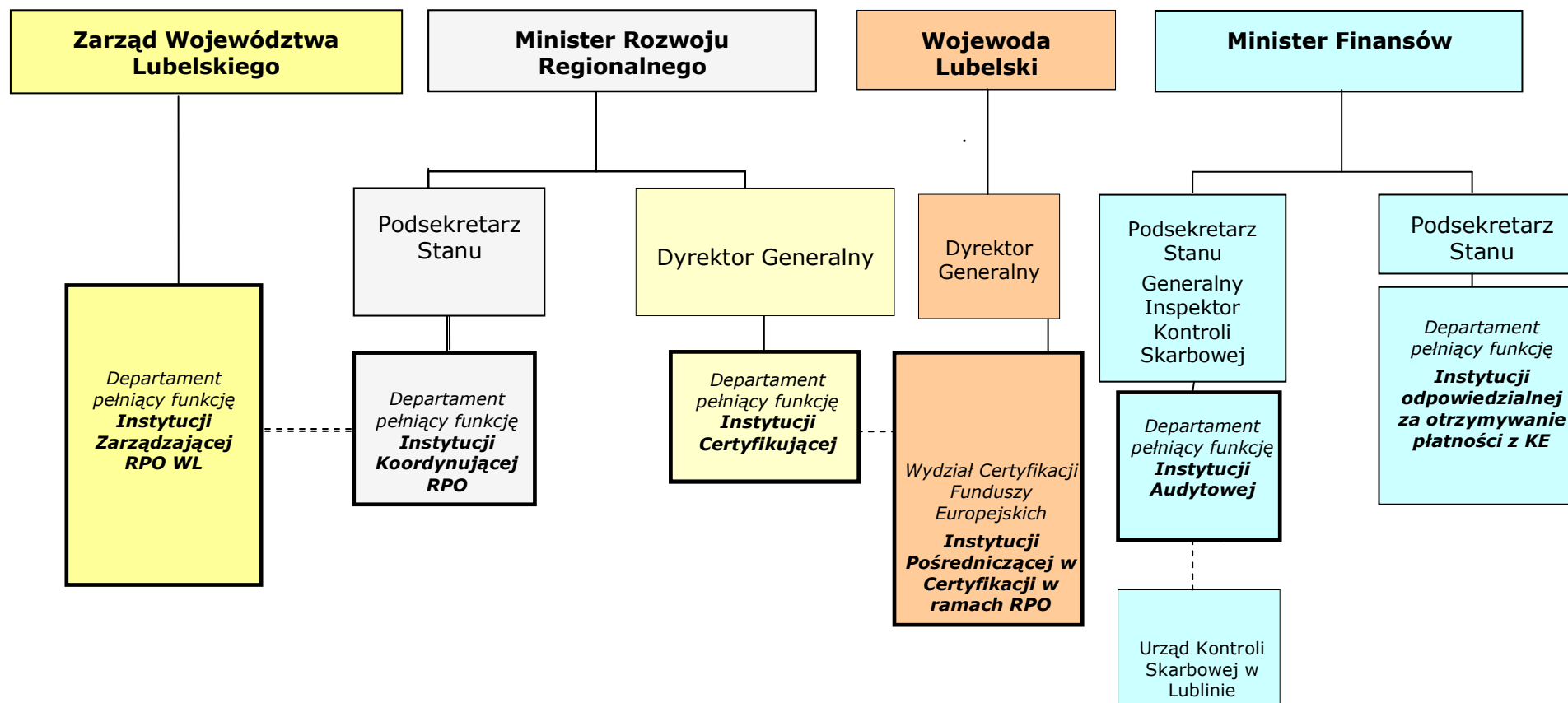
24.	Nakłady inwestycyjne na 1 mieszkańca: - ogółem; a) w tym udział sektora prywatnego;	tyś.zł % %	NTS 2	GUS-BDL	Ogółem: 1,992 zł a) w tym udział sektora prywatnego: 55,6%	Kontekst dla wskaźnika: - nr 3 celu szczegółowego 2 - nr 11 Osi Priorytetowej I - nr 4 Osi Priorytetowej III - nr 6 Osi Priorytetowej III
25.	Nakłady na działalność badawczo-rozwojową (ceny bieżące) w relacji do PKB: - ogółem; a) tym nakłady finansowane przez podmioty gospodarcze;	%	NTS 2	GUS-BDL	Ogółem: 0,46% a) w tym nakłady finansowane przez podmioty gospodarcze: 0,04%	Kontekst dla wskaźnika: - nr 1 Osi Priorytetowej I - nr 7 Osi Priorytetowej I - nr 12 Osi Priorytetowej I
26.	Zatrudnieni w sektorze B+R	l. bezwzgl.	NTS 2	GUS-BDL	Ogółem: 3 457	Kontekst dla wskaźnika: - nr 9 Osi Priorytetowej II
27.	Udział przedsiębiorstw, które prowadziły działalność innowacyjną w przemyśle w % przedsiębiorstw w przemyśle	%	NTS 2	GUS-publ.	Ogółem: 27,8%	Kontekst dla wskaźnika: - nr 3 celu szczegółowego 1 - nr 12 Osi Priorytetowej I
III	ŚRODOWISKO					
28.	Całkowita emisja zanieczyszczeń powietrza: I.) pyłowych; I.a) rok poprzedni = 100; II.) dwutlenku siarki (bez CO ₂); II.a) rok poprzedni = 100; III.) tlenków azotu; III.a) rok poprzedni = 100;	kg/km ² %	NTS 2	GUS-BDL	I.) pyłowych: 300 kg/km ² I.a) rok poprzedni = 100: 100,7% II.) dwutlenku siarki (bez CO ₂): 800 kg/km ² II.a) rok poprzedni = 100: 100,3% III.) tlenków azotu: 400 kg/km ² III.a) rok poprzedni = 100: 97,5%	Kontekst dla wskaźnika: - nr 8 Osi Priorytetowej I - nr 1 Osi Priorytetowej VI
29.	Ludność korzystająca z kanalizacji: - ogółem; a) w tym na wsi; b) w % ludności ogółem; c) w tym na wsi;	tyś. %	NTS 2	GUS-BDL	Ogółem: 978,63 tyś. a) w tym na wsi: 115,7 tyś. b) w % ludności ogółem: 44,9% c) w tym na wsi: 9,9%	Kontekst dla wskaźnika: - nr 8 Osi Priorytetowej VI

30.	Ludność korzystająca z wodociągów: - ogółem; a) w tym na wsi; b) w % ludności ogółem; c) w tym na wsi;	tyś. %	NTS 2	GUS-BDL	Ogółem: 1 718,2 tyś. a) w tym na wsi: 769,02 tyś. b) w % ludności ogółem: 78,8% c) w tym na wsi: 66,1%	Kontekst dla wskaźnika: - nr 7 Osi Priorytetowej VI
31.	Ludność obsługiwana przez oczyszczalnie ścieków: - w % ogólnej liczby ludności: a) w tym na wsi;	%	NTS 2	GUS-BDL	Ogółem: 50,98% a) w tym na wsi: 13,56%	Kontekst dla wskaźnika: - nr 8 Osi Priorytetowej VI
32.	Ścieki przemysłowe i komunalne oczyszczane: - na km ² powierzchni; a) w % ścieków wymagających oczyszczenia;	m ³ /km ² %	NTS 2	GUS-BDL	- 2,8 m ³ /km ² a) w % ścieków wymagających oczyszczenia: 97,6%	Kontekst dla wskaźnika: - nr 8 Osi Priorytetowej VI
33.	Udział odpadów poddanych odzyskowi w ogólnej ilości odpadów wytworzonych (z wyłączeniem komunalnych)	%	NTS 2	GUS-BDL	Ogółem: 94,3 %	Kontekst dla wskaźnika: - nr 2 Osi Priorytetowej VI - nr 9 Osi Priorytetowej VI
34.	Odpady komunalne zebrane na 1 mieszkańca	kg	NTS 2	GUS-BDL	Ogółem: 155,12 kg	Kontekst dla wskaźnika: - nr 2 Osi Priorytetowej VI - nr 9 Osi Priorytetowej VI
35.	Ilość energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych (moc zainstalowana)	MW	NTS 2	ARE publ.	Ogółem: 2,05 MW	Kontekst dla wskaźnika: - nr 8 Osi Priorytetowej I - nr 13 Osi Priorytetowej I - nr 1 Osi Priorytetowej VI - nr 3 Osi Priorytetowej VI
36.	Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona w % powierzchni ogólnej.	%	NTS 2	GUS-BDL	Ogółem: 22,8%	Kontekst dla wskaźnika: - nr 5 Osi Priorytetowej VII
37.	Powierzchnia zrekultywowanych i zagospodarowanych terenów do ogółu wymagających rekultywacji.	%	NTS 2	GUS-BDL	Ogółem: 2,17%	Kontekst dla wskaźnika: - nr 3 Osi Priorytetowej III
38.	Emisja CO ₂ z zakładów uciążliwych ogółem	tyś. ton /rok	NTS 2	GUS-BDL	5 245,3 tyś. ton /rok	Kontekst dla wskaźnika: - nr 3 Osi Priorytetowej VI

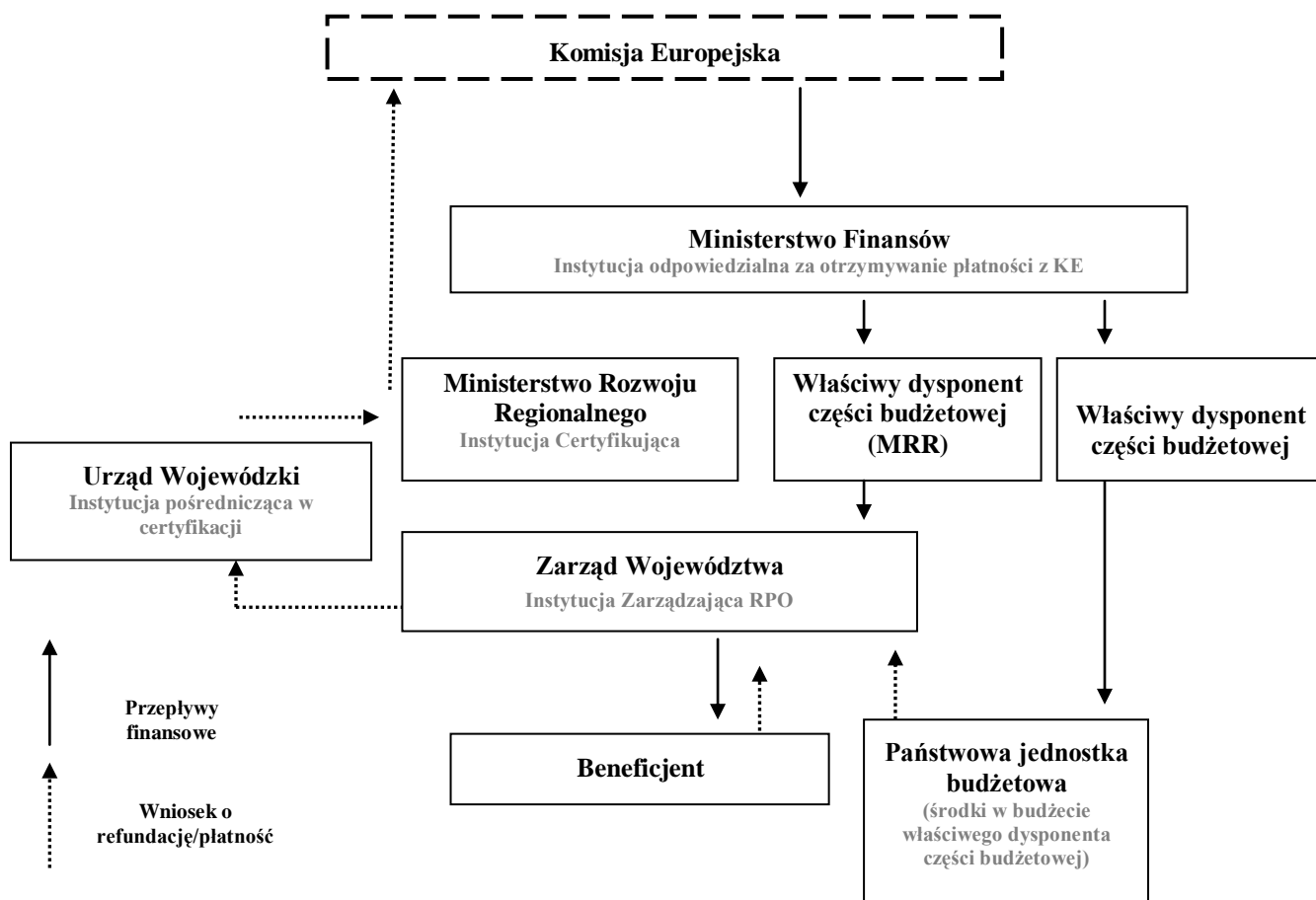
Załącznik nr 3. Schemat instytucjonalny RPO Województwa Lubelskiego

Załącznik nr 4. Schemat organizacyjny wskazujący rozmieszczenie Instytucji Zarządzających RPO, Instytucji Koordynującej RPO, Instytucji Certyfikującej i Instytucji Audytowej oraz instytucji odpowiedzialnej za otrzymywanie płatności z KE

Załącznik nr 5. Przepływy finansowe i certyfikacja w Regionalnych Programach Operacyjnych

Opis dotyczący przepływu środków do państwowych jednostek budżetowych opisany jest w rozdziale 5.2.6 Przepływy finansowe.